ВІСНИК

МВС УКРАЇНИ

ЛУГАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ імені Е.О. Дідоренка

Луганський
державний університет
внутрішніх справ
імені Е.О. Дідоренка

СПЕЦІАЛЬНИЙ ВИПУСК

Частина 2

8'2010

ВІСНИК
Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРОТИДІЮ ВІДМИВАННЮ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ І КОРУПЦІЇ

(Донбаські правові читання)

Спеціальний випуск № 8

У трьох частинах

Частина 2

Луганськ
2010

УДК 343.37+343.35](477.6)(063)
П-78

ВІСНИК

СПЕЦІАЛЬНИЙ ВИПУСК № 8-2010

Луганського
державного університету
внутрішніх справ
імені Е.О. Дідоренка

*Науково-теоретичний журнал * Виходить щоквартально * Заснований 1997 року * Засновник і видавець: Луганський державний університет внутрішніх справ * Реєстраційне свідоцтво КВ № 15990-4462 ПР, видане Міністерством юстиції України 20.11.2009 р. * Включений до переліку фахових видань ВАК України з юридичних наук *

Редакційна колегія:

Комарницький В.М.	-	канд. юрид наук, доц. (головний редактор)
Козаченко І.П.	-	д-р юрид. наук, проф. (заст. гол. редактора)
Розовський Б.Г.	-	д-р юрид. наук, проф.
Бурбело О.А.	-	д-р екон. наук, проф.
Віленська Е.В.	-	д-р філос. наук, проф.
Замойський І.Є.	-	д-р юрид. наук, проф.
Лазор Л.І.	-	д-р юрид. наук, проф., член-кор. НАПрН України
Бобкова А.Г.	-	д-р юрид. наук, проф.
Знаменський Г.Л.	-	д-р юрид. наук, проф., член-кор. НАПрН України
Малишева Н.Р.	-	д-р юрид. наук, проф., член-кор. НАПрН України
Мамутов В.К.	-	д-р юрид. наук, проф., акад. НАН України
Сегай М.Я.	-	д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України
Дудоров О.О.	-	д-р юрид. наук, проф.
Атоян О.М.	-	д-р юрид. наук, доц.
Федоренко В.Л.	-	д-р юрид. наук, доц.
Левченков О.І.	-	канд. юрид. наук, доц. (відповідальний редактор)
Сілюков В.О.	-	канд. юрид. наук, доц.
Бірюков В.В.	-	канд. юрид. наук, доц.
Беніцький А.С.	-	канд. юрид. наук, доц.

Рекомендовано до друку вченою радою Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка (протокол № 11 від 25 червня 2010 року)

У даному спеціальному випуску публікуються аналітичні статті й тези доповідей вчених, котрі взяли участь у роботі міжнародної наукової конференції «Проблеми вдосконалення законодавства про протидію відмиванню злочинних доходів і корупції (Донбаські правові читання)», яка проходила в Луганському державному університеті внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка 15 травня 2009 року.

Статті публікуються в авторській редакції.

✉ Україна, 91493, Луганськ, сел. Ювілейне, вул. Генерала Дідоренка, 4. Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка
☎ 35-11-57, 35-11-40, факс 93-50-77.

© Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, 2010

О.В. Козак
ад'юнкт кафедри кримінального процесу
(Донецький юридичний інститут
Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, Україна)

ПОНЯТТЯ І ПІДСТАВИ ОДЕРЖАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Як один із видів соціальної діяльності кримінально-процесуальна діяльність має пізнавальний характер. При розслідуванні кримінальної справи органи дізнання та досудового слідства прагнуть відтворити достовірну картину минулої події, пізнати усі її обставини та факти, встановити об'єктивну істину з метою прийняття у справі правильного і обґрунтованого рішення. Виконання цього завдання неможливе без кримінально-процесуального доказування.

Як різновид пізнання в кримінальному судочинстві доказування – це діяльність, спрямована на встановлення фактичних обставин справи шляхом збирання, перевірки, оцінки доказів, яка здійснюється уповноваженими суб'єктами (судом, суддею, прокурором, слідчим, органом дізнання, дізнавачем) за участі інших осіб, в порядку, передбаченому законодавством [1, с. 219].

Доказування у кримінальній справі відбувається насамперед при проведенні слідчих та деяких інших процесуальних дій. При цьому слідчі дії є найбільш значущими засобами збирання доказів та різновидом процесуальних дій, спрямованих на розкриття злочину й розслідування кримінальної справи

з метою встановлення обставин, що входять до предмету доказування.

Важливим з точки зору всебічного, повного і об'єктивного провадження досудового розслідування є своєчасне проведення таких процесуальних дій, як затримання підозрюваного, обрання щодо нього запобіжного заходу, накладення арешту на його майно тощо. До числа процесуальних дій, на наш погляд, відноситься також одержання зразків для експертного дослідження – дія, передбачена у статті 199 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК).

В юридичній літературі висловлені різні, а подекуди і протилежні точки зору щодо місця одержання зразків для експертного дослідження в системі процесуальних дій. Зокрема, належність одержання зразків для експертного дослідження до системи слідчих дій, як стверджують С. Качурін та інші автори, підтверджується тим, що її успіх можливий при дотриманні тактико-технологічних аспектів проведення. До цієї дії повністю застосовуються положення криміналістичної тактики про структурування слідчої дії (підготовка, фіксація ходу і результатів, їх оцінка), а також її проведення можливе лише суб'єктом доказування (чи за його дорученням) відповідно до процесуальної форми [2, с. 112].

Віднесеність отримання зразків для експертного дослідження до самостійної слідчої дії також підтримують В.А. Жбанков [3, с. 15], С.А. Шейфер [4, с. 61], Т.В. Авер'янова, Р.С. Бєлкін, Ю.Г. Корухов, О.Р. Росинська [5, с. 671] та інші.

В якості контраргументів, що спростовують віднесеність одержання зразків для експертного дослідження до слідчої дії, інші науковці наводять положення про те, що стаття 199 КПК розміщена у главі 18 "Проведення експертизи". Крім того, назва цієї дії – "одержання зразків для експертного дослідження" не дає підстави вести мову про вирішення самостійних завдань досудового слідства і неможливість його проведення без наступного провадження спеціального експертного дослідження [6, с. 223].

Зокрема, на думку В.Ю. Шепітька, одержання зразків для експертного дослідження є процесуальною дією, яка полягає в одержанні порівняльних матеріалів для експертного дослідження [7, с. 264]. З цим автором згодні Ю.М. Грошевий та С.М. Стахівський, які вважають, що за своєю природою відібрання зразків для експертного дослідження є дією процесуальною і не може відноситися до дій слідчих [8, с. 222].

Такий підхід до вирішення питання, що аналізується, підтримує В.І. Галаган. Адже при проведенні цієї дії слідчий вилучає або відбирає зразки від осіб (підозрюваного, обвинуваченого) чи зразки відбитків (печаток, штампів тощо) тих об'єктів, які вже відомі слідчому. Таке одержання зразків спрямоване на більш якісну підготовку і проведення експертизи, отримання більш повного і об'єктивного результату експертного дослідження [9, с. 4].

На думку А.П. Черненка, до системи слідчих дій не може бути віднесена, така процесуальна дія як, отримання зразків для експертного дослідження, тому що вона є підготовчою, забезпечувальною щодо іншої (пізнавальної) дії – експертизи. Він також зазначає, що ні слідчий складаючи обвинувальний висновок, ні суд, постановляючи вирок, не посилалися на дані, здобуті в результаті відібрання зразків для експертного дослідження, для обґрунтування прийнятого рішення. Така ситуація не є випадковою, бо відібрані зразки мають значення лише для подальшого їх дослідження в ході експертизи. Саме тому порядок одержання зразків врегульований в главі 18 КПК "Провадження експертизи" [10, с. 63-64].

На наш погляд, одержання зразків для експертного дослідження відноситься до процесуальних, а не слідчих дій. Це видно з найменування даної дії, а також місця знаходження цієї норми – в главі 18 КПК "Проведення експертизи". Зазначимо, що самі по собі такі дії не несуть доказового значення і при їх провадженні збирання, фіксація чи перевірка доказів не здійснюються. Тож така дія є суто процесуальною, спрямова-

ною на забезпечення належних умов для проведення судових експертиз. Навіть сама назва статті 199 КПК "Одержання зразків для експертного дослідження" свідчить про те, що при її проведенні не вирішуються самостійні завдання у відриві від подальшого проведення експертизи.

Судова експертиза є однією з основних форм використання в судочинстві спеціальних знань. Для провадження деяких видів експертиз необхідні зразки для експертного дослідження – матеріальні об'єкти, що надаються експерту для порівняння з досліджуваними об'єктами з метою їх ідентифікації, групофікації чи визначення низки питань діагностичної спрямованості. Це можуть бути зразки почерку людини, відбитки її пальців рук, зліпки зубів, взуття, проби крові, слини, зразки шрифту друкарської машинки чи принтеру, які використовуються в процесі проведення експертиз як матеріали при їх порівнянні з іншими об'єктами, наданими експерту для дослідження [11, с. 343]. Зразки для експертного дослідження подаються експертові для визначення тотожності їх властивостей властивостям певних слідів, речових доказів або документів [12, с. 334]. Зразки для експертного дослідження є за своєю природою матеріальними носіями властивостей об'єктів: людей, трупів, тварин та речей.

Зразки в кримінальному процесі займають самостійне місце в тому сенсі, що вони є матеріальними об'єктами, які слугують для встановлення ідентифікації або групової приналежності при провадженні призначеної у кримінальній справі відповідної експертизи. Вони отримані з відомого джерела і спрямовані на більш якісне проведення експертизи та встановлення обставин, що мають значення у справі. Саме у цьому полягає процесуальне значення зразків для експертного дослідження у кримінальному судочинстві.

У статті 199 КПК зазначено, що у разі потреби слідчий має право винести постанову про вилучення або відібрання зразків почерку та інших зразків, необхідних до експертного до-

слідження [13, с. 498]. Потреба перевірити, чи залишені конкретною особою сліди у визначеному місці або на речових доказах, визначається вже у самій наявності таких слідів (речових доказів), вилучених і приєднаних до матеріалів кримінальної справи [14, с. 188]. Згідно статті 130 КПК, дана потреба має бути мотивована в постанові про одержання зразків для експертного дослідження. Мотивування передбачає посилання на докази, з яких виходить можливість повного, всебічного та об'єктивного експертного дослідження слідів (речових доказів) без отримання для цього необхідних зразків.

Причому потреба може мати місце і тоді, коли є можливість здобуття даного носія інформації (зразка, еталону і тому подібне) іншим способом. Наприклад, в процесі допиту особи можна спробувати його переконати надати зразок добровільно. У цьому випадку, коли не заперечується можливість подання даного необхідного для кримінальної справи об'єкта особою добровільно за наявності фактичних підстав і дотримання обов'язкових умов одержання зразків для експертного дослідження [14, с. 188] може бути здійснене відповідно до статті 199 КПК.

Ми згодні з думкою А.П. Рижакова, що потребу одержати зразки для експертного дослідження слідчий (дізнавач), який виніс таку постанову, *вирішує за власним переконанням*, тому що кримінально-процесуальний закон не визначає конкретних підстав для проведення цієї процесуальної дії.

Коли відповідна потреба виникла, слідчий (дізнавач) має право винести постанову про вилучення або відібрання зразків для експертного дослідження, а потім провести цю дію самостійно або доручити його провадження іншим уповноваженим на те особам згідно зі статями 114, 118 КПК.

Використана література:

1. Кримінально-процесуальне право України: Підручник / За загальною редакцією Ю.П. Аленіна. – Х. : ТОВ "Одіссей", 2009. – 816 с.

2. Качурін С. Одержання зразків для експертного дослідження: проблеми теоретичного і практичного характеру // Право України – 2004. – № 1. – С. 110-113.

3. Жбанков В.А. Получение образцов для сравнительного исследования. – М. : научно-исследовательский и редакционно-издательский отдел, 1969. – 60 с.

4. Шейфер С.А. Следственные действия: система и процессуальная форма. – М., 2001. – 204 с.

5. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Р.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика: Учебник для вузов / Под. ред. Заслуженного деятеля РФ, проф. Р.С. Белкина. - 2-е изд., перероб. и доп. – М. : Норма, 2005. – 992 с.

6. Кузьмічов В.С., Чорноус Ю.М. Слідча діяльність: характеристика та напрями удосконалення: Монографія. – К. : ЗАТ "НІЧЛАВА", 2005. – 448 с.

7. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. / За ред. проф. В.Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 464 с.

8. Грошевий Ю.М., Стахівський С.М. Докази і доказування у кримінальному процесі. Науково-практичний посібник. – К. : КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2006. – 272 с. (Серія: Процесуальні науки).

9. Галаган В.І. Проблеми проведення окремих процесуальних дій при розслідуванні кримінальних справ органами внутрішніх справ України. – К. : 2005. – 51 с.

10. Черненко А.П. Кримінально-процесуальна регламентація слідчих дій: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09 / Черненко Анатолій Павлович. – Х., 2004. – 192 с.

11. Тертышник В.М. Уголовный процесс: Учебное издание.- Харьков: Арсис, 1997. – 528 с.

12. Тертышник В.М. Уголовный процесс: Учебное пособие. – 2-е изд., пер. и доп. – Харьков: Арсис, 1999. – 528 с.

13. Уголовно-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий. Издание пятое, дополненное / Ю.П. Аленин, М.Р. Аракелян, Е.Н. Гидулянова и др. Под общей ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – Х. : ООО "Одиссей", 2009 – 1008 с.

14. Рыжаков А.П. Освидетельствование. Личный сыск. Следственный эксперимент. Получение образцов для сравнительного исследования. Научно-практическое руководство / А.П. Рыжаков. – М. : Издательство Экзамен: 2007. – 319 с. (серия "Библиотека Юриста").

В.В. Корнієнко
викладач кафедри економічної безпеки
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ (ВІДМИВАННЯ) ГРОШОВИХ КОШТІВ, ЗДОБУТИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ ЯК ПЕВНА ТЕХНОЛОГІЯ ЗЛОЧИННОГО ЗБАГАЧЕННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Статистичні дані МВС України свідчать про те, що більш ніж 75% від всіх збитків, заподіяних економічною злочинністю, припадає на сферу діяльності банківських установ. Водночас кількість зареєстрованих злочинів у банківській сфері зросла на 22% порівняно з 2007 роком[1]. Особливого занепокоєння викликає той факт, що фінансові установи все частіше використовуються для легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом. Інструменти фінансового ринку, атрибути підприємництва, новітні технології в руках організованих злочинних груп стали ефективними та дуже небезпечними засобами протиправного збагачення. Правоохоронні органи і надалі стикаються з величезною кількістю організаційно-правових проблем у протидії цим злочинам, тому наразі актуальними постають питання щодо подальшого пошуку адекватних заходів боротьби з протиправним використанням можливостей банківської системи у легалізації злочинних доходів.

З початку процесів економічних перетворень в Україні, зазначені вище криміногенні прояви у банківській сфері зумовили активне проведення наукових досліджень з проблем виявлення і розслідування економічних злочинів. Важливе значення у цьому аспекті мало використання наукових концепцій, розроблених у працях: О.П. Бущана, А.Ф. Волобуєва,

[1] МВС: Через кризу в Україні збільшується кількість економічних злочинів. / Інтервью з нач. ДДСБЕЗ МВС України Леонідом Скалозубом/ - Режим доступу: http://novynar.com.ua/politics/46020 від 05.04.2009 р.

В.Д. Ларічева, В.В. Лисенка, Г.А. Матусовського, Р.С. Сатуєва, С.С. Чернявського, М.П. Яблокова та ін. Наукові розробки таких дослідників, як: М.В. Салтевський, В.Ю. Шепітько, В.А. Журавель, В.М. Попович, В.П. Головіна стали чималим кроком уперед до створення основ методики розслідування легалізації (відмивання) грошових коштів, здобутих злочинним шляхом, у тому числі з використанням кредитно-банківської системи. Не дивлячись на вагомий внесок вказаних авторів у досліджувану проблему, вірне розуміння окремих її аспектів, раніше сформульовані висновки та пропозиції потребують уточнень та доповнень з урахуванням сучасного стану практики у цій сфері.

Легалізація (відмивання) грошових коштів або іншого майна, здобутого злочинним шляхом, є необхідною умовою існування та розвитку більшості кримінальних, "тіньових" економічних структур. Легалізація за своєю суттю – це діяльність по виведенню "брудних" грошових коштів з "тіньової" сфери і розміщенню (інтеграції) їх у сферу законного обігу за допомогою фінансових операцій, договорів купівлі – продажу, позики чи кредитування; легальної підприємницької діяльності, або ж "тіньової" економічної діяльності (використання фіктивних фірм). Зазначений кримінальний економічний цикл можна умовно поділити на 3 стадії:

1) генерування кримінального доходу;
2) легалізацію кримінальних фондів;
3) використання легалізованих кримінальних коштів.

Перша стадія включає у себе отримання доходу у результаті виконання певних протиправних суспільно небезпечних дій як у сфері економіки, так і отримання доходу від злочинів загально кримінальної спрямованості (торгівля людьми, наркотичними засобами тощо). На другому етапі відбувається саме легалізація, тобто придання законного вигляду доходам, отриманих незаконним шляхом. У цьому процесі, як правило, задіяні так званні "конвертаційні центри", в структурі яких

виділяють: установи банків, кредитні спілки, ломбарди, ігровий бізнес, страхові компанії, підприємства оптової торгівлі тощо. Всі вони можуть бути офіційно зареєстрованими структурами і займатися законною підприємницькою діяльністю, або ж бути фіктивними. За відповідну винагороду (від 6 до 10-15% прибутку від "тіньового" обігу) "конвертаційний центр" проводить деякі фінансово-господарчі операції, у результаті яких готівкові чи безготівкові кошти "відмиваються", тобто отримують законне джерело походження. Операції по переводу готівкових коштів у безготівкові форми чи навпаки – називаються конвертацією. Звідси і з'явилася назва – "конвертаційний" центр. Останнім часом їх дуже побільшало, а суми, які "перекачуються" через такі центри вимірюються мільйонами. Так, лише у м. Києві упродовж 2008 року правоохоронними органами виявлено 21 "конвертаційний" центр і 423 підприємства з ознаками фіктивності. Також, за 10 місяців з тіньового обігу цих структур під час оперативно-розшукових операцій вилучено товарно-матеріальних цінностей на 133 мільйони гривень[1].

На третьому етапі відбувається розміщення "відмитих" доходів у легальній економіці, з наступним їх відображенням і підтвердженням у всіх необхідних видах документації. Остання стадія цього циклу представляє собою "інвестування" отриманих коштів як для розширення злочинної діяльності, так і для розміщення їх у легальному бізнесі (інфільтрація у легальний бізнес).

Відомо, що відповідальність за подібні дії передбачена ст.ст. 209, 209-1 та 306 Кримінального кодексу України (КК України). При виявленні та розслідуванні кримінальних справ цієї категорії правоохоронні органи стикаються з відповідною кількістю труднощів. Нерідко, самим складним у розслідуванні

[1] Заболоцький І. За десять місяців у Києві виявили 423 фіктивні фірми / І. Заболоцький/ - Режим доступу: http://novynar.com.ua/politics/44767, від 23 листопада 2008 р.

кримінальних справ є встановлення причетності осіб до скоєння злочину. Зазвичай це особи, які беруть участь у політичній, економічній та громадській діяльності, серед яких – депутати, робітники державних установ, керівники, бухгалтери, економісти підприємств, голови громадських організацій, працівники банківських установ та навіть правоохоронних органів. Проблемним аспектом тут є притягнення їх до кримінальної відповідальності, подолання протидії слідству зі сторони окремих високопосадових осіб, які мають в цьому корисливу зацікавленість. Слід додати, що набуває поширення питома вага злочинів, які вчиняються самими працівниками банків. Банківська система України, маючи можливість позитивного впливу на розвиток економіки, все більше заохочує "тіньовий" обіг коштів, особливо в умовах світової фінансової кризи. Банківські працівники часто самі виступають ініціаторами проведення незаконних операцій по легалізації грошових коштів, здобутих злочинним шляхом та приховуванням слідів від такої діяльності. Недостатній рівень знань працівників правоохоронних органів технологій банківської діяльності та підприємницької сфери зводить нанівець ефективність дій щодо виявлення таких операцій та притягнення до відповідальності причетних осіб.

Як вже зазначалося, комерційні банки є невід'ємною складовою "конвертаційних" центрів у схемах легалізації злочинних доходів. При підготовці, скоєнні та приховуванні слідів злочинів, безпосередня участь банківських установ у ланцюгу злочинного збагачення полягає у наступному:

► забезпечення зовнішньоекономічних контрактів фіктивних підприємницьких структур валютними коштами, легально отримуваними через уповноважені банки;

► використання лоро-рахунків для перерахування грошей і купівлі іноземної валюти;

► переведення безготівкових коштів в готівку з використанням фіктивних фірм. Використовують наступні фінансові

інструменти: рахунки фізичних осіб, лоро-рахунки, систему електронних розрахунків, вексельну форму розрахунків тощо.

В.В. Лисенко, досліджуючи діяльність "конвертаційних" центрів, зазначив, що вона забезпечується завдяки наступним діям працівників банку: складанням угоди з іноземним банком про відкриття кореспондентських рахунків; створенням та розрахунковим обслуговуванням фіктивних підприємств. Для не викриття джерела грошових коштів, що знаходяться на рахунках фіктивних фірм використовуються так звані внутришньобанківські рахунки ("Довимогові кошти", "Інші кредитори та дебітори"); використовуються канали переведення грошей, що виключають факт здійснення контролю з боку Національного банку України та ін.[1].

Про небувалий розмах такої діяльності свідчить наступний приклад. Оперативними підрозділами податкової міліції м. Харкова був викритий найпотужніший конвертаційний центр в Україні. Злочинна група у складі 30 осіб надавала послуги з "конвертації" коштів, вивезенню валюти за кордон, мінімізації сплати податків для сотень підприємств із різних регіонів країни. Її учасники безпосередньо контролювали діяльність двох банківських установ, у яких були відкриті рахунки понад 100 підприємств із ознаками фіктивності. У ході викриття "центру" одночасно були проведені понад 30 обшуків у офісах фіктивних фірм та банківських установах. На понад 8,4 млн. гривень, 30 тис. доларів готівкою, та на понад 1,3 млн. гривень безготівкових коштів накладено арешт, вилучено понад 100 печаток "фіктивних" фірм і 50 комплектів комп'ютерної техніки що використовувалася для здійснення злочинної діяльності. Обіг коштів "конвертаційного" центру протягом 2008 року склав понад 1 млрд. гривень[2].

---

[1] Лысенко В.В. Фиктивные фирмы (криминалистический анализ) /Лысенко В.В./ – К.: Парламентское издательство, 2002. – С. 67.

[2] За матеріалами попередніх перевірок податкової міліції ДПА у Харківської обл., та прокуратури м. Харкова.

Як свідчить практика особі, яка вчинила злочини, передбачені ст.ст. 209, 209-1, 306 КК України обвинувачення, як правило, пред'являється за декількома статями КК України. І тут мова йде не тільки про обов'язкову наявність предикатного злочину, що передбачено диспозицією статті 209 КК України. Річ у тому, що розробка і використання організованими злочинними групами певних схем злочинної діяльності містять елементи, які фактично є певними етапами на шляху досягнення злочинної мети – злочинного збагачення. Кожний етап злочинної діяльності містить ознаки певного виду злочину.

Аналіз механізму вчинення легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутого злочинним шляхом з використанням банківських установ дає підстави говорити про існування певних стандартів злочинної поведінки. Щоб досягти поставленої мети злочинці вимушені виконувати певні стандартні дії. Причому ці дії виходять за межі традиційного в криміналістиці поняття "способу" чи "механізму" вчинення окремого злочину. Один економічний злочин є необхідною умовою вчинення іншого, більш тяжкого злочину. Таким чином вся злочинна діяльність набуває вигляду складних взаємопов'язаних діянь, суттєвість якої адекватно відображує термін "*технологія злочинної діяльності*" (виділено авт.). Власне поняття "технологія" (від гр. techne – мистецтво, майстерність, вміння та logos – наука, вчення) не є для криміналістики новим. До цього часу воно використовувалося переважно у зв'язку з експертними дослідженнями певних технологій (експертизи, тощо), використанням останніх у слідчій практиці. Проте порівняно нещодавно воно набуло нового значення. Це поняття почало все частіше згадуватись у зв'язку зі злочинною діяльністю. Наприклад, В.М. Попович, вже вказував на використання злочинцями фінансових, банківських розрахункових "технологій у злочинному ланцюгу відмивання капіталів, отриманих незаконним шляхом", "використання інформаційних технологій у відмиванні доходів незаконного походжен-

ня", "технології відмивання коштів протиправного походження та скоєння інших економічних злочинів"[1]. В.П. Корж розглядає технології економічних злочинів, що вчиняються організованими злочинними утвореннями[2]. А.Ф. Волобуєв вживає термін "технології злочинної діяльності" стосовно комплексу злочинних діянь[3]. Характеризуючи технології злочинної діяльності, слід враховувати, що власне термін "технологія" не є правовим, в площину юридичної науки його переводить додання словосполучення "злочинна діяльність". З'ясування ж змісту розглядуваного поняття певним чином залежить від того, що розуміти під останньою. А це питання наразі є доволі дискусійним в юридичній науці.

На нашу думку, "технологію злочинної діяльності" у структурі комплексу злочинів можна визначити як існуючу у межах криміналістично значимого відрізку часу та впорядковану в декілька стадій систему передбачених кримінальних законом діянь та пов'язаних з ними пред- та посткримінальних дій, спрямованих на досягнення загальної мети. Так, легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутого злочинним шляхом найчастіше неможлива без фіктивного підприємництва (ст. 205 КК України), підробки документів (ст.ст. 366, 358 КК України), фіктивного банкрутства (ст.ст. 218, 220 КК України), злочинів у сфері використання ЕОМ, комп'ютерних систем та мереж (ст.ст. 361 – 363 КК України) тощо. При вчинені зазначених економічних злочинів банки склада-

---

[1] Білоус ВТ. Організаційно-правове забезпечення боротьби з відмиванням доходів незаконного походження: Монографія / Білоус ВТ., Попович В.М., Попович М.В. – К.: ДПА України. – 2001. – С. 15.

[2] Корж В.П. Методика расследования экономических преступлений, совершаемых организованными группами, преступными организациями. Руководство для следователей. Научно-практическое пособие / Корж В.П. – Х.: Изд-во ун-та внутр. дел, 2002. – С. 99-116.

[3] Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва / А.Ф. Волобуєв/: Автореф. дис ... д-ра юрид. наук / Нац. юрид. академія ім. Я. Мудрого. – Х., 2001. – С. 4.

ють необхідну ланку в технології злочинної діяльності у розглянутій сфері. Прикладами найчастіше виступають використання можливостей посадового становища окремих працівників банку (ст.ст. 191, 364 – 369 КК України).

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити наступні висновки.

1. Створюючи криміналістичні методики щодо боротьби з легалізацією (відмиванням) грошових коштів, отриманих незаконним шляхом, слід враховувати закономірності, що пов'язані зі скоєнням та розслідуванням кількох злочинів. Це такі види злочинних дій як: шахрайство (ст. 190 КК України); присвоєння, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України); фіктивне підприємництво (ст. 205 КК України); фіктивне банкрутство (ст. 218 КК України); шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України); зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) та інші. Усі вони включені у систему легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом як певні технології злочинного збагачення з використанням банківських установ.

2. Економічні злочини у структурі цих технологій поєднуються в комплекси злочинних діянь, які носять ознаки господарчих, посадових та комп'ютерних злочинів. Особливість даних діянь полягає у тому, що вони вчиняються не ізольовано один від одного, а становлять елементи єдиної злочинної діяльності, впорядковуються в певні її етапи. У криміналістиці подібні сукупності злочинних проявів розглядаються як ідея створення комплексних методичних рекомендацій для їх розслідування. Останнє є дуже актуальним дослідженням на сучасному етапі розвитку не тільки криміналістичної науки, але і інших наук кримінально-правового циклу.

В.І. Коротун
старший науковий співробітник
Науково-дослідного центру з проблем оподаткування
(Національний університет державної податкової служби України)

ФІКТИВНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ЗАСІБ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ

На сьогодні, в перод трансформації національної податкової системи, однією з найбільших проблем в системі адміністрування податків є наявність схем мінімізації сплати податків, які спрямовані на зменшення величини об'єкту оподаткування. Головною метою мінімізації податкових зобов'язань є те, що українські підприємства прагнуть знизити декларовані обсяги отриманого прибутку. Так, відповідно до даних Державного комітету статистики України, 48% промислових підприємств є збитковими (у тому числі у добувній промисловості – 60%)[1]. Знизити прибуток вдається як шляхами, використання яких можливе відповідно до правового поля України, (збільшення амортизації, додаткові закупки), так і злочинними шляхами – через використання фіктивного підприємництва.

Дослідженням питань виявлення і попередження тіньових проявів займалося багато вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема, В.М. Попович, В. Руттайзер, О. Турчинов, П. Гутман, Ф. Снайдер, Є. Фейг та інші.

Як зазначає В.М. Попович, злочини, що вчиняються з використанням фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності набули таких масштабів, що дедалі більше становлять загрозу економічній безпеці України, оскільки частина капіталу держави (більш ніж 50%) знаходиться в "тіньовому" обороті[2].

[1] www.ukrstat.gov.ua.

[2] Попович В.М. Економіко-кримінологічна теорія детінізація економіки. – Ірпінь, 2001. – С. 173.

Схеми мінімізації сплати податків принято поділяти на два типи[1]. До першого типу відносяться схеми, в основі яких лежать прогалини в законодавстві або засновані на використанні різних систем оподаткування, які застосовуються у національному законодавстві, з різним фіскальним навантаженням. Головна характеристика схем першої категорії є перенесення об'єкт оподаткування на інших суб'єктів, в господарській діяльності яких використовується більш сприятливий режим оподаткування.

До таких схем відносяться наступні: використання "транзитних" підприємств з метою збільшення ціни покупки; заниження ціни реалізації; використання в господарській діяльності таких послуг, як маркетинг, менчандайзінг, а також інформаційні, консультативні, юридичні та інші послуги; перерахування коштів на "фіктивне" підприємство з подальшим банкрутством останнього та занесенням заборгованості до складу валових витрат; запозичення кредитних ресурсів під завищений процент; здійснення нетипового експорту; проведення завідомо збиткових операцій, які є нетиповими для основної діяльності; продаж товарів через платників єдиного податку; операції з "технічними (мусорними)" акціями, які не забезпечені реальними активами та ін. Шляхи усунення впливу на зменшення податкових зобов'язань є внесення відповідних змін до чинного законодавства.

До другого типу відносяться схеми мінімізації податкових зобов'язань, які пов'язані з прямим порушенням законодовства – ухилення від оподаткування за рахунок фальсифікації документів, невідображення у податкових деклараціях податкових зобов'язань, використання "фіктивних" юридичних або фізичних осіб. Шляхи усунення таких схем є удосконалення механізмів адміністрування податків.

[1] Щодо схем мінімізації сплати податків. Лист Міністерства фінансів України від 25.04.2008 за №31-20010-3-8/3337. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА: ЗАКОН.

Одним з головних чинників поширення в Україні такого явища як фіктивне підприємництво є недосконала система реєстрації суб'єктів підприємництва – як юридичних, так і фізичних осіб. Крім того, зростає кількість випадків реєстрації фіктивних підприємств через посередницькі юридичні фірми, які надають допомогу в реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності. Внаслідок відсутності в чинному законодавстві України врегульованого порядку перевірки суб'єктів підприємництва під час реєстрації, широкого розповсюдження набуло явище реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності за вигаданою адресою.

На сьогодні порядок реєстрації суб'єктів підприємництва регулюється цілим рядом законодавчих та нормативних актів. Зокрема, це:

– Положення про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.05.1998 року за № 740;

– Положення про реєстр підприємницької діяльності, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 18.11.1999 року за № 2103;

– Інструкція про порядок обліку платників податків, яка затверджена наказом ДПА України від 19.02.1998 року за № 80;

– Постанова НБУ "Про відкриття банківських рахунків у національній і іноземній валюті" від 18.12.1998 року за № 527;

– цілий ряд відомчих наказів Державної податкової адміністрації України щодо попередження та виявлення випадків провадження фіктивного підприємництва.

Аналізуючи об'єктивну сторону злочину, передбачену статтею 205 Кримінального кодексу України, яка виражається в одній із двох дій "створення або придбання суб'єкта підприємницької діяльності" для того, щоб приховати свою незаконну діяльність, можна стверджувати, що ця кримінально-правова норма неточна і невизначена. Її невизначеність, позначається на правотворчій діяльності різними тлумаченнями

цього злочину і в правозастосовчій практиці труднощами кваліфікації. Таким чином, необхідно внести зміни в дану статтю через заміну кримінально-правової норми "створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності" на "державна реєстрація або перереєстрація суб'єктів підприємницької діяльності". Нове викладення даної норми дозволить точніше виразити кримінальний характер дій громадянина, пов'язаних із набуттям статусу юридичної особи при створенні або придбанні суб'єкта підприємницької діяльності для легалізації незаконної діяльності, врегулювати неузгодженості із законодавством, яке вже регулює реєстрацію та господарську діяльність суб'єктів підприємницької діяльності. Особливо це стосується норми Закону України "Про підприємства в Україні", де визначено, що підприємство набуває юридичної особи від дня його державної реєстрації[1].

Використання фіктивного підприємництва в системі мінімізації сплати податків дозволяє злочинним угрупованням незаконно отримувати готівкові бюджетні кошти у вигляді відшкодованого податку на додану вартість; ухилятися від сплати податків та зборів при переміщенні товарів через кордон; ухилятися від сплати податку на додану вартість, акцизного збору та мита мита при контрабандному ввезенні товарів; і використання їх не за призначенням; проводити інші фінансові операцій, які безпосередньо пов'язані з ухиленням від оподаткування, а також здійснювати незаконне перерахування грошових коштів в іноземній валюті за кордон.

З аналізу чинного законодавства щодо формування поняття фіктивного підприємництва та запровадження заходів щодо упередження та боротьби з тиким явищем виявлено, що на сьогодні постала необхідність щодо внесення змін до Кри-

[1] Дудник. Л. Фіктивне підприсмництво – створення або придбання, державна ресстрація чи перереєстрація підприсмницької діяльності? / Л. Дудник//Науковий вісник Національної академії ДПС України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.asta.gov.ua

мінального, Кримінально-процесуального та Господарського кодексів України та Законів України "Про державну податкову службу України" та "Про погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами". Необхідність внесення таких змін пов'язана як з уточненням поняття "фіктивне підприємництво", так і з наступним розширенням прав відповідних правоохоронних та інших державних органів щодо:

– запровадження під час реєстрації підприємств обов'язкової перевірки заявлених юридичних та фактичних адрес суб'єкта підприємницької діяльності, також даних його засновників;

– надання права податковим органам звертатися до судових органів про визнання фіктивною господарської діяльності суб' кта господарювання;

– встановлення, що за розслідування у справах про злочини щодо фіктивного підприємництва здійснюватимуться органами, як порушили справу;

– що припинення діяльності суб'єкта господарювання за рішенням суду регулюватиметься відповідним законом;

– встановлення обмеження для фінансових установ щодо здійснення видаткових операцій за рахунком виключно з дати отримання фінансовою установою документально підтвердженого повідомлення податкового органу про взяття рахунка на облік в органах державної податкової служби України[1].

Крім втілення вище зазначених заходів, також потребує підвищення ефективності роботи органів державної податкової служби України, а також інших правоохоронних органів нашої держави, спрямованої на припинення діяльності суб'єктів підприємництва з ознаками "фіктивності" та "конвертаційних центрів" вже в діючому національному правовому полі.

[1] Щодо схем мінімізації сплати податків. Лист Міністерства фінансів України від 25.04.2008 за № 31-20010-3-8/3337. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА: ЗАКОН.

О.Н. Крапивина
старший преподаватель кафедры уголовного права,
криминалистики и криминологии
кандидат юридических наук
(ГОУ ВПО "МГУ им. Н.П. Огарева" г. Саранск, РФ)

ПРИОБРЕТЕНИЕ ИЛИ СБЫТ ИМУЩЕСТВА, ЗАВЕДОМО ДОБЫТОГО ПРЕСТУПНЫМ ПУТЕМ (СТ. 175 УК РФ), И ЛЕГАЛИЗАЦИЯ (ОТМЫВАНИЕ) ДЕНЕЖНЫХ СРЕДСТВ ИЛИ ИНОГО ИМУЩЕСТВА, ПРИОБРЕТЕННЫХ ПРЕСТУПНЫМ ПУТЕМ (СТ. СТ. 174 И 174[1] УК РФ): К ВОПРОСУ О ДОСТАТОЧНОСТИ КРИМИНАЛИЗАЦИИ

С введением в УК РФ 1996 г. уголовной ответственности за легализацию (отмывание) денежных средств или иного имущества, приобретенных преступным путем (далее – легализация) нередко происходит смешение составов преступлений, предусмотренных ст. ст. 174, 174[1] и 175 УК, что порождает, как объективные, так и субъективные трудности в их понимании и применении. В целях их устранения, отграничим деяния, закрепленные в ст. ст. 174, 174[1] и 175 УК.

1. Рассматриваемые составы преступлений помещены в главу 22 УК, родовой и видовой объекты этих преступлений совпадают. Основной непосредственный объект преступного приобретения или сбыта имущества отличается от основного непосредственного объекта легализации тем, что применительно к последнему речь идет об общественном отношении, обеспечивающем именно легальный, а не просто фактический экономический оборот[1].

2. По ст. ст. 174 и 174[1] УК предмет преступления приобретается посредством совершения деяний, закрепленных в статьях Особенной части УК, за исключением преступлений, предусмотренных ст. ст. 193, 194, 198, 199, 199[1] и 199[2] УК. По

[1] Гаухман Л.Д., Максимов С.В. Преступления в сфере экономической деятельности. – М., 1998. – С. 201.

ст. 175 УК имущество может быть добыто посредством совершения любого преступления, в том числе установленных ст.ст. 193, 194, 198, 199, 199[1] и 199[2] УК, за исключением тех, уголовная ответственность за совершение которых закреплена в отдельных статьях УК.

3. Исходя из норм ГК РФ, приобретение или сбыт имущества – разновидности сделок, но по своей правовой природе эти действия представляют собой недействительные сделки (ст. ст. 166-181 ГК). Содержание объективной стороны ст. 174 УК, по общим признакам, совпадает с преступными деяниями, образующими объективную сторону ст. 175 УК. В отличие от них, ст. 174[1] УК дополнена "использованием указанных средств или иного имущества для осуществления предпринимательской деятельности или иной экономической деятельности".

4. Субъектом преступного приобретения или сбыта имущества является лицо, наделенное общими признаками субъекта, если оно не участвовало в совершении первоначального преступления, в результате которого было добыто имущество, ни как исполнитель, ни как иной соучастник. Субъекты преступлений, предусмотренных ст. ст. 174 и 175 УК, совпадают; по ст. 174[1] УК – лица, получившие денежные средства или иное имущество в результате непосредственного совершения ими первоначального преступления.

5. В ст. 174 УК законодатель закрепил наличие обязательной цели – придание правомерного вида владению, пользованию или распоряжению денежными средствами или иным имуществом, приобретенным преступным путем. В ст. 174[1] УК такая цель прямо не указана, но исследователи единодушно заявляют о том, что лицо, "совершая финансовые операции или сделки, или используя имущество для осуществления предпринимательской или иной экономической деятельности, оно осуществляет именно легализацию этого имущества"[1].

[1] Лопашенко Н.А. Преступления в сфере экономики: Авторский комментарий к уголовному закону (раздел VIII УК РФ). – М., 2006. – С. 371 и др.

6. Уголовная ответственность по ст. ст. 174 и 174[1] УК наступает за нарушение предусмотренного уголовно-правового запрета на введение такого имущества в легальный оборот (с целью придания правомерного вида владению, пользованию и распоряжению преступно полученному имуществу). По ст. 175 УК – за нарушение, в целом, установленного законом порядка осуществления экономической деятельности – получения и отчуждения имущества.

Исходя из вышеизложенного, нами выявлены существенные отличия преступлений, закрепленных в ст. ст. 174[1] и 175 УК. Вместе с тем, приходим к выводу, что преступления, предусмотренные ст. ст. 174 и 175 УК, по большинству признаков совпадают. Согласимся с авторами, которые считают ст. 175 УК общей нормой, ст. 174 УК – специальной[1]. Единственное принципиальное отличие состоит в субъективной стороне[2] – наличии или отсутствии цели легализации – придании правомерного вида владению, пользованию, распоряжению преступно полученного имуществу.

Аналогичную позицию занимает и правоприменитель. Так, в п. 25 постановления Пленума Верховного Суда РФ от 18 ноября 2004 г. № 23 "О судебной практике по делам о неза-

[1] Никулина В.А. Отмывание "грязных" денег. Уголовно-правовая характеристика и проблемы соучастия. – М., 2001. – С. 132.

[2] К такому же выводу приходят и иные авторы, указывающие на цель как на единственный признак отграничения рассматриваемых составов преступлений. См.: Верин В.П. О некоторых вопросах судебной практики по делам о незаконном предпринимательстве и легализации (отмывании) денежных средств или иного имущества, приобретенных преступным путем // Бюллетень Верховного суда РФ. – 2005. - № 2. – С. 32; Преступления, посягающие на основы предпринимательской и иной экономической деятельности / В.М. Берекет. – СПб., 2000. – С. 78; Расследование преступлений в сфере экономики / Под общ. ред. И.Н. Кожевникова. – М., 2001. – С. 176 и др. И.А. Клепицкий, отмечает, что констатировать идеальную совокупность ст. 174 и 175 УК нельзя, поскольку эти преступления поражают единый объект, причем в принципе сходным образом. См.: Клепицкий И.А. Система хозяйственных преступлений. – М., 2005. – С. 528-529.

конном предпринимательстве и легализации (отмывании) денежных средств или иного имущества, приобретенных преступным путем"[1] закреплено, что если при сбыте имущества, полученного в результате совершения преступления иными лицами, предмету преступления не придается видимость правомерно приобретенного, то это деяние не образует состава легализации денежных средств или иного имущества (ст. 174 УК). В зависимости от конкретных обстоятельств дела указанные действия могут содержать признаки состава преступления, предусмотренного ст. 175 УК.

И именно по наличию или отсутствию цели легализации происходит разграничение рассматриваемых составов преступлений в судебно-следственной практике. Так, Г. и К., заведомо зная о том, что лекарства, реализуемые ими, поддельные (лекарства изготовили М. и Н., а затем передали для продажи Г. и К.; предварительного соглашения на совершение указанных действий не было), в период весна-осень 1999 г. продавали их в коммерческие организации г. Махачкала, выдавая за подлинные. Действия Г. и К. первоначально были квалифицированы по п. "б" ч. 3 ст. 159, ч. 1 ст. 171, п.п. "а, б" ч. 2 ст. 174 УК РФ. Прокуратура Октябрьского района г. Саранска прекратила уголовное преследование Г. и К. по ст. 174 УК РФ, указав, что в данных случаях денежные средства не были легализованы, так как им не придавался легальный статус, отсутствует цель – легализация. Действия подозреваемых были переквалифицированы на ст. 175 УК РФ[2].

По мнению большинства опрошенных нами сотрудников правоохранительных органов (МВД Республики Мордовия, Прокуратуры РМ, судей федеральных судов РМ), преступления, предусмотренные ст. ст. 174, 174[1] и 175 УК, отличаются друг от друга по совокупности признаков данных составов, но, преимущественно (64%), именно по субъективной стороне.

---

[1] Бюллетень Верховного суда РФ. – 2005. – № 1.

[2] См.: Уголовное дело № 2519/1999 // Архив прокуратуры Октябрьского района г. Саранска. 1999 г.

Так, если лицо, заранее не обещая, приобретает (сбывает) денежные средства или иное имущество, заведомо добытое в результате совершения "налоговых" преступлений (ст. ст. 193, 194, 198, 199, 199[1] и 199[2] УК), с целью придания правомерного вида владению, пользованию или распоряжению данным имуществом, уголовная ответственность по ст. 174 УК исключена. На наш взгляд, в таком случае содеянное следует квалифицировать по ст. 175 УК (общая норма), поскольку предмет преступного приобретения (сбыта) имущества может быть добыт в результате любого преступления (за исключением образующих самостоятельный состав) и совершаться с любой целью.

Если лицо приобретает имущество, заведомо добытое преступным путем, и затем легализует его, действия лица следует квалифицировать по ст. ст. 175 и 174 УК в том случае, когда умысел на придание правомерного вида владению, пользованию или законному распоряжению таким имуществом возник после получения виновным предмета преступления. Иначе – преступление квалифицируется только по ст. 174 УК.

На основе вышеизложенного, полагаем, что наличие в уголовном законе одновременно ст. 174 и ст. 175 УК РФ – это примеры избыточной криминализации. В целях повышения эффективности уголовного закона, а также формирования единообразной судебно-следственной практики, с учетом стремления виновного при легализации ввести в законный оборот преступно добытое имущество, на основе выявленных сходств анализируемых составов, предлагаем преступление, предусмотренное ст. 174 УК, из уголовного закона исключить. Ст. 175 УК, наряду с такими квалифицирующими признаками, как заранее не обещанные приобретение или сбыт имущества, заведомо добытого преступным путем, совершенные: группой лиц по предварительному сговору, в отношении имущества в крупном размере, дополнить признаком: "в целях придания правомерного вида владению, пользованию или распоряжению имуществом, добытым преступным путем".

Р.В. Крапотко
адъюнкт
(Луганский государственный университет внутренних дел имени Э.А. Дидоренко)

ПРЕДМЕТ ВЗЯТКИ. НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ УКРАИНСКОГО И РОССИЙСКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Одной из самых распространенных и опасных форм проявления коррупции, имеющей в Украине глубокие исторические корни, является взяточничество.

Проблемам квалификации данного преступления и определению возможных мер профилактики посвятила свои исследования целая плеяда видных советских юристов: А.А. Аслаханов, Р.М. Асланов, Б.В. Волженкин, П.И. Гришаев, А.И. Долгова, Б.В. Здравомыслов, Н.Ф. Кузнецова,

А.К. Квициния, М.Д. Лысов, А.Я. Светлов и др. Немалый вклад для решения этой проблемы внесли и украинские юристы: Н.И. Бажанов, Н.И. Мельник, Г.А. Матусовский, Н.И. Хавронюк и др. В их работах содержится ценный материал, составляющий фундамент современного учения о взяточничестве и положенный в основу законодательных решений о борьбе с ним. Вместе с тем, последовательное развитие социально-правовой ситуации, изменения в системе управления, обновление украинского служебного и уголовного законодательства, усложнение криминальной ситуации в стране существенным образом модифицируют взяточничество как социальное явление и требуют обращения к проблемам его предупреждения вновь.

Целью предложенной статьи является сравнительный анализ действующего законодательства Украины и Российской Федерации в сфере борьбы со взяточничеством, которая, до недавнего времени, находилось с Украиной в одном правовом поле, и формирование законодательства которой проходило после распада СССР, в приблизительно равных условиях

с Украиной. Кроме этого мы попытаемся определить направление усовершенствования украинского уголовного законодательства.

По мнению большинства учёных, которые исследовали вопрос ответственности за взяточничество, получение взятки является корыстным преступлением, а поэтому его предмет носит исключительно имущественный характер. Аналогичная позиция изложена в п. 4 постановления Пленума Верховного Суда Украины (далее – Пленум) от 26 апреля 2002 г. № 5 "О судебной практике в делах о взяточничестве" (далее – постановление Пленума), где указано, что предметом взятки может быть имущество (деньги, ценности и другие вещи), право на него (документы, которые дают право получать имущество, использовать его или требовать выполнения обязательств), любые действия имущественного характера (отказ от права на имущество, бесплатное предоставление услуг, санаторных или туристических путёвок, проведение ремонтных или строительных работ и т. д.).[1] В том же пункте постановления Пленума также разъясняется, что услуги, льготы и преимущества, которые не имеют имущественного характера (похвальные характеристики или выступление в прессе, предоставление престижной работы и т.д.) не могут называться предметом взятки. Получение их может оцениваться как другая (не корыстная) заинтересованность при злоупотреблении властью или служебным положением и при наличии для этого оснований квалифицироваться по определённой части ст. 364 УК Украины. По мнению П.П. Андрушко и А.А. Стрижевской, в теории уголовного права, к услугам неимущественного характера необходимо относить также интимную связь, льстивую характеристику, выступление для защиты должностного лица, которые критикуются за недостатки в работе. Услугами неимущес-

[1] Постанови пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах (1973-2004): Офіційне видання / За заг. ред. В.Т. Маляренка. – К., 2004. – С. 104-109.

твенного характера необходимо считать и предоставление лицам, являющихся близкими родственниками должностного лица, вышеоплачиваемой или престижной работы[1].

С их мнением необходимо согласиться, т. к. интимная связь может иметь форму услуги как неимущественного, так и сексуального характера. Если предоставление сексуальных или других подобных услуг должностному лицу было оплачено лицом, в интересах которого (или по просьбе которого в интересах третьего лица), это должностное лицо совершило (или должно было совершить) определённые действия с использованием предоставленной ему власти или служебным положением, понимая при этом, что предоставленные ему услуги являются платными и оплачены другим лицом, то имеет место уклонение служебным лицом от затрат на получение услуг (их оплаты), т.е. оно фактически получают выгоду имущественного характера. В таком случае действия должностного лица необходимо квалифицировать как получение, а действия лица, которое оплатило предоставленные услуги, – как дача взятки, размер, которого определяется стоимостью этих услуг. Действия же лица, которое предоставило сексуальные услуги, в зависимости от фактических обстоятельств могут квалифицироваться по определённой части ст. 181-1 КоАП Украины или по ч. 1 ст. 303 УК Украины. Аналогичной должна быть уголовно-правовая ответственность бесплатного предоставления должностному лицу любых других платных услуг или выполнение для него работы в том случае, когда это лицо понимает, что они оплачены лицом, в интересах, которого, оно совершило или должно было совершить определённые действия.

Если как взятка были получены предметы, получение которых составляет отдельный состав преступления (огнестре-

[1] Андрушко П.П., Стрижевская А.А. Уголовная ответственность за получение взятки (ст. 368 Уголовного Кодекса Украины)/ Научно-практический комментарий Вестника Верховного Суда Украины. – 2005. – № 7 (59). – С. 46-54.

льное оружие, холодное оружие, боевые припасы или взрывчатые вещества, наркотические средства), действия виновного лица необходимо квалифицировать по совокупности преступлений – по соответствующей части ст. 368 и статьи Уголовного Кодекса, которая предусматривает ответственность за приобретение этих предметов (п. 7 постановления Пленума).

Минимальный размер взятки законодателем не установлен. В то же время согласно ст. 354 УК Украины незаконное получение путём вымогательства работником государственного предприятия, учреждения или организации, который не является должностным лицом, материальных благ или выгод имущественного характера, в любом виде, за выполнение или не выполнение каких-либо действий с использованием положения, которое не занимает на предприятии, в учреждении или организации, составляет преступление в том случае, если размер такого незаконного вознаграждения является значительным, а именно согласно примечания к названной статьи в два и более раз превышает необлагаемый минимум доходов граждан.

Теперь рассмотрим предмет взятки, по законодательству Российской Федерации. Под деньгами (валютой), понимаются как российские, так и иностранные денежные знаки, находящиеся в официальном денежном обращении. Старинные монеты, как российские, так и иностранные, не являющиеся средством платежа, не могут быть деньгами в смысле состава ст. 290 УК, а должны относиться к предмету взятки в виде "иного имущества"

Содержание состава ст. 290 УК носит в основном бланкетный характер, отсылающий правоприменителя к ГК РФ. Так, понятие ценной бумаги определяется в ст. 142 ГК. Это документ, удостоверяющий с соблюдением установленной формы и обязательных реквизитов имущественные права, осуществление или применение которых возможно только при его предъявлении. Гражданский кодекс РФ к ценным бумагам от-

носит государственные облигации, например, сберегательного займа, ГКО, облигации, векселя, чеки, депозитные и сберегательные сертификаты, банковские сберегательные книжки на предъявителя, коносаменты, акции, ценные приватизационные бумаги и другие документы, которые законами о ценных бумагах или в установленном ими порядке отнесены к числу таковых. Кроме того, Федеральный закон от 16 июля 1998 года № 102 – ФЗ "Об ипотеке (залоге недвижимости)" ввел в гражданский оборот новую именную ценную бумагу – закладную, удостоверяющую право залогодержателя по обеспеченному ипотекой обязательству и по договору об ипотеке. Между тем, нюанс закладной в том, что она как именная ценная бумага, должна вводиться в оборот не Законом "Об ипотеке", а нормами ГК РФ).[1] Тем не менее в п. 2 ст. 23 вышеупомянутого Закона сказано, что закладная является именной ценной бумагой.

Термин "иное имущество" означает любые и материальные ценности, обладающие стоимостью, в том числе и валютные ценности в виде долговых обязательств, выраженные в иностранной валюте, драгоценные металлы (золото, серебро, платина и осмий) в любом виде и состоянии, за исключением ювелирных и других бытовых изделий, а так же лома, природные драгоценные камни в сыром и обработанном виде, а так же жемчуг, за исключением ювелирных и других бытовых изделий из этих камней и лома таких изделий (Закон РФ от 9 октября 1992 г. № 3615 – 1 "О валютном регулировании и валютном контроле").

Однако если предметы получения и дачи взятки явились драгоценные металлы, природные драгоценные камни или жемчуг, то действия взяткополучателя и взяткодателя должны быть дополнительно квалифицированы по ст. 191 УК.

Последняя разновидность предмета взятки – "выгода

[1] Завидов Б.Д. Комментарий к Федеральному закону "Об ипотеке (залоге недвижимости)". – М.: Юристъ, 2006. – С. 88-92.

имущественного характера". Под ними понимаются различного рода услуги и (или) выгоды материального характера, которые оказываются взяткополучателю безвозмездно и (или) явно по заниженной стоимости. В правоприменительной практике известны случаи, когда взятке придается видимость легальной сделки между дающим и берущим взятку под видом договора подряда (ст. 702 ГК РФ); бытового или строительного подряда (ст. 730 или 740 ГК РФ); договора займа (ст. 807 ГК РФ) и т.д.

Под услугами имущественного характера следует так же понимать предоставление санаторной или туристической путевок, проездных билетов, оплата расходов и развлечений должностного лица, производство ремонтных, строительных, реставрационных и других работ в пользу взяткополучателя.

Судебно-следственной практике известны и другие, более завуалированные способы дачи-получения взятки. Это прощение долга, преднамеренный проигрыш в карты, оплата долга должностного лица, фиктивное зачисление на должность, отзыв материального иска из суда, предоставление в безвозмездное (или по заниженной цене) пользование имущества, получение льготного кредита, завышение гонораров и т.д. Получение в таком случае услуг нематериального характера не может признаваться взяткой. При определенных условиях, речь можно вести о злоупотреблениях должностными полномочиями (ст. 285 УК РФ).

Таким образом, Уголовный кодекс России не исключил возможность признание взяточничеством случаев получения – дачи денег, ценных бумаг и иного имущества или выгод имущественного характера, переданных как подарок, благодарность должностному лицу, за уже им содеянное или в связи с исполнением им служебных обязанностей. Не оговорен в Уголовном кодексе РФ и минимальный размер взятки. Однако, ст. 575 ГК РФ (часть вторая), принятого Государственной Думой 22 декабря 1995 года и вступившего в действие с 1 марта

1996 года, разрешила государственным служащим и служащим органов муниципальных образований принятие обычных подарков, стоимость которых не превышает пяти установленных законом минимальных размеров оплаты труда, в связи с их должностным положением или в связи с исполнением им служебных обязанностей.

Как видим, возникла коллизия между положениями УК и Законом "Об основах государственной службы Российской Федерации", с одной стороны, и Гражданского кодекса с другой.

С одной стороны, ссылаясь на ст. 575 ГК РФ, можно утверждать, что пять минимальных размеров оплаты труда – это та граница, которая разделяет подарок от взятки. Однако не все так просто в ГК Украины. Ч. 5 ст. 719 ГК Украины гласит о том, что договор дарения валютных ценностей на сумму, превышающую пятидесятикратный размер не облагаемого налогом минимума доходов граждан, заключается в письменной форме и подлежит нотариальному удостоверению.

Необходимость разграничения взятки и "обычного подарка" очевидна. При решении вопроса об ответственности виновных во взяточничестве, не обусловленном предварительной договорённостью за уже совершённые действия должностных лиц, следует обращать особое внимание на мотивы, которыми руководствовался взяткодатель, и на предмет самой взятки. Поэтому, если материальная ценность полученного в знак благодарности предмета явно малозначительна (букет цветов, коробка конфет и т. п.) и со стороны вручившего его это был сугубо знак признательности, благодарности, то следует говорить лишь о должностном проступке, не достигающем той степени общественной опасности, которая требуется для преступления[1].

Волженкин Б.В. считает, что нельзя считать подарком воз-

[1] Комментарий к Уголовному кодексу Российской федерации / Под ред. А.В. Наумова. – М.: Юристъ, 1996. – С. 701.

награждение, переданное должностному лицу в качестве подкупа, определившее его соответствующее служебное поведение, а также вознаграждение, вручённое должностному лицу как благодарность за совершённое им незаконное действие (бездействие)[1].

Мы считаем, что с мнением учёного необходимо согласиться, т.к. "обычный подарок", не влекущий никакой ответственности как для должностного лица, его принявшего, так и для вручившего подарок лица, отличается от взятки не только относительно небольшим размером.

Развитие уголовно-правовой науки Украины в направлении исследования предмета взятки, на наш взгляд, прежде всего, связан с накоплением, анализом и переосмыслением практики. В частности, необходимы исследования, касающиеся минимальной "планки" взятки. Это во многом поможет упростить процедуру доказывания в делах о взяточничестве, облегчит проведение профилактической деятельности.

М.Й. Кулик
ад'юнкт кафедри досудового
розслідування *(Київський національний університет внутрішніх справ, Україна)*

УЧАСНИКИ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСГУМАЦІЇ ТРУПА ЗА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Приймаючи рішення про проведення будь-якої процесуальної дії, слідчий повинен враховувати місце і час її проведення, можливе коло її учасників, необхідність застосування тих або інших технічних засобів. Від правильного підбору учасників певної процесуальної дії великою мірою залежить ефек-

[1] Волженкин Б.В. Квалификация взяточничества: Учебное пособие. – Л., 1984. – С. 38-39.

тивність її проведення, оскільки участь у процесуальній дії професійно та морально непідготовлених осіб ставить під загрозу реалізацію завдання всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи.

Виконання даного завдання у ряді випадків вимагає проведення такої процесуальної дії, як ексгумація трупа. Необхідність її проведення, зокрема, виникає при перевірці та уточненні наявних у справі доказів або одержанні нових доказів, раніше невідомих слідчому. Однак поверховий підхід слідчого до питання підбору учасників даної процесуальної дії в багатьох випадках може призвести до одержання доказів, у допустимості яких можуть виникнути ґрунтовні сумніви.

У науковій літературі окремі проблеми ексгумації розглядали М.І. Авдєєв, Р.С. Бєлкін, С.М. Виноградський, А.П. Загрядська, М.В. Кісін, В.Д. Лупіков, М.І. Морунов, В.М. Овсянніков, М.І. Порубов, В.А. Сафронов, О.Г. Філіппов, А.І. Юрін та інші вчені. Однак маловивченим у юридичній літературі залишається питання визначення складу учасників при проведенні даної процесуальної дії.

Викладені у своїй сукупності питання обумовлюють актуальність обраної теми, метою якої є визначення кола учасників проведення ексгумації трупа за Кримінально-процесуальним кодексом України (далі – КПК).

Розглядаючи питання про склад учасників проведення ексгумації трупа за чинним КПК, перш за все слід визначити, що слід розуміти під поняттям учасників даної процесуальної дії.

Варто зазначити, що в теорії кримінального процесу в даному контексті використовуються різноманітні поняття, серед яких: "учасники процесу", "особи, які беруть участь у справі", "особи, які беруть участь у кримінальному судочинстві", "учасники слідчої дії", "учасники процесуальної дії" тощо. Однією з причин існування такої кількості різноманітних наукових поглядів з даного питання є недостатньо чітке законодавче формулювання цього терміна.

Не вдаючись у наукові дискусії, які точаться навколо тлумачення даних понять, зазначимо лише, що на нашу думку, найбільш слушним є підхід тих вчених, які вважають, що усі особи, які беруть участь у тій чи іншій стадії процесу, є учасниками процесуальних дій і, як наслідок, учасниками процесу. Окремі з них беруть участь у провадженні процесуальних дій на усіх стадіях кримінального процесу, тоді як інші – лише в окремих слідчих діях [1, с.66-117; 2, с.54-83; 3, с.11-14]. Так, незважаючи на розбіжності у процесуальному статусі, всі учасники вступають у конкретні процесуальні правовідносини, здійснюють певну процесуальну діяльність, кожен з них наділений певними процесуальними правами та виконує покладені на нього процесуальні обов'язки, що дає підстави для об'єднання їх загальним поняттям – учасники процесу [4, с. 49]. Таким чином, на нашу думку, учасниками ексгумації є усі особи, які беруть участь у даній процесуальній дії.

У частині другій статті 192 КПК "Огляд трупа" передбачається, що труп виймається з місця поховання в присутності слідчого, судово-медичного експерта та двох понятих, про що складається протокол, який підписують усі зазначені особи. Таким чином, коло обов'язкових учасників ексгумації чітко визначене у законі.

Особою, відповідальною за хід і результати ексгумації, є слідчий, у провадженні якого знаходиться кримінальна справа. Він організовує її проведення, керує усім процесом і несе персональну відповідальність за хід і результати ексгумації. Його вказівки і розпорядження, пов'язані з організацією проведення та здійсненням ексгумації, обов'язкові до виконання іншими учасниками цієї процесуальної дії [5, с. 26].

Відповідно до кримінально-процесуального законодавства інститут понятих необхідний для посвідчення факту проведення процесуальної дії, а також її ходу і результатів.

На думку багатьох вчених, сьогодні інститут понятих у кримінальному процесі – це прояв презумпції винуватості слідчого, характерної для сучасної прокурорської, судової прак-

тики. Так, Є.Д. Лук'янчиков вважає, що якщо скрізь у суспільстві діє принцип презумпції невинуватості, то стосовно правоохоронних органів презюмується винуватість і несумлінність, які держава намагається усунути не підвищенням довіри до правоохоронних органів, а встановленням додаткового контролю з боку сторонніх спостерігачів, які мають лише поверхневе уявлення про свою роль у слідчій дії [6, с. 199].

З огляду на це, вчені неодноразово наголошували, що інститут понятих наразі потребує реформування, оскільки не в змозі реально забезпечити відсутність порушень при провадженні процесальних дій. Так, на думку О.Є. Кригера інститут понятих в ході проведення експумації не відповідає вимогам, які пред'являються до нього законом, оскільки більшість осіб, що беруть участь у проведенні експумації в якості понятих, замість того, щоб спостерігати за діями слідчого і реально усвідомлювати те, що відбувається, просто відверталися або ж були не обізнані про правову сторону події, яка відбувається. З огляду на це, О.Є. Кригер пропонує скасувати інститут понятих при проведенні експумації та замінити його на незалежного адвоката [7, с. 18].

Однак, на нашу думку, слід погодитися висловленою у літературі думкою про те, що присутність понятих в ході експумації має бути обов'язковою через можливе виникнення претензій матеріального, морального або іншого характеру з боку рідних і близьких покійного незалежно від того, чи є присутніми вони самі при проведенні даної дії чи ні [5, с. 25-30]. Недоліки, притаманні інстиуту понятих, на які вказував А.Є. Кригер, можна усунути, застосувавши більш ретельний підхід до підготовки експумації.

Виходячи із особливостей експумації, слідчому необхідно індивідуально підходити до вирішення питання про підбір понятих. Враховуючи психологічні труднощі, які неминуче виникають у учасників експумації внаслідок негативного впливу обстановки місця, де проводиться дана процесуальна дія, в якості понятих не варто залучати людей нервових, емо-

щийних і психологічно непідготовлених. Їх рекомендується залучати з числа співробітників кладовища. Крім того, бажано до початку даної процесуальної дії психологічно підготувати осіб, які братимуть у ній участь, роз'яснити їм, як буде проходити ексгумація, постаратися заспокоїти, допомогти подолати страх.

Участь в ексгумації судово-медичного експерта є обов'язковою. Судово-медичний експерт під час ексгумації:

- дає консультації щодо правильного виймання трупа;

- надає слідчому практичну допомогу в повному і об'єктивному огляді трупа, фіксації результатів огляду в протоколі;

- сприяє у виявленні, фіксації та вилученні матеріальних слідів злочину, об'єктів біологічного чи іншого походження [8, с. 43].

Характеризуючи коло учасників проведення ексгумації, слід зазначити, що фактично коло учасників ексгумації виявляється ширшим, ніж це вказано в КПК. Зокрема, у проведенні ексгумації можуть брати участь представники санітарно-епідеміологічного нагляду і адміністрації місця поховання, близькі родичі або родичі покійного, технічні працівники місця поховання, а також, за необхідності, спеціалісти. Наприклад при використанні археологічних методик розкопок може залучатися археолог, при необхідності визначення давності поховання – ентомолог тощо [9, с. 2-3]. Відео- і фотофіксацію процесу ексгумації зазвичай здійснюють фахівці-криміналісти [5, с. 25-30]. Залучення інших спеціалістів, окрім судмедексперта, залежить від конкретних обставин кримінальної справи і повністю віднесене на розсуд слідчого.

Участь у ексгумації громадян, які безпосередньо проводили поховання, в низці випадків є особливо важливою, оскільки дозволяє уникнути помилок в об'єкті ексгумації та місці розташування могили [5, с. 29]. Адже іноді, перш ніж вдається виявити труп, який необхідний слідству, доводиться розкривати не одну могилу і виймати із землі не один труп. Встановлення

точного місцезнаходження могили може виявитися складним, якщо з моменту поховання пройшов значний час. В таких випадках, в першу чергу, необхідно спиратися на дані реєстрації часу і місця поховання в органах РАЦСу, відповідних комунальних або ритуальних служб, на документи, наявні у родичів померлого (свідоцтво про поховання), а також на показання родичів, близьких покійного, учасників та очевидців поховання.

Технічну частину підготовки ексгумації слідчий доручає керівництву місцевої спеціалізованої служби по організації похоронної справи (адміністрації кладовища) або залучає для цього сили інших підприємств і установ. В обов'язки цих служб входить виділення допоміжного персоналу, устаткування для виймання труни (землерийні інструменти, троси, лебідки, помпи для відсмоктування води з могили та ін.), транспорту для доставки трупа в морг тощо.

Якщо при ексгумації присутні родичі покійного, за наявності загрози громадській безпеці, а також в деяких інших випадках, залежно від конкретних обставин, слід передбачити чергування на місці слідчої дії медичного персоналу, присутність представника органу влади, громадської або релігійної організації, що визначає порядок діяльності кладовища, а також оперативних співробітників для охорони місця процесуальної дії і місця проведення експертизи трупа [10, с. 359].

Процесуальний закон не містить вказівок на те, що на проведення ексгумації з офіційного місця поховання потрібен попередній письмовий дозвіл місцевих органів санітарної інспекції [5, с. 25]. Проте оскільки будь-яка (у тому числі і процесуальна) діяльність на місцях поховання здійснюється відповідно до санітарних і екологічних правил утримання місць поховання, з метою дотримання санітарної безпеки для проведення ексгумації на кладовищі потрібен дозвіл місцевого центру державного санітарно-епідеміологічного нагляду [10, с. 370].

Відповідно до ст. 21 Закону України "Про поховання та похоронну справу" від 10 липня 2003 року № 1102-IV перепоховання останків померлих допускається у виняткових випадках

за рішенням виконавчого органу сільської, селищної, міської ради на підставі письмового звернення особи, яка здійснила поховання, висновку органу санітарно-епідеміологічної служби, лікарського свідоцтва про смерть, дозволу виконавчого органу відповідної сільської, селищної, міської ради на поховання останків на іншому кладовищі. Під час перепоховання останків померлих контроль за дотриманням безпечних умов праці протягом усього терміну ведення робіт здійснює виконавчий орган відповідної сільської, селищної, міської ради [11].

На прохання близьких родичів або родичів покійного, якщо цьому немає об'єктивних перешкод, можлива також присутність служителів релігійного культу – священика, мулли тощо, особливо у тих випадках, коли ексгумація проводитиметься на віросповідальному кладовищі [9, с. 2-3].

Таким чином, коло обов'язкових учасників проведення ексгумації чітко визначене кримінально-процесуальним законодавством України. До нього належать: слідчий, судово-медичний експерт та двоє понятих. Склад факультативних учасників даної процесуальної дії значно ширший і визначається в кожному конкретному випадку на розсуд слідчого.

Використана література:

1. Михеєнко М.М. Кримінальний процес України: [підруч.] / Михеєнко М.М., Нор В. Т., Шибіко В. П. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Либідь, 1999. – 466 с.

2. Удалова Л.Д. Кримінальний процес України: [підруч.] / Удалова Л. Д. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2007. – 352 с.

3. Чельцов М.А. Советский уголовный процесс: [учеб. для юрид. ин-тов] / Чельцов М.А. – 4-е изд., испр. и перераб. – М.: Госюриздат, 1962. – 503 с.

4. Струць О.А. Законність та обґрунтованість проведення слідчих дій як гарантія прав і свобод учасників кримінального судочинства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Струць Олена Анатоліївна. –

К., 2009. - 237 с.

5. Натура А.И. Эксгумация и особенности тактики следственных действий, связанных с эксгумированным трупом / А.И. Натура, Д.А. Натура. – М.: Юрлитинформ, 2003. – 104 с.

6. Лук'янчиков Є.Д. Участь понятих у кримінальному судочинстві / Є.Д. Лук'янчиков // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2004. – № 5. – С. 196–203.

7. Кригер А.Е. Проблемы производство эксгумации и использование ее результатов при расследовании уголовных дел: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 "Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность" / А.Е. Кригер. – Барнаул, 2006. – 22 с.

8. Стахівський С.М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів: [науково-практичний посібник] / Стахівський С.М. – К.: Атіка, 2009. – 64 с.

9. Кудрявцев В.Л. Эксгумация: особенности принятия решения и тактики производства / Кудрявцев В.Л. // Российский следователь. – 2005. - № 3. – С. 2-4.

10. Лобан И.Е. Судебно-медицинская деятельность в уголовном судопроизводстве / И.Е. Лобан, И.Г. Заславский, В.Л. Попов. - Санкт-Петербург: Юридический Центр Пресс, 2003. – 467 с.

11. Про поховання та похоронну справу: Закон України від 10 липня 2003 року № 1102-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 7.

Н.В. Лазарук
курсант
(Національний університет
державної податкової служби України)

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ (ВІДМИВАННЯМ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

В енциклопедичній літературі поняття "легалізація" – вчинення фінансових операцій та інших угод з грошовими коштами та іншим майном, здобутих завідомо злочинним

шляхом, а також використання зазначених коштів та іншого майна для здійснення підприємницької діяльності або іншої господарської діяльності, а також створення організованих груп в Україні чи за її межами для легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна здобутих злочинним шляхом[1].

Суб'єктами щодо яких застосовуються заходи протидії "відмиванню" коштів є фізичні та юридичні особи, що здійснюють кримінальну економічну діяльність. Суб'єктами, які забезпечують застосування таких заходів, є уповноважені особи правоохоронних та інших органів, а також інші особи, які сприяють здійсненню цих заходів. Застосування цих заходів полягає у використанні методів виявлення і розслідування фактів "відмивання" коштів, їх припинення, а також декримінальзація легальних економічних процесів та юридичних осіб.

На етапі розкриття фактів "відмивання" коштів повинен здійснюватися постійний моніторинг економічної діяльності суб'єкти підприємницької діяльності щодо виявлення кримінальних фінансових операцій. У процесі виявлення може застосовуватися комплекс оперативних заходів щодо збирання інформації про кримінальні операції, а також обробки, систематизації й аналізу отриманих відомостей. Практично в усіх механізмах відмивання доходів характерною є участь фіктивних фірм (або їхньої розгалуженої взаємопов'язаної системи "конвертаційних центрів"). На рахунки фіктивних фірм як складової конвертаційних центрів переводять отримані злочинним шляхом грошові кошти, які потім конвертуються і переводяться на рахунки "своїх" організацій, розташованих найчастіше в офшорних зонах.

Труднощі із своєчасним виявленням і припиненням діяльності фіктивних підприємств полягають в тому, що останнім часом вони створюються на базі банківських установ. Це до-

[1] Юридична енциклопедія: В 6 т. Редкол.: Ю. С. Шемшученко. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т. 5. – С. 602.

зволяє їхнім організаторам здійснювати повний контроль за проведенням незаконних фінансових операцій із забезпеченням безпеки перевірки правоохоронних і контролюючих органів.

Основною системою моніторингу "відмивання", грошей є нові телекомунікаційні технологій і, перш за все, комп'ютерні мережі передачі інформації, що активно формують зараз у комерційних банках із розвинутою мережею філій, а також у деяких бюджетних організаціях.

Важливе значення для виявлення злочинів, пов'язаних з відмиванням злочинних доходів, має взаємодія правоохоронних органів щодо обміну інформацією про зміст злочинної діяльності та сліди злочину. Необхідною передумовою протидії злочинам є створення єдиної інформаційної бази даних оперативних підрозділів правоохоронних органів з обмеженим доступом користування.

Як свідчить аналіз матеріалів пратики, супутніми легалізації майна та грошових коштів є, як правило, посадові злочини. Слід зазначити, що значна частина злочинів вчиняється з використанням фіктивних підприємницьких структур для вчинення різноманітних фінансових шахрайств та розкрадань з наступною легалізацією отриманих коштів та майна через банківські структури[1]. До вказаної діяльності активно втягуються співробітники банківських установ, які намагаються приховувати факти легалізації незаконно отриманих коштів, протидіяти правоохоронним органам у викритті шахрайських операцій та відшкодуванню збитків потерпілим сторонам[2].

Важливе значення також має визначення та вивчення основних способів (схем), ознак такого виду злочинів, засо-

[1] Некрасов В.А., Борець Л.В., Мироненко С.Ю. Виявлення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : Навчально-практичний посібник. – К .: Видавничий дім "Скіф", КНТ , 2008 . – 88 с.

[2] Білоус В.Т., Попович В.М. Організаційно-правове забезпечення боротьби з відмиванням доходів незаконного походження. – К.: Атіка, 2004. – 138 с.

бів і способів маскування джерел походження доходів і шляхів набуття права власності. Складність розслідування таких злочинів визначається двома причинами:високою латентністю злочинної діяльності і складністю доведення вини її учасників.

Аналіз практики боротьби з організованою злочинністю свідчить про те, що особи, які займаються відмиванням злочинних доходів лідери угруповань, уразливіші там, де їхня діяльність перетинається з діяльністю законних господарюючих суб'єктів і де залишаються матеріальні сліди в господарських облікових та інших документах. Знання конкретних способів, які застосовуються зловмисниками для легалізації злочинних доходів, дозволять розробляти відповідні їм ефективні засоби і методи виявлення і припинення такої діяльності.

Для максимального усвідомлення природи або механізму вчинення злочину, закономірностей та взаємозв'язку окремих його складових оперативні працівники часто використовують спрощений вигляд цього процесу, що на певному етапі організації протидії злочинам є доречним, уникають зайвої деталізації і, відповідно, перевантаження інформацією, яку здатен сприйняти оперативний працівник. Це допомагає наочно уявити всю досліджувану подію, побачити головні її складові, можливі місця концентрації інформації у вигляді слідів, які залишаються в матеріальній та ідеальній сферах, визначити власні можливості, скоординувати, якщо потрібно, власні дії з діями інших суб'єктів, задіяних у системі протидії таким злочинам тощо.

З метою покращення стану боротьби з легалізацією доходів, здобутих злочинним шляхом також доцільно:

– провести перевірки законності походження коштів, що залучаються до статутних капіталів банків та інших фінансових установ;

- провести перевірку суб'єктів підприємницької діяльності, які користуються пільгами при проведенні зовнішньоеко-

номічних операцій та пільгами при виробництві спирту, горілчаних виробів, медпрепаратів та інших товарів споживання;

– ліквідувати перепони різного характеру у взаємодії правоохоронних, контролюючих органів для здійснення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на ефективність роботи з виявлення організованих угруповань, що мають корумповані зв'язки і ведуть злочинну діяльність у фінансовій, банківській сферах, у процесі приватизацій та ін.

Діяльність правоохоронних органів щодо виявлення злочинів, пов'язаних з відмиванням злочинних доходів, є комплексною та складною проблемою.[1] Належне її розв'язання можливе лише в разі відповідного наукового дослідження загальних проблем цієї діяльності та створення спеціальних методик. На ефективність виявлення легалізації (відмиванням) злочинних доходів певним чином впливає зміст чинного кримінально-процесуального та оперативно-розшукового законодавства, яке регламентує діяльність щодо збору первинних матеріалів, заведення оперативно-розшукової та порушення кримінальної справи, застосування окремих оперативно-розшукових заходів і слідчих дій.

Для кожної держави питання боротьби з відмиванням коштів є питанням національної безпеки, оскільки воно несе системну загрозу для фінансових ринків і в цілому для корпоративного сектора. Ефективність протидії цим злочинам прямо залежить від знання типових способів відмивання злочинних доходів і методів їх виявлення і документування, ефективної взаємодії суб'єктів державного і первинного фінансового моніторингу, а також оперативних і слідчих підрозділів правоохоронних органів України з компетентними органами інших країн і міжнародними організаціями.

[1] Ніколаюк С.І., Никифорчук Д.Й., Семчук А. Г. Протидія злочинам, що пов'язані з легалізацією доходів одержаних злочинним шляхом: Науково-практичний посібник. – К.: КНТ, 2006. – 376 с.

К.В. Малініна
слухач магістратури
(Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)

НЕДОСКОНАЛІСТЬ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЯК ФАКТОР, ЩО СПРИЯЄ ВІДМИВАННЮ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Оцінюючи сьогоднішній стан злочинних проявів у сфері економіки необхідно констатувати те, що "відмивання" доходів, отриманих злочинним шляхом, являє собою комплексну проблему, оскільки тісно пов'язано з іншими злочинними проявами, що руйнують економіку нашої держави.

Після ратифікації у 1997 р. Верховною Радою України Конвенції "Про "відмивання", пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом"[1], в Україні прийнято ряд нормативних актів, які певною мірою стосуються питань "відмивання" незаконних коштів. Перш за все, це Кримінальний кодекс України 2001 р.[2] (далі за текстом – КК), Закон України від 7 грудня 2000 року "Про банки і банківську діяльність"[3], Укази Президента України "Про заходи щодо легалізації фізичними особами доходів, з яких не сплачено податки" від 31 березня 2000 р.[4]; "Про додаткові заходи щодо посилення боротьби з приховуванням неоподаткованих доходів, а також "відмиванням" доходів, одержаних незаконним шляхом" від 22 червня 2000 р.[5], "Про рішення Ради національної безпеки і

[1] Конвенція Ради Європи від 08.11.1990 р. "Про "відмивання", пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом". Збірник міжнародних документів. – К., 1998. – С. 7–10.

[2] Кримінальний кодекс України. – Х.: ТОВ "Одіссей", 2004. – С. 102–103.

[3] Закон України "Про банки і банківську діяльність" // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5-6. – Ст. 30.

[4] Урядовий кур'єр. – 2000. – 15 квітня. – № 61.

[5] Урядовий кур'єр. –2000. – 4 липня. – № 65.

оборони України" від 25 січня 2001 р.[1], "Про заходи щодо детінізації економіки" від 20 березня 2001 р.[2].

28 листопада 2002 р. Верховною Радою України ухвалено Закон "Про запобігання та протидію легалізації ("відмиванню") доходів, отриманих злочинним шляхом"[3]. Закон регулює відносини у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг "брудних" грошей і спрямований на боротьбу з фінансуванням тероризму. Передбачені також механізми міжнародного співробітництва по запобіганню та протидії легалізації доходів і фінансуванню тероризму. Центральним органом, на який покладаються повноваження щодо здійснення такого співробітництва, є Міністерство юстиції України – щодо судових рішень, які стосуються конфіскації доходів, і Генеральна прокуратура України – щодо вчинення процесуальних дій під час розслідування кримінальних справ. Встановлена також кримінальна, адміністративна та цивільно-правова відповідальність за порушення вимог цього закону (ст. 17).

Теоретичні й практичні проблеми запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів злочинного походження останніми роками досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як П.П. Андрушко, Д.А. Брандоліно, Л.К. Виноградова, О.М. Джужа, О.Г. Кальман, Х.-Х. Кернер, Н.Ф. Кузнєцова, Є.Л. Стрєльцов, В.Я. Тацій, та ін.

Окремі кримінально-правові та кримінологічні аспекти боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, розглядалися в працях В.М. Алієва, А.М. Бабенка, А.С. Беніцького, А.О. Клименка, М.І. Мельника, М.І. Хавронюка.

Аналіз результатів наукових досліджень та судово-слідчої практики дозволяє, на наш погляд, відмітити деякі проблемні

[1] Урядовий кур'єр. - 10 лютого 2001 р. - № 53.

[2] Урядовий кур'єр. - 5 квітня 2001 р. - № 36.

[3] Закон України "Про запобігання та протидію легалізації ("відмиванню") доходів, отриманих злочинним шляхом" // Відомості Верховної Ради України, 2003. № 1. Ст. 2.

питання застосування ст. 209 КК України, які виникають у зв'язку з недосконалістю законодавства України, а саме: відмежування ознак злочину, передбаченого ст. 209 КК України, від ознак суміжних складів злочинів та невизначеність у законодавстві мінімального розміру коштів як предмета легалізації.

Так проблемою у правозастосовній практиці, на думку Г.О. Усатого, є неоднозначне розуміння ознак легалізації і невірне відмежування ознак злочину, передбаченого ст. 209 КК України, від ознак суміжних складів злочинів, у зв'язку з чим відбувається невірна кваліфікація злочину, передбаченого ст. 209 КК України, за сукупністю з іншими злочинами[1]. Внаслідок цього ускладнюється притягнення винного до кримінальної відповідальності та стягнення належних коштів (доходів злочинного походження) до державної казни.

Другою проблемою в цій сфері є невизначеність у законодавстві мінімального розміру коштів чи вартості іншого майна як предмета легалізації, який дає підстави для притягнення до кримінальної відповідальності. Наприклад, вироком місцевого суду Біляївського району Одеської області пенсіонерку К., 1940 року народження, засуджено за ч. 1 ст. 204 та ч. 1 ст. 209 КК України до трьох років обмеження волі з конфіскацією майна та грошових коштів, здобутих злочинним шляхом, в сумі 240 гривень. Її визнано винною в тому, що вона в період з 1 по 24 вересня 2008 року незаконно придбала та зберігала з метою збуту, а також збувала незаконно виготовлені алкогольні напої і тютюнові вироби. Здобуті кошти вона використала на придбання продуктів харчування, медикаментів та оплату комунальних послуг. Цим же судом засуджено до трьох років обмеження волі з конфіскацією майна та грошових коштів, здобутих злочинним шляхом в період з 1 вересня по 3 жовтня

[1] Усатий Г.О. Протидія відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом: проблеми та перспективи. Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць / Голов. ред. С.В. Ківалов; відп. за вип. Л.І. Кормич. – Одеса: ПП "Фенікс", 2005. – С. 104.

2008 року в сумі 200 гривень семидесятирічного пенсіонера П[1].

Це не відповідає Листу Верховного Суду України від 21 липня 2005 р. №1- 5/599 "Щодо деяких особливостей застосування Закону України від 2 червня 2005 р. "Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення"[2], згідно з яким для притягнення до кримінальної відповідальності за крадіжку мінімальна сума матеріальної шкоди, що спричинена потерпілому складає 907,5 грн., а для притягнення до відповідальності за ст. 209 КК України, у якій мінімальний розмір не встановлено він може складати навіть 1грн.

Тому, на наш погляд, протидія реальним проявам легалізації (відмиванню), а не формальна боротьба правоохоронців з дрібними "відбивачами", стане можливою лише за умови встановлення мінімального розміру легалізації злочинних доходів, достатнього для притягнення винного до кримінальної відповідальності.

Очевидно, слід внести зміни в чинне законодавство, враховуючи власний і міжнародний досвід. А саме:

- встановити мінімальний розмір легалізації злочинних доходів для притягнення до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 209 КК України у відповідності з Листом Верховного Суду України від 21 липня 2005 р. №1- 5/599;

- чітко визначити ознаки злочину, передбаченого даною статтею;

- створити правовий механізм та відповідну інфраструктуру для протидії "відмиванню" коштів, отриманих незаконним шляхом, і поверненню незаконно вивезених з України капіталів.

Таким чином, серед основних чинників, що створюють значні перешкоди при застосуванні ст. 209 КК України на практиці, чи не найголовнішим є недостатнє законодавче та нор-

[1] Судова практика (щомісячний науково-практичний журнал). – К.: Праксіс, 2006. – №7. – С. 12.

[2] Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 6. – С. 9–10.

мативне регулювання окремих питань, пов'язаних з протидією "відмиванню брудних" коштів та взаємодією правоохоронних органів і фінансово-кредитних установ.

Викладені нами пропозиції вирішення даної проблеми потребують подальшої розробки і наукового дослідження.

Р.П. Марчук
доцент кафедри управління суспільним розвитком
кандидат юридичних наук
(Національна академія державного управління при Президентові України)

ВЗАЄМОДІЯ ПРИ РОЗКРИТТІ ТА РОЗСЛІДУВАННІ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННО ЗДОБУТИХ ДОХОДІВ

Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, – це, по-суті, маскування злочинного характеру походження доходів.

Ефективність розкриття та розслідування злочинів залежить від низки факторів: досконалість законодавства, наявність методик розслідування, якість роботи правоохоронних та інших органів, активність громадськості тощо. Розкриття та розслідування легалізації злочинно здобутих доходів – складний багатоепізодний та багатосуб'єктний процес. Саме тому для результативного його здійснення повинна бути належним чином реалізована взаємодія між багатьма учасниками. Зважаючи на транснаціональний характер легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, взаємодія повинна здійснюватись не лише на внутрішньовідомчому та міжвідомчому рівні, але й на міжнародному. Таким чином, у взаємодії при розкритті та розслідуванні відмивання брудних грошей задіяні вітчизняні, зарубіжні та міжнародні інституції (правоохоронні,

контролюючі, фінансові органи, установи, державні та громадські організації).

В процесі запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, суб'єктами взаємодії (учасниками розкриття та розслідування злочину) є:

- громадськість;
- фінансові органи;
- правоохоронні органи;
- інші державні органи;
- іноземні органи;
- міжнародні організації.

У боротьбі з таким суспільно небезпечним явищем як відмивання брудних грошей повинні використовуватись всі можливі законні механізми. Однак, поряд із бажанням застосувати всі можливі види взаємодії, не слід забувати про затрати на досягнення результату.

Аналіз чинного законодавства і практики розкриття та розслідування злочинів дозволив виділити такі можливі варіанти співпраці в процесі розкриття та розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом:

1. Агентурна взаємодія – здійснюється в ході оперативно-розшукової діяльності.

2. Фінансовий моніторинг – унікальний інструмент взаємодії, властивий лише процесу боротьби з відмиванням брудних грошей та фінансуванням тероризму.

3. Функціонування "гарячих ліній" в державних установах для роз'яснення проблемних питань здійснення протидії легалізації злочинно здобутих доходів, в тому числі й щодо фінансового моніторингу. Крім того, питання, що найчастіше задаються, узагальнюються і на них надаються відповіді та роз'яснення широкому загалу, наприклад, на веб-сайті.

4. Використання телефону довіри, електронної пошти – забезпечує анонімність повідомлень про злочин (у деяких

країнах є ефективним засобом виявлення латентних злочинів, в Україні результати її використання не дуже високі, що пояснюється небажанням громадян повідомляти про відомі їм злочинні обставини внаслідок правового нігілізму, зневіри в правоохоронну систему, низької правової культури).

5. Низка питань щодо боротьби з відмиванням брудних грошей, заклику громадськості до подолання зазначеного суспільно небезпечного явища, усунення правового нігілізму, участі в удосконаленні нормативно-правового забезпечення може бути вирішена за допомогою засобів масової інформації, найсучаснішими з яких є Інтернет-ресурси. Це дозволяє здійснювати звернення до широкої аудиторії.

6. Для ефективної міжвідомчої взаємодії створена та діє міжвідомча робоча група з дослідження методів і тенденцій у відмиванні доходів, одержаних злочинним шляхом. До її складу входять представники понад двадцяти державних органів та громадських організацій. Вона проводить засідання, на яких приймає рішення, що спрямовані на вдосконалення діяльності системи фінансового моніторингу та мають рекомендаційний характер для державних органів і громадських організацій. Аналогічні міжвідомчі робочі групи діють і на регіональному рівні. У вигляді подібних робочих груп взаємодіють і органи правоохоронної системи. Це дозволяє обговорити широке коло питань та виробити спільний підхід у сфері боротьби з легалізацією злочинно здобутих доходів.

7. Діяльність інформаційних систем. На сьогоднішній день перспективним напрямом є функціонування Єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму (ЄІС). Держфінмоніторингом України експлуатується ЄІС, до якої вже підключено численні функціональні підсистеми, розташовані в різних міністерствах та відомствах. Держфінмоніторинг України використовує у своїй діяльності корпоративну систему ФІННЕТ не лише для

взаємодії зі своїми регіональними підрозділами, але й із суб'єктами первинного фінансового моніторингу. Для обміну інформацією з іноземними підрозділами фінансової розвідки використовується комп'ютерна мережа www.fiu.net.

8. Не варто залишати поза увагою обговорення проблемних питань на спільних нарадах, семінарах, круглих столах, конференціях, що дозволяє залучити до цього процесу представників різних відомств і рівнів, науковців, практиків.

9. Зважаючи на багатоаспектність відмивання брудних грошей, для ефективного його розслідування корисним буває створення спільних слідчо-оперативних груп (із залученням фахівців міліції, податкової міліції, органів безпеки, прокуратури).

10. Згідно із ч. 3 ст. 66 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК), особа, яка провадить дізнання, слідчий, прокурор і суд вправі доручити підрозділам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, провести оперативно-розшукові заходи чи використати засоби для отримання фактичних даних, що можуть бути доказами у кримінальній справі.

11. Після вступу слідчого у справу орган дізнання зобов'язаний виконувати доручення слідчого щодо проведення слідчих та розшукових дій (ч. 4 ст. 104 КПК).

12. Слідчий по розслідуваних ним справах вправі давати органам дізнання доручення і вказівки про провадження розшукних та слідчих дій і вимагати від органів дізнання допомоги при провадженні окремих слідчих дій. Такі доручення і вказівки слідчого є для органів дізнання обов'язковими (ч. 3 ст. 114 КПК).

13. Окремі доручення. Слідчий має право провадити слідчі дії в інших слідчих районах і вправі доручити провадження цих дій відповідному слідчому або органу дізнання, які зобов'язані це доручення виконати в десятиденний строк (ч. 1

ст. 118 КПК).

14. Вказівка Генерального прокурора прокурору (ч. 3 ст. 25 КПК), прокурора слідчому (ч. 2 ст. 114, п. 8 ч. ст. 227, п. 3 ч. 1 ст. 229, п. 2 ч. 1 ст. 232-1, п. 2 ч. 1 ст. 418 КПК), прокурора органу дізнання (п. 4, 8 ч. ст. 227, п. 3 ч. 1 ст. 229 КПК), начальника слідчого відділу слідчому (ч. 2–5 ст. 114-1 КПК).

15. Окреме доручення, вказівка.

16. Взаємодія з особами, які володіють спеціальними знаннями.

17. Подання органу дізнання, слідчого, прокурора в кримінальній справі (ст. 23-1 КПК).

18. Виконання взаємних доручень органів іноземних держав (міжнародна правова допомога, виконання вироків, розшук осіб, які переховуються від слідства, суду).

19. Взаємодія з іноземними органами (на основі укладених Держфінмоніторингом України, МВС України, Генеральною прокуратурою України, ДПА України меморандумів про взаєморозуміння).

20. Участь в роботі міжнародних організацій (Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей, Євразійської групи з протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму, Комітету експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії легалізації злочинних доходів, Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку, Групи підрозділів фінансової розвідки "Егмонт", Міжнародної асоціації органів страхового нагляду, Міжнародної організації комісій з цінних паперів, Міжнародної організації кримінальної поліції тощо).

Таким чином, у розкритті та розслідуванні легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, може бути використане широке коло інструментів взаємодії. Конкретне застосування певного виду взаємодії повинно бути обумовлене особливостями розслідуваної кримінальної справи, затратами на реалізацію взаємодії та очікуваною корисністю від такої співпраці.

І.А. Машковська
старший лаборант кафедри
оперативно-розшукової діяльності,
спеціальної техніки та спеціальної тактики
(Кіровоградський юридичний інститут ХНУВС)

ДОСВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ДІЯНЬ В США

Питання про суб'єкт злочину протягом багатьох років було і залишається дискусійним в теорії кримінального права. Визначаючи цей елемент складу злочину, немає розбіжностей щодо визнання суб'єктом злочину фізичної осудної особи, яка досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність. Натомість питання щодо визнання в якості суб'єкта злочину юридичну особу є неоднозначним. Саме тому питання кримінальної відповідальності юридичних осіб за законодавством України є одним з найбільш проблемних і дискусійних у сучасній юридичній науці. Не менш актуальним, а в деякій мірі і більш обговорюваним дане питання є і для решти світу. Особливо це стосується корупційних злочинів. Зокрема, одним із пріоритетних напрямків боротьби з корупцією, визнаним на міжнародному рівні, є встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб - Конвенція про кримінальну відповідальність за корупцію, якою передбачено 14 складів злочинів, з якими сторони держави, що є сторонами Конвенції, мають боротися для подолання корупції. До таких віднесли: дача хабара національним державним посадовим особам; одержання хабара національними державними посадовими особами; хабарництво членів національних представницьких органів; хабарництво іноземних державних посадових осіб; хабарництво членів іноземних представницьких органів; дача хабара у приватному секторі; одержання хабара у приватному секторі; хабарництво посадових осіб міжнародних організацій; хабар-

ництво членів міжнародних парламентських асамблей; хабарництво суддів і посадових осіб міжнародних судів; зловживання впливом; відмивання доходів, отриманих від злочинів, пов'язаних із корупцією; фінансові злочини (Страсбург, 27 січня 1999 р.).

Юридична природа і загальні положення інституту юридичної особи як суб'єкта злочину взагалі або певних видів злочинів зокрема розглядались у роботах М. Бажанова, Є. Виноградової, Б. Волженкіна, О. Дурова, І. Козочкіна, А. Нікіфорова та деяких інших науковців.

Інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб відомий правовим системам таких цивілізованих держав, як, зокрема, Великобританія, Франція, Німеччина, Швеція, Норвегія, Канада, Австралія, Японія, США. Остання країна, на думку більшості експертів, є безумовним лідером у контексті фундаментальної доктринальної і законодавчої розробки правових принципів і норм, що в сукупності складають інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб (корпорацій).

Так у кримінальному праві США питання про притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб закріплені як у федеральному законодавстві, так і законах штатів. Наприклад, корпорація може бути засуджена за здійснення посягання, яке є порушенням і полягає в невиконанні покладеного законом на корпорацію спеціального обов'язку вчинити певні дії. Найпоширенішим видом покарання до юридичних осіб за вчинені злочини є штрафи [1].

Цікавим є досвід кримінальної відповідальності юридичних осіб, в тому числі і за вчинення корупційних діянь, в США. Загальноправовий принцип кримінального переслідування корпорацій, що був вироблений американською прокурорською практикою, полягає у такому: не можна нехтувати

[1] Шевченко Д. Чи можуть юридичні особи бути злочинцями? /Д. Шевченко // Правовий тиждень. – 2008. – № 24 (107). – 19 серпня.

можливістю притягнення корпорацій до кримінальної відповідальності, спираючись на їх штучну і дещо аморфну природу; одночасно не слід занадто посилювати кримінальне переслідування корпорацій, оскільки безпідставність такого переслідування може мати негативні соціально-економічні наслідки для суспільства і держави в цілому. Тобто американські правозастосовувачі реалізують виважену і прогнозовану тактику при притягненні корпорацій до юридичної відповідальності. Одночасно виокремлюють ряд стратегічних напрямків, так би мовити, федеральної програми кримінального переслідування корпорацій, що на думку американських фахівців, матиме позитивний вплив на розвиток суспільних відносин в цілому і правозастосовчої практики зокрема. Основним напрямком такої програми є протидія так званій "білокомірцевій" або економічній злочинності корпорацій, яку складають суспільно небезпечні діяння, що посягають на економічні відносини між бізнес-структурами і на економічну безпеку держави. Серед проявів такої злочинної діяльності можна виокремити легалізацію коштів, здобутих злочинним шляхом, шахрайства на фондовому ринку, а також на ринку страхових і банківських послуг, фіктивні банкрутства, створення і діяльність фіктивних комерційних структур, злочинні посягання на бюджетно-фінансову систему США, порушення вимог антимонопольного законодавства, виробництво та реалізацію недоброякісної продукції, утилізацію небезпечних речовин, що призводить до отримання нелегальних надприбутків і одночасно погіршення стану навколишнього середовища тощо. На думку представників державного обвинувачення США, притягнення корпорацій до кримінальної відповідальності сприяє примусовій реалізації превентивної та одночасно заохочувальної функції федерального кримінального закону: таким способом федеральний уряд США демонстративно апелює до інших учасників господарських правовідносин із метою спонукання їх до правомірної поведінки, вироблення

єдиних принципів і стандартів корпоративних правовідносин, що не знайшли нормативного закріплення. Наприклад, якщо успішне кримінальне переслідування діяння корпорації, що полягало у використання незаконної схеми податкової оптимізації, призводить до ухвалення обвинувального вироку у справі про ухилення від федерального податку на прибуток корпорацій, це безперечно стане стримуючим фактором для інших суб'єктів, які застосовували подібні схеми ухилення від оподаткування. Для тих суб'єктів, які не погоджуються з такими єдиними "правилами гри" у бізнес-середовищі, існує лише одна альтернатива – жорсткі кримінальні санкції[1].

Також не можна не відмітити, що корпорації нарівні з громадянами США визнаються повноправними суб'єктами правовідносин, а отже, вони можуть виступати позивачами і відповідачами у цивільних судових процесах.

І.Б. Медицький
доцент кафедри кримінального права та кримінології
кандидат юридичних наук
(Прикарпатський юридичний інститут ЛьвівДУВС)

МІЖНАРОДНА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ

На зламі двох тисячоліть людство зіштовхнулося із необхідністю пошуку ефективних шляхів розв'язання цілого масиву проблем масштабного характеру, які зачіпають інтереси усього міжнародного співтовариства, і потребують, відповідно, глобальної реакції (війни та збройні конфлікти локального характеру, екологічні катастрофи, голод і епідемії тощо).

[1] Каменський Д.В. Кримінальна відповідальність корпорацій за вчинення федеральних злочинів у США: вихідні засади / Д.В. Каменський // Університетські наукові записки. – 2006. – № 1. – С. 241.

Окремої уваги при цьому заслуговує міжнародна злочинність – феномен, що вже давно не визнає таких державно-правових категорій, як "суверенітет", "цілісність" і "недоторканість кордонів", та посягає на основні загальнолюдські цінності, що стали надбанням людської цивілізації. В цих умовах перед міжнародною спільнотою стоїть завдання концентрації уваги на формах міжнародної злочинності, що проявляються в різноманітних актах міжнародного тероризму, в тому числі у відношенні до всесвітньої мережі Інтернет, незаконному обігу зброї, наркотиків, легалізації злочинних коштів, екоциду та біоциду. Інтернаціоналізація міжнародних злочинів, необхідність об'єднання зусиль держав у боротьбі з ними, викликали тенденцію до інтернаціоналізації кримінального права [3, с. 3]. Початок роботи Міжнародного кримінального суду в черговий раз актуалізувало проблематику міжнародного кримінального права. В контексті цього необхідно робити акцент на необхідності наукового осмислення та концептуальної розробки нового напрямку юридичної науки – міжнародної кримінально-правової політики.

Попри широке використання у кримінально-правовій доктрині термінів "кримінальна політика", "кримінально-правова політика", міжнародна кримінально-правова політика, як слушно зауважують А.А. Музика та Е.В. Лащук, в якості наукової проблеми в Україні комплексно та системно ще не досліджувалась (хоча окремі питання формування міжнародно-правової позиції держави вже були предметом вивчення в межах науки міжнародного права) [4, с. 467].

Найбільш пріоритетними напрямками міжнародно-правової політики у сфері протидії злочинності виступає, зокрема, протидія: тероризму, транснаціональній злочинності (в тому числі контрабандному переміщенню людей, торгівлі людьми, незаконному обігу наркотиків, торгівлі вогнепальною зброєю), організованій злочинності і корупції, етнічним чисткам, злочинам проти людяності. Ці векторні напрями впливу

зазначені у підсумковому документі Всесвітнього самміту ООН (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/60/1, прийнята на 60-ій сесії 16.09.2005 р.) [4, с.469]. Не викликає заперечень і та обставина, що аналогічної уваги з боку міжнародного співтовариства потребує протидія легалізації злочинних доходів.

Легалізація (відмивання) коштів чи майна, отриманого злочинним чи іншим незаконним шляхом, стала глобальною загрозою економічній безпеці держав, що вимагає вжиття узгоджених заходів як на національному, так і на європейському та міжнародному рівнях для захисту легальної економіки від кримінальних інвестицій. Міжнародним співтовариством накопичений певний досвід боротьби з відмиванням коштів та іншого майна, отриманого незаконним шляхом, і розроблена загальна міжнародно-правова концепція протидії легалізації нелегальних доходів, яка знайшла свій вираз у таких міжнародно-правових документах, як Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин 1988 р. (Віденська конвенція) і Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів від злочинної діяльності 1990 р. (Страсбурзька).

Дана Конвенція, рівнозначно як і інші нормативно-правові документи Ради Європи по боротьбі з відмиванням доходів, отриманих незаконним шляхом, визначають необхідність співробітництва держав-учасниць за трьома основними напрямками:

1) зближення позицій із кримінально-правової оцінки відмивання капіталів (доходів) у національному законодавстві;

2) уніфікація внутрішньодержавних заходів, спрямованих на боротьбу з легалізацією (відмиванням) грошових коштів чи інших капіталів, отриманих незаконним шляхом;

3) визначення кола найбільш ефективних заходів та процедур європейського співробітництва у боротьбі з відмиванням доходів [1, с. 356].

Перед Конвенцією було поставлене ще одне важливе завдання: доповнити та розвинути існуючі раніше юридичні

документи, які були розроблені під егідою Ради Європи – Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах (1959 р.), Європейська конвенція про судові рішення у кримінальних справах (1970 р.), Європейська конвенція про передачу судочинства у кримінальних справах та ін. Для держав, які вирішили приєднатися до Конвенції РЄ 1990 р., це могло означати необхідність суттєвої зміни національного законодавства. В п.1 ст. 6 Конвенції ("Правопорушення, пов'язані із відмиванням коштів") зазначено, що кожна сторона вживає законодавчих та інших заходів, щоб кваліфікувати в якості правопорушень наступні діяння, якщо вони вчинені умисно: 1) перетворення або передачу власності, з усвідомленням, що така власність є доходом, з метою приховування або маскування незаконного походження власності або з метою сприяння будь-якій особі, замішаній у вчиненні предикатного злочину, уникнути правових наслідків її дій; 2) приховування або маскування справжнього характеру, джерела, місцезнаходження, стану, переміщення, прав стосовно власності або володіння нею, з усвідомленням, що така власність є доходом, – а також з урахуванням правових систем Сторін; 3) набуття, володіння або використання власності з усвідомленням під час отримання, що така власність була доходом; 4) участь у вчиненні, об'єднання або змова з метою вчинення, замах на вчинення, пособництво, підмова, сприяння і поради щодо вчинення будь-якого із зазначених вище злочинів [6, с.57].

Для вирішення питання про кримінальну відповідальність не має значення, передбачено чи ні основне правопорушення (наприклад, торгівля зброєю, наркобізнес) кримінальним законодавством держави-учасниці Конвенції, а також те, що в ньому може бути передбачено, що відповідальність за вказані в Конвенції правопорушення не розповсюджуються на осіб, які вчинили основне правопорушення. Згідно Конвенції кожна держава-учасник може вжити заходів, які вона вважає за потрібне, щоб на підставі свого внутрішнього права розгляда-

ти в якості правопорушень вчинення повністю чи частково будь-якого із заборонених Конвенцією діянь, якщо виконавець: а) повинен передбачати, що майно являється доходом; б) діяв з метою отримання прибутку; в) діяв з метою сприяти подальшому продовженню злочинної діяльності [3, с. 184].

Ряд держав, які приєдналися до Конвенції, вже внесли у своє законодавство суттєві доповнення. У Великобританії з 1994 р. діє закон, у відповідності до якого працівники всіх банків, які не повідомили правоохоронним органам про незвичні, підозрілі переміщення грошових коштів, можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності та отримати від 2 до 14 років позбавлення волі. У Нідерландах набув чинності закон, який зобов'язував банківських працівників інформувати правоохоронні органи про поступлення на рахунки своїх клієнтів сум понад 25 тис. гульденів. Аналогічні норми є в США, Італії і інших країнах [5, с.104].

Міжнародно-правові документи, які стосуються протидії легалізації злочинних доходів, прийняті і в рамках Європейського Союзу, який побудований на так званих трьох стовпах: 1) три існуючих Співтовариства (ЄОВС, ЄЕС і Євратом); 2) спільна зовнішня політика та політика безпеки; 3) співробітництво у кримінально-правовій сфері. Відповідно до Директиви Ради Європейських співтовариств про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей (91/308/ЄЕС, 19.06.1991 р.), встановлено, зокрема, обов'язок держав-учасниць забезпечити заборону відмивання коштів і вжити заходів щодо визначення покарань за порушення положень Директиви.

Директива чітко визначає, що злочинною являється легалізація не тільки доходів та майна, отриманих в результаті торгівлі наркотиками, як це визначає Віденська конвенція 1988 р., але й "майнових цінностей всіх видів (матеріальних і нематеріальних, рухомих і нерухомих), правових титулів і документів, які посвідчують право власності та інші майнові права", якщо ці "економічні вигоди" отримані в результаті вчинення

будь-яких діянь, визнаних злочинними на територіях держав-членів Ради Європи. Згідно абз. 41 ст. 1 Директиви ЄС 91/308 від 19.06.1991 р., під легалізацією незаконно придбаних засобів слід розуміти конверсію та передачу майна, отриманого незаконним шляхом, з метою приховати незаконне походження такого майна, приховування дійсної природи, походження, місцезнаходження, розташування чи руху майна та прав на нього, а також придбання, володіння та використання майна, якщо в момент його отримання відомо, що воно являється доходом, отриманим злочинним шляхом [1, с. 358].

Аналізованою проблемою займається також Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF). В 1990 р. Групою були підготовлені сорок рекомендацій, що являють собою основні положення концепції протидії легалізації (відмиванню) доходів. В подальшому вони переглядалися з врахуванням накопиченого досвіду та змін, які відбуваються у сфері відмивання коштів. Основні рекомендації державам-учасникам наступні: оголосити відмивання "брудних" грошей злочином; здійснити ряд ефективних заходів з метою виявлення, арешту, конфіскації легалізованих грошей; реалізувати ефективну систему встановлення особи клієнтів та впровадити процедури ведення обліку фінансовими установами; впровадити практику повідомлення компетентних органів влади про факти сумнівних угод при виникненні підозр про те, що в обігу знаходяться кримінальні кошти; підтримувати тісне співробітництво між державами при здійсненні операцій правоохоронного спрямування в боротьбі з відмиванням "брудних" коштів і ін. [2, с. 23-25].

Певний вклад у посилення боротьби з цими злочинами внесли Міжнародна конференція по запобіганню відмивання грошей та використання доходів від злочинної діяльності та боротьбі з ними, проведена ООН в м. Курмаєр (Італія) у червні 1994 р., і Всесвітня конференція на рівні міністрів по організованій і транснаціональній злочинності, організована ООН в

м. Неаполь (Італія) в листопаді 1994 р., на якій прийняті Неапольська політична декларація та Глобальний план дій проти організованої транснаціональної злочинності. Серед інших документів слід також назвати і Факультативний протокол до Типового договору про взаємну допомогу в області кримінального судочинства, яке стосується доходів від злочинів, прийнятому Резолюцією ГА ООН в 1990 р.

Використана література:

1. Европейское международное право. – М.: "Международные отношения", 2005. – 408 с.

2. Коваленко В.В., Дмитров С.О., Єжов А.В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму: Монографія. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 110 с.

3. Лукашук И.И., Наумов А.В. Международное уголовное право: Учеб. – М.: Спарк, 1999. – 287 с.

4. Музыка А.А., Лащук Е.В. О международной уголовно-правовой политике // Уголовное право: стратегия развития в XXI веке: материалы Шестой Международной научно-практической конференции 29-30 января 2009 г. – М.: Проспект, 2009. – С. 466-469.

5. Панов В.П. Международное уголовное право. Учебное пособие. – М.: "Инфра-М", 1997. – 320 с.

6. Хавронюк М. Випробування українського кримінального законодавства на "європейськість" // Віче. – 2005. – №3. – С. 56-62.

Б.Ф. Мицак
здобувач кафедри ОРД
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

Розглядається питання організації профілактичних заходів щодо попередження незаконного заволодіння транспорт-

них засобів, проведення тактичних операцій з питань профілактики крадіжок та угонів автотранспорту.

Ключові слова. Оперативно-розшукова профілактика, незаконне заволодіння, тактичні операції, попередження угонів, крадіжок автотранспорту.

Постановка проблеми та стан дослідження. Попередження злочинів в тому числі незаконного заволодіння транспортними засобами є одним із завдань міліції. Ефективність застосування профілактичних заходів крадіжок і угонів автотранспортних засобів багато в чому залежить від елементів творчості винахідливості працівників правоохоронних органів особливо нестандартних ситуаціях.

Однією з найбільш ефективною організаційно-тактичною формою попередження профілактичної роботи в даний час можуть бути тактичні операції, які, на наш погляд, є одним із способів реагування органів внутрішніх справ на угони та викрадання автотранспорту.

Тактичні операції можуть проводитись тоді коли погіршилась оперативна обстановка на території оперативного обслуговування, почастішали випадки угонів та крадіжок автотранспортних засобів і саме проведення операцій дозволить усунути весь причинний комплекс, що обумовлює вчинення названих правопорушень.

Питаннями проведення тактичних операцій як одною із різновидів форм боротьби зі злочинністю займались Драпкін А.Я., Долженков О.Ф., Євтушок В.В., Жогін М.В., Саакян М.Б. та інші вчені.

Військовий термін "тактика" набув поширення в тих сферах людської діяльності, де суб'єктові або колективу що ухвалює рішення і реалізує його, активно протидіє інший суб'єкт або колектив. Таким чином тактика застосовується там де є або передбачається наявністю супротивника, або протидіючої сторони [1].

Виклад основних положень. Перше ніж перейти до розгляду змісту тактичних операцій з попередження угонів і кра-

діжок автотранспорту необхідно стисло висвітлити зміст профілактичної роботи ОВС.

Аналіз практики діяльності оперативних підрозділів карного розшуку, навчальної та наукової літератури свідчить про те що профілактична діяльність ОВС складається з загальних профілактичних заходів, направлених на виявлення і усунення обставин (причин, умов) обумовлюючих вчинення конкретних злочинних посягань; індивідуальних профілактичних заходів, що проводяться відносно конкретних осіб, від яких можна чекати вчинення злочинів, оперативно-розшукових дій направлених на виявлення осіб які задумують або готують злочин; припинення замаху на злочин [2].

Суть тактичних операцій полягає в розробці заходів об'єднаних єдиною метою і задумкою що розраховані на виявлення незаконного заволодіння транспортними засобами одночасними зусиллями багатьох підрозділі ОВС та підрозділів інших відомств. Проведення таких операцій дозволяє зосередити на необхідному напрямку діяльності наявні сили і засоби, мобілізувати їх боротьбу із злочинністю [3].

У вирішенні такого роду завдань одночасно можуть брати участь співробітники ДАІ, патрульно-постової служби, Державної служби охорони, карного розшуку, дільничних інспекторів міліції, ГІРФО тощо.

Мета розробки і проведення тактичної операції – залучення можливостей всіх служб і підрозділів ОВС, визначення їм в операції конкретного місця та завдань для узгодження дій.

На наш погляд найбільш дієвими напрямами розробки і проведення тактичних операцій профілактичної спрямованості може бути: превентивний контроль правомірності використання транспортних засобів їх збереження та паркування; проведення заходів направлених на виключення неправомірного доступу до транспортних засобів, їх реєстраційних бланків і документів; дотримання встановлених правил імпорту-

вання із за кордону автомашин, правил їх розмитнення та взяття на державний облік, реалізація запасних частин, ремонту та комплектацій.

Превентивний контроль ідентифікаційних ознак і реєстраційної документації транспортних засобів, що знаходяться в експлуатації та на зберіганні у юридичних і фізичних осіб може здійснюватись у формах: контроль транспортних засобів безпосередньо в процесі дорожнього руху та в місцях його постійного або тимчасового зберігання; державний технічний огляд транспортних засобів; перевірка законності придбання транспортних засобів, заміна на них вузлів та агрегатів при їх реєстрації та перереєстрації. Вказані функції контролю здійснюються на постійній основі, як службові обов'язки ДАІ. Розробка і проведення тактичних операцій на цих напрямках контролю проводяться при збільшенні кількості таких порушень різними суб'єктами господарювання. Перевага тактичних операцій цільового призначення полягають в тому, що залучені до їх виконання співробітники різних підрозділів (чергові частини, дільничні інспектори міліції, співробітники карного розшуку, ДСБЕЗ, слідства тощо), що не володіють правом на використання контрольних функцій щодо автотранспорту, під час проведення операції здійснюють їх відповідно до затвердженого плану і під керівництвом підрозділів ДАІ. Залучення додаткових співробітників ОВС дозволяє охопити при перевірці достатньо об'єктів або окремих районів, міста. При проведенні тактичної операції співробітників ДАІ і придані їм сили діють згідно з планом операції. Заходи в плані виходячи з результатів аналізу оперативної обстановки можуть мати орієнтировочних, або вибірковий характер, або характер суцільного контролю транспортного потоку. Говорячи про доцільність застосування того або іншого методу проведення операції необхідно враховувати ситуації що склалися в тому або іншому регіоні. На наш погляд в тактичних операціях профілактичного плану необхідно ширше застосувати масові перевір-

ки транспортних засобів з залученням громадських об'єднань водіїв. Наприклад в Італії групи поліцейських чисельністю до взводу одночасово працюють на одній ділянці автомобільної дороги з метою максимального охоплення транспортного потоку. Дорожня поліція США постійно перевіряє транспортні потоки за принципом кожний п'ятий, кожний десятий [4]. Злочинці знають і враховують локалізацію постів міліції, розробляють маршрути для їх обходу. Тому при проведенні операцій необхідно створювати пересувні пости, відпрацьовувати окремі ділянки доріг або населених пунктів, такі пости повинні бути технічно оснащені. Істотно підвищить ефективність профілактичних дій таких постів наявність оперативної інформації щодо місць і часу вчинення угонів та крадіжок транспорту.

При плануванні роботи пересувних постів можна використовувати карти оперативного обслуговування з нанесеною на них необхідною інформацією (місце, час, способи вживання злочинів, маршрути перегонів тощо). Метод криміналістичного картографування автомобільних крадіжок найбільш ефективний в умовах великого міста [5].

Одним із засобів профілактики крадіжок транспортних засобів може виступати як масова форма контролю за ідентифікаційними ознаками і реєстрацією автотранспорту державний технічний огляд. Державний технічний огляд може виконувати свою функцію при включенні його як складової частини тактичної операції лише в тому випадку якщо він проводиться якісно. Тому для досягнення мети тактичної операції і усунення формальних підходів до проведення техогляду бажано в групи співробітників, що його проводять включають оперативних працівників карного розшуку, які володіють інформацією про викрадений транспорт.

Наступним напрямом розробки і проведення тактичних операцій попередження крадіжок і угонів автотранспорту є популяризація і проведення заходів, направлених на виключення неправомірного доступу до транспортних засобів. Без-

посередня мета цих операцій – виявлення автомашин, які можуть бути викрадені через різні сприяючі цьому обставини, з подальшим проведенням відповідної роботи в автогосподарствах або з власниками приватного автотранспорту, які недбало відноситься до зберігання автомобілів [6].

Проводяться рейдові заходи щодо відпрацювання платних і "стихійних" стоянок і гаражних кооперативів, авторинків. Для цих цілей можуть створюватись спеціальні групи,що складаються із співробітників підрозділів КР , ДАІ, ДІМ, громадськості, потерпілих від крадіжок автомашин.

Проблема стоянки автомашин сьогодні далека від її оптимального вирішення, а її криміногенність виражається в тому, що 56% злочинних посягань приходиться на автомашини, що знаходяться поза гаражами і стоянками. Проведене нами дослідження свідчить що крадіжки і угони автомашин здійснюються на вулицях – 33%; у дворах – 31%; на стоянках, що не охороняються – 6%; у районах торгових підприємств – 3%; у інших місцях – 6%; з гаражів і стоянок, що охороняються – 8%.

Можливість міліції у вирішенні проблеми автостоянок обмежені колом задач і завдань. Проте плануючи тактичні профілактичні операції щодо незаконного заволодіння транспортними засобами необхідно звернути увагу на пропаганду технічного захисту автотранспорту від крадіжок. Тому в межах тактичних операцій профілактичного типу необхідно передбачати рекламування найбільш ефективних протиугонних пристроїв, така реклама може бути організована через засоби масової інформації, в процесі відвідування гаражних кооперативів, громадян тощо [7].

Дослідження свідчать що така форма роботи міліції з профілактики крадіжок і угонів ще не отримала широкого розповсюдження, тому на наш погляд вона повинна стати окремим напрямком роботи в процесі проведення профілактичних тактичних операцій. Крім того в такі операції необхідно закладувати елементи розшуку щодо виявлення викраде-

ного транспорту. В плані необхідно передбачати по можливості перевірку всіх місць можливого знаходження або укриття автотранспорту [8].

Ефективність проведення тактичної операції обумовлюється оптимальним використанням відповідних сил і засобів. Тому в плані тактичної операції повинне бути визначене місце кожному підрозділу ОВС, силам, і засобам що залучаються з інших відомств. По кожному пункту плану повинні бути підготовлені відповідні методичні матеріали, що забезпечують ефективність їх виконання. При їх розробці разом з власними аналітичними даними необхідно повною мірою використовувати результати різних наукових рекомендацій з питань профілактики злочинів взагалі і в сфері нелегального автомобільного бізнесу в цілому. Система рекомендацій повинна бути розроблена щодо планування і проведення операцій в цілому. Це далеко не просте завдання її рішення вимагає великих зусиль і часу. Дуже важливим, на наш погляд, є не тільки організація заходів щодо проведення тактичної операції, але і своєчасне надходження відомостей про їх результати, їх узагальнення, аналіз, своєчасне ухвалення відповідних правових організаційних і тактичних рішень. Виходячи з цього, ефективне проведення тактичної операції можливе лише за умови централізованого і єдиного керівництва (штаб операції), що повинен забезпечити керівництво її проведенням, координації дій і співробітництво всіх задіяних в неї учасників. В процесі операції на основі ухвалювальних рішень можуть бути невідкладно застосовані до правопорушників кримінально-правові, адміністративно-правові і інші заходи, а також: вносяться необхідні корективи в сам процес проведення тактичної операції з метою підвищенню її ефективності; проводяться заходи з усунення причин і умов, що сприяють угонам і крадіжкам автотранспорту.

Результати операції повинні обов'язково аналізуватися і обговорюватися. На підставі цього вносяться відповідні корек-

тиви як в діяльність органів внутрішніх справ у боротьбі з угонами і крадіжками автотранспорту, як і пропозиції щодо вдосконаленню комплексних програм боротьби із злочинністю. Результати попередніх операцій і прийняті за їх результатами різноманітні по своєму характеру заходи повинні обов'язково враховуватися в процесі аналізу оперативної обстановки по лінії боротьби з угонами і крадіжками автотранспорту а також при підготовці, розробці подальших тактичних операцій як з попередження, так і з розкриття даних видів злочинів.

Таким чином на наш погляд тактичні операції профілактичної спрямованості можуть бути однією з організаційно-тактичних форм діяльності органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів пов'язаних з незаконним заволодінням транспортних засобів.

Використана література:

1. Сучасний російсько-український, україно-російський словник. – Харків: Веста: Видавництво "Ранок", 2003.- 720 с.

2. Козаченко И.П. Оперативно-розыскная профилактика (правовые и организационно-тактические вопросы). – К., 1991 г. – 136 с.

3. Кудрявцев В.Н., Миньковский Г.М., Сахаров А.Б. Понятия предупреждения преступлений. Теоретические основы предупреждения преступности. – 315 с.

4. Оверсон У. Дорожно-патрульная служба США. – Омск, 1991 г.

5. Пекарь А.Г. Основы организации предотвращения преступлений органамы внутренних дел. – Ташкент, 1988 г. – 294 с.

6. Корнієнко М.В. Сучасні заходи протидії спеціальних підрозділів ОВС організованій злочинності: Монографія. – К.: НАВСУ, 2003 р. – 676 с.

7. Криминология. Учебник для вузов // Под общ. ред. А.И. Долговой. – 3-е издание, перераб. и дополн. – М.: "Норма", 2004 г. – 992 с.

8. Сервецкий І.В. Науково-практичний коментар до Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність". – К.: Парламентське видавництво, 2000 р. – 208 с.

Р.О. Мовчан
ад'юнкт
(Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ САМОВІЛЬНОГО ЗАЙНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ, ВЧИНЕНОГО СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

Відповідно до ч. 1 ст. 11 КК України злочином є передбачене Кримінальним кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія чи бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Ця стаття кримінального закону закріплює положення, згідно якого суб'єкт злочину являється одним із обов'язкових елементів складу злочину, встановлення якого є необхідним у кожній кримінальній справі.

У кримінальному праві традиційно виділяють загальний та спеціальний суб'єкт злочину.

Враховуючи важливість правильного розуміння суб'єкта злочину, законодавець, визначив поняття загального суб'єкта, на відміну від інших обов'язкових елементів складу злочину (об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єктивної сторони), безпосередньо у кримінальному законі. Згідно із ч. 1 ст. 18 КК України загальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, котра вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Спеціальний же суб'єкт – це особа, котра крім обов'язкових загальних ознак (фізична особа, осудна особа, що досягла певного віку) має додаткові спеціальні (особливі) ознаки, передбачені у статті Особливої частини для суб'єкта конкретного складу злочину.

У диспозиції ст. 197-1 КК України відсутні будь-які вказівки на спеціальні ознаки суб'єкта. Це свідчить про те, що суб'єкт цього злочину загальний.

Як випливає з наведеного вище законодавчого визначення

загальному суб'єкту злочину притаманні три обов'язкові ознаки:

1. Суб'єктом злочину в кримінальному праві України може бути визнана лише фізична особа.

2. Така фізична особа має бути осудною.

3. Фізична осудна особа, котра вчинила суспільно небезпечне діяння, може бути визнана суб'єктом злочину лише за умови, що вона досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за вчинення цього злочину.

Отже, суб'єктом злочину, передбаченого ст. 197-1 КК України, є фізична осудна особа, котра досягла 16-ти річного віку.

Як показує практика застосування ст. 197-1 КК України, встановлення вище вказаних загальних ознак суб'єкта злочину не викликає особливих труднощів у правоохоронних органів.

Втім, деякі питання пов'язані з суб'єктом злочину, передбаченого ст. 197-1 КК України, все ж залишаються спірними. Найбільш суперечливими є ситуації, коли до самовільного зайняття земельних ділянки або самовільного будівництва причетні службові особи. У своїх наукових дослідженнях питанням кваліфікації самовільного зайняття земельної ділянки, вчиненого службовою особою, приділяли увагу такі криміналісти як В.А. Бублейник, О.О. Дудоров, М.І. Мельник, М.І. Панов, А.І. Терещенко, А.М. Шульга. Проте деякі дискусійні питання не знайшли свого вирішення у працях вище вказаних науковців. Саме необхідністю вирішення спірних випадків кваліфікації самовільного зайняття земельної ділянки, вчиненого службовою особою, і обумовлена мета написання цієї статті.

При вчиненні службовою особою самовільного зайняття земельної ділянки можливо декілька спірних ситуацій.

По-перше, чи може бути визнана службова особа суб'єктом злочину, передбаченого ст. 197-1 КК України? Сама ст. 197-1 КК України не містить вказівки на те, хто може бути суб'єктом цього злочину. Деякі правники висловлювали думку, що суб'єктом розглядуваного злочину можуть бути лише

приватні особи[1]. Проте ми підтримуємо тих вчених, котрі дотримуються думки, що суб'єктом самовільного зайняття земельної ділянки можуть бути як приватні так і службові особи[2].

Друге питання, яке виникає, як кваліфікувати дії службової особи винної в самовільному зайнятті земельної ділянки. Зокрема, виникають питання, чи потрібно кваліфікувати дії винної особи лише за ст. 197-1 КК України, або ж лише за статтею КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за відповідний злочин у сфері службової діяльності, або ж за сукупністю цих злочинів.

Для правильного вирішення цього питання необхідним є застосування правил кваліфікації злочинів взагалі, та службових злочинів, зокрема. Згідно п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 3 від 26 грудня 2003 р. "Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень" відповідальність за ст. 365 КК України настає лише за умови, якщо дії службової особи були зумовлені її службовим становищем і пов'язані з її владними чи службовими повноваженнями. Якщо такого зв'язку не встановлено, дії винного за наявності до того підстав можуть кваліфікуватися за статтями КК України, які передбачають відповідальність за злочини проти особи, власності, громадського порядку тощо. З цього роз'яснення випливає, що у випадках, коли службова особа вчинює самовільне зайняття земельної ділянки не пов'язане з її службовими обовя'зками, її дії слід кваліфікувати лише за відповідною частиною ст. 197-1 КК України без будь-

[1] Див.: Елизаров П. С. Преступления против порядка управления / П. С. Елизаров. – Киев : КВШ МВД СССР, 1964. – С. 64.

[2] Див.: Габаидзе И. Б. Ответственность за самовольное строительство по советскому уголовному праву : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 "Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право" / И. Б. Габаидзе. – Х., 1980. – С. 10; Рябов А. А. Ответственность за нарушения законодательства о землепользовании / А. А. Рябов [отв. ред. Н. И. Краснов.]. – М. : Юрид. лит., 1981. – С. 51.

яких посилань на статті, які передбачають відповідальність за службові злочини.

Інша ситуація, коли службова особа вчинює самовільне зайняття земельної ділянки з використанням своїх владних повноважень. М.І. Панов вважає, що у випадках, коли злочин, передбачений ст. 197-1 КК України, вчинює службова особа шляхом використання службового становища, все скоєне охоплюється ст. 364 КК України[1]. Проте ми не повністю погоджуємося з такою думкою. Наша позиція ґрунтується на тому, що злочин, передбачений ст. 197-1 КК України, посягає на врегульовані законом земельні відносини, які забезпечують власнику земельної ділянки або землекористувачу можливість використовувати земельну ділянку на власний розсуд та в своїх інтересах, у той час як злочин, передбачений ст. 364 КК України, посягає на суспільні відносини, які забезпечують нормальну службову діяльність в окремих ланках державного чи громадського апарату, а також управління окремих підприємств, установ, організацій[2]. Це свідчить про те, що в цих злочинів різні безпосередні об'єкти, які не підпорядковані один іншому. А згідно правил кримінально-правової кваліфікації, якщо вчинене є посяганням на різні безпосередні об'єкти кримінально-правової охорони, то його належить кваліфікувати як сукупність злочинів[3]. Крім того, як зазначає В.В. Устименко, у випадках, коли дії не виступають як елемент об'єктивної сторони такого злочину як зловживання службовим становищем, а охоплюються самостійною нормою, (у нашому випадку

[1] Див.: Кримінальне право України : Особлива частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.] ; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [Вид. 3-є, перероб. і допов.]. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – С. 183 – 184.

[2] Див.: Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.] ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [Вид. третє, переробл. та доповн.]. – Х. : ТОВ "Одіссей", 2007. – С. 979.

[3] Див.: Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : навчальний посібник / М. Й. Коржанський. – [Вид. 3-тє, доповн. та переробл.]. – К. : Атіка, 2007. – С. 55.

ст. 197-1 КК України), дії посадової особи повинні кваліфікуватися за ознаками сукупності[1]. Так як і при ідеальній, і при реальній сукупності, яка має місце в нашому випадку, вчинене кваліфікується за двома чи більше статтями Особливої частини КК[2], то й самовільне зайняття земельної ділянки вчинене службовою особою з використанням службового становища має кваліфікуватися за сукупністю злочинів, передбачених ст. ст. 197-1, 364 (365) КК України. Такої думки дотримуються й інші криміналісти, котрі досліджували питання самовільного зайняття земельної ділянки[3].

Ще одним спірним залишається питання, про доцільність вказівки в диспозиції однієї із частин ст. 197-1 КК України на посадову особу, як спеціального суб'єкта цього злочину. З такою пропозицією виступав І.К. Тупіко, котрий пропонував зробити в диспозиції статті пряму вказівку на можливість скоєння самовільного захвату земельної ділянки службовою особою, при цьому, передбачивши за ці дії більш сувору санкцію,

---

[1] Див.: Устименко В. В. Специальный субъект преступления / В. В. Устименко. – Х. : Вища шк. Изд-во при ХГУ, 1989. – С. 63.

[2] Див.: Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посібник / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 340.

[3] Див.: Уголовный кодекс Украины : научно-практический комментарий / отв. ред. Яценко С. С., Шакун В. И. – К. : Правові джерела, 1998. – С. 830 – 831; Терещенко А. І. Кримінально-правова характеристика самовільного зайняття земельної ділянки / А. І. Терещенко, В. А. Бублейник // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 2. – С. 231; Дудоров О. О. Кримінально-правова характеристика самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва / О. О. Дудоров, М. І. Мельник // Вісник Верховного Суду України. – 2007. – № 12. – С. 35; Карпов Т. И. Ответственность за самовольный захват земли и самовольное строительство по советскому уголовному праву : автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12715 "Уголовное право и уголовный процесс" / Т. И. Карпов. – М., 1972; Кримінальне право. Особлива частина : підручник / [Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та інші] ; відп. ред. Шакун В. І. – К. : НАВСУ – "Правові джерела". – 1998; Уголовное право УССР. Особенная часть : учебник / под ред. М. И. Бажанова и др. – К. : Выща шк. Головное изд-во, 1989. – С. 289.

ніж за самовільне зайняття земельної ділянки, вчинене приватною особою[1]. Свою позицію цей криміналіст обґрунтовував тим, що самовільному зайняттю земельної ділянки вчиненому службовою особою притаманний вищий рівень суспільної небезпеки порівняно з тими ж діями, вчиненими приватними особами, і введення спеціальної норми одночасно з підвищенням санкції буде сприяти більш ефективній боротьбі з цим явищем[2].

Проте, ми вважаємо, що кримінально-правові заходи, які існують сьогодні, є достатніми для боротьби з самовільним зайняттям земельної ділянки чи самовільним будівництвом, вчиненим службовою особою. Практика красномовно свідчить, що кваліфікація таких дій за сукупністю ст. ст. 197-1 та 364 (365, 366, 367) КК України дає змогу врахувати і дії особи по самовільному зайняттю земельної ділянки, і спеціальний статус службових осіб. Так, Білопільським районним судом Сумської області громадянину К. за вчинення злочинів, передбачених ч. 1 ст. 197-1 КК України та ч. 1 ст. 364 КК України, було призначено покарання у розмірі 3400 грн. та 3500 грн. відповідно. Потім суд, на підставі ч. 1 ст. 70 КК України призначив остаточне покарання шляхом повного складання призначених покарань у вигляді штрафу 6900 гривень[3]. Подібним чином вирішив питання притягнення службової особи до кримінальної відповідальності за самовільне зайняття земельних ділянок і Менський районний суд Чернігівської області, який також призначив остаточне покарання шляхом складання покарань, призначених за вчинення злочинів, передбаче-

[1] Див.: Тупико И. К. Незаконное занятие земли и меры по борьбе с ним по советскому праву : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.06 / Тупико Иван Кузьмич. – Свердловск, 1974. – С. 161.

[2] Там само. – С. 161.

[3] Див.: Архів Білопільського районного суду Сумської області. 2008 р. Справа № 1 – 140.

них ч. 1 ст. 197-1 КК України та ч. 1 ст. 365 КК України[1].

Крім того, створення спеціальної норми про відповідальність службових осіб за самовільне зайняття земельної ділянки фактично не призведе до посилення їх кримінальної відповідальності, що випливає з розмірів санкцій, передбачених у ст. ст. 197-1 та 364 (365) КК України. Посилення ж суворості санкції ст. 197-1 КК України до рівня санкцій, які передбачені у відповідних статтях про службові злочини, навряд чи буде логічно співвідноситися із санкціями, які сьогодні передбачені у ст. 197-1 КК України.

На недоцільність вказівки в аналізованому злочині на ознаки спеціального суб'єкта вказує й зарубіжних досвід. У більшості країн, серед тих, в яких заволодіння чужою земельною ділянкою є злочинним, суб'єкт цих дій, як і в будь-якій з чотирьох частин ст. 197-1 КК України, є загальним. Лише у ст. 186 КК Казахстану присутня норма, яка встановлює відповідальність службових осіб за самовільне зайняття земельної ділянки з використання службового становища, а ст. 283-б КК Болгарії передбачає відповідальність службових осіб за видачу розпоряджень або невиконання обов'язків, що призвело до незаконного заволодіння сільськогосподарськими землями[2].

Отже, на підставі викладеного вище можна дійти наступних висновків:

1. Кримінальній відповідальності за вчинення дій, передбачених ст. 197-1 КК України, можуть підлягати як приватні так і службові особи.

2. Випадки вчинення службовою особою самовільного за-

[1] Див.: Архів Менського районного суду Чернігівської області. 2008 р. Справа № 1 – 15.

[2] Див.: Уголовный кодекс Республики Болгария [науч. ред. канд. юрид. наук, проф. А. И. Лукашова. Перевод с болгарского Д. В. Милушева, А. И. Лукашова, вступ. статья И. И. Айдарова]. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – С. 193; Уголовный кодекс Республики Казахстан / Закон Республики Казахстан от 16 июня 1997 года № 167 (Ведомости Парламента РК, 1997 г., № 15 – 16, ст. 211) [предисловие министра юстиции Республики Казахстан, д-ра юрид. наук, проф. И. И. Рогова]. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – С. 209.

йняття земельної ділянки або самовільного будівництва без використання службового становища мають кваліфікуватися лише по ст. 197-1 КК України.

3. Якщо ж аналогічні дії вчинені винною особою з використання свого службового становища, вони мають кваліфікуватися по сукупності злочинів, передбачених ст. 197-1 КК України та відповідною статтею, яка передбачає кримінальну відповідальність за вчинення злочинів у сфері службової діяльності.

4. Кримінально-правові заходи, які існують сьогодні у КК України, достатні для боротьби з самовільним зайняттям земельної ділянки, вчиненим службовою особою. З огляду на це немає необхідності встановлення спеціальної норми, яка б передбачала кримінальну відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки, вчинене службовою особою.

В.О. Навроцький
доктор юридичних наук, професор

ЧОМУ ЗАКОНОДАВЕЦЬ ТА ПРАВОЗАСТОСОВНА ПРАКТИКА БАЙДУЖІ ДО РЕКОМЕНДАЦІЙ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ НАУКИ?

Проаналізовано зв'язки науки, законотворчості й правозастосування. Критично оцінюється зміст дисертацій зі спеціальності 12.00.08 у контексті їх цінності для вдосконалення кримінального законодавства. Сформульовано відповідні пропозиції.

Ключові слова: *законодавець, кримінально-правова наука, правозастосування.*

Анализируются связи науки, законотворчества и правоприменительной практики. Критически оценено содержание диссертаций по специальности 12.00.08 в контексте их ценности для совершенствования уголовного законодательства. Сформулированы соответствующие предложения.

Ключевые слова: *законодатель, уголовно-правовая наука, правоприменительная практика.*

В Україні щороку захищаються десятки дисертацій зі спеціальності 12.00.08, виходять у світ близько тисячі публікацій на кримінально-правову тематику, відбуваються численні наукові форуми. Усіх зовнішніх ознак активної наукової діяльності більш ніж достатньо. Причому масштаби її дедалі зростають. Якщо за період з 1991 по 2002 р. було опубліковано 2712 праці з кримінального права [1], то в наступні три роки кількість опублікованих монографій, статей, тез доповідей, методичних матеріалів майже подвоїлася - нове видання бібліографії включає назви близько п'яти тисяч джерел [2].

У дисертаційних дослідженнях, публікаціях, виступах на наукових конференціях визначено недоліки чинних нормативно-правових актів, конкретні помилки, яких припускаються на практиці, висуваються та обґрунтовуються численні пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства та практики його застосування. Не викликає сумніву, що більшість результатів, отриманих у процесі наукових розвідок, є оригінальними, багато пропозицій достатньо аргументовані й заслуговують на реалізацію.

Однак аналіз законотворчої діяльності, вивчення директив керівних правоохоронних та судових інстанцій, ознайомлення з рішеннями в конкретних кримінальних справах дає підставу для невтішного висновку про те, що як законодавець, так і практика здебільшого не дослухаються до думки теоретиків. Причому йдеться не про окремі "екзотичні" наукові позиції, які ще мають визрівати й знаходити своє місце в системі наукових поглядів, а про рішення, які підтримує більшість науковців або які взагалі належать до загальновизнаних. Наприклад, вітчизняна кримінально-правова думка одностайна в тому, що оподаткуванню підлягають лише доходи, отримані відповідно до чинних правових норм, а нелегальні доходи слід не оподатковувати, а у випадках і в порядку, передбачених

законом, – конфісковувати. Проте Закон України "Про податок з доходів фізичних осіб" пропонує протилежне, включаючи до об'єкта оподаткування суми хабарів, речі, здобуті браконьєрством тощо. Стає очевидним, яке значення це має для визначення предмета злочинів, передбачених ст. 212, 212 КК України. Або ще такий випадок ігнорування законодавцем теоретичних положень. В науці традиційно вважалося, що предметом крадіжки може бути лише майно, яке є річчю, і аж ніяк не інформація чи енергія. Законодавець це зігнорував і сформулював такий нормативний монстр, як "викрадення електричної чи теплової енергії шляхом її самовільного використання" (ст. 188 КК) [1].

Не відстає від законодавця і правозастосовна практика. Не згадуватимемо рішення з конкретних справ, серед яких багато навіть не обурливих, а просто смішних. Низка їх стосується кримінально-правової оцінки подій періоду "помаранчевої" революції, коли кримінальні справи як порушувалися, так і закривалися за явно надуманими підставами, деякі кричущі факти взагалі залишилися поза увагою правоохоронних органів, незважаючи на те, що вчені про них говорили у своїх публікаціях. Нагадаю ще про деякі керівні вказівки, які є фактично обов'язковими для низових судових та правоохоронних органів. Свого часу Головне слідче управління МВС України розіслало циркуляр, яким всупереч закону визначило, що кримінальна відповідальність за ухилення від сплати податків настає лише при встановленні корисливих мотивів. Або Пленум Верховного Суду України у своїй постанові роз'яснив, що вбивство, вчинене під час розбійного нападу, має кваліфікуватися за сукупністю статей КК, які передбачають відповідальність за умисне вбивство з корисливих мотивів та розбій, поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, явно проігнорувавши принцип недопустимості подвійного інкримінування.

Зазначимо, що проблема ігнорування законодавцем теоретичних положень характерна не тільки для України. Досить

нагадати реакцію російських учених на зміни до КК РФ, внесені наприкінці 2003 р. Вона виразилася у відкритому листі в газеті "Известия" низка провідних професорів кримінального права навіть закликам позбавити диплома відомого випускника юридичного факультету Ленінградського університету, який підписав цей закон.

Українські вчені набагато лояльніші до влади і практики. Поки що вони обмежуються кулуарною критикою або надто вже делікатними зауваженнями до законопроектів і проектів постанов Пленуму Верховного Суду України.

Разом із тим стан, коли три кити юриспруденції – законодавство, правозастосовна практика й наука – прямують кожний у своєму напрямку, живуть самі по собі, коли, за відомим висловом, суворість законів компенсується їх необов'язковістю, коли повага й увага до науки є лише позірними, свідчить про кризу у правовій системі, суперечить корінним інтересам суспільства. Саме через це можливі волюнтаризм законодавця, замовні справи та розгул корупції на практиці, імітація наукової діяльності. Адже взаємозв'язки між законодавством, наукою і практикою є частиною загальної системи стримувань і противаг, на якій грунтується демократичне суспільство і правова держава.

Тому про вказану проблему слід говорити вголос і намагатися сформулювати конкретні рекомендації щодо її вирішення.

Звісно, найпростіше пояснити те, що законодавець і практика байдужі до пропозицій науковців, взаємними звинуваченнями в недостатньому професіоналізмі та породженою цим нездатністю усвідомити проблеми колег по юридичній діяльності, наявністю корпоративних інтересів тощо. Звісно, все це є. Проте, мабуть, етика дискусії передбачає те, що спочатку слід побачити "своє під носом, а не чуже під лісом". Те чому законодавець і практика не сприймають того, що науковці вважають своїми досягненнями, мабуть, краще зможуть пояснити ті, хто безпосередньо займає правотворчістю і право-

застосовною діяльністю. Хочу не претензії висловити до практиків, а пояснити, в чому бачу недоліки своїх колег по науковому цеху, показати, чому наука не робить свого кроку назустріч.

Однією з головних причин такого становища є те, що науковці не знають – сучасного стану і проблем практики. Більшість теоретиків кримінального права або взагалі ніколи не працювали в практичних органах, або ж працювали місце багато років тому і недовго.

Не зайве нагадати, що раніше визнані серед теоретиків кримінального права юристи були успішними і в сфері практичної юриспруденції. Загальновідома роль проф. Н.С. Таганцева в кодифікації кримінального законодавства – підготовці Кримінального уложення 1903 р. та діяльності Кримінального касаційного департаменту правлячого Сенату, де він був сенатором упродовж десяти років, а згодом і – головуючим. Такий знаний криміналіст як проф. А.А. Піонтковський був членом Верховного Суду СРСР в 1946-1951 рр., а проф. Г.З. Анашкін тривалий час головував у судовій колегії в кримінальних справах цього ж суду. Наш співвітчизник проф. Ф.Г. Бурчак очолював юридичну службу Верховної Ради УРСР, а потім керував відділом у справах помилування. Причому ці юристи прийшли на високі суддівські посади, вже діставши наукові регалії.

Тепер же таких прикладів годі й пошукати. Є зворотні, коли високі чиновники судових та правоохоронних відомств вже під час перебування на посадах обзаводяться науковими ступенями та вченими званнями. Проте "своїми" в наукових колах їх визнають рідко, про що детальніше оповімо далі.

Існуючі форми взаємозв'язку теорії і практики є, скоріше, бутафорними. Так звані стажування в правозастосовних органах як форма підвищення кваліфікації викладачів навчальних закладів реально є профанацією цієї ідеї, зводяться до підписання документів про виконання плану. Формування науково-консультативних рад при центральних правозастосовних ві-

домствах за ознакою посадового статусу учасників (серед яких переважають керівники навчальних закладів та наукових установ) призвело до того, що багато посполитих учених ігнорують їх, а самі такі ради не відображають позиції сучасної науки. Звичайним наслідком залучення науковців до підготовки законопроектів є те, що на певному етапі їх напрацювання отримують самостійне життя і депутати, вже не зважаючи на позиції авторів таких проектів, вдосконалюють їх, нерідко плюндруючи слушні ідеї. Про те, наскільки депутати прислухаються до позиції науки, свідчить ставлення Верховної Ради України до висновків власного Науково-експертного управління. Наукове рецензування законопроектів не налагоджене, воно, якщо і здійснюються, то спонтанно, вибірково і без вимоги принаймні аргументувати свою незгоду з міркуваннями вчених.

Якщо українські вчені і долучаються до вирішення практичних проблем правотворчості та правозастосування, то епізодично це стосується вкрай невеликої частки викладачів та наукових співробітників. Більш поширеною є адвокатська діяльність чи надання правової допомоги в інших формах. Проте це випадає на долю молодих і стосується переважно сфери цивільно-правових відносин. Обмежує участь науковців у правозахисті непомірно висока ціна за складання іспиту та отримання посвідчення про право займатися адвокатською діяльністю.

Водночас в Україні гостро стоїть проблема надання юридичної допомоги малозабезпеченим громадянам, зокрема захисту в кримінальних справах "за призначенням". Певно, інтересам як суспільства, так і конкретних людей, і викладачів-юристів та інших науковців також відповідало б їх залучення до адвокатської діяльності на некомерційних засадах, принаймні в порядку стажування. Мабуть, адвокатські об'єднання і наша держава не дуже збідніли б від того, якби диплом кандидата юридичних наук давав право займатися адвокатською

діяльністю нарівні з посвідченням про право займатися адвокатською діяльністю.

Науковці не знають практики ще й тому, що матеріали правозастосовних органів їм малодоступні або взагалі приховуються за спроб отримати доступ до них. Судді, прокурори, слідчі в проханнях надати можливість ознайомитися з матеріалами контурних кримінальних справ часто вбачають спробу знайти компромат, намагання дискредитувати чи то орган, чи то конкретних працівників. Якщо відповідні процесуальні документи і потрапляють до науковців, то лише завдяки особистим зв'язкам і з обіцянкою зберегти анонімність. Навіть копію публічно проголошеного вироку важко отримати на руки, а постанови про закриття кримінальних справ, про відмову в їх порушенні (в яких відображаються найбільші вияви сваволі й дрімучого невігластва, допущених при правозастосуванні) бережуть більше, ніж державну таємницю.

Доступ до матеріалів конкретних кримінальних справ можна забезпечити завдяки розширенню ідеї оприлюднення через електронний реєстр підсумкових процесуальних документів, включаючи не тільки судові рішення, але й відповідні постанови органів досудового слідства.

Не секрет, що на складнощі з доступом до матеріалів практики немало науковців реагують найпростіше – взагалі ігнорують позицію практиків. Близько третини всіх авторефератів з Особливої частини кримінального права України взагалі не містять вказівок про емпіричну базу дослідження. Аналіз багатьох дисертацій підтверджує, що задекларованe вивчення матеріалів кримінальних справ певних категорій відображено в них у двох-трьох прикладах. І справа здебільшого, не в тому, що відповідних матеріалів не існує, а в небажанні авторів обтяжувати себе. Адже відсутність вироків зовсім не означає, що немає "відмовних" матеріалів, які містять дуже повчальну інформацію про те, чому кримінальні справи не отримують належного рішення. Врешті-решт, позицію прак-

тики в кримінальних справах часто відображають матеріали про суміжні адміністративні правопорушення, її доцільно вивчати через анкетування учасників процесу та ін.

Відповідно, псевдонаукові "дослідження" компілятивного чи плагіаторського характеру, кількість яких невпинно зростає, роботи, в яких не відображені потреби практики нічого й не містять цінного для неї, дискредитують науку загалом, створюють враження, що сучасна теорія кримінального права не здатна сформулювати щось цінне для законотворчості чи правозастосування.

Викладене повною мірою стосується і ставлення до дисертаційних потуг багатьох начальників судових та правоохоронних органів. Нині серед них поширилася мода на наукові ступені та вчені звання. Відсутність здібностей та умов для наукової діяльності за нестримного бажання стати кандидатом чи доктором наук, доцентом або професором виливається в те, що за корупційні гроші виконання дисертацій замовляється так само, як пошиття костюму, будівництво сауни. Про те, що дисертація дута, свідчить не тільки інтелектуальний рівень здобувачів, й брак будь-яких наукових публікацій після отримання диплома чи (та) атестата.

Такого штибу науковці дискредитують науку загалом, поводяться зверхньо стосовно тих, хто справді намагається внести щось нове в науку, нездатні сприйняти навіть обґрунтовані пропозиції та рекомендації.

Сучасний стан науки характеризується ще й дрібнотем'ям, зосередженням на кон'юнктурних темах, намаганням обійти по-справжньому актуальні проблеми, але такі, на яких можна "обпектися". Аналіз публікацій засвідчує, що низку гострих питань тривалий час ніхто не досліджує чи принаймні з них не ведеться полеміка. Це, зокрема, кримінально-правова оцінка рейдерства, незаконного повернення ПДВ, посягань на територіальну цілісність України.

Водночас величезна кількість публікацій присвячена таким питанням, як легалізація доходів, здобутих злочинним

шляхом, торгівля людьми, "комп'ютерні" злочини.

Дисертаційні дослідження проводяться за принципом "на кожну статтю свій кандидат наук" (а на розділ – доктор), часто-густо дисертаційні дослідження дублюються, є теми, описані безліч разів, тоді, як, багато важливих проблем залишаються поза увагою дослідників. Координація тем дисертаційних досліджень фактично не здійснюється. Поки що досягненнями є лише публікація назв тем і спроби покритикувати окремі з них. Проте якихось реальних наслідків це не дає.

Зіставлення структури публікацій (мається на увазі розподіл за темами) та структури злочинності свідчить про їх явну невідповідність. Цим підтверджується відрив теорії кримінального права від потреб практики, розвиток їх своїми шляхами.

Вихід із такої ситуації можливий за умови, що відповідні державні органи визначатимуть тематику принаймні досліджень, які проводяться за бюджетні кошти, замовлятимуть вивчення відповідних проблем і створюватимуть реальні стимули розроблення над тем, цікавих не тільки для авторів.

Велика кількість публікацій, на жаль, не відповідають сучасним вимогам. Немало статей, монографій, підручників вартують менше, ніж папір, на якому вони надруковані. В них не пропонуються шляхи вирішення теоретичних чи практично-прикладних проблем, а мусуються давно заяложені тези. Виклад нерідко такий, що за публікацією можна ставити діагноз автору. Прямо-таки недобрим правилом стає дублювання одних і тих самих робіт у кількох джерелах. Вочевидь, автори забувають, що розвиток науки передбачає нові ідеї, а не вимірюється кількістю надрукованих статей, брошур, книжок.

Констатація фактів, – бо, крім означених аспектів проблеми їх можна називати й називати, певно, мало що дасть для вирішення поставлених питань. Головне, як і завжди, сформулювати пропозиції щодо виходу із ситуації, яка, безсумнівно, не влаштовує здорову частину наукової громади і практики. Більшість із них давно відомі, як відомо й те, що наочнення

практики і опрактичення науки – це риса високорозвиненого суспільства, продукт тривалої еволюції. Проте можна і треба думати над конкретними кроками до швидкої зміни ситуації. Серед пропозицій можуть бути і такі, які комусь можуть видаватися нетривіальними або навіть абсурдними. Проте й без таких не обійтися.

Насамперед важливим є пропозиції щодо підвищення рівня дисертаційних досліджень, які становлять квінтесенцію сучасної науки. Адже практично всі монографії, більшість статей – це складова підготовки дисертацій. Саме через систему атестації наукових кадрів можна впливати на розвиток науки, бо жодні інші впливи на якість досліджень навряд чи можливі, принаймні на сучасному етапі розвитку суспільства.

Зазначу передусім, що є підстави скептично ставитися до ідеї відмови від державного контролю в цій сфері і делегування вирішення відповідних питань конкретним навчальним закладам та науковим установам. За всієї архаїчності й бюрократизму ВАК України – це останній форпост на шляху примітивізму і містечковості в науці, єдине, чого хоча б трохи боються ділки від науки. Водночас кількість "ялових професорів", які розплодилися останнім часом в нашій державі, є показником неефективної діяльності відповідної структури МОН України. Ідею, згідно з якою присвоєння наукових ступенів та вчених звань буде прерогативою вчених рад на місцях, слід оцінювати з урахуванням того, що сталося останнім часом із системою вищої освіти в нашій державі. Прийняти її можна лише за повної відмови від загальнодержавної системи наукових ступенів та вчених звань. Та навіть за такої умови важко уявити, як присвоюватимуться докторські ступені та професорські звання у навчальних закладах, де жодного працівника такого рівня немає. Певно, зберуться асистенти і присвоять один одному бажані регалії.

Серед конкретних ідей щодо подальшого розвитку системи атестації наукових кадрів першочерговими видаються ті,

що стосуються організації захисту дисертацій. Серед них удосконалення мережі спеціалізованих вчених рад, формування їх не за територіально-відомчою, а за предметною ознакою.

Ці ради часто створюються і діють у навчальних закладах та наукових установах, де немає потрібної кількості працівників з науковим ступенем доктора наук. Нині в Україні діють 5 рад з правом захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук[1] та 3 ради – кандидата наук[2] зі спеціальності 12.00.08. Навряд чи є практична доцільність у такій кількості рад, враховуючи, що докторські дисертації з кримінального права в Україні захищаються навіть не кожного року. Загальною практикою і нормативно визначеним є створення спеціалізованих вчених рад з правом захисту дисертацій одночасно з кількох наукових спеціальностей. В Україні існують ради, які, крім спеціальності 12.00.08 охоплюють ще 2–3 інші спеціальності. Очевидно, що на захисті дисертації не зі своєю спеціальністю від членів рад годі чекати і належної уваги, і кваліфікованої участі та принциповості.

Тому для підвищення якості дисертаційних досліджень і статусу наукового ступеня доцільно переглянути мережі спеціалізованих вчених рад. Принаймні для захисту докторських дисертацій мала б існувати одна вчена рада, бажано "екстериторіальна", тобто не на базі конкретного навчального закладу чи наукової установи, і вузькоспеціалізована.

Гострим є також питання призначення офіційних опонентів та визначення провідних установ. Навіть поверхневе

[1] У Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого, Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Київському національному університеті внутрішніх справ, Інституті держави і права імені В.М. Корецького НАН України, Одеській національній юридичній академії. Науковій громадськості добре відомо, скільки із них відповідає нормативним вимогам, насамперед, за складом членів, які працюють у відповідних установах на постійній основі.

[2] В Академії адвокатури України, Львівському національному університеті імені Івана Франка, Львівському державному університеті внутрішніх справ.

ознайомлення показує, що коло осіб, які виступають опонентами на захисті кандидатських і докторських дисертацій вкрай вузьке, стало правилом перехрещування по лініях науковий керівник – опонент, провідна установа – опонент. Запроваджене торік обмеження на кількість опанувань протягом року, певно, дало свої результати, проте невідомо, наскільки дотримується ця ненормативна вимога, які наслідки її порушення.

Вибір офіційних опонентів зорієнтований передусім на наявність опублікованих праць за темою дисертації, а на рівень конформізму. Інакше і бути не може, якщо осіб, що оцінюватимуть дисертацію, за усталеним звичаєм, визначають за активної участі тих, хто причетний до їх підготовки.

Вихід із становища, що склалося, вбачається у призначенні офіційних опонентів та визначенні провідних установ стороннім і відносно незалежним органом. Цю функцію могли б виконувати експертні ради ВАК (до речі, ВАК уже займається цим при призначенні так званих "чорних опонентів"). Водночас здійснювався б і контроль за рівномірністю навантаження з рецензування дисертацій серед окремих науковців та провідних установ. З іншого боку, негативні наслідки призначення неналежних опонентів (відмова у присудженні наукового ступеня) не будуть покладатися на самих дисертантів.

Підвищенню відповідальності за рівень відгуків офіційних опонентів та провідних установ сприяв би і такий крок, як зазначення їх, а також наукових керівників чи консультантів у дипломах про присвоєння наукового ступеня. Можливо це сприяло б вирішенню ще однієї проблеми – не завжди належного рівня керівництва підготовкою дисертаційних досліджень.

Відомо, що останнім часом як наукові керівники дисертацій з кримінального права дедалі частіше виступають не тільки доктори наук зі спеціальності 12.00.08, й ті, хто лише вчора став кандидатом наук, чи фахівці інших галузей. Останні часто маскують виконані під їх керівництвом кримінально-

правові за змістом роботи під шифрами інших спеціальностей – історії та теорії держави і права, філософії права тощо. Підготовка аспірантів з кримінального права часто-густо здійснюється в тих навчальних закладах і наукових установах, де для цього немає навіть формальних підстав, серед яких – наявність не менше двох штатних докторів наук.

Ще одна пропозиція, щодо підвищення статусу наукових ступенів та вчених звань відмовитися від їх пожиттєвого, як колись дворянства, присвоєння. Певно, кандидатом чи доктором наук, доцентом чи професором право називатися лише той, хто продовжує своє життя в науці, чия робота пов'язана з підготовкою юридичних кадрів. Запровадження періодичної, принаймні раз на п'ять років переатестації науковців, по-перше, дало б змогу вивільнитися від баласту, по-друге, стимулювало б до активності в науці. Ще більш дієвим кроком було б присудження наукового ступеня на певний період, приміром на 5 років, після чого той, хто претендує на науковий ступінь, знову захищав би дисертацію. А то нині типовою є ситуація, коли майбутній учений має лише три публікації, які необхідні до допуску для захисту кандидатської дисертації, єдиною монографією доктора наук знову ж таки є переддисертаційна, коли професори не мають в активі жодної дисертації, підготовленої під їх керівництвом, і не читають жодного курсу лекцій.

Бичем сучасної науки, в тому числі й кримінально-правової, є плагіат, причому фактично безкарний. Відомі десятки й сотні прикладів "запозичень", які не дістали належної оцінки ні ВАК України, ні адміністрації установ, де працюють нечисті на руку писаки. Хоча протидіяти плагіату в сучасних умовах чи не найпростіше. Давно відомі комп'ютерні програми, які порівнюють тексти і виявляють збіг їх не лише за формою (тобто, текстуальні повторення), але й за змістом. Певно, крім рецензування монографій і статей, яке здебільшого є формальним (нині немає проблеми в тому, щоб знайти того, хто під-

пише рецензію, підготовлену зацікавленим автором, набагато важче віднайти того, хто ретельно прочитає і кваліфіковано оцінить чужий рукопис). Настав час запровадити також обов'язкову комп'ютерну експертизу на предмет плагіату. Звісно, багато що залежить від кількості праць, уведених у базу даних для порівняння. Хоча автори оригінальних праць самі зацікавлені в тому, щоб така база розширювалася, а плодами їхньої роботи не користувалися плагіатори.

Запропоновані заходи пов'язані з певними матеріальними витратами. Проте є і цілком безкоштовні й водночас безцінні засоби. Такими є громадська думка, гонор науковців, їхня здатність відстояти чистоту власних рядів та авторитет науки. Адже за дутими дисертаціями, за пустими публікаціями стоять цілком конкретні люди – не тільки їх автори, а й рецензенти, опоненти, члени спеціалізованих вчених і експертних рад. Протидія таким тенденціям – в руках самих науковців, які повинні відповідно оцінювати дисертаційні дослідження та публікації своїх колег. Адже ніхто, крім них самих, не пише замовних робіт, не бере у співавтори тих, хто не зробив жодного внеску в працю, не є опонентом, членом експертних рад.

Від нашої громадянської і наукової позиції, принциповості, здатності протистояти спокусам і тиску залежить авторитет науки загалом. Потрібно навчитися поважати себе.

Українська кримінально-правова наука має так подати себе, щоб до її думки були змушені дослухатися і законодавець, і правозастосовна практика.

Використана література:

1. Кримінальне право України: Бібліографія. 1991-2002 / Укладачі: М.В. Галабала, В.О. Навроцький, С.В. Хилюк. – К.: Атіка, 2004. – 288 с.

2. Кримінальне право України: Бібліографія. 1991-2005 / Укладачі: М.В. Галабала, В.О. Навроцький, С М. Хилюк. – К: Алерта, КНТ, Центр учбової літератури, 2008. – 536 с.

К.С. Никитенко
студентка
(Луганский государственный университет внутренних дел имени Э.А. Дидоренко)

СУБЪЕКТ ЛЕГАЛИЗАЦИИ ПО СТ. 209 УК УКРАИНЫ

На сегодняшний день Украина находится на сложном и довольно- таки неопределенном пути своего развития, как в политической жизни, так и в экономической, которая также определяет дальнейшее финансирование и реализацию всех государственных программ и социальных гарантий для населения, определяющих стабильность Украины. Последняя, как известно, в первую очередь зависит от сбалансированной работы всех государственных секторов, основными из которых является экономический и внешнеинтеграционный. В данное время они являются для нас определяющими, так как наше государство вскоре стремится стать членом Европейского союза, где главными как раз и являются данные факторы.

В международных актах европейских стран масштабно освещается такой вопрос, как легализация (отмывание) доходов полученных преступным путем, в процессе которой страдает экономическая жизнь страны, т.е. бюджет государства в частности налоговая система, которой пока неподвластна теневая экономика, в которой и совершаются глобальные коммерческие операции. Борьба с легализацией (отмыванием) доходов, полученных преступным путем, направлена на решение ряда задач: защиту экономики от криминальных инвестиций, подрыв финансовой базы преступных организаций, пополнение доходной части бюджета, выход на руководство преступных организаций по цепочкам следов финансовых операций.

Система противодействия отмыванию денег включает несколько основных элементов: установление уголовной ответственности за легализацию (отмывание) преступных доходов; обеспечение правоохранительных органов информацией о дей-

ствиях и лицах, связанных с отмыванием денег, получаемой от организаций, осуществляющих операции с денежными средствами и иным имуществом в соответствии со специальным законом, а также в рамках оперативно-розыскной деятельности; конфискацию преступных доходов (специальную конфискацию); специальные административные и контрольные меры, осложняющие "отмывание" денег.

Формирование соответствующей системы противодействия в Украине основывается на международных правовых актах, с учетом специфики украинской ситуации.

Целью моей работы является анализ субъекта преступления, предусмотренного статьей 209 УК Украины.

В теории уголовного права понятие и признаки субъекта преступления раскрываются в ряде трудов, специально посвященных данной проблеме[1].

Субъектом преступления является только физическое лицо. Уголовная ответственность юридических лиц УК Украины, как и ранее действовавшими кодексами, не установлена[2].

В соответствии с действующим законом субъектом легализации доходов, полученных преступным путем, является физическое вменяемое или ограниченно вменяемое лицо, которое на момент совершения данного преступления достигло 16-ти лет (ч. 1 ст. 22 УК Украины).

Следует также отметить, что субъектом исследуемого состава преступления, предусмотренного статьей 209 УК Ук-

[1] См. например: Орлов В.С. Субъект преступления по советскому уголовному праву. – М.: Госюриздат, 1958. – 328 с.; Рашковская Ш.С. Субъект преступления. – М.: Изд. ВЮЗИ, 1960. – 24 с.; Семенов С.А. Специальный субъект преступления в уголовном праве: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. 12.00.08. – М., 1999. – 24 с.; Покаместов А.В. Уголовно-правовая и криминологическая характеристика организатора преступной деятельности: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. 12.00.08. – М., 2000. – 24 с.; Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: Закон, Теория, Практика. – М.: ЮрИнфоР, 2005. – 456 с.

[2] См.: Кримінальне право України: Заг. част.: Підруч. для студ. юрид. вузів і фак. – К.-Х.: Юрінком Інтер - Право, 2001. – С. 146-147.

раины может быть не каждое физическое вменяемое лицо, которое совершило преступление в возрасте, с которого законом предусмотрено наступление уголовной ответственности (16 лет). Кроме этого необходимо, чтобы преступные действия указанного лица осуществлялись с использованием легального установленного механизма хозяйственных отношений, потому что только так оно может посягнуть на установленный законом порядок хозяйствования в Украине – объект преступления, предусмотренного ст. 209 УК Украины.

Субъектом преступления, предусмотренного ст. 209 УК Украины, должно признаваться вменяемое лицо, которое достигло 16-летнего возраста и владеет гражданской дееспособностью в полном объеме (ст. 11 ГК Украины), неограниченное в ней либо не лишенное дееспособности судом (ст. ст. 15, 16 ГК Украины).

Что примечательно, субъектом преступления в соответствии со ст. 209 УК Украины, может быть и служебное лицо. Совершение преступления, предусмотренного ст. 209 УК Украины, служебным лицом с использованием своего служебного положения в любом случае требует дополнительной квалификации действий этого лица в зависимости от конкретных обстоятельств: по ст. 364 УК Украины (Злоупотребление властью или служебным положением); ст. 365 УК (Превышение власти или служебных полномочий); ст. 366 УК (Служебный подлог). В связи с этим следует обратить внимание на то, что в уголовных законах некоторых стран, например в ч. 2 ст. 174 УК РФ[1], предусмотрена более суровая санкция за осуществление легализации преступных доходов лицом, которое использовало свое служебное положение.

Немаловажным также является то, что субъектом преступления признается как лицо, которое непосредственно получи-

[1] См.: Уголовный кодекс Российской Федерации [Электронный ресурс] // Сайт КонсультантПлюс. – Режим доступа: http://www.consultant.ru/popular/ukrf/

ло преступные доходы от совершения предикатного преступления, а потом их легализовала, так и лицо, которое не совершало предикатное преступление, а только осуществило предусмотренные ч. 1 ст. 209 УК Украины действия с целью легализации доходов при условии осознания их преступного происхождения.

В настоящее время остро стоит вопрос в науке уголовного права о том, что субъектом преступления, предусмотренного ст. 209 УК Украины, следует признавать не только физических вменяемых лиц, но особенно служебных лиц, так как фактически в их руках находятся все рычаги управления предприятиями, банками, фирмами. Широко распространены фирмы, зарегистрированные на подставных лиц, оказывающие услуги по продаже предприятиям "грязных" наличных денег за безналичные, перевод которых осуществляется по фиктивным счетам и договорам.

Перечислив на примерах размах и горизонты распространения налаженных механизмов легализации мы можем убедиться, что здесь, чаще всего действует служебное лицо, которое имеет доступ к капиталу предприятия, наделено определенным кругом полномочий, посредствам которых и появляется возможность совершения неограниченного числа теневых операций и легализации (отмывании) "грязных денег". Единственная функция таких субъектов заключается в создании фиктивного оборота денежных средств. Отсутствие жестких границ между отдельными государствами СНГ позволяет преступным организациям осуществлять неконтролируемые перевозки денег и товаров, которые и являются предметом легализации (отмывания) доходов, полученных преступным путем. Поэтому, мы считаем, что совершение данного преступления служебным лицом следует признать квалифицирующим признаком[1].

[1] См.: Криминальная мотивация / Отв. ред. В.Н. Кудрявцев. – М.: Наука, 1986. – С. 41–42.

На основе изложенного, можно сделать вывод о том, что статья 209 УК Украины еще не совсем точно определяет субъекта преступления, и требует доработки законодателем. Субъект преступления предусмотренного ст. 209 является общим, но уже содержит некоторые предпосылки, которые позволяют сделать вывод о необходимости введения такого квалифицирующего признака как совершение преступления лицом, использовавшим свое служебное положение. Мы считаем, что необходимо введение законодателем более суровой уголовной ответственности за совершение легализации преступных доходов лицом, которое использовало свое служебное положение.

Использованная литература:

1. Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: Закон, Теория, Практика. – М.: ЮрИнфоР, 2005. – 456 с.

2. Криминальная мотивация / Отв. ред. В.Н. Кудрявцев. – М.: Наука, 1986. – 304 с.

3. Кримінальне право України: Заг. част.: Підруч. для студ. юрид. вузів і фак. – К. – Х.: Юрінком Інтер – Право, 2001. – 416 с.

4. Орлов В.С. Субъект преступления по советскому уголовному праву. – М.: Госюриздат, 1958. – 328 с.

5. Покаместов А.В. Уголовно-правовая и криминологическая характеристика организатора преступной деятельности: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.08. – М., 2000. – 24 с.

6. Рашковская Ш.С. Субъект преступления. – М.: Изд. ВЮЗИ, 1960. – 24 с.

7. Семенов С.А. Специальный субъект преступления в уголовном праве: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. 12.00.08. – М., 1999. – 24 с.

8. Уголовный кодекс Российской Федерации [Электронный ресурс] // Сайт КонсультантПлюс. – Режим доступа: http://www.consultant.ru /popular/ukrf/

Л.И. Никольская
доцент кафедры уголовно-правовых дисциплин
кандидат юридических наук
(ГОУ ВПО Северо-Кавказская академия государственной службы, Ростов-на-Дону, РФ)

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ЛЕГАЛИЗАЦИИ (ОТМЫВАНИЯ) НАРКОДОХОДОВ

Известно, что источники криминальных доходов практически совпадают со всем многообразием статей уголовного кодекса. По мнению ряда специалистов 50% всей деятельности мировой организованной преступности приходится на распространение наркотиков, а оборот этого преступного промысла составляет 400-500 млрд. долл., т.е. 8-10% мировой торговли[1]. Президент России В. Путин на коллегии ФСКН РФ в марте 2004года в ряду основных задач по искоренению наркопреступности первоочередной поставил подрыв её экономических основ. Пути решения, поставленных президентом задач, указал директор ФСКН РФ В.В. Черкесов: "Без формирования полноценных оперативных позиций, позволяющих добывать упреждающую информацию о противоправной деятельности преступных сообществ и криминальных группировок, создаваемых или используемых для отмывания наркодоходов банках и фирмах, невозможно решить задачи борьбы с таким особым видом организованной преступности, как наркобизнес"[2]. Задача по выявлению и расследованию преступлений, предусмотренных ст. ст. 174, 174-1 УК РФ на расширенном заседании Коллегии ФСКН России по ЮФО от 05.08.05 г. была выделена в качестве приоритетной.

Не касаясь всех аспектов деятельности органов наркоконтроля по борьбе с незаконным оборотом наркотиков, мы по-

[1] См. например: Казаков А.С. Процесс легализации преступных доходов // Новые криминальные реалии и реагирование на них. – М., 2005. – С. 208.

[2] Материалы коллегии ФСКН РФ. Март 2004 г.

пытались проанализировать следственно-судебную практику территориальных органов ФСКН России по ЮФО в 2004-2008 годах, с целью выявления проблем применения норм, об ответственности за легализацию наркодоходов и пути возможного их устранения.

Для начала обратимся к данным официальной статистики, свидетельствующей о результатах противодействия легализации уголовно-правовыми мерами в Российской Федерации.

Таблица 1

период / *Ст.174, 174-1*	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Выявлено преступлений	166	1003	965	1784	1439	1079	620	1977	7461	7957	9035	8383
Окончены производством		913	790	1285	1213	889	586	1766	6736	7164	8553	7586
Из них направлено в суд	149	745	679	1091	973	574	465	1634	6402	6546	7304	6360
Привлечено к уголовной ответственности		55	65	92	108	47	46	85	238	1822	1795	2137

Нетрудно заметить, что до 2008года рост отмечался неуклонный рост преступлений, предусмотренных статьями 174,174-1 УК РФ[1], при этом число лиц привлеченных к уголовной ответственности значительно ниже числа выявленных преступлений. Несмотря на то, что в 2008 году число выявленных преступлений уменьшилось, возросло число лиц, привлеченных к уголовной ответственности, что является хорошим показателем.

Вместе с тем, по данным Верховного Суда Российской Федерации за 2004 - 2005гг. по статьям 174 и 174-1 УК РФ судами было

[1] Статданные получены на официальном сайте МВД РФ.

оправдано 166 лиц, из них 119 - в связи с отсутствием состава преступления, тогда как всего за эти два года по обеим статьям осуждено 335 лиц, то есть, оправдано 49,5%. В 2006 г. судами вынесено 644 приговора, из них 404 обвинительных и 240 оправдательных (или 37%), т.е. доля оправдательных приговоров по сравнению с 2005 годом снизилась и в настоящее время тенденция к снижению продолжается.

Ведомственная статистика свидетельствует, что до 2004 года возбуждение уголовных дел по ст.ст.174, 174-1 УК РФ в УФСКН по ЮФО практиковалось в единичных случаях, в последующие же годы их число возросло. В частности, в 2004 году следственными подразделениями территориальных органов ФСКН РФ ЮФО было возбуждено – 49 уголовных дел, направлено в суд - 18; в 2005году возбуждено – 176, направлено в суд – 59; в 2006 году возбуждено – 210, направлено в суд – 166; в 2007 году возбуждено – 257, направлено в суд – 181; в 2008 году возбуждено – 283, направлено в суд – 211. Исследование показало, что значительную роль в росте показателей, сыграли внесенные Федеральным законом от 08.12.2003 года № 162-ФЗ изменения в УК РФ, которыми был исключен нижний предел размера легализуемого имущества, что фактически переориентировало правоохранительные органы на борьбу с "мелочевкой". Так, в 2005году УФСКН по ЮФО было возбуждено 11% уголовных дел по фактам легализации денежных средств на сумму до 100руб., 36% - до 1000руб и т. д.

О разноречивости и нестабильности следственно-судебной практики свидетельствует и тот факт, что в 2004 году из 11 уголовных дел, рассмотренных судами по ст.174-1, оправдательные приговоры вынесены по 3-м уголовным делам (т.е. более трети); в 2005 году вынесено оправдательных приговоров свыше 30, из – 67 (т.е. около половины); в 2006 году – 25 оправдательных из 69. В последующие годы число оправдательных приговоров сократилось до трети, но практика показывает, что обвинительные приговоры суды выносят по уголовным

делам, где подсудимые соглашаются на особый порядок судебного рассмотрения и согласны с предъявленным им обвинением.

Основаниями для вынесения оправдательных приговоров послужили: использование наркодоходов на малозначительные суммы, отсутствие цели придания наркодоходам правомерности владения т.е. использование их на бытовые нужды, а так же отсутствие доказательств, использования в финансовых операциях денежных сумм являющихся наркодоходами.

Приведем красноречивый пример: в 2008 г. Управлением ФСКН России по Ростовской области направлено в суд уголовное дело в отношении преступного сообщества, возглавляемого цыганкой Сенченко И.М. Данное сообщество, состоявшее из двух цыганских и одной азербайджанской преступных групп, в период с 2006 по 2007 годы занималось сбытом наркотиков опийной группы. В ходе следствия установлен и задокументирован факт приобретения Сенченко 3 февраля 2007 г. на деньги, полученные от преступной деятельности, автомобиля стоимостью 260 тысяч рублей, который предназначался для обеспечения транспортировки наркотических средств. В результате проведенных мероприятий пресечена деятельность трех ОПГ, арестовано 12 человек, которым предъявлено обвинение в совершении 42 преступлений, в том числе предусмотренных ст. ст. 210 и 174-1 УК РФ. Ростовским областным судом Сенченко оправдана по ст. 174-1 УК РФ в соответствии с п. 2 ч. 1 ст. 24 УПК РФ по следующим основаниям: следствием не доказано получение денег Сенченко до 3 февраля 2007г. в размере 260000 рублей от преступной деятельности, соответственно нет оснований утверждать, что автомашину она приобрела на деньги полученные преступным путем. Кроме того, приобретение Сенченко автомашины не относится к легализации согласно ст. 3 ФЗ от 7 августа 2001 года № 115-ФЗ "О противодействии легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем, и финансированию терроризма".

Проведенный нами анализ судебно-следственной практики, позволил сделать выводы о наличии объективных и субъективных причин неэффективности применения исследуемых норм. Одной из причин является несовершенство имеющегося законодательного механизма противодействия легализации (отмыванию) преступных доходов. В свою очередь, полагаем, что имеющееся несовершенство законодательной техники норм, предусматривающих ответственность за легализацию преступных доходов и сложности их квалификации, обусловлены в первую очередь проблемами общего характера как: несоответствие национального законодательства международному и несоответствие уголовного закона федеральному законодательству.

Во-первых: в российском законодательстве имеется пробел в регламентации порядка включения в УК РФ ратифицированных и вступивших в силу международных конвенций, например, о борьбе с транснациональной организованной преступностью, терроризмом, коррупцией. Конституция РФ придает таким договорам высшую силу, а УК РФ единственным источником уголовного закона считает кодекс.

Так, в законодательстве Российской Федерации, посвященном противодействию легализации (отмыванию) преступных доходов, существует ряд положений и формальных несоответствий международным нормам и стандартам, выработанным ведущими международными организациями, могущих привести к затруднениям при практическом применении этого законодательства, в связи с чем, современное российское законодательство, регулирующее вопросы противодействия легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем, нуждается в существенной корректировке в соответствии с мировыми стандартами.

В ст. 6 Конвенции Совета Европы об отмывании, выявлении, изъятии и конфискации доходов от преступной деятельности от 8 ноября 1990г. перечислен целый ряд деяний, рас-

сматриваемых Советом Европы как отмывание преступных доходов, не попадающих под признаки и состав преступлений, сформулированных в ст. 174 и 174 – 1 УК РФ, не смотря на прямое предписание Конвенции.

Во-вторых, не смотря на прямое указание Конвенции ООН 1949 года "О борьбе с торговлей людьми и эксплуатацией проституции третьими лицами", участником которой является Россия, в российском уголовном законодательстве отсутствуют нормы об уголовной ответственности за некоторые виды эксплуатации проституции, которые предусмотрены указанной Конвенцией. В результате этого несоответствия национальных норм положениям Конвенции, доходы не от всех предусмотренных в международно-правовом акте видов эксплуатации проституции будут предметом легализации по российскому законодательству.

В-третьих, несмотря на прямое предписание Конвенции Совета Европы 1990 года "Об отмывании, выявлении изъятии и конфискации доходов от преступной деятельности", в российском законодательстве не предусмотрена ответственность за "утаивание или искажение природы, происхождения, местонахождения" и т. д. преступно-нажитого имущества, несмотря на то, что указанная Конвенция прямо предусматривает, что все страны участники должны криминализировать в том числе и этот способ совершения отмывания.

Далее, между федеральным законодательством о противодействии легализации преступных доходов и уголовным законом существует коллизия по поводу определения самого понятия "легализация". Федеральный закон базируется на цели и не раскрывает объективный процесс таких действий. В то время, как в УК РФ каждая из статей содержит фактически самостоятельное определение легализации, которые в свою очередь не согласованы между собой и вспомогательным законодательством. Для устранения этих противоречий необходимо не только дополнить диспозицию ст. 174-1 УК РФ указа-

нием на специальную цель - "придание правомерного вида пользованию, владению или распоряжению денежными средствами или иным имуществом", как это сделано в ст. 174 УК РФ, но и в ст. 3 ФЗ "О противодействии легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем, и финансированию терроризма" понятие легализации привести в соответствие с уголовно – правовой дефиницией.

Итак, современное российское законодательство, регулирующее вопросы противодействия легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем, нуждается в существенной корректировке в соответствии с мировыми стандартами.

Даже такой краткий аспектный анализ свидетельствует, что сегодня средства уголовного законодательства не справляются со своей задачей эффективной борьбы с "отмыванием" преступных доходов, особенно по своему основному назначению – противодействие организованной преступности. И не только потому, что эти средства недостаточно совершенны для решения непрерывно усложняющихся задач, но и в связи со своими ограниченными возможностями непосредственного воздействия на преступность и ее причины. Способы преодоления создавшейся ситуации заключаются в грамотном и взвешенном реформировании действующего законодательства, причем как уголовного, так и не уголовного. Но достигнуто это может быть только с помощью научно-обоснованных решений, прошедших всестороннюю криминологическую экспертизу.

В свете изложенного, с учетом проблем, специфичных для России – сложность ведения следственной работы, коррумпированность правоохранительных органов, скрытость банковских учреждений России, и другие аспекты расследования преступлений, связанных с легализацией преступных доходов, представляется, что существует определенная целесообразность в изучении вопроса расширения полномочий Федеральной службы финансового мониторинга и передачи ее из

ведения Министерства финансов РФ под юрисдикцию Прокуратуры России или Федеральной службы безопасности России. Думается, что такое подчинение предоставит возможность службе финансового мониторинга России осуществлять оперативно-розыскную и следственную работу, эффективнее взаимодействовать с ФСКН РФ и реализовать Концепцию национальной стратегии противодействия легализации доходов, полученных преступным путем, и финансированию терроризма (№ Пр-984 от 11 июня 2005 года).

М.І. Омельяненко
аспірант кафедри кримінального права та правосуддя
(Запорізький національний університет)

КОНФІСКАЦІЯ МАЙНА: ПОНЯТТЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ

Гострі соціальні проблеми та високий рівень злочинності в Україні обумовлюють пошук найбільш раціональних з точки зору кримінального законодавства засобів і методів попередження і протистояння різним злочинним проявам. Концепції забезпечення безпеки людини, суспільства, держави та гуманізації покарання, що відбивають соціальну сутність сучасної кримінально-правової політики, можуть бути реалізовані на основі подальшої диференціації кримінальної відповідальності, реалізації відповідно до положень Основного Закону та принципів кримінального права тих примусових заходів, що застосовуються до особи, яка вчинила злочин. І не останнє місце серед цих питань займають проблеми досягнення цілей кримінального покарання, його ефективності, а також його відповідності сучасним уявленням про роль та місце примусу у відносинах держави і особи. До того ж, за сучасних умов загострення криміногенної ситуації в країні, істотного поширення організованої та економічної злочинності актуальною є

проблема пошуку дієвих засобів боротьби з її проявами, зменшення ступеня впливу її на особу, суспільство, державу, відшкодування тих збитків, що завдає їм злочинність. Це досягається через дію як усієї системи кримінально-правових заходів впливу, так і окремих її складових – покарань. При цьому важливе місце в системі покарань, не пов'язаних з ізоляцією від суспільства, займає конфіскація майна.

Соціально-правова значущість конфіскації майна полягає в тому, що її застосування покликане забезпечувати відновлення соціальної справедливості і, водночас, усувати економічну основу сучасної злочинності, яка набуває все більш організованого, агресивно-терористичного, корисливого та корупційного характеру. При пошуку різних законодавчих моделей конфіскації майна необхідно враховувати й інтереси нормального функціонування економічних відносин, тобто неприпустимо перетворювати її у своєрідне знаряддя експропріації, перерозподілу власності.

Питання регламентації конфіскації майна в кримінальному законодавстві залишаються актуальними, враховуючи сучасні тенденції гуманізації кримінального законодавства при одночасному посиленні заходів кримінально-правового впливу на випадки вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, за умови забезпечення пріоритету захисту прав, свобод та законних інтересів людини.

У науці кримінального права покарання у вигляді конфіскації майна вже довгий час залишається предметом гострих дискусій, зокрема, щодо її ефективності як кримінального покарання, доцільності існування в сучасних умовах, обсягу та сфери застосування тощо. Яскравим свідченням зазначеної дискусійності стало те, що в Російській Федерації у 2003 р. конфіскація майна була взагалі виключена із переліку кримінальних покарань, але вже у 2006 році знову повернута до КК, щоправда в дещо іншому вигляді (як інший захід кримінально-правового характеру).

Згідно з чинним кримінальним законодавством РФ (глава 15-1 КК РФ) конфіскація майна – це примусове безоплатне вилучення й звернення у власність держави на підставі обвинувального вироку наступного майна: а) грошей, цінностей і іншого майна, які отримані в результаті вчинення злочинів, передбачених статтями Особливої частини КК РФ або які є предметом незаконного переміщення через митний кордон РФ, а так само будь-яких доходів від цього майна (за винятком майна й доходів від нього, що підлягають поверненню законному власникові); б) грошей, цінностей та іншого майна, у які зазначене майно та доходи від нього були частково або повністю перетворені; в) грошей, цінностей і іншого майна, що використовувались або призначались для фінансування тероризму, організованої групи, незаконного збройного формування, злочинного співтовариства (злочинної організації); г) знарядь, устаткування або інших засобів вчинення злочину, що належать обвинувачуваному[1]. Необхідно відзначити, що останні зміни стосовно конфіскації майна в КК РФ були внесені 25 грудня 2008 року, тобто законодавча регламентація конфіскації майна у РФ зазнає постійних змін.

На думку Д.Ю. Борченко, конфіскація майна за КК РФ виступає засобом державного примусу та полягає у примусовому безоплатному й остаточному відібранні (вилученні) майна (або доходів від нього), яке отримане в результаті вчинення злочину та яке знаходиться в незаконному (або в законному) володінні у засудженої або іншої особи з наступним зверненням його до власності держави, або майна, що використовувалося або призначалося для фінансування тероризму та організованої злочинної діяльності, або знарядь, устаткування, інших засобів вчинення і предметів злочину[2].

---

[1] Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 г. № 63-ФЗ: [Электронный ресурс] // http://duma.consultant.ru/

[2] Борченко Д.Ю. Конфискация имущества как мера уголовно-правового характера: понятие, природа, социальное предназначение и порядок применения: Автореф. дис…канд. юрид. наук: 12.00.08. - Казань, 2007. – С. 6-7.

Згідно з чинним законодавством України конфіскація полягає у позбавленні права власності на майно за рішенням суду як санкція за вчинене правопорушення у випадках, встановлених законом. Конфіскація майна застосовується як: 1) вид додаткового покарання відповідно до ст. 59 Кримінального кодексу України (далі – КК); 2) вид адміністративного стягнення. Конфіскації підлягають предмет, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, та гроші, одержані внаслідок вчинення такого правопорушення; 3) вид стягнення за порушення митних правил (примусово вилучаються і безоплатно передаються у власність держави безпосередні предмети порушення митних правил, товари зі спеціально виготовленими сховищами, що використовувались для приховування вказаних предметів від митного контролю, а також транспортні засоби, які використовувались для переміщення цих предметів через митний кордон України); 4) правовий засіб вирішення питання про речові докази.

Конфіскація майна в кримінальному праві України, на думку Г.М. Собко, це – "примусове безоплатне позбавлення особи права власності на неправомірно належне, використане або передане майно, як санкція за вчинення злочину, що призначається за рішенням суду"[1] .

Відповідно до ст. 59 КК України, конфіскація майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого, і встановлюється тільки за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини лише як додаткове покарання і тільки у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу. При цьому конфіскації підлягає лише майно, яке є особистою власністю майна засудженого та його часткою у спільній влас-

[1] Собко Г.М. Конфіскація за кримінальним законодавством України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2008. – С. 12.

ності. Не підлягають конфіскації предмети, необхідні засудженому, членам його сім'ї та особам, які перебувають на його утриманні. Перелік майна, яке не підлягає конфіскації, встановлюється законом України. У санкціях статей Особливої частини КК конфіскація майна може бути передбачена як обов'язкове або факультативне додаткове покарання. Конфіскація майна як додаткове покарання не може бути призначена судом у випадку, коли особа звільняється від покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК.

Відповідно до ст. 77 КК конфіскація майна не призначається навіть у разі, коли в санкції статті Особливої частини КК, за якою засуджується винний, вона передбачена як обов'язкове додаткове покарання. Таке положення є новелою Кримінального кодексу 2001 р., адже згідно зі ст. 46-1 КК 1960 р., що був чинним до 1 вересня 2001 р., при відстрочці виконання вироку суд міг призначити додаткове покарання у вигляді конфіскації майна, й існували певні обмеження щодо незастосування конфіскації.

Згідно зі ст. 98 КК конфіскація майна не може бути призначена неповнолітній особі, засудженій за вчинення злочину, за який конфіскація майна є обов'язковим додатковим покаранням, навіть у тому разі, коли особа на час розгляду справи судом досягла повноліття.

Таким чином, ми можемо виділити умови призначення (застосування) конфіскації майна та умови, за наявності яких це покарання не призначається.

До умов призначення конфіскації майна можуть бути віднесені: вчинення особою тяжкого або особливо тяжкого злочину; злочин є корисливим; тільки на підставі обвинувального вироку суду; застосовується до певного суб'єкта (засуджений, повнолітній, власник майна); визначення обсягу (повна або часткова).

Умовами, за наявності яких конфіскація майна не призначається, є: вчинення злочину неповнолітнім (ст. 98 КК); звільнення особи від відбування покарання з випробуванням (ст. 75

КК); на підставі ст. 69 КК; при звільненні особи від кримінальної відповідальності та покарання на підставах, передбачених КК України.

Конфіскацію майна як вид кримінального покарання в теорії кримінального права інколи називають загальною (тотальною) конфіскацією і саме до цього покарання більше всього нарікань з боку науковців. Наприклад, на думку Г.М. Собко існування в кримінальному законі загальної конфіскації майна (будь-якого майна особи) порушує право громадян на власність, проголошене в ст. 41 Конституції України; позбавлення громадянина права на добросовісно придбану власність шляхом призначення та виконання покарання у вигляді загальної конфіскації майна є необґрунтованим і таким, що суперечить основним принципам права та сутності демократичної, правової держави[1]. Нам імпонує це твердження, а тому вважаємо за необхідне привести КК України (ст. 59) у відповідність до міжнародних документів із прав людини, положень Конституції України в частині забезпечення захисту права громадян на власність, а саме усунути з КК України загальну конфіскацію, що, крім всього іншого, обумовлено зміною економічного, політичного і соціального ладу.

Саме таким шляхом рухаються законодавці більшості країн світу, в яких визнається допустимість існування конфіскації майна, але вилучається безоплатно, як правило, лише те майно, яке було знаряддям злочину або яке було одержане в результаті протиправної діяльності. Це зумовлено визнанням непорушності інституту приватної власності, а право людини на власність, отриманої законно, у цивілізованих країнах є, як відомо, недоторканним.

За умов формування в міжнародних відносинах "загального правового поля" видається своєчасним подальше узго-

[1] Собко Г.М. Конфіскація за кримінальним законодавством України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2008. – С. 7.

дження приписів українського законодавця про конфіскацію з положеннями міжнародного конвенційного права, а також вивчення й використання найбільш прийнятних моделей її регламентації в кримінальному законодавстві інших держав.

У низці міжнародних конвенцій державам – їх учасницям рекомендується вживати заходів (відповідно до їхніх правових систем) щодо застосування конфіскації майна, отриманого злочинним шляхом, доходів від нього, знарядь, засобів і предметів злочину. Так, згідно ч. 1 ст. 2 Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, від 8 листопада 1990 року (ратифікована Законом України від 17 грудня 1997 року), кожна держава-учасниця Конвенції повинна вживати таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення її спроможності конфісковувати засоби і доходи, одержані злочинним шляхом або власність, вартість якої відповідає таким доходам[1].

Поряд із загальною конфіскацією як видом додаткового покарання в теорії кримінального права виділяють ще й спеціальну конфіскацію, яка полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави знарядь злочину, що належать обвинуваченому, а також грошей, цінностей, інших речей, нажитих злочинним шляхом.

Спеціальну конфіскацію науковці оцінюють по-різному. На думку одних вчених (зокрема, В.І. Антипова, В.К. Грищука, Н.А. Стручкова), спеціальна конфіскація, коли вона застосовується на підставі норм КПК, не є видом додаткового покарання. Протилежну позицію займає М.М. Панов, який вважає, що правові підстави, за яких застосовується спеціальна конфіскація, можуть бути поділені на два види – кримінально-правові (це випадки, коли спеціальну конфіскацію безпосередньо пе-

[1] Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 8 листопада 1990 року: [Электронный ресурс] // http://www.rada.gov.ua/

редбачено в санкціях статті Особливої частини КК) і кримінально-процесуальні (випадки, коли вирішується питання про речові докази на підставі ст. ст. 78 і 81 КПК). Однак у будь-якому разі спеціальна конфіскація виконує функції додаткового покарання. Це, на думку М.М. Панова, виражається в наступному:

1. Спеціальна конфіскація в усіх випадках має всі ознаки покарання, тому що вона є заходом примусу, який застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в обмеженні прав і свобод засудженого.

2. Спеціальна конфіскація підвищує репресивний ефект основного покарання, оскільки винна особа позбавляється певного майна (часто це достатньо цінне майно), що належить їй на праві власності.

3. У всіх випадках спеціальна конфіскація виконує важливу превентивну функцію, бо вона спрямована на запобігання новим злочинам, особливо тим, що вчиняються з використанням певних засобів чи знарядь, а це повністю збігається із завданням кримінального закону (ст. 1 КК), а також з метою покарання (ч. 2 ст. 50 КК) [1].

Справді, у деяких статтях Особливої частини КК України протягом останніх років з'явились приписи, якими прямо передбачається застосування конфіскації конкретно визначеного у цих статтях майна, конфіскація якого не завжди можлива на підставі ст. 81 КПК України. Зокрема, про таку конфіскацію йдеться у ст. ст. 176, 177, 201, 203№, 204, 208, 209, 216, 229, 240, 244, 246, 248, 249, 300, 301, 305, 306, 332, 334, 361 – 362, 363№ КК України. Наприклад, ст. 201 КК України передбачає обов'язкову конфіскацію предметів контрабанди, а ст. 208 КК

[1] Панов М.М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків: Монографія / наук. ред. д-р юрид. наук, проф., акад. АПрН України В.І. Борисов. – Х.: Право, 2009. – С. 142-143.

України – конфіскацію валютних цінностей, які перебувають на незаконно відкритих за межами України валютних рахунках тощо. Положення зазначених статей не повністю узгоджуються з вимогами ст. 59 КК, оскільки ними нерідко передбачається конфіскація майна незалежно від того, чи належить воно засудженому, а так само незалежно від того, є вчинений злочин корисливим і чи належить він до числа тяжких і особливо тяжких.

Таким чином, правова регламентація в КК спеціальної конфіскації є недосконалою. Поряд із закріпленням її в конкретних нормах Особливої частини КК спеціальна конфіскація має бути, на наш погляд, передбачена і в його Загальній частині, що відповідало б логічним підставам побудови КК, співвідношення його Загальної та Особливої частин.

Задля вирішення вказаних кримінально-правових проблем Міністерством юстиції України був розроблений та поданий до Верховної Ради України проект Закону України "Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо вдосконалення процедур здійснення конфіскації" (реєстраційний № 3642 від 22.01.2009 року). Законопроектом пропонується з метою вдосконалення процедур здійснення конфіскації доповнити Загальну частину Кримінального кодексу України новим розділом XIV-I "Спеціальна конфіскація", що містить дві статті: 96№ "Спеціальна конфіскація" та 96І "Випадки застосування спеціальної конфіскації".

У законопроекті зазначається, що спеціальна конфіскація полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей, іншого майна у випадках, коли вони: а) одержані внаслідок вчинення злочину або є доходами від такого майна; б) призначалися для фінансування та матеріального забезпечення злочинів або винагороди за їх вчинення; в) були предметом злочину; г) використовувалися як засоби чи знаряддя вчинення злочину.

Після ознайомлення з цим законопроектом постає питання, чим, на думку його розробників, є спеціальна конфіскація – видом кримінального покарання, заходом безпеки чи правовим засобом вирішення питання про речові докази.

Так, якщо спеціальна конфіскація – це специфічний вид кримінального покарання, то чому в такому разі ці норми пропонується розмістити в окремому розділі Загальної частини КК після розділу про примусові заходи медичного характеру та примусове лікування, а не у розділі X "Покарання та його види"?

Якщо ж спеціальна конфіскація виступає заходом безпеки, залишається незрозумілим, яким чином може запобігти вчиненню нових злочинів конфіскація предметів злочину або майна, одержаного внаслідок злочину? Загальновідомо, що в науці кримінального права заходами безпеки визнаються профілактичні заходи, які можуть передбачатись у кримінальному законі і застосовуватись для запобігання вчиненню певними особами нових суспільно небезпечних діянь. При цьому заходи безпеки застосовуються щодо певних осіб замість покарання у випадках, коли застосування покарання неможливе.

Крім того, на думку Головного юридичного управління Верховної Ради України, розробники аналізованого законопроекту "так і не визначились у питанні про правову природу описаної в проекті спеціальної конфіскації. Адже якщо метою даного проекту є вдосконалення процедур здійснення конфіскації, то було б правильним вважати спеціальну конфіскацію питанням процесуального, а не матеріального кримінального права і конкретизувати положення щодо неї у кримінально-процесуальному, а не в кримінальному законодавстві. У такому разі зміни до КК, запропоновані цим проектом, є зайвими, оскільки регулювання відповідних питань не відноситься до предмету Кримінального кодексу України"[1].

[1] Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на проект Закону України " Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо вдосконалення процедур здійснення конфіскації" (реєстраційний № 3642) // www.rada.gov.ua

Висловлювались експертами й інші зауваження. Так, пунктами в) і г) ч. 1 ст. 96І КК (в редакції законопроекту) пропонується "застосовувати спеціальну конфіскацію у випадках, коли гроші, цінності або інше майно були предметом злочину або використовувалися як засоби чи знаряддя вчинення злочину". Відповідно до положень доктрини кримінального права предмет злочину – це матеріальний предмет або нематеріальний об'єкт, який має інтелектуальну чи майнову цінність, з приводу якого або шляхом дії щодо якого вчинюється злочин. З наведеного визначення зрозуміло, що предмети злочину у переважній більшості випадків не належать злочинцю. Більше того: досить часто предмети злочину належать особам, які є потерпілими від злочину (зокрема, предмети злочину належать потерпілим у всіх випадках, коли скоюються злочини проти власності). Тому припис про конфіскацію цих предметів буде спрямований проти невинних осіб, при цьому досить часто – проти потерпілих. І хоча у ч. 4 статті 96^2 проекту зроблене застереження щодо повернення майна власникам, порівняння норм, пропонованих законопроектом, з положеннями чинної статті 81 КПК свідчить, що в разі прийняття проекту пріоритетом для правоохоронних органів стане не повернення предметів злочину законним власникам, а їх конфіскація. Власники майна, у тому числі потерпілі, будуть змушені докладати додаткових зусиль для того, щоб повернути належне їм майно із "державної власності", а повернення цим особам "коштів із державного бюджету, отриманих від реалізації такого майна" (ч. 3 ст. 81 КПК в редакції проекту), виглядає абсолютно нереалістичним.

Нелогічним виглядає також положення ч. 3 ст. 96^2 вказаного законопроекту, де передбачається, що "спеціальна конфіскація застосовується також у разі, коли особа не підлягає або звільняється від кримінальної відповідальності чи покарання з підстав, передбачених цим Кодексом". Це означає повернення до тих засад, що були передбачені КК 1960 року. Крім того,

якщо особа не підлягає кримінальній відповідальності, то це означає, що така особа не вчинила злочину і до неї не можуть застосовуватись будь-які заходи кримінального покарання. Те ж саме стосується і випадків звільнення особи від кримінальної відповідальності, де можна вести мову лише про відшкодування шкоди за цивільними позовами, а не про конфіскацію як кримінально-правовий захід.

Проектом також пропонується виключити із санкцій статей Особливої частини КК (статті 176, 177, 201, 203№, 204, 208, 209, ч. 2 ст. 216, ст. 229, ч. 2 ст. 240, статті 244, 246, 248, 249, 300, 301, 305, 306, 332, 334, 361 – 362, 2 ст. 363№) положення про конфіскацію предметів, знарядь, засобів вчинення відповідних злочинів. В даному випадку ми цілком погоджуємось з думкою співробітників Головного юридичного управління Верховної Ради України про те , що "в разі прийняття цих положень у сполученні з іншими положеннями проекту спеціальну конфіскацію можна буде застосовувати за вчинення будь-якого злочину, передбаченого Особливою частиною КК України, у тому числі злочину невеликої тяжкості чи необережного злочину невеликої або середньої тяжкості, що означало б запровадження явно надмірної кримінальної репресії". Тому не можна погодитись з пропозицією про вилучення із КК згадок про ті конкретні випадки, коли спеціальна конфіскація, справді, є доцільною[1].

Таким чином, провівши аналіз щодо поняття та законодавчої регламентації конфіскації майна, ми можемо зробити висновок, що в кримінальному праві України назріла необхідність трансформації цього виду покарання шляхом внесення змін щодо підстав, умов та форм його реалізації.

[1] Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на проект Закону України " Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо вдосконалення процедур здійснення конфіскації" (реєстраційний № 3642) // www.rada.gov.ua

Загальна (тотальна) конфіскація майна вже не відповідає сучасним засадам кримінально-правової політики щодо гуманізації покарання та подальшої диференціації кримінальної відповідальності шляхом надання їй більшої попереджувальної спрямованості. Законодавча регламентація конфіскації майна повинна здійснюватись тільки в площині вирішення завдань кримінального законодавства і в жодному разі не може розглядатися як засіб перерозподілу власності (одним зі способів якого могла б бути саме конфіскація всього майна засудженого незалежно від законності його придбання), адже це підриває сформовані в Україні ринкові відносини.

Крім того, процеси глобалізації, формування загального правового поля, що відбуваються в сучасному світі, вимагають подальшого співробітництва держав у сфері протистояння злочинам міжнародного характеру, приведення законодавства України у відповідність з міжнародними конвенціями, підписаними нашою державою. Це актуалізує подальше узгодження приписів українського законодавця про конфіскацію майна із положеннями міжнародного конвенційного права.

К.В. Піжевська
слухач магістратури
(Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)

РОЗМЕЖУВАННЯ ЗЛОЧИННИХ ТА КОРУПЦІЙНИХ ДІЯНЬ ЧЛЕНІВ ВИБОРЧОЇ КОМІСІЇ

Один з найбільш небезпечних видів корупції – це політична корупція. Тоді, коли службова особа діє (або бездіє), воно належить до владних структур, більш того до найвищих владних структур, або його дії та без дії відносяться до політичних процесів. При цьому політична корупція починається

з виборів. Причини та можливості політичної корупції, корупції у виборчому процесі обумовлені нашим законодавством.

Як вказує Мельник М.І. в коментарі до Закону України "Про вибори народних депутатів України", особливістю правового регулювання відповідальності за порушення виборчого законодавства є відсильний характер норм, якими регулюється відповідальність у тексті самого виборчого закону. Не є винятком у цьому плані і чинний Закон України "Про вибори народних депутатів України". Необхідно до цього положення додати й те, що не є винятком у цьому плані і Закон України "Про вибори Президента України" і Закон України "Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів"[1].

Окрема проблема виникає на рівні розмежування злочину, юридичний склад якого передбачений в ч. 1 ст. 158 КК України та адміністративного проступку, склад якого передбачений в ч. 2 ст. 186[2] Кодексу України про адміністративні правопорушення і який полягає у видачі членом дільничної виборчої комісії виборчого бюлетеню для голосування за іншу особу.

В ч. 1 ст. 158 КК України передбачені чотири форми діяння: 1) видача членом виборчої комісії виборчого бюлетеня будь-якій особі з метою надання їй можливості проголосувати за іншу особу або проголосувати більше ніж один раз у ході голосування; 2) видача виборчого бюлетеня особі, не внесеній до списку виборців на виборчій дільниці; 3) видача заповненого виборчого бюлетеня; 4) незаконна передача іншій особі незаповненого виборчого бюлетеня.

Практично перша форма діяння, передбаченого в КК України в якості злочину і адміністративний проступок за формальними ознаками співпадають і раніше існувала проблема

[1] Коментар Закону України "Про вибори народних депутатів України" / За ред. Ставнійчук М.І, Мельника М.І. – К.: Атіка, 2002. – 384 с.

їх розмежування. Нова ж редакція ч. 1 ст. 158 КК України робить формальне співпадіння повним.

У визначенні адміністративного правопорушення відсутня вказівка на таку ознаку як суспільна небезпека.

В даному випадку формальні (формалізовані) ознаки злочину і адміністративного правопорушення практично повністю співпадають. Оціночний критерій, яким є суспільна небезпека, залишається єдиним критерієм розмежування. Такий підхід не є виправданим і не підлягає збереженню в тексті адміністративного закону, якщо в цьому разі не передбачити додаткових формальних (формалізованих) ознак розмежування злочину і адміністративного правопорушення. Така ситуація свідчить про те, що зміни до кримінального закону були внесенні не системно, та слід внести пропозицію виключити із тексту КУпАП діяння, передбачене ч. 2 ст. 186^2, адже воно передбачене в ч. 1 ст. 158 КК України в якості злочину.[1]

Про деяку непослідовність законодавця свідчить і той факт, що внесення змін в текст диспозиції ч. 3 ст. 158 КК України не потягло зміни в назві статті, і таким чином слід відмітити, що назва статті є вужчою за зміст диспозиції і не охоплює всі діяння, за які даною нормою встановлена кримінальна відповідальність.

У зв'язку із змінами, внесеними в диспозицію ч. 1 ст. 158 КК України, слід особливу увагу звернути на проблему визначення змісту такого елементу даного юридичного складу злочину як його суб'єкт. Щодо перших трьох форм вчинення даного злочину, слід визнати, що його суб'єктом є спеціальний суб'єкт, а саме – член дільничної виборчої комісії.

Більш не визначена ситуація виникає щодо кваліфікації діяння, яке полягає у видачі членом дільничної виборчої комі-

[1] Медіна Л.П. Кримінально-правова характеристика злочинів проти виборчих прав громадян України (ст. ст. 157, 158, 159 КК України): Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – К., 2004. – 226 с.

сії виборчого бюлетеня для голосування за іншу особу. Відповідальність за дане діяння наступає така: адміністративна – за ч. 2 ст. 186[2] Кодексу України про адміністративні правопорушення, кримінальна – за ч. 1 ст. 158 КК України. Безумовно, тексти цих двох статей трохи різняться, наприклад, в ч. 1 ст. 158 КК України відсутнє слово "дільничної", але і так зрозуміло, про яку комісію йде мова. Знову ж таки, в КК України мова йде про злочин, вчинений під час виборів Президента України, народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, а також депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, а в Кодексі про адміністративні правопорушення – тільки про вибори народних депутатів і Президента України.

Тобто порушення, вчинене членом дільничної виборчої комісії, яке полягає у видачі виборчого бюлетеня для голосування за іншу особу під час виборів народних депутатів України, тягне адміністративну відповідальність, а депутатів місцевих рад – кримінальну відповідальність. Ситуація досить дивна, особливо якщо згадати про те, що такі вибори відбуваються одночасно. Марним тут буде і порівняння ступеня суспільної небезпеки, це не той критерій, який допоможе прояснити дану ситуацію. Єдиний вихід із даної ситуації – внести однозначність у її розуміння. У будь-якому випадку і в КК України і в Кодексі України про адміністративні правопорушення мова йде про видачу виборчих бюлетенів, тобто про одноразову дію, хоча в КК міститься зовсім не зрозуміле уточнення в дужках (виборчого бюлетеня). Яку кількість виборчих бюлетенів іншій особі повинен видати під час виборів член дільничної виборчої комісії, щоб понести не адміністративну відповідальність у вигляді штрафу, а кримінальну відповідальність у вигляді обмеження чи позбавлення волі?

Таке дублювання відповідальності, неоднозначність у розумінні правових термінів призводить до того, що ні адміністративні, ні кримінальні справи не порушуються і всі питання,

які стосуються порушення виборчого законодавства, вирішуються (а правильніше сказати – не вирішуються) Центральною Виборчою Комісією, яку аж ніяк не можна вважати незалежним органом (ст. 6 Закону України "Про Центральну виборчу комісію").

Таким чином, слід зробити проміжний висновок, що на рівні застосування кримінально-правових норм, які існують на сьогоднішній момент в КК України, є достатньо можливостей для ефективної діяльності механізму кримінально-правової охорони виборчих правовідносин. У тому випадку, коли немає підстав застосувати ті норми, які прямо передбачають кримінальну відповідальність за порушення виборчих прав, а реальні порушення цих норм існують, то при наявності для цього підстав слід застосовувати ті норми кримінального закону, в яких виборчі правовідносини виступають в якості об'єктів кримінально-правової охорони (наприклад, ст. ст. 364, 365 та інші, які слід застосовувати в ситуаціях, проаналізованих вище). Основна проблема полягає не в об'єктивному, а в суб'єктивному факторі. Навіть при наявності для цього підстав кримінальні справи не порушуються, практики по даній категорії справ недостатньо. Причини цього лежать поза межами кримінального законодавства, в сфері взаємовідносин між окремими політичними угрупуваннями.

Як вказує М.І. Мельник, дії правоохоронних органів у зазначеній ситуації залежно від наявності (відсутності) підстав для застосування відповідних заходів можуть бути як законними, так і протизаконними. Однак їх об'єднує те, що рушійною силою для застосування правових засобів у таких випадках виступає не наявність підстав для застосування закону, а практична діяльність[1].

[1] Мельник Н. Понятие коррупции // Коррупция и борьба с ней. – М.: Российская криминологическая ассоциация, 2000. – С. 201-202.

О.Б. Полторацький
заступник начальника відділу
(*УСБУ в Луганській області*)

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ВІДМИВАННЯ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ

У світовій практиці останнім часом чітким правовим пріоритетом виступає боротьба з відмиванням грошей. Проте кожна окрема країна має свої підходи до формування нормативно-правової бази щодо вирішення зазначеного питання, а ефективність боротьби з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, залежить від узгодженого погляду на цю проблему.

У юридичній літературі питанням протидії легалізації злочинних доходів приділяється увага в роботах М.І. Костіна, В.В. Саєнка, В.А. Некрасова, С.Ю. Мироненко, П.П. Андрушка, В.І. Борисова, О.О. Чаричанського й інших вітчизняних і зарубіжних авторів. Зокрема, німецькі фахівці Харальд-Ханс Кернер і Еберхард Дах призначення законів будь-якої країни світу, що передбачають відповідальність за відмивання грошей, сформулювали так: ці закони "покликані не допустити утаювання або приховання дійсної природи, походження їхніх власників і розпорядників. "Брудні гроші" повинні бути позбавлені можливості надійти в обіг для того, щоб злочини втратили для злочинців усякий сенс" [3].

У міжнародному праві вперше поняття легалізації (відмивання) доходів від злочинної діяльності було визначено у Віденській конвенції ООН "Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин" від 19 грудня 1988 р. "Відмивання" грошей, отриманих від незаконного обігу наркотиків, Конвенція визнала за злочин [3].

У Страсбурзькій конвенції Ради Європи з відмивання, виявлення, вилучення та конфіскації доходів від злочинної діяльності, на відміну від Віденської конвенції, йдеться про "відми-

вання" грошей, отриманих не тільки від наркобізнесу, але й будь-яким злочинним шляхом. Положення Страсбурзької конвенції були доповнені Директивою 91/308 Ради Європейської Співдружності від 10 червня 1991 р. з попередження використання фінансової системи з метою "відмивання" грошей.

Організація Об'єднаних Націй у листопаді 1993 р. розробила Типовий закон про відмивання грошей, отриманих від наркотиків, який, грунтуючись на новому законодавстві різних країн, містить рекомендації щодо запобігання "відмивання" грошей, виявлення подібних дій та встановлення відповідних санкцій. Кожна країна, користуючись зазначеними рекомендаціями, розробляє та впроваджує власну систему та заходи боротьби з легалізацією злочинних коштів. Так, у рекомендаціях Міністерства фінансів США пропонується ретельно досліджувати на "підозрілість" всі доступні факти стосовно угод на суми від 10 тисяч доларів США, а чинне законодавство Італії зобов'язує банки та інші посередницькі структури вести детальну документацію щодо валютних операцій резидентів, аби не пропустити спроби відмивання коштів.

В Ірландії Кримінальний юридичний акт (1994 рік) зобов'язує всі фінансові інститути вимагати від нових клієнтів, які здійснюватимуть великі трансакції, документального підтвердження походження грошей, а стратегія банків Кіпру базується на принципі "знай свого клієнта".

Законодавством Греції передбачається ідентифікація клієнтів у разі укладення контрактів, відкриття рахунків, найму сейфів, кредитування під заставу; водночас ідентифікації не потребують страхові операції на незначні суми і терміни та пов'язані з пенсійним страхуванням.

У 1991 році Федеральна банківська комісія Швейцарії заборонила (за винятком надзвичайних випадків) відкривати анонімні рахунки та позбавила розпорядників майна права приховувати при відкритті рахунків справжні імена своїх клієнтів.

Проте, не зважаючи на активізацію роботи з протидії легалізації кримінальних доходів, за оцінками ОЕСР, тінізація економіки у світі за останні п'ять років збільшувалася щороку на 6,2%, тоді як загальне економічне зростання становило в середньому 3,5%. За оцінками FATF, реальні обсяги тіньової економіки у високорозвинених країнах перебувають на рівні 17% ВВП, у країнах, що розвиваються, – 40% ВВП, у країнах з перехідною економікою – понад 20% ВВП. [5]

Здебільшого це пов'язано з тим, що у розглянутих країнах світу існують розбіжності не лише з визначенням поняття "відмивання доходів", а й з особливостями відповідальності за цей злочин. Особливістю злочинів, пов'язаних з "відмиванням" грошей, є те, що вони носять допоміжний характер. Це означає, що подібні злочини є основою для продовження та поширення злочинної діяльності на інші галузі. З урахуванням цього факту метою законів про боротьбу з "відмиванням" грошей є не тільки створення системи заходів щодо припинення "відмивання" грошей та боротьба з ним, але й виявлення та попередження злочинів, що містять ознаки "відмивання" грошей. Також, у різних країнах по-різному вирішується питання стосовно включення до цього списку таких злочинів, як ухилення від сплати податків, порушення комерційної таємниці, корупція.

На фоні викладеного слід зазначити, що Україна має порівняно невеликий досвід створення та вдосконалення законодавства щодо протидії легалізації (відмиванню) коштів, отриманих злочинним шляхом. Лише з 2000 року в Україні діє Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом" [2], а тільки з 1 вересня 2001 року чітко визначена та встановлена кримінальна відповідальність за відповідні діяння. Законом України від 16 січня 2003 року змінена редакція статті 209 Кримінального кодексу України та введена до кримінального законодавства ст. 209^1 [1].

Кримінальний кодекс України зробив спробу пристосувати кримінально-правові норми до нових економічних реалій та міжнародних вимог в окремому розділі 7 Особливої частини – "Злочини у сфері господарської діяльності". У ньому переважно усунуті недоліки конструкцій минулих статей КК УРСР (1960 р.), вилучені застарілі кримінально-правові заборони. Інша тенденція – введення нових складів злочинів, якими встановлено кримінальну відповідальність за діяння, визнані законодавцем суспільно небезпечними саме в сучасних економічних умовах.

Міжнародні експерти оцінюють рівень тінізації сучасної української економіки по-різному. Ця цифра коливається від 20% до 60%. У щорічному Посланні Президента України до Верховної Ради рівень "тіні" визначено у 35% [5]. Виведення доходів з "тіні" - процес складний і неоднозначний. Завданням правоохоронних органів України є встановлення сучасних перепон легалізації кримінальних доходів з використанням передового закордонного досвіду.

У якості підсумку можна зазначити, що міжнародний досвід боротьби з "відмиванням" коштів, отриманих від злочинної діяльності, свідчить, що правовою основою протистояння легалізації таких коштів є досконале законодавство. Держави Заходу почали активно включатись у боротьбу з "відмиванням" на початку 80-х років. Більш за все це зумовлено зростанням злочинності, пов'язаної з наркотиками та активним інвестуванням капіталів сумнівного походження в економіку ряду країн.

Україна відносно нещодавно стала на шлях боротьби з відмиванням "брудних" коштів, проте нове українське законодавство у сфері протидії легалізації кримінальних доходів має чітку спрямованість у рамках кращих європейських нормотворчих традицій.

Використана література:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III.

2. Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом" від 28.11.2002 № 249-IV.

3. Куркін В. Деякі питання правового регулювання протидії окремих держав легалізації доходів від злочинної діяльності. Юстиніан. – 2006. – № 3.

4. О законодательстве по отмыванию денег в отдельных штатах США // "Грязные" деньги и закон. — С. 79-95.

5. Сиденко В., Барановський О. Проблеми власності та легалізації капіталів і доходів в Україні// Міжнародний суспільно-політичний тижневик "Дзеркало тижня". – 2004. – № 18 (493).

П.В. Полулях
слухач магістратури
(Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО ФОРМУЛЮВАННЯ ОЗНАК СПЕЦІАЛЬНОГО СУБ'ЄКТУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕННОГО СТАТТЕЮ 203[1] КК УКРАЇНИ

Однією з основних передумов розвинутого демократичного суспільства є належний захист права інтелектуальної власності.

Питанням захисту прав інтелектуальної власності значна увага приділялась у працях вчених – юристів, таких як: Берзін П.С., Ваянова О.А., Гуторова Н.А., Титаренко О.О., Яркіна Н.С., Дудоров О.О. та ін. Одним з найбільш спірних питань залишається питання суб'єкта злочину передбаченного ст. 203-1 КК України.

Суб'єктом злочину передбаченного ст. 203-1 КК України може бути: 1) суб'єкт господарювання який повністю або частково порушує виробництво дисків та матриць, відповідного обладнання та сировини, зберігання, реалізація а також їх експорт, імпорт; 2) будь – яка осудна фізична особа з 16 років,

яка також у повному або частковому обсязі здійснює подібні діяння[1].

Щодо притягнення до відповідальності за злочин (ст. 203-1 КК) осіб, які у встановленому порядку не зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності виникають певні протиріччя. Щодо цього положення висловлюють думки такі вчені, як П.П. Андрушко, С.П. Берзін, О.О. Дудоров[2]. Вони в більшості схильні до того, що особа, яка у встановленому законом порядку не зареєстрована як суб'єкт підприємницької діяльності і займається виробництвом дисків для лазерних систем зчитування і матриць може притягуватися до відповідальності за ч. І ст. 202 КК за здійснення без державної реєстрації як суб'єкта підприємництва, що містить ознаки підприємницької і підлягає ліцензуванню[3].

На наш погляд, у зв'язку з тим, що чинне законодавство вимагає від суб'єктів господарювання отримання ліцензії тільки для виробництва, експорту, імпорту дисків для лазерних систем зчитування, матриць, експорту та/або імпорту обладнання та сировини для їх виробництва, то для здійснення дій пов'язаних із переміщенням, зберіганням та реалізацією предметів даного злочину отримання такої ліцензії не потрібно.

Вважаємо, що при вчинені дій зазначених у ст. 203-1 КК особою, яке не зареєстрована як суб'єкт підприємницької діяльності, не потребують кваліфікації за ч. І ст. 202 КК. Це можна пояснити наступним:

1. Якщо таку особу притягувати до відповідальності за ці

---

[1] Див.: Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 5-те вид., перероб. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2008. – С. 15-18.

[2] Див.: Макаренко Г. Україна у боротьбі з піратством: поступ і бар'єри // Юридичний вісник України. – 2007. – № 11. – С. 16-18.

[3] Див.: Методика оцінки дисків для лазерних систем зчитування при кваліфікації злочинів за ознаками ст. 203-1 КК України: Науково-методичні рекомендації // Вишня В.Б., Коршун В.І., Титаренко О.О., Чаплинський К.О., Якименко Л.П. – Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – С. 23-24.

діяння за ч. І ст. 202 КК, то найбільш суворе покарання може бути застосовано судом у виді обмеження волі до двох років. А за ч. І ст. 203-1 КК - до двох років позбавлення волі. Як правильно зазначає вітчизняний вчений О.О. Дудоров, в даному випадку виникає певний парадокс[1]. Ті хто не є суб'єктами господарювання і вчиняють дії заборонені ст. 203-1 КК несуть меншу відповідальність ніж ті, які є такими суб'єктами (сплачують податки державі) але вчиняють ці дії без ліцензії, або з порушенням ліцензійних умов[2]. Тим паче для наявності ознак злочину за ч. І ст. 202 КК необхідно довести що особа завдяки порушенню порядку зайняття даною діяльністю отримало дохід у великих розмірах, а для ч. 1 ст. 203-1 КК – вчинення певних дій у значних розмірах. Не зрозуміло, де тут може бути логіка. Ті хто взагалі не є суб'єктами господарювання і займаються такою діяльністю, більш зачищені ніж ті, хто є суб'єктами господарювання, але вчиняють ці дії без ліцензії, або з порушенням ліцензійних умов. До того ж можливості суб'єкта господарювання у сфері виробництва дисків значно ширші ніж у тих осіб, які не є суб'єктами господарювання.

3. Якщо ст. 203-1 КК залишилася б в редакції 2002р. "Порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва" то безперечно суб'єкт злочину був спеціальним. Тому що сама норма відсилає до спеціальних нормативно-правових документів, які регулюють даний вид господарської діяльності. Нова редакції, на нашу думку, сформульована дещо ширше і за передбачені в ній дії суб'єкт злочину може бути не тільки спеціальний, а і загальний. Так, в Законі Україні "Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів гос-

[1] Див.: Середа Д.М. Деякі особливості розкриття злочинів, які пов'язані з порушенням права на інтелектуальну власність в Україні // Право України. – 2006. – № 4. – С. 10-12.

[2] Див.: Черненко А.Ф. Деякі питання правового захисту інтелектуальної власності // Юридичний вісник України. – № 2. – С. 15-17.

подарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування" від 17 січня 2002 р, чітко зазначено, що його дія поширюється на суб'єктів господарювання. Згідно з ч. 2 ст. 55 Господарського кодексу України "Поняття суб'єкта господарювання" ними є: господарські організації, громадяни України, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці. А тому цілком правильним було, що суб'єкт даного злочину був спеціальний[1].

Тому вважаємо доцільним викласти ст. 203-1 КК України у наступній редакції:

1. "Незаконне виробництво, експорт, імпорт, зберігання, реалізація та переміщення дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва, яке вчиняється особою без державної реєстрації як суб'єкта господарювання, якщо ці дії вчинені у значних розмірах…."

2. "Ті самі дії, якщо вони вчинені суб'єктом господарювання без ліцензії або з порушенням умов ліцензування…."

3. "Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або вчинені у великих розмірах…."

Д.С. Приходько
оперуповноважений
(УДСБЕЗ ГУМВС України в Дніпропетровській області)

ГРАЛЬНИЙ БІЗНЕС – ВІДКРИТИЙ ПРОСТІР ДЛЯ ВІДМИВАННЯ ПРИБУТКІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

В умовах фінансової кризи, нестабільна соціальна і економічна ситуація в державі підштовхує злочинців на більш

[1] Див.: Берзін П.С. Проблеми, які виникають під час кваліфікація дій, пов'язаних з порушенням законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання чи сировини для їх виробництва // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 3. – С. 18-22.

активні дії щодо відмивання "брудних" коштів. Пріоритетність завдань з протидії тіньовій економіці у контексті загальнодержавної боротьби з криміналізацією економічних відносин ставить на чільне місце ефективне знешкодження злочинних технологій збагачення, насамперед щодо створення надійного заслону подальшому використанню набутого злочинним шляхом майна чи грошових коштів, а головне позбавлення злочинця його доходу, без якого втрачається сенс низки злочинних операцій по їх легалізації.

У юридичній літературі питанням протидії легалізації злочинних доходів приділялась увага в роботах К.В. Антонова, В.В. Єфімова, П.П. Андрушка, В.І. Борисова, М.В. Бондарєвої, А.С. Беніцького, О.О. Дудорова, Ю.В. Короткова, В.В. Лаврова, А.А. Музики, В.О. Навроцького, І.Б. Осмаєва, В.М. Поповича, Б.Г. Розовського, Є.Л. Стрельцова, О.О. Чаричанського, А.А. Шебунова й інших вітчизняних і зарубіжних авторів. Однак теоретичного дослідження щодо протидії легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом в сфері ігрового бізнесу не проводилося.

Аналіз практики викриття таких злочинів оперативними підрозділами органів внутрішніх справ показав, що останні зазнають труднощів у протидії злочинності у сфері ігрового бізнесу, та вказує на необхідність вдосконалення організації і тактики розкриття органами внутрішніх справ злочинів у досліджуваній сфері. Зазначені обставини зумовили актуальність теми дисертації.

Як зазначає Антонов К.В. на стан економічної безпеки з точки зору посилення впливу на неї кримінальних загроз, слід мати на увазі, що економічна злочинність набирає якісно нові властивості. При цьому чітко вивів таку негативну тенденцію, а саме – все більше галузей і виробництв зникають у "тінь", здійснюючи економічну діяльність поза контролем з боку держави, не вступаючи з ним як суб'єктом господарювання в

економічні відносини[1].

Злочин, передбачений ст. 209 Кримінального Кодексу України "Легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинних шляхом", перебуває "в полі зору" одночасно всіх органів досудового слідства. Вочевидь, дане положення кримінально-процесуального закону покликане забезпечити швидке розкриття і розслідування злочинів даної категорії як найбільш поширених і суспільно небезпечних в сучасних економіко-правових умовах.

В Україні легалізація "брудних" коштів має свою специфіку, яка полягає у відмиванні таких коштів через фіктивні фірми, конвертаційні центри, вчиненні службових підроблень тощо. Найчастіше схеми легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, являють собою складні механізми. Схема може включати в себе сотні суб'єктів та ланцюги тисяч операцій, на перший погляд не пов'язаних між собою, як то зняття готівки, купівля цінних паперів, розрахунки з нерезидентами в офшорних зонах, зовнішньоекономічні операції, відшкодування податку на додану вартість з бюджету тощо.

На думку спеціалістів, відмивання грошей в світі дійшло до рівня, який складає астрономічну суму в 1,3 трильйонів доларів США на рік. При цьому на відміну від 70-80-х років, незаконні прибутки від торгівлі наркотиками складають третю частину від вказаної суми. На даний час поряд із "наркоділками", по всьому світу "відмиваються" мільярдні прибутки від надання послуг в сфері розваг, проституції, незаконної торгівлі лікеро-горілчаними виробами, комп'ютерним програмним забезпеченням, та інших сферах.

Сфера ігрового бізнесу на сьогоднішній день привертає увагу не тільки пересічних громадян, аби розважитись, але й

[1] Антонов К. В. Основні проблеми протидії криміналізації економіки в Україні / К. В. Антонов // Економічна безпека держави: стан, проблеми, напрямки зміцнення: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. – Х.: НУВС, 2004 – С. 105.

прицільний погляд злочинних осередків. Даний вид діяльності щоденно збільшує свою масштабність. Ще на початку 2002 року такий заклад, як казино могли побачити не всі жителі великих міст. Однак на сьогоднішній день, достатньо вийти на головну вулицю будь якого обласного центру України і можна побачити такі блискучі та великі рекламні світлячки, як "Ігровий дім", "Казино", "Фортуна" та інші. Разом з тим цей вид комерційної діяльності сприймається як безмежне поле для зловживань та інших правопорушень.

Ні для кого не секрет, що гральна індустрія - це недешевий бізнес. Щоб отримати ліцензію Міністерства фінансів України, необхідно заплатити до бюджету 150 тисяч євро - на 5 років. Окрім вказаної ліцензії потрібно отримати ліцензії облдержадміністрації – 255 гривень, придбати в ДПІ торгівельний патент на один гральний автомат за 4 тисячі 200 гривень на рік, патент на гральний стіл у казино – 144 тисячі гривень на рік, гральний стіл з рулеткою – 192 тисячі гривень на рік. Зрозуміло, що є ділки, які грубо ігнорують вимоги законодавства, аби нелегально мати можливість отримати неабияку наживу[1].

Метою дослідження є стислий огляд проблем протидії легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом через сферу ігрового бізнесу та формулювання на цій основі пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства і правозастосовної практики. Так визначити стан наукових розробок проблем, пов'язаних з відмиванням злочинних доходів в сфері ігрового бізнесу.

Така галузь господарської діяльності, яка гральний бізнес на мою думку зазнає великого впливу з боку кримінальних

[1] Букмекери без ліцензії / СЗГ УМВС України в Сумській області: [Інформаційний бюлетень Ради Національної безпеки України, редактор Б.В. Ромашок]. – Київ : Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю (МНДЦ). – 2008. – № 2. – С. 22.

структур, оскільки злочинність активно і наполегливо продирається до найприбутковіших сфер діяльності, та має транснаціональний характер. Злочинні групи маючи на меті проникнення у сферу ігрового бізнесу, ставлять перед собою ціль захопити найвигідніші позиції у цьому виді діяльності. Це може дати можливості для здійснення великих махінацій, відмивання "брудних" грошей, трансферту їх за кордон і здійснення інших дій, здатних принести злочинним елементам надприбутки.

"Відмивання" грошей набуло глобального характеру, способи стають все більш витонченими, використовуються недоліки фінансової системи України, розбіжності в нормативному регулюванні бізнесу. Все частіше використовуються фіктивні підприємства та небанківські фінансові установи.

З метою протидії "відмиванню" грошей та перекриття каналів для перенесення злочинної діяльності з однієї країни в іншу, чи одного фінансового сектора в інший багато країн прийняло законодавчі акти, які встановлюють більш жорсткий обов'язковий контроль за фінансовими операціями, походженням та рухом капіталів.

Україною ратифіковано Конвенцію про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (1990 року), яка підписана від імені України 29.05.1997 у м. Страсбурзі. На виконання вимог цієї Конвенції 28.11.2002 прийнято Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом".

До переліку суб'єктів первинного фінансового моніторингу згідно зі ст. 4 цього Закону відносяться гральні заклади, юридичні особи, які проводять будь-які лотереї.

Стаття 5 Закону зобов'язує суб'єкт ігрового бізнесу проводити ідентифікацію особи, яка здійснює фінансову операцію, що підлягає фінансовому моніторингу та надавати цю інформацію Уповноваженому органу.

Фінансові операції, які підлягають фінансовому моніторингу визначені у ст. 11 Закону, а саме:

- фінансова операція підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу, якщо сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 80 тис. грн. або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну зазначеній сумі;

- виплата особі виграшу в лотерею, казино або в іншому гральному закладі.

Пунктом 10 ст.13 Закону визначено, що Державний комітет фінансового моніторингу за наявності достатніх підстав, що фінансова операція може бути пов'язана з легалізацією (відмиванням) доходів або фінансуванням тероризму, надає до правоохоронних органів, в межах компетенції, відповідні узагальнені матеріали.

Так, у 2008 році до МВС України надійшло 153 узагальнені матеріали Держфінмоніторингу (використано при розслідуванні кримінальних справ – 48, у тому числі безпосередньо за 3 – порушено кримінальні справи, направлено в порядку ст. 97 КПК України – 6, відмовлено в порушенні кримінальних справ – 3, здійснюється перевірка за 92 матеріалами)[1].

З метою зменшення тіньового обігу коштів та його негативного впливу на економіку держави, Уряд спільно з Національним банком України щороку підписують відповідну постанову, якою затверджують план заходів із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму[2].

На виконання зазначеного урядом плану заходів вжитими практичними заходами підрозділами органів внутрішніх справ виявлено 382 злочини. Із 209 злочинів, кримінальні справи за якими знаходились у провадженні у звітному пері-

[1] Огляд результатів оперативно-службової діяльності органів і підрозділів внутрішніх справ у боротьбі з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, упродовж 2008 року / МВС України. – К., 2008. – 11 с.

[2] Постанову Кабінету Міністрів України та Національного банку країни від 19.03.2008 № 227 "Про затвердження плану заходів на 2008 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму".

оді, 142 направлено на розгляд до суду. Встановлено 156 осіб, що вчинили злочини зазначеної категорії, з яких 143 – пред'явлено обвинувачення.

Аналіз викритих злочинів цієї категорії свідчить про наявність певних відпрацьованих схем та сфер економічної діяльності, де найчастіше вчиняються такі злочини. Це, насамперед, проведення псевдо експортних операцій, фіктивне підприємництво та безліцензійна діяльність.

Не потребує доведення той факт, що легалізація (відмивання) одержаного приватними шляхом майна є похідною від раніше вчиненого злочину, як, наприклад, зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України); шахрайство (ст. 190 КК України); привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України); порушення порядку зайняття господарською та банківською діяльністю (ст. 202 КК України).

У традиційному варіанті легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, являє собою процес, при якому наявні кошти, отримані в ході яких-небудь протиправних дій, за допомогою різних фінансових операцій включаються в комерційний оборот, з метою додання видимості законного одержання зазначених коштів. Однією із сучасних тенденцій організованої злочинності в Україні є більш глибоке проникнення, впровадження в легальний бізнес. Представники організованої злочинності володіють різного роду фірмами, компаніями й підприємствами. І, як виходить з аналізу спеціальної літератури по даному питанню, сфера грального бізнесу, у тому числі казино не є виключенням із цих правил.

Так, на Донеччині за матеріалами ДСБЕЗ Приморського РВ Маріупольського МУ ГУМВС України в Донецькій області слідчим відділенням цього райвідділу порушена кримінальна справа за ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 209 КК України. Встановлено, що громадянин Д. з квітня 2006 по червень 2007 року на території Приморського району м. Маріуполя

організував діяльність казино "Білий рояль" без отримання відповідних патентів та ліцензій. У якості документів прикриття використовувалися реквізити приватного підприємства "Донбас-Екотехносервіс", державна реєстрація якого відбулася за втраченим паспортом.

Отримані в результаті незаконної діяльності вказаного казино грошові кошти в сумі 1,4 млн. грн. громадянин Д. легалізовував шляхом направлення їх на подальший розвиток казино, а саме на закупівлю гральних столів, обладнання, продуктів харчування та алкогольних напоїв, а також на виплату заробітної плати співробітникам казино.[1]

По даним експертів, прибутки, які отримані в результаті противоправної діяльності, беруть свій початок як правило у вигляді готівки. Однак, маючи значні суми готівкових коштів, злочинці не можуть вільно укладати великі угоди, здійснювати капіталовкладення, придбати нерухомість, та інше, не викликаючи при цьому підозри. Через це вони намагаються створити "законне джерело" походження свої капіталів. З цією метою гроші вкладаються до банків, інвестуються в підприємництво, переводяться з одного рахунку на інший через серію операцій, розрахованих на те, щоб замаскувати незаконне походження їх отримання.

Гральний бізнес вже перетворився в один із ефективних каналів легалізації (відмивання коштів) отриманих злочинним шляхом. Так, "програвши" деяку, завідомо визначену кількість грошей (розмір програшу, як правило, визначається у відсотковому відношенні до "легалізованих грошей"), "свої" клієнти отримують в обмін так звану "квитанцію на виграш" із сумою як значно вище. Пред'явивши такий "документ" на митниці, ці "гравці" отримують право на вивіз із країни готівку в особливо

[1] Приходько Д. С. Проблемні питання законодавчого забезпечення та деякі шляхи їх вирішення у протидії злочинам у сфері ігрового бізнесу / Данило Приходько // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : Збірник наукових праць. – 2008. – № 4 (40). – 400 с.

великих розмірах (або, також за допомогою вказаної квитанції, ці гроші можна одразу запустити в легальний обіг через міжнародні банківські канали)[1].

Відомо, що законодавче регулювання сфери грального бізнес вже дійшло до свого апогею, оскільки на рівні існуючої нормативно-правової бази, до Верховної ради надаються для реєстрації та розгляду законопроекти про внесення відповідних змін, та прийняття нового Закону.

На даний час у Верховній Раді на розгляді перебуває найбільш актуальний документ який був підготовлений Кабінетом Міністрів України. Так 19 березня 2009 року Комітет з питань промислової і регуляторної політики та підприємництва рекомендував парламенту прийняти у другому читанні проект закону про державне регулювання діяльності у сфері грального бізнесу[2].

Проектом пропонується визначити правові засади діяльності у сфері грального бізнесу, зокрема, порядок ліцензування, а також відповідальність за правопорушення у цій сфері. Зокрема статтею 5 предбчаються заходи щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. По-перше, фінансові операції, пов'язані з прийняттям ставок та виплатою призів (виграшів) в азартній грі, підлягають фінансовому моніторингу відповідно до законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а по-друге, забороняється формування статутного (складеного) капіталу організаторів азартних ігор за рахунок коштів, джерела походження яких не підтверджені у передбаченому законодавством порядку.

---

[1] Невдашов И. Борьба с "отмыванием денег" – тенденции и перспективы / И. Невдашов // Інформаційний бюлетень Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю (МНДЦ) : Рада Національної безпеки України. – 2008. – № 2. – С. 153-162.

[2] Проект Закону України "Про державне регулювання діяльності у сфері грального бізнесу" №3535 від 23.12.2008.

На засіданні Комітету зазначалося, що законопроектом передбачається встановлення особливого, порівняно із видами діяльності, визначеними у статті 9 Закону "Про ліцензування певних видів господарської діяльності", порядку ліцензування грального бізнесу, включаючи порядок контролю за діяльністю субєктів грального бізнесу. Так, наприклад, вказаним законопроектом передбачається проведення уповноваженими представниками органу ліцензування попереднього ліцензійного контролю заявника, підстави та порядок зупинення дії ліцензії.

Однак варто погодитися з думкою А. Матіос та А. Ковальчук, щодо чинників які сприяють проявам корупції в досліджуваній сфері. Так вони відзначають, що встановлені чинними на сьогодні документами правила ліцензування діяльності з організації і проведення азартних ігор на території України вкрай суперечливі, внаслідок чого кожний суб'єкт цієї діяльності практично в будь-який момент може бути позбавлений ліцензії, чим з самого початку закладено високу "корупційну небезпеку" всієї сфери[1].

Також передбачається встановлення вимог до фінансового стану організаторів азартних ігор, до гральних закладів (казино, залів гральних автоматів, букмекерських контор тощо), порядку проведення азартних ігор та формування призового (виграшного) фонду, а також відповідальність за порушення чинного законодавства України у сфері грального бізнесу тощо.

Даний законопроект передбачає також створення та функціонування Державного реєстру гральних закладів України. Слід відзначити, що такі кроки вдосконалення законодавства, щодо регулювання сфери ігрового бізнесу сприятимуть більш оперативному реагуванню органами внутрішніх справ на

[1] Матіос А. Проблеми правового регулювання діяльності з організації і проведення азартних ігор на території України / А. Матіос, А. Ковальчук // Юридична Україна : Правовий часопис / Київський регіональний центр Академії правових наук України : Юрінком Інтер. – 2008. – № 7. – С. 14-21.

кримінальну обстановку, що склалася в цій сфері.

Водночас: збільшується вартість ліцензії для казино і залів ігрових автоматів до 5 млн. гривень, а за кожен новий зал власникові доведеться доплатити ще по 250 тисяч гривень; посилюються норми по фінансовому контролю; збільшується вартість штрафних санкцій.

Також передбачається встановлення мінімального розміру статутного капіталу організатора азартних ігор у сумі, еквівалентній 1 мільйону євро за офіційним курсом гривні до євро, встановленим Національним банком України. Також пропонується, щоб вартість чистих активів організатора азартних ігор становила не менше 1 мільйона євро за офіційним курсом гривні до євро, встановленим Національним банком України. Такі вимоги організатор азартних ігор повинен виконувати при подачі документів для отримання ліцензії, а також протягом усього часу надавання послуг у сфері грального бізнесу. Невиконання таких правил може стати підставою для примусового припинення діяльності.

Проведеним дослідженням, провівши аналіз законодавчої бази та стану злочинності пов'язаної із легалізацією (відмиванням) коштів здобутих злочинним шляхом використовуючи сферу ігрового бізнесу можна зробити наступні висновки.

Боротьба з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, є вкрай необхідною з трьох основних причин. По-перше, такі заходи дають можливість виявити злочини, спрямовані на отримання "брудних" коштів. По-друге, відмивання доходів сприяє розвитку корупції, що підриває зусилля України, спрямовані на становлення демократичних політичних інститутів та стабільної національної економічної системи. По-третє, боротьба з цим економічним злочином допомагає захистити цілісність української фінансової системи від негативного впливу кримінального капіталу.

Дійсно, відкриття та провадження діяльності з організації та надання послуг в сфері ігрового бізнесу обійдеться не на

100 тис. грн. а більше. Встановивши на законодавчому рівні високу ставку "прохідного бар'єру" у світ грального бізнесу витіснить недобросовісних підприємців, а ті, хто прийме правила гри, не допускатимуть можливості відмивання коштів та приховування їх від оподаткування. До того ж це ще один крок у напрямі наповнення державної скарбниці[1].

Подальше дослідження по даній проблемі буде сприяти виявленню протиправної економічної діяльності та збору доказової бази, а також розробленню дієвих заходів попереджувальної діяльності.

А.В. Пучнин
адъюнкт
(Воронежский институт МВД России)

К ОСНОВАМ СОЗДАНИЯ МЕТОДИКИ РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В СФЕРЕ ЭКОНОМИКИ, СОВЕРШАЕМЫХ ПО ДОЛЖНОСТИ И СЛУЖБЕ

В настоящее время криминалистические методики чаще всего конструируются по основанию уголовно-правовой характеристики преступлений (методика расследования убийств, взяточничества и т.д.). Ряд криминалистических методик создаются по другим основаниям: особенностям личности преступника, сферам экономической и социальной жизни, где они совершаются и т.п.

При рассмотрении сообщения о преступления уполномоченное лицо принимает решении о возбуждении уголовного дела по признакам определенного деяния, на основании информации, которая выражается в обнаруженных и собранных следах, которые возникли в результате его совершения.

В самом общем виде, отражение преступления в окру-

[1] Писаренко В. Гральний бізнес дограв ся... / В. Писаренко // Голос України : суспільство – 2008. – № 47. – С. 7.

жающей среде – это те изменения, которые оно в ней вызывает. "Разумеется, – совершенно верно отмечает Р.С. Белкин, – не все составляющее процесса отражения одинаково значимы для практики борьбы с преступностью. Ведущую роль играют такие результаты этого процесса, как след и образ"[1].

В криминалистике (как, впрочем, и в других областях научных знаний) эти изменения-отражения принято делить на материальные (представляющие результат взаимодействия различных "сугубо материальных" объектов) и идеальные (субъективные образы материальной действительности, отображенные в памяти человека).

В тоже время, мы присоединяемся к мнению ряда ученых, обративших внимание и на третью группу изменений-отображений – виртуальные следы. Как пишет В.А. Мещеряков, одним из первых сформулировавший это понятие, виртуальные следы, есть следы, сохраняющиеся "в памяти технических устройств, в электромагнитном поле, на носителях машиночитаемой информации"[2].

Мы солидарны с ученными, полагающими, что в основе создания криминалистической методики должен лежать механизм следообразования, это обуславливается тем, что при установлении факта преступного деяния, происходит процесс реконструкции действий, которые совершил преступник и его обличения в процессуальные формы, что применимо даже при расследовании подготавливаемых преступлений, этот процесс возможен только при анализе и переработке следов[3].

Дело в том, что субъект преступления для того чтобы со-

[1] Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. – М., 2001. – С. 60.

[2] Мещеряков В. А. Преступления в сфере компьютерной информации. – Воронеж, 2002. – С. 102.

[3] См.: Баев О.Я. Основы методики уголовного преследования и профессиональной защиты от него. – М., 2009. – 400 с.; Криминалистика / Под ред. Н.П. Яблокова. – М., 2007. – 781 с.

вершить уголовно наказуемое деяние не зависимо от своих личностных качеств должен совершить ряд типовых действий, которые в свою очередь оставляют следы, в последующем которые могут обнаружены, изъяты, приобщены к уголовному делу и будут использоваться в качестве доказательств. Сущность и характер этих типовых действий предопределяются: содержанием диспозиции соответствующих норм уголовного закона, очерчивающих непосредственный объект, предмет определенного уголовно-наказуемого посягательства и другие элементы состава преступления; реально возможными способами реализации субъектом объективной стороны диспозиции определенного уголовно-наказуемого деяния, которое он решил совершить; мотивами совершения преступления.

Типовые действия, которые преступник вынужден совершать при приготовлении, исполнении и сокрытии преступления криминалистически определенного вида, его мотивы и способы выполнения неизбежно и неукоснительно ведут к возникновению характерных следов на соответствующих преступлениям этого вида, их мотивации и способам реализации объектах, т.е. обуславливают механизм следообразования как объективно возникающего отражения (отображения) механизма самого совершения преступления. Результаты этого процесса отражения возникают и существуют объективно, вне воли и сознания воспринимающих их субъектов.

Обоснованность и рациональность такого подхода к конструированию частной криминалистической методики состоит, думается, в том, что он позволяет рассматривать в качестве ее объекта преступления, опосредованные не только различными статьями УК РФ[1], но и расположенные в различных его главах, по основанию единства механизма следообразования в

[1] Уголовный кодекс Российской Федерации [Электронный ресурс] 13.06.1996 № 63-ФЗ (принят ГД ФС РФ 24.05.1996) (ред. от 13.02.2009). Доступ из справ.-правовой системы "КонсультантПлюс".

результате их совершения, а потому, следовательно по единству действий по его переработке лицами и органами, осуществляющим уголовное преследование.

С этих позиций, по нашему мнению, вполне правомерным является рассмотрение в качестве криминалистически определенного вида преступлений, а следовательно объекта единой криминалистической методики, совокупности преступлений в сфере экономике, совершаемых по должности и службе. К таковым мы бы отнесли следующие уголовно-наказуемые деяния:

1. Присвоение или растрата (ч. 3 ст. 160 УК РФ).
2. Воспрепятствование законной предпринимательской или иной деятельности (ст. 169 УК РФ).
3. Регистрация незаконных сделок с землей (ст. 170 УК РФ).
4. Незаконная банковская деятельность (ст. 172 УК РФ).
5. Легализация (отмывание) денежных средств или иного имущества, приобретенных другими лицами преступным путем (ст. 174 УК РФ).
6. Легализация (отмывание) денежных средств или иного имущества, приобретенных лицом в результате совершения им преступления (ст. 174^1 УК РФ).
7. Приобретение или сбыт имущества, заведомо добытого преступным путем (ст. 175 УК РФ).
8. Незаконное получение кредита (ст. 176 УК РФ).
9. Злостное уклонение от погашения кредиторской задолженности (ст. 177 УК РФ).
10. Недопущение, ограничение или устранение конкуренции (ст. 178 УК РФ).
11. Незаконные получение и разглашение сведений, составляющих коммерческую, налоговую или банковскую тайну (ч. 3 ст. 183 УК РФ).
12. Злоупотребления при эмиссии ценных бумаг (ст. 185 УК РФ).
13. Незаконные экспорт или передача сырья, материалов,

оборудования, технологий, научно-технической информации, незаконное выполнение работ (оказание услуг), которые могут быть использованы при создании оружия массового поражения, вооружения и военной техники (ст. 189 УК РФ).

14. Невозвращение из-за границы средств в иностранной валюте (ст. 193 УК РФ).

15. Неправомерные действия при банкротстве (ст. 195 УК РФ).

16. Преднамеренное банкротство (ст. 196 УК РФ).

17. Фиктивное банкротство (ст. 197 УК РФ).

18. Злоупотребление полномочиями (ст. 201 УК РФ).

19. Злоупотребление полномочиями частными нотариусами и аудиторами (ст. 202 УК РФ).

20. Незаконное участие в предпринимательской деятельности (ст. 289 УК РФ).

21. Нецелевое расходование бюджетных средств (ст. 285^1 УК РФ).

22. Нецелевое расходование средств государственных внебюджетных фондов (ст. 285^2 УК РФ).

На наш взгляд, все эти преступления, несмотря на то, что они опосредованы разными статьями УК РФ и располагаются в различных его главах, в криминалистическом отношении имеют больше единства, чем различий. Их объединяет ряд существенных свойств, позволяющих отнести их с позиции методики уголовно-процессуального исследования к одной классификационной группе, в частности:

1. Все эти преступления совершаются в сфере экономической деятельности, их единой коррупционностью и зачастую коростной направленностью.

2. Субъектами данных преступлений являются либо должностные лица (в смысле определения должностного лица, данного в примечании к ст. 285 УК РФ) либо лица, выполняющие управленческие функции в коммерческой или иной организации (понятие которых расшифровано в примечании к ст. 201 УК РФ).

3. Все эти деяния при всем их разнообразии предполагают

совершение действий и (или) принятия решений по должности или службе их субъектами, что, как правило, требует их облечения в письменную, установленную соответствующими законами и инструкциями форму. Потому они фиксируются в соответствующих документах – договорах купли-продажи, оказания услуг, административно-распорядительных документах в организации, бухгалтерской документации и т. п.

4. Мотивами указанных выше преступлений является корыстная или иная личная заинтересованность совершающих их субъектов.

Единство этих факторов предопределяет и единство типового механизма следообразования в результате совершения данными субъектами этих преступлений. Ими же, сразу скажем, также во многом обусловливается единство и методических следственных ситуаций, возникающих на различных стадиях и этапах уголовно-процессуального исследования этих преступлений.

К типовым объектам следообразования (в данном случае, под ними мы понимаем объекты, на которых остаются следы) можно отнести следующие:

1. Документы, которые:

• содержат данные о финансовой деятельности физических и (или) юридических лиц, имеющих то или иное отношение к преступлению;

• отражают должностные или служебные действия субъекта преступления, в том числе непосредственно не относящиеся к экономической деятельности (в данном случае главным образом имеются ввиду организационно-распорядительные акты организаций и предприятий административного характера);

• содержатся в государственных, муниципальных и иных организациях (налоговые инспекции, пенсионный фонд, Банк России, Федеральная регистрационная служба РФ и др.), подтверждающие регистрацию, осуществление какой-либо дея-

тельности (коммерческой или не коммерческой), наличие на нее лицензии и т.п.

Документы носят особое значение при расследовании преступлений в сфере экономике, совершаемые по должности и службе, что обусловлено тем, что именно через них можно проследить истоки, природу и назначение денежных средств, иного имущества, имущественных прав, т.е. какие с ними осуществлялись финансовые операции, иные сделки, вводились ли они в сферу предпринимательской или иной экономической деятельности.

На наш взгляд, именно в документах содержится преобладающее количество следов уголовно-наказуемого деяния. При расследовании преступлений предусмотренных ч. 3 ст. 160 УК РФ (присвоение или растрата с использованием своего служебного положения) именно в документах будет обнаружено подтверждение того, что имущество было вверено виновному и через какие финансовые механизмы осуществлялось обращение, обособление, удержание и незаконное владение вверенного ему имуществу, как непосредственно субъектом преступления, так и третьими лицами. Применительно к воспрепятствованию законной предпринимательской или иной деятельности (ст. 169 УК РФ) отказ в регистрации, создание препятствий предпринимательской деятельности, будет выражено в документальной форме, да же в случае если данный отказ не был выражен письменной форме, то в данном случае мы обнаружим следы преступления в заявлении на регистрацию и (или) получение разрешения осуществлять лицензируемые и требующие специального разрешения услуги. При расследовании преступлений предусмотренных частями 2, 3, 4 ст. 183 УК РФ за незаконное получение и разглашение сведений, составляющий коммерческую, налоговую или банковскую тайну, а так же ст. 189 УК РФ за незаконные экспорт или передачу сырья, материалов, оборудования, технологий, научно-технической информации, незаконное выпол-

нение работ (оказание услуг), которые могут быть использованы при создании оружия массового поражения, вооружения и военной техники лицом, наделенным правом осуществлять внешнеэкономическую деятельность, главным образом в документах будут содержаться доказательства того, что виновный имел или мог иметь доступ к указанным сведениям, осуществлял передачу сырья, материалов и т.д. указывал указанные услуги.

При расследовании преступлений предусмотренных ст. ст. 174, 174[1], 175 УК РФ, связанных с приобретением, сбытом, легализацией денежных средств и иного имущества приобретенных преступным путем, в данном случае следами могут быть как товарные и кассовые чеки, договоры купли продажи, дарения, и в других документах, которые подтверждают осуществление финансовых операций и иных сделок, по средством которых реализовывалось деяния и денежным средствам и иному имуществу предавалась видимость законного владения.

Типовым объектам следообразования, при совершении уголовно-наказуемого деяния таких, как регистрация незаконных сделок с землей (ст. 170 УК РФ), злоупотребления при эмиссии ценных бумаг (ст. 185 УК РФ), а так же злоупотребление полномочиями (ст. 201 УК РФ), в том числе частными нотариусами и аудиторами (ст. 202 УК РФ), выраженными в письменной форме будут содержаться в документах отражающих деятельность субъекта преступления. Аналогично и в случаях при осуществлении незаконной банковской деятельности (ст. 172 УК РФ), невозвращении из-за границы средств в иностранной валюте (ст. 193 УК РФ), неправомерных действиях при банкротстве (ст. 195 УК РФ), преднамеренном и фиктивном (соответственно ст. ст. 196 и 197 УК РФ).

2. Объекты:

• помещения и строения – которые могут как содержать следы преступления данной категории;

• компьютеры (в особенности информация, хранящаяся в

них), оборудование, а так же специальная техника, необходимая для осуществления лицензируемой деятельности;

- транспортные средства
- деньги, предметы, услуги имущественного характера и т.д.

По нашему мнению, при расследовании и раскрытии преступлений исследуемой категории к следам можно отнести наличие у субъекта преступления или в его непосредственном подчинении или собственности, в том числе собственности юридического лица, в котором он осуществляет руководящие, распорядительные и иные аналогичные действия, имущества, объектов, специальной техники, которые предназначены или оборудованы для осуществления лицензируемой и требующей специального разрешения деятельности, т.е. производства товаров, их транспортировке, реализации, оказании услуг. Например, при расследовании незаконной банковской деятельности (172 УК РФ) следует обратить внимание, на наличие специального оборудование, которое используется для купли-продажи иностранной валюты в наличной и безналичной формах или иных банковских операций и услуг, не смотря на отсутствие лицензии или разрешения на предоставления этих услуг.

3. Память лиц, в том или ином качестве имеющих отношение к совершению данного вида преступления (субъект преступления, потерпевший, посредник), а так же других лиц, располагающих некими сведениями об обстоятельствах с тем связанных.

Хотелось бы отметить, что на наш взгляд отсутствие следов характерных данным преступлениям или их не достаточное количество на типовых объектах следообразования следует относить к следам. В случаях, когда кредитная организация оказывает не лицензируемые услуги или имеет разрешение на осуществление ограниченного круга банковских операций и отсутствуют подтверждения осуществления данной деятельности либо их размер не соотносятся со штатом сотрудников данной организации, количеством помещений, площадей и

оборудования, возникает сомнение в истинности положения дел. Таким образом отсутствие следов, подтверждающих осуществление разрешенной деятельности либо их не достаточное количество свидетельствует о том, что данная организация предоставляет более широкий спектр услуг, возможно в том числе и услуги требующие специальное разрешение.

Как уже говорилось ранее, возможности переработки следователем этого механизма следообразования во многом обусловливаются складывающейся следственной ситуацией в ее методическом значении.

Методические следственные ситуации, возникающие при расследовании преступлений этой криминалистической классификационной группы (особенно на первоначальном его этапе), зависят от того, свидетельствует ли поступившая в распоряжение следователя из предусмотренных УПК источников информация о том, что преступление уже имело место быть, либо что лицо, занимающее должностное или служебное положение, намеривается его совершить, а так же тот факт осведомлен ли преступник, о том, что в отношении него проводиться проверка или возбуждено уголовное дело. Эти ситуации мы достаточно условно именуем соответственно ретроспективной и перспективной следственной ситуацией.

К первым можно отнести:

а) следователю становиться известным о подготовке к совершению преступления из средств массовой информации или в результате проведения официальных проверок.

б) следователю становиться известным об уже имевшем место факте совершения преступления рассматриваемой группы из средств массовой информации или в результате проведения официальных проверок;

Ко второй группе можно отнести:

а) следователю становиться известным о подготовке к совершению преступления в результате оперативно-розыскной информации;

б) следователю становиться известным о уже имевшем ме-

сто факте совершения преступления рассматриваемой группы в результате оперативной информации;

Отдельно необходимо отметить те случае, когда поступает заявление от лица, явившегося потерпевшим, в связи с тем, что преступник может быть как осведомлен, так и не осведомлен, что в отношении него проводиться проверка или возбуждено уголовное дело.

В целом же как нам представляется, наибольшие, но не принципиальные различия между частными методиками уголовного преследования по отдельным из них состоят лишь в перечне обстоятельств, устанавливаемых при допросах вовлеченных в орбиту совершения таких преступлений лиц, что, в свою очередь, как уже отмечалось, предопределяется диспозицией той статьи уголовного закона, под действие которой подпадает расследуемое деяние, соответствующим образом интерпретируются.

Использованная литература:

1. Уголовный кодекс Российской Федерации [Электронный ресурс] 13.06.1996 N 63-ФЗ (принят ГД ФС РФ 24.05.1996) (ред. от 13.02.2009). Доступ из справ.-правовой системы "КонсультантПлюс".

2. Баев О.Я. Основы методики уголовного преследования и профессиональной защиты от него. – М., 2009. – 400 с.

3. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. – М., 2001. – 237 с.

4. Криминалистика / Под ред. Н.П. Яблокова. – М., 2007. – 781 с.

5. Мещеряков В. А. Преступления в сфере компьютерной информации. – Воронеж, 2002. – 408 с.

А.В. Рагулин
заведующий кафедрой адвокатуры
кандидат юридических наук, доцент
(Восточная экономико-юридическая гуманитарная академия, г. Уфа, РФ)

ЗАКОНОДАТЕЛЬНАЯ РЕГЛАМЕНТАЦИЯ КОНФИСКАЦИИ ИМУЩЕСТВА КАК МЕРЫ УГОЛОВНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРА НУЖДАЕТСЯ В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ

Федеральным законом от 27.07.2006 года № 153-ФЗ в Уголовный кодекс Российской Федерации была введена такая мера уголовно-правового характера как конфискация имущества[1]. Ранее с инициативой возврата в УК РФ конфискации имущества высказывались Генеральный прокурор РФ, Министр внутренних дел РФ, депутаты Государственной Думы и члены Совета Федерации РФ, судьи[2]. Подобные предложения с указанием на отрицательный эффект вызванный исключением конфискации имущества из числа наказаний содержались и в публикациях видных ученых, исследующих проблемы теории и практики применения уголовно-правовых норм[3].

Не оспаривая значимости введения Федеральным законом № 153-ФЗ конфискации имущества для целей уголовно-правовой борьбы с преступлениями и для их профилактики,

---

[1] См.: Российская газета от 29 июля 2006 г. N 165.

[2] Об этом см. интернет- ресурсы: http://top.rbc.ru/index.shtml?/news/society/2005/03/23/23135742_bod.shtml; http://www.klerk.ru/news/?52991; http://www.utro.ru/articles/2005/11/25/498448.shtml;http://law.edu.ru/news/news.asp?newsID=9101;http://www.svoboda.org/11/grani/1205/ll.120905-1.asp; http://www.ng.ru/politics/2006-0523/3_zorkin.html; http://echo.msk.ru/news/320979.html

[3] См. напр.: Побегайло Э.Ф. О криминологической обоснованности изменений в уголовный кодекс РФ // Российское уголовное право: традиции, современность, будущее: Матриалы научной конференции, посвященной памяти профессора М.Д. Шаргородского / Под ред Н.М. Кропачева, Б.В. Волженкина. – СПб., 2005. – С. 60.

следует заметить, что законодательная регламентация данного уголовно-правового института и механизм его реализации, заложенный в нормах действующего УПК РФ, нуждается в совершенствовании. Это объясняется следующим.

1. В соответствии со ст. 104.1 УК РФ конфискация имущества представляет собой принудительное безвозмездное обращение по решению суда в собственность государства имущества, указанного в пунктах "а"-"г" соответствующей статьи.

Уголовно-процессуальный кодекс РФ предусматривает несколько видов судебных решений, которые могут быть приняты по уголовным делам:

- приговор суда, представляющий собой акт, выносимый судом по результатам рассмотрения дела по существу;

- постановление и определение суда - судебные решения, принимаемые по вопросам, возникающим в ходе судебного разбирательства (например- прекращение уголовного дела в связи с примирением сторон, в связи с деятельным раскаянием, в связи с актом амнистии и.т.п.), либо по вопросам, возникающим в ходе рассмотрения уголовного дела, но не разрешающим уголовное дело по существу (постановление об удовлетворении ходатайства, определение о проведении судебной экспертизы частное определение и.т.п.).

Исходя из содержания ч.1 ст. 104.1 УК РФ не ясно, каким же судебным решением следует оформлять решение суда о конфискации имущества. Из содержания ст. 299 УПК РФ следует, что вопрос о том доказано ли, что имущество, подлежащее конфискации, получено в результате совершения преступления или является доходами от этого имущества либо использовалось или предназначалось для использования в качестве орудия преступления либо для финансирования терроризма, организованной группы, незаконного вооруженного формирования, преступного сообщества (преступной организации) разрешается судом при постановлении приговора.

В этой связи непонятно, почему в ст. 104.1 УК РФ ведется речь не о приговоре суда, а о судебном решении. Так, напри-

мер, при формулировании понятия "наказание" в ст. 43 УК РФ законодатель прямо указывает на приговор суда как на судебный акт, которым оформляется его назначение. В целях устранения сомнений в том, каким судебным актом оформлять решение о применении конфискации имущества, законодателю следовало бы установить, что это решение должно быть оформлено именно приговором суда. На основании вышеизложенного мы предлагаем изложить ст. 104.1 УК РФ в следующей редакции: "Конфискация имущества есть принудительное безвозмездное обращение по приговору суда в собственность государства следующего имущества… " (далее – по тексту).

2. Очевидно, что применение конфискации имущества возможно лишь по обвинительному приговору суда, поскольку установление преступности приобретения имущества, подлежащего конфискации возможно лишь при разрешении уголовного дела по существу, и лишь при признании лица виновным в совершении преступления. Приговор суда должен состоять из трех частей: вводной (ст. 304 УПК РФ), описательно-мотивировочной (ст. 307 УПК РФ), и резолютивной (ст. 308 УПК РФ). Окончательное решение по делу, в котором отражается факт признания лица, виновным в совершении преступления, содержится именно в резолютивной части приговора суда. Поэтому, окончательное решение вопроса о применении к лицу такой меры уголовно-правового характера как конфискация имущества должно также найти свое отражение в резолютивной части обвинительного приговора суда.

Исходя из ст. 307 УПК РФ описательно-мотивировочная часть обвинительного приговора, наряду с прочими обстоятельствами, должна содержать изложение перечня доказательств, на которых основаны выводы суда о том, что имущество, подлежащее конфискации, получено в результате совершения преступления или является доходами от этого имущества либо использовалось или предназначалось для ис-

пользования в качестве орудия преступления либо для финансирования терроризма, организованной группы, незаконного вооруженного формирования, преступного сообщества (преступной организации).

Требования, предъявляемые к резолютивной части обвинительного приговора суда указаны ст. 308 и ст. 309 УПК РФ, однако в действующей редакции этих статей УПК РФ обязательность указания на решение суда о конфискации имущества в резолютивной части приговора в содержании этих статей отражения не нашло. Вследствие этого, указание в резолютивной части обвинительного приговора суда на решение о конфискации имущества будет противоречить требованиям, предъявляемым УПК РФ к приговору суда. Нарушение данных требований противоречит в частности ч.1 ст. 297 УПК РФ, поскольку приговор суда должен быть законным, обоснованным и справедливым. Кроме того, руководствуясь ч.2 ст. 7 УПК РФ суд, установив в ходе производства по уголовному делу несоответствие федерального закона (в данном случае – УК РФ) требованиям УПК РФ обязан принять решение в соответствии с УПК РФ.

В соответствии с ч.2 ст. 297 УПК РФ приговор суда признается законным, если он постановлен в соответствии с требованиями УПК РФ. Соответственно в противном случае приговор, составленный с нарушением требований УПК РФ, является незаконным, а это должно повлечь за собой его отмену в кассационном порядке на основании ч. 1 ст. 381 УПК РФ. Таким образом, существующая на сегодняшний день редакция ст. 308 УПК РФ не позволяет суду принять законное решение о конфискации имущества.

В этой связи представляется необходимым дополнение ч. 1 ст. 308 УПК РФ следующим пунктом 11 следующего содержания: "решение о применении в отношении лица конфискации имущества в соответствии с требованиями ст. 104.1 – 104.3 Уголовного кодекса Российской Федерации".

3. Анализ ст. 104.1 УК РФ не позволяет прийти к однозначному выводу о том, за совершение каких преступлений может быть применена такая мера уголовно-правового характера как конфискация имущества. Об этом свидетельствует и проведенное автором интервьюирование судей, адвокатов, а также представителей прокуратуры и органов внутренних дел.

В одном случае правоприменители приходят к выводу о том, что исчерпывающий перечень преступлений, при совершении которых применяется конфискация имущества указан в п. "а" ч. 2 ст. 104.1 УК РФ, т.е. это преступления, предусмотренные частью второй статьи 105, частью второй статьи 111, частью второй статьи 126, статьями 127.1, 127.2, 146, 147, 164, частями третьей и четвертой статьи 184, статьями 186, 187, 188, 189, частями третьей и четвертой статьи 204, статьями 205, 205.1, 205.2, 206, 208, 209, 210, 212, 222, 227, 228.1, 229, 231, 232, 234, 240, 241, 242, 242.1, 275, 276, 277, 278, 279, 281, 282.1, 282.2, 285, 290, 355 и частью третьей статьи 359 УК РФ.

Представители другой группы практикующих юристов уверены, что помимо преступлений указанных в п. "а" ч. 1 ст. 104 УПК РФ, за совершение которых конфискации подлежат деньги, ценности и иное имущество, полученное в результате совершения преступлений, и любые доходы от этого имущества, за исключением имущества и доходов от него, подлежащих возвращению законному владельцу, на основании п. "б" и "г" ст. 104.1 УК РФ, конфискации подлежат деньги, ценности и иное имущество, в которые имущество, полученное в результате совершения преступления, и доходы от этого имущества были частично или полностью превращены или преобразованы, а также орудия, оборудование или иные средства совершения преступления, принадлежащие обвиняемому, при этом вне зависимости от того, какое преступление это лицо совершило.

Для устранения неясности, связанной с определением перечня составов преступлений, при совершении которых при-

меняется конфискация имущества законодателю вероятно следовало бы дополнить главу 15.1 УК РФ статьей 104.4 в которой необходимо указать на перечень преступных деяний, при совершении которых может быть применена конфискация имущества, или указать, что конфискация имущества может быть применена при совершении любого из преступлений, указанных в статьях Особенной части УК РФ, либо дополнить п. "б" ч. 1 ст. 104.1 УК РФ указанием на преступления, изложенные в п. "а" ст. 104.1 УК РФ.

4. Из содержания уголовно-правовых норм о конфискации имущества не совсем понятно, является ли применение данной меры уголовно-правового характера правом или обязанностью суда.

Текст статьи 104.1 УК РФ, в контексте данного вопроса, не дает оснований однозначно утверждать, что суд в любом случае обязан вынести решение о конфискации имущества. Ранее, т.е. до принятия в рамках Федерального закона от 8 декабря 2003 г. № 162-ФЗ решения об исключении конфискации имущества из системы наказаний, условия ее применения за совершение конкретных преступлений были определены в соответствующих статьях особенной части УК РФ. Так, например, в санкции ч. 3 ст. 159 УК РФ, устанавливающей уголовную ответственность за особо квалифицированное мошенничество указывалось, что подобное преступление наказывается лишением свободы на срок от пяти до десяти лет с конфискацией имущества или без таковой. Т.е. получается, что вопрос о назначении лицу конфискации имущества как дополнительного наказания решался по усмотрению суда, зависящего, в соответствии с ч.3 ст. 60 УК РФ, от характера и степени общественной опасности совершенного лицом преступления, личности виновного, обстоятельств смягчающих и отягчающих наказание, влияния назначенного наказания на исправление осужденного и условия жизни его семьи. В ныне действующей редакции УК РФ не содержится прямого указа-

ния на то, является ли применение конфискации имущества правом или обязанностью суда и, если применение данной меры уголовно-правового характера является правом суда, то какие обстоятельства должны учитываться при решении вопроса о ее применении или неприменении. Это никак нельзя признать допустимым.

На основании вышеизложенного мы предлагаем дополнить ст. 104.1 УК РФ частью 4 следующего содержания: "Решение вопроса о применении конфискации имущества находится в компетенции суда. При решении этого вопроса суд учитывает обстоятельства, указанные в ч. 3 ст. 60 УК РФ".

5. Нам представляется, что перечень преступлений, изложенный в п. "а" ч. 1 ст. 104.1 УК РФ нуждается в корректировке.

Исходя из названия Федерального закона № 153-ФЗ, которое звучит следующим образом: "О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в связи с принятием Федерального закона "О ратификации Конвенции Совета Европы о предупреждении терроризма" и Федерального закона "О противодействии терроризму", очевидно, что данный Закон направлен на борьбу с преступлениями террористической направленности.

Об этом свидетельствует и положения Закона, которым, среди прочего, устанавливается обязанность милиции участвовать в противодействии терроризму и обеспечении правового режима контртеррористической операции (ст. 1), средствам массовой информации запрещается распространять материалы, содержащие публичные призывы к осуществлению террористической деятельности, или публично оправдывающих терроризм, другие экстремистские материалы (ст. 2), законодательно обозначается такое направление деятельности органов Федеральной службы безопасности как "борьба с терроризмом", приводится определение этого понятия (ст. 3) и.т.п. Эти обстоятельства отражены и в справке к Федеральному закону, в которой указано что "Федеральным законом вносится в

законодательные акты Российской Федерации комплекс взаимосвязанных изменений, касающихся, в частности, … введения института конфискации денег, ценностей и иного имущества, используемого для финансирования терроризма, как иной меры уголовно-правового характера…"[1].

К преступлениям террористической направленности относятся преступления, предусмотренные статьями 205 (террористический акт), 205.1 (содействие террористической деятельности), 205.2 (публичные призывы к осуществлению террористической деятельности или публичное оправдание терроризма), 206 (захват заложника), 208 (организация незаконного вооруженного формирования), 211 (угон судна воздушного или водного транспорта либо железнодорожного подвижного состава), 277 (посягательство на жизнь государственного или общественного деятеля), 278 (насильственный захват власти или насильственное удержание власти), 279 (вооруженный мятеж) и 360 (нападение на лиц или учреждения, которые пользуются международной защитой).

При этом, совершенно непонятно какое отношение к преступлениям террористической направленности имеют такие преступления как нарушение авторских и смежных прав (ст. 146 УК РФ), нарушение изобретательских и патентных прав (ст. 147 УК РФ), хищение предметов, имеющих особую ценность (ст. 164 УК РФ), подкуп участников и организаторов профессиональных спортивных соревнований и зрелищных коммерческих конкурсов (ч. 3 и ч.4 с. 184 УК РФ), вовлечение в занятие проституцией (ст. 240 УК РФ), организация занятия проституцией (ст. 241 УК РФ), незаконное распространение порнографических материалов и предметов (ст. 242 УК РФ) и изготовление и оборот материалов или предметов с порнографическими изображениями несовершеннолетних (ст. 242.1 УК РФ).

[1] См. интернет -ресурс: http://www.xn--e1ajeds9e.ru/text/docs/2006/07/109512.shtml

Видовыми объектами данных преступлений являются конституционные права и свободы человека и гражданина, отношения собственности, нормальное состояние экономической деятельности, общественная нравственность, а никак не основы общественной безопасности, конституционный строй и безопасность государства, мир и безопасность человечества, т.е. те общественные отношения, на которые посягают преступления террористической направленности.

Очевидно, что если речь идет о таких преступлениях как незаконное распространение наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов (ст. 228.1 УК РФ), лица, планирующие либо осуществляющие террористическую деятельность, вполне могут получать доходы необходимые им для подобной деятельности от продажи наркотических средств, как это и происходит в действительности, по многочисленным утверждениям представителей правоохранительных органов и средств массовой информации. Нельзя при этом отрицать и тот факт, что основной массив выявленных правоохранительными органами преступлений в сфере незаконного оборота наркотических средств вряд ли напрямую или даже опосредованно связан с террористической деятельностью.

Уверен, что доходы о совершения такого преступления как незаконный сбыт оружия, его основных частей, боеприпасов, взрывчатых веществ или взрывных устройств (ст. 222 УК РФ) также используются террористическими организациями для своей противозаконной деятельности, а приобретение этих предметов носит характер приготовления к таким преступлениям как террористический акт (ст. 205 УК РФ) или диверсия (ст. 281 УК РФ). Неоднократно упоминалось и о должностных злоупотреблениях (ст.285) и взяточничестве (ст. 290) ряда сотрудников правоохранительных органов, которые связаны с совершением целого ряда громких террористических актов. Однако трудно понять каким образом с террористиче-

ской деятельностью связана, например реализация контрафактных музыкальных или видеодисков, квалифицируемая по ст. 146 УК РФ или, организация секс-досуга граждан квалифицируемая по ст. 241 УК РФ, которую, кстати, неоднократно предлагалось легализовать по примеру ряда развитых Европейских государств. Непонятно почему в перечне статей, упомянутых в ст. 104.1 УК РФ не нашел своего отражения такой состав преступления как, хищение или вымогательство оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ или взрывных устройств (ст. 226 УК РФ), в то время как ст. 229 УК РФ, устанавливающая ответственность за хищение или вымогательство наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов там отражена.

Не ясно, почему в перечне статей, упомянутых в ст. 104.1 УК РФ не нашли своего отражения такие составы преступления как, например, организация объединения, посягающего на личность и права граждан (ст. 239 УК РФ), невозвращение из-за границы средств в иностранной валюте (ст. 193 УК РФ), хищение либо вымогательство ядерных материалов или радиоактивных веществ (ст. 221 УК РФ), незаконное изготовление оружия (ст. 223 УК РФ), производство, хранение, перевозка либо сбыт товаров и продукции, выполнение работ или оказание услуг, не отвечающих требованиям безопасности (ст. 238 УК РФ), незаконное предпринимательство (ст. 171 УК РФ) и другие составы, связь которых с террористической деятельностью нетрудно заметить, что называется "невооруженным глазом".

Вряд ли обосновано указание в п. "а" ч.1 ст. 104.1 УК РФ лишь на ч. 2 ст. 111 УК РФ (умышленное причинение тяжкого вреда здоровью) и ч. 2 ст. 126 УК РФ (похищение человека) в то время как у этих статей есть еще и особо квалифицированные составы, закрепленные в ч. 3 и ч. 4 ст.111 УК РФ и ч. 3 ст. 126 УК РФ. Так, деяния, подпадающие под признаки ч. 2 и ч. 3 ст. 111 УК РФ, в соответствии с общеизвестными правилами

квалификации преступлений подлежат квалификации по ч. 3 ст. 111 УК РФ и подобные деяния формально "выпадают" из сферы применения п. "а" ч. 1 ст. 104.1 УК РФ. Нам представляется, что законодателю необходимо пересмотреть перечень статей УК РФ, изложенных в ч.1 ст. 104.1 УК РФ на основе вышеизложенной позиции.

7. В ч. 3 ст. 104.1 УК РФ определено, что имущество, указанное в частях первой и второй этой статьи, переданное осужденным другому лицу (организации), подлежит конфискации, если лицо, принявшее имущество, знало или должно было знать, что оно получено в результате преступных действий.

Мы согласны, что когда лицо знало, о том, что передаваемое ему имущество было приобретено лицом, передающим его, в результате преступных действий, его следует конфисковывать, разумеется – при наличии достоверных, достаточных и допустимых доказательств знания первого об указанных обстоятельствах, предъявляемых суду.

Однако последующая формулировка, содержащаяся в ч. 3 ст. 104.1 УК РФ вызывает у автора определенные опасения. Указание на то, что лицо, принимающее имущество "должно было знать" о его преступном происхождении – понятие относительное, и чрезмерно зависящее не от объективных доказательств, а от усмотрения и предположения сотрудников правоохранительных органов и суда, в связи с чем, могут иметь место различные злоупотребления при применении данной уголовно-правовой нормы.

Нам представляется более удачной следующая формулировка ч. 3 ст. 104.1 УК РФ, которая позволила бы в большей степени конкретизировать условия ее применения: "Имущество, указанное в частях первой и второй настоящей статьи, переданное осужденным другому лицу (организации), подлежит конфискации, если лицо, принявшее имущество, осознавало или по обстоятельствам дела должно было и могло осознавать, что оно получено в результате преступных действий".

А.А. Рибянцев
старший викладач кафедри кримінального права
(*Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*)

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ СТАТЕЙ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ, ЩО ПЕРЕДБАЧАЮТЬ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАНЬ

Кримінальне та кримінально-виконавче законодавство України надають можливості змінювати умови відбування кримінального покарання в залежності від поведінки засудженого в процесі його відбування. Така зміна має різноманітні форми, які в сукупності уявляють собою так звану *прогресивну систему виконання покарання*, що виділялася ще в радянській науці виправно-трудового права як окремий правовий інститут[1]. Дослідники цієї системи виділяють два основних її компоненти: 1) покращення правового положення засудженого в залежності від його сумлінної поведінки та ступеню виправлення та 2) погіршення його правового положення в результаті негативної поведінки. Також вони вважають, що однією з форм прогресивної системи виконання покарання, відповідно до виправно-трудового законодавства що діяло в період з 70-х років і до кінця минулого століття[2], є *заміна одного кримінального покарання іншим*.

Посилення карального впливу на засудженого, що передбачало б погіршення його правового положення в результаті негатив-

[1] Див.: Стручков Н.А. Курс исправительно-трудового права. Ч. Особенная. – М., 1985. – С. 93.

[2] Див.: Бажанов О.И. Прогрессивная система исполнения наказания. – Минск, 1981; Ткачевский Ю.М. Проблемы совершенствования прогрессивной системы исполнения уголовного наказания // Вестник МГУ. Серия II. Право. – 1981. – № 6. – С. 45; Трубников В.М., Филонов В.П., Фролов А.И. Уголовно-исполнительное право Украины. Учебник. – Донецк: Изд-во ДИВД МВД Украины, 1999. – С. 384.

ної поведінки, шляхом заміни одного покарання іншим у діючому кримінальному законодавстві, на відміну від кримінального законодавства, що діяло раніше, не передбачене. Законодавцем на даний час різні види ухилення від відбування покарань криміналізовані й розглядаються як самостійні злочини, *засудження за вчинення яких і має*, на наш погляд, *розглядатися як форма прогресивної системи виконання покарання* в сучасному українському законодавстві. До числа таких злочинів відносяться:

1) ухилення від сплати штрафу (ч. 1 ст. 389 КК);

2) ухилення від позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю (ч. 1 ст. 389 КК);

3) ухилення від відбування громадських робіт (ч. 2 ст. 389 КК);

4) ухилення від відбування виправних робіт (ч. 2 ст. 389 КК);

5) ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі (ч.ч. 1 і 2 ст. 390 КК);

6) ухилення від відбування покарання у виді позбавлення волі (ч. 3 ст. 390 КК);

7) злісна непокора вимогам адміністрації виправної установи (ст. 391 КК);

8) дії, що дезорганізують роботу виправних установ (ст. 392 КК);

9) втеча з місця позбавлення волі (ст. 393 КК).

У рамках нашого дослідження, ми вважаємо за доцільне розглянути деякі проблеми, що вказують на невдосконаленість санкцій деяких з цих злочинів, які порушують принципи застосування прогресивної системи виконання покарань при призначенні покарань за вчинення вказаних діянь.

Розглядаючи відповідальність *за ухилення від сплати штрафу*, звернемо увагу на те, що відповідно до санкції ч. 1 ст. 389 КК, засудженому може бути призначене одне з наступних покарань: 1) виправні роботи – на строк до 2-х років і 2) обмеження волі на той же строк.

На наш погляд, законодавцем досить довільно визначені види покарань, які можуть бути застосовані в даному випадку. Насамперед, незрозумілим є відступ законодавця від принципу *поетапності* посилення карального впливу на засудженого. Цілком логічним, на наш погляд, було б установлення в санкції ч. 1 ст. 389 КК такого покарання як *громадські роботи*. За ступенем жорсткості дане покарання відповідно до системи покарань, установленої кримінальним законодавством України, знаходиться між штрафом і виправними роботами. Його пропуск, як уже відзначено, нелогічний. Крім того, громадські роботи можуть бути застосовані до деяких категорій осіб, до яких ні виправні роботи ні обмеження волі, відповідно до ч. 2 ст. 57 і ч. 3 ст. 61 КК, бути застосовані не можуть – неповнолітніх, жінок, які мають малолітніх дітей.

Іншим недоліком санкції норми, що розглядається, є, на наш погляд, те, що в ній у якості покарання передбачене *обмеження волі*. Уявляється, що останнє доцільно виключити з даної санкції з наступних причин. По-перше, це покарання передбачає направлення особи до кримінально-виконавчої установи, що тягне саме по собі тривалий відрив від сім'ї, поміщення особи в "неприродні" умови. Таке "погіршення" правового положення особи, що ухилилась усього лише від сплати штрафу, навряд чи відповідає цілям його виправлення та ресоціалізації. По-друге, ми знову маємо справу з пропуском покарання, що може бути застосоване в даному випадку згідно з їх системою. Таким покаранням є *арешт*. Переваги застосування у випадку, що розглядається, арешту, на наш погляд, очевидні: а) достатній каральний потенціал, що містить у собі, як відзначається в літературі, "елемент шокової терапії"[1]; б) більш короткі строки застосування – до 6-ти місяців; в) дане

[1] Див.: Кріміально-виконавче право України: Загальна та Особлива частина: Навчальний посібник. За загальною ред. О.М. Джужи, доктора юридичних наук, професора. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 278.

покарання може застосовуватися до певних категорій осіб, до яких, відповідно до ч. 2 ст. 57 і ч. 3 ст. 61 КК, ні виправні роботи ні обмеження волі (а також, відповідно до ч. 3 ст. 56 КК, громадські роботи, якщо вони будуть передбачені) застосовуватися не можуть – військовослужбовців строкової служби, особам, що досягли пенсійного віку, інвалідам I й II груп.

Абсолютно аналогічною є ситуація у випадку з установленням відповідальності *за ухилення від позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю*. Законодавець, на нашу думку, не дарма зрівняв дане діяння за ступенем тяжкості з ухиленням від сплати штрафу. Тому, на наш погляд, доцільно внести в абзаці другому частини першої статті 389 КК наступні зміни:

1) після слова "карається" вставити слова "суспільними роботами до 240 годин" і далі за текстом;

2) слова "обмеженням волі на той же строк" замінити словами "арештом на строк до 3-х місяців".

З точки зору прогресивної системи виконання покарання варто розглянути й засудження *за ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі*. Останнє, відповідно до ч. 1 і ч. 2 ст. 390 КК, може виражатися в: 1) самовільному залишенні місця обмеження волі; 2) злісному ухиленні від робіт; 3) систематичному порушенні громадського порядку або встановлених правил проживання, а також 4) неповерненні до місця відбування покарання у випадку короткочасного виїзду, дозволеного засудженому за підстав, вказаних у ч. 2 ст. 59 КВК. Варто звернути увагу на те, що останнє діяння, відповідно до санкції ч. 2 ст. 390 КК, у залежності від розсуду суду може й не потягти зміни покарання на позбавлення волі, а тільки автоматичного продовження, відповідно до правил ст. 71 КК, відбування обмеження волі. Наскільки доцільне існування альтернативної санкції в даному випадку сказати складно. На нашу думку, поняття "неповернення до місця відбування покарання" ідентично поняттю "самовільне залишення". Принаймні, намір

такий самий: *ухилитися від відбування покарання*. Інша справа – строк позбавлення волі може бути менше, як це і передбачено в санкції ч. 2 ст. 390 КК. Тобто дані діяння розрізняються за ступенем тяжкості. Хоча в чому складається ця відмінність не до кінця зрозуміло. Наприклад, аналогічні діяння, передбачені в рамках військових злочинів (ст.ст. 407 і 408 КК) не мають розходження в ступені тяжкості. Чим законодавець обґрунтовує поділ подібних діянь у даному випадку не зрозуміло. Ми пропонуємо об'єднати ці два діяння, встановивши за них однакову відповідальність. Для цього в частині першій статті 390 КК:1) слова "Самовільне залишення місця обмеження волі або" виключити; 2) слово "злісне" вважати початком диспозиції і писати його з прописної букви. У частині другій ст. 390 КК внести наступні зміни: 1) абзац перший доповнити словами "або самовільне залишення місця обмеження волі"; 2) в абзаці другому слова "обмеженням волі на строк до двох років" виключити.

Наступним елементом прогресивної системи варто було б вважати *засудження особи, що відбуває покарання у виді обмеження волі за злісну непокору вимогам адміністрації виправної установи*, передбачену ст. 391 КК. Аналізуючи даний елемент, звернемо увагу на дві проблеми. Перша. За ступенем суспільної небезпеки дане правопорушення, на наш погляд, переважає таке як ухилення від відбування обмеження волі, що виражається в розглянутих вище формах. Якщо ж порівняти санкції ч. 1 ст. 390 КК і ст. 391 КК, ми побачимо, що вони рівнозначні. Нам уявляється, що санкція в ст. 391 КК має бути вище. Принаймні, з огляду на обставини справи, суду має бути надана можливість призначити більш тривалий строк позбавлення волі, чим за ухилення. З цього погляду, вважаємо доцільним установити в санкції статті 391 КК нижчу і вищу межі покарання у виді позбавлення волі: "від трьох до п'яти років".

Інша проблема полягає в тому, що обов'язковою ознакою складу цього злочину є обов'язкова дисциплінарна преюдиція:

кримінальної відповідальності підлягає особа, яка за порушення вимог режиму була або а) піддана протягом року стягненню у виді переведення в приміщення камерного типу (одиночну камеру) або б) переводилася на більш суворий режим відбування покарання. Аналіз ст. 68 КВК, у якій визначені заходи стягнення, що застосовуються до осіб, засуджених до обмеження волі, показує, що застосування вищезазначеного стягнення для даних осіб не передбачене. Режим же відбування обмеження волі не передбачає відповідно до кримінально-виконавчого законодавства будь-якої диференціації. В наявності колізія, викликана, на наш погляд, тим, що на момент прийняття КК, концепція порядку виконання покарання у виді обмеження волі ще не була сформована законодавцем. Наступна нормотворчість визначила неспроможність визначення у якості суб'єкту злочину, передбаченого ст. 391 КК, особи, що відбуває обмеження волі. Тому, *відповідальність останньої за ст. 391 КК варто виключити*. Однак, з огляду на визначену суспільну небезпеку розглянутих дій, можливо їх визначення в якості однієї з форм діяння, передбаченого ст. 390 КК як ухилення від відбування обмеження волі. А з огляду на вищенаведені міркування про більший ступінь суспільної небезпеки цих дій, чим ті, які криміналізвані в статті 390 КК, ми б запропонували доповнити останню відповідною частиною.

І, нарешті, останній елемент прогресивної системи – *засудження за втечу з місця позбавлення волі або з-під варти*, передбачене ст. 393 КК. Відразу ж зазначимо, що фактично таке засудження може розглядатися як елемент прогресивної системи тільки у випадку, якщо до відповідальності залучається особа, яка відбуває покарання у виді арешту. Для осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, засудження за статтею 393 КК (а так само як і за ст.ст. 391, 392 КК, а також ч. 3 ст. 390 КК) не тягне зміни виду покарання. Для них таке засудження може тягти лише зміну виду колонії, в якій вони мають відбувати

покарання. З цього погляду, аналізуючи норми ст. 18 КВК, ми можемо відзначити, що така зміна може передбачати:

1) при засудженні за ч. 3 ст. 390 КК і за ст. 391 КК – переведення до виправної колонії середнього рівня безпеки, якщо відповідний злочин був вчинений при відбуванні позбавлення волі в колонії мінімального рівня безпеки;

2) при засудженні за ст.ст. 392 і 393 – переведення до виправної колонії максимального рівня безпеки, якщо відповідне діяння було вчинене при відбуванні позбавлення волі в колонії мінімального або середнього рівня безпеки. Причому, зазначені зміни виду колонії можливі тільки у випадках, якщо за вчинення даних діянь засуджуються особи чоловічої статі. Для засуджених за ці злочини осіб жіночої статі таких змін виду колонії, згідно з абз. 3 ч. 2 ст. 18 КВК, не відбувається.

Що стосується безпосередньо визначення терміну "втеча", ми вважаємо, що його варто розглядати як різновид ухилення від відбування покарання. Так відповідно до визначення, що дається М.І. Хавронюком, втеча виражається в "самовільному залишенні місця позбавлення волі або місця перебування під вартою особою, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі або арешту чи знаходиться в попередньому ув'язненні"[1]. Ще більш чітке поняття втечі дається Ю.В. Александровим, який визначає його як "самовільне залишення особою, що відбуває покарання у виді позбавлення волі або знаходиться під вартою у якості підозрюваного, обвинуваченого чи підсудног, місця, до воно знаходиться, *з метою постійного або тимчасового ухилення від подальшого перебування у ньому*" (курсив наш – ***А.Р.***)[2].

На наш погляд, можливе розширення поняття "ухилення від відбування позбавлення волі", із визначенням його як: "са-

[1] Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І Хавронюка. – К.: Каннон, 2001. – С. 965.

[2] Уголовный кодекс Украины: Научно-практ. Коммент. / Отв. ред.: В.И. Шакун, С.С. Яценко: 5-е изд., доп. – К.: А.С.К., 1999. – С. 724.

мовільне залишення місця позбавлення волі" – для осіб, що відбувають покарання у виправній колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання або в дільницях соціальної реабілітації виправних колоній мінімального рівня безпеки з загальними умовами тримання або середнього рівня безпеки. Режим відбування позбавлення волі в зазначених колонії та дільницях не передбачає перебування особи під вартою. Відповідно до ч. 2 ст. 99 КВК, особи, що тримаються в цих дільницях, як і в колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання мають можливість пересуватися без нагляду поза територією дільниці, якщо це необхідно за характером виконуваної ними роботи або в зв'язку з навчанням. Випадки самовільного залишення колонії такими особами не можуть розглядатися як втеча, оскільки ці особи, як указує Ю.В. Александров, "утримаються не під вартою, а тільки під наглядом"[1]. Аналогічна ситуація виникає із засудженими жінками, яким у порядку ст. 142 КВК дозволене проживання за межами виправної колонії.

З цього погляду можна запропонувати більш чітке структурування складів розглянутих злочинів: 1) зі статті 390 КК виключити діяння, передбачене частиною третьою, помістивши його як самостійну норму в статті 393 КК; 2) стаття 390 КК, з урахуванням запропонованих вище змін у ній, включає лише ті діяння, які можуть бути інкриміновані тільки особі, засудженій до обмеження волі – з її назви мають бути виключені слова "... і у виді позбавлення волі".

Таким чином, підводячи підсумок нашому дослідженню в цій частині, ми могли б запропонувати наступне:

1. До статті 389 КК внести наступні зміни і доповнення:

1) після слова "карається" вставити слова "громадськими роботами до 240 годин" і далі за текстом;

[1] Уголовный кодекс Украины: Научно-практ. Коммент. / Отв. ред.: В.И. Шакун, С.С. Яценко: 5-е изд., доп. – К.: А.С.К., 1999. – С. 725.

2) слова "обмеженням волі на той же строк" замінити словами "арештом на строк до 3-х місяців".

2. До статті 390 КК внести наступні зміни і доповнення:

1) з назви статті після слів "обмеження волі" слова "та у виді позбавлення волі виключити";

2) у частині першій: а) слова "Самовільне залишення місця обмеження волі або" виключити; б) слово "злісне" вважати початком диспозиції і писати його з прописної букви;

3) до частини другої ст. 390 КК внести наступні зміни: а) абзац перший доповнити словами "або самовільне залишення місця обмеження волі"; б) в абзаці другому слова "обмеженням волі на строк до двох років" виключити;

4) частину третю виключити.

3. До статті 391 КК внести наступні зміни:

1) в абзаці першому слова "у виді обмеження волі або" виключити;

2) в абзаці другому слова "до трьох років" замінити словами "від трьох до п'яти років".

6. До статті 393 КК внести наступні зміни і доповнення:

1) частину першу викласти в наступній редакції: "Неповернення до місця відбування покарання особи, засудженої до позбавлення волі, якій був дозволений короткочасний виїзд, після закінчення строку виїзду або самовільне залишення місця позбавлення волі з метою ухилитися від відбування покарання - карається позбавленням волі на строк до 3-х років";

2) діючу частину першу ст. 393 КК вважати частиною другою даної статті;

3) діючу частину третю даної статті викласти в редакції діючої частини другої цієї статті, замінивши в ній слова "Ті ж дії" словами "Дії, передбачені частиною другою даної статті" і далі за текстом.

А.С. Саргсян
студент
(Луганский государственный университет внутренних дел имени Э.А. Дидоренко)

ОСНОВНЫЕ КРИТЕРИИ ВОЗНИКНОВЕНИЯ КОРРУПЦИИ И СПОСОБЫ БОРЬБЫ С НЕЙ

Исследования в сфере противодействия коррупции проводятся не только в нашем государстве, но и на международном уровне. Ею обеспокоены многие региональные и национальные организации, институты. На сегодняшний день уже нельзя не замечать, что человечество достигло некой критической точки в выборе наиболее эффективной модели борьбы с коррупцией.

Формирование современного представления о коррупции охватывает несколько тысячелетий в истории цивилизации. Как указывают отдельные исследователи, одно из первых упоминаний о коррупции чиновников, можно встретить в архивах Древнего Вавилона, а позднее и в знаменитых Законах вавилонского царя Хаммурапи[1].

Проблема коррупции рассматривалась в работах таких ученых, как: Е. Малякин, Л.И. Романова, П. Русяева, Е. Панфилова, Ю.А. Тихомиров, Е.Н. Трикоз, Л.Л. Трошин, А.Б. Горянин, Б.В. Романюк, И.П. Фаминский, В.П.Буянов, В.Н. Шенаев, А.Б. Мельниченко, О.Г. Карпович, В.В. Макаров и многие другие.

Коррупция – это сложное экономическое явление, которое характеризуется корыстным использованием власти, возможностей или положения в обществе в личных интересах, обходя

[1] Кузнецова Н.Ф. Современные проблемы борьбы с коррупцией // Современная уголовная политика в сфере борьбы с транснациональной организованной преступностью и коррупцией. М: АО " Центр ЮрИнФоР". – 2002. – С. 99 – 102.

действующее законодательство или принятые обществом моральные, этические принципы, и она продолжает оставаться существенным фактором, определяющим состояние не только криминогенной обстановки в стране, но и оказывающим негативное влияние на её социально – экономическое развитие. На наш взгляд, существуют три возможных подхода к уменьшению коррупции. Во-первых, можно ужесточить законы и их исполнение, тем самым, повысив риск наказания. Во-вторых, можно создать экономические механизмы, позволяющие должностным лицам увеличить свои доходы, не нарушая правила и законы. В-третьих, можно усилить роль рынков и конкуренции, тем самым, уменьшив размер потенциальной прибыли от коррупции. К последнему, также относится конкуренция в предоставлении государственных услуг, при условии дублирования одними государственными органами функций других органов. Большинство положительно зарекомендовавших себя методов относится к внутренним либо внешним механизмам надзора.

В настоящее время наиболее опасным видом коррупции на Украине является элитно – властная, т.е. коррупция представителей высших органов власти. За серьезные злоупотребления чиновники высокого ранга просто увольняются или переводятся на новую работу, без каких-либо объяснений оснований подобных кадровых перестановок. Т.е. для предотвращения данного вида преступления, нам необходимо создать стабильную законодательную базу, которая исключила бы возможность чиновникам принимать решения по своему усмотрению. Второе направление – повысить престиж государственной службы и сделать так, чтобы само получение взятки стало самым страшным преступлением для чиновника. В-третьих, ужесточить ответственность за факты коррупции на законодательном уровне. И в-четвертых, чтобы уголовная ответственность и наказания соответствовали совершенному преступлению.

Среди многих эмпирических работ по коррупции наиболее предпочтительным для представления о состоянии коррупции в мире и выявления коррупционных факторов являются опытные разработки международной, некоммерческой, независимой организации Транспаренси Интернэшнл, что в переводе означает Международная Прозрачность, по изучению и борьбе с коррупцией как в международном масштабе, так и в масштабе отдельных стран, целью которого является то, чтобы добиться большей прозрачности и подотчетности власти.

К работе Транспаренси Интернэшнл в этой области подключились многочисленные международные организации, научные учреждения. В частности, можно назвать Всемирный Экономический Форум, Международную ассоциацию, Консультацию по Политическим и Экономическим Рискам в Гонконге, Всемирный Банк, Базельский Университет, Институт Развития Управления в Луизиане и Отдел Экономической Разведки[1].

В 90-е годы на уровне ООН были приняты: резолюция генеральной Ассамблеи "борьба с коррупцией", "Международный кодекс поведения должностных лиц (1996)[2] и Декларация ООН о борьбе с коррупцией и взяточничеством в международных коммерческих операциях (1996).[3]

В резолюции VIII Конгресса ООН (Гавана, 1990г.) "Коррупция в сфере государственного управления" отмечалось, что "проблемы коррупции в государственной администрации носят всеобщий характер и что, хотя они оказывают отрицательное влияние на страны с уязвимой экономикой, это влияние ощущается во всем мире".

---

[1] Номоконов В.А. Современное состояние коррупции в мире: география, причины // Інформаційний бюлетень. – 2006. – № 2. –С. 96 – 112.

[2] Ашавский Б. Организация Объединенных наций против коррупции // Чистые руки. – 1999. – № 1. – С. 88.

[3] Документы ООН. A / RES / 5 / 191.

В связи с этим мы считаем, что главным оружием против коррупции является низкий уровень коэффициента теневой экономики, что подтверждают многочисленные примеры большинства развитых стран.

На наш взгляд, одним из путей борьбы с коррупцией является изменение формы принятия решений. К примеру, Кабинет Министров создал специальные правительственные комитеты, на которых решения принимаются открытым голосованием. Второе направление: создание максимальной прозрачности и отчетности в сфере бюджетных процессов от самого низкого до самого высокого уровня – как правило, западные наблюдатели называют именно бюджетную сферу самой коррумпированной. Также мы можем сказать, что мерами противодействия коррупции являются:

- выявление причин и условий распространения коррупции;
- выработка системной антикоррупционной политики;
- оздоровление государственного и местного аппарата, жесткая регламентация прав и обязанностей чиновников и связанная с этим задача: создание работающего механизма разрешения конфликтов интересов на государственной и местной службе;
- разработка эффективных форм общественного контроля над государственной и местной властью.

Использованная литература:

1. Ашавский Б. Организация Объединенных наций против коррупции // Чистые руки. – 1999. – № 1. – С. 88.

2. Кузнецова Н.Ф. Современные проблемы борьбы с коррупцией // Современная уголовная политика в сфере борьбы с транснациональной организованной преступностью и коррупцией. – М: АО " Центр ЮрИнФоР". – 2002. – С. 99 – 102.

3. Номоконов В.А. Современное состояние коррупции в мире: география, причины // Інформаційний бюлетень. – 2006. – № 2. – С. 96-112.

4. Документы ООН. A / RES / 5 / 191.

В.М. Середа
слухач магістратури
(Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)

ДО ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КАТУВАННЯ, СКОЄНОГО ПРАЦІВНИКАМИ МІЛІЦІЇ З КОРИСЛИВИХ СПОНУКАНЬ

Однією з гарантій дотримання прав і свобод людини і громадянина, закріплених в міжнародних актах, є їх кримінально-правовий захист. Важливим у цьому аспекті є питання визначення мотивів, якими керуються працівники міліції при вчиненні катувань.

Стаття 1 Конвенції проти катувань, жорстоких, нелюдських, або принижуючих гідність людини видів поводження та покарання дає розгорнуте визначення катування як "будь-якої дії, якою будь-якій особі навмисно заподіюється сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб одержати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що грунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди"[1].

Відповідно до згаданої Конвенції, ратифікованої Україною 26.01.1987 р., Кримінальний Кодекс України (далі – КК) 2001 р. Був доповнений статтею 127. Положення даної норми передбачали відповідальність за застосування катування, вчи-

[1] Конвенція проти катувань, жорстоких, нелюдських, або принижуючих гідність людини видів поводження та покарання. – Одеса: Астропрінт, 1998. – Ст. 1.

нене загальним суб'єктом. Законом України № 270-VI від 15.04.2008 р. "Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності" стаття 127 КК України зазнала змін: тепер катування визначено в ній як умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб[1].

Виходячи з визначення катування, яке передбачене Конвенцією ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, можна зробити висновок, що у спів- відношенні категорій "корисливе спонукання" та "катування" останнє є діянням, а перша – поштовхом до такого діяння, тобто мотивом катування.

Дослідженнями мотиву поведінки людини з точки зору психології займалися Ч. Ломброзо, А. Маслоу, С. Рубінштейн, Х. Хекхаузен та ін.

В юридичній літературі проблема мотиву злочину представлена в роботах С.М. Абельцева, М.О. Барановського, Б.С. Волкова, Б.А. Вікторова, П.С. Дагеля, В.М. Кудрявцева, В.В. Лунеєва, І.Я Козаченка, О.І. Рарога, А.С. Савченка, С.А. Тарарухіна, Б.В. Харазишвілі та ін.

Під мотивом (від латинського "moveo" – рухаю, штовхаю) у загальній психології розуміють те, що спонукає діяльність

[1] Кримінальний кодекс України (станом на 15 січня 2009 року). – Харків : Одисей, 2009. – Ст. 127.

людини, те, чому здійснюється така діяльність[1]. У психологічній літературі, існують і такі визначення: "більш чи менш адекватно усвідомлене спонукання виступає як мотив"[2]; "предмет потреби"[3]; "усвідомлене індивідом спонукання його дій та поведінки, осягнуте через зіставлення предмета потреби (чи потягу, прагнення, бажання), емоційного або афективного змісту переживання цієї потреби та очікуваного результату її задоволення"[4] тощо.

У сучасній правовій науці існує багато визначень поняття мотиву злочину. А.А. Піонтковський визначив мотив як спонукання, яким керувалась особа, вчиняючи злочин[5]. Схожу думку висловлював М. С. Таганцев[6]. Існує думка, що мотивом злочину можуть бути навіть почуття (емоції). Цю ідею підтримує Б.В. Харазишвілі, наголошуючи, що мотив є "емоційним станом особи, який виявляється у прояві волі, пов'язаної з розумінням необхідності даної поведінки і бажанням її здійснення"[7].

Б.С. Волков вважає, що мотив "стоїть на початку вольового процесу і виступає в якості рушійної сили до скоєння злочи-

---

[1] Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность : В 2 т. - Пер. с нем. / Х. Хекхаузен ; под ред. Б. М. Величковського. – М. : Педагогика, 1986. – Т. 1. – С. 96; Леонтьев А. Н. Мотивы / А. Н. Леонтьев // БСЭ. – 3-е изд. – М. : "Советская энциклопедия", 1988. – Т. 17. – С. 61.

[2] Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Изд. Мин. просвещ. РСФСР, 1946. – С. 542.

[3] Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы и эмоции / А. Н. Леонтьев. – М. : Изд-во МГУ, 1971. – С. 12.

[4] Основи психології : підручник для студентів вузів / за заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця ; гол. ред. С. В. Головко, М. С. Тимошик. – Київ : Либідь, 1995. – С. 246.

[5] Курс советского уголовного права : часть общая. – В 6-ти т. / ред. кол. : заслуж. деят. науки РСФСР, чл.-кор. АН СССР А. А. Пионтковский и др. – М. : Наука, 1970. – Т. 2. – С. 290.

[6] Таганцев Н. С. Русское уголовное право : лекции : часть общая. – В 2 т. / Н. С. Таганцев. – М. : Наука, 1994. – Т. 1. – С. 235.

[7] Харазишвили Б. В. Вопросы мотива поведения преступника в советском уголовном праве / Б. В. Харазишвили. – Тбилиси : Цодна, 1963. – С. 44.

ну"[1]. Подібну думку висловлюють й інші науковці, зокрема А.В. Савченко, який вважає, що мотив є рушійною силою злочинного діяння, його внутрішнім джерелом[2]. На думку М.Й. Коржанського, "мотив – це усвідомлені потреби людини (в їжі, одязі, житлі, спілкуванні, пізнанні, дозвіллі) як дійсні, так і уявні, які спонукають її до дії[3].

На іншій позиції стоїть І.Г. Фіановський, який вважає, що "мотив злочину -це усвідомлений і конкретно окреслений інтерес, що спонукав до вчинення суспільно небезпечного діяння"[4].

Незважаючи на розходження точок зору, взаємну критику і дискусійний характер багатьох положень, усі дослідники визнають, що мотив є спонуканням до злочинної поведінки, її внутрішнім джерелом.

В основі мотиву лежать потреби, інтереси, почуття, емоції, переконання, світогляд особи та ін. Причиною виникнення мотиву також звичайно виступає привід – об'єктивний чинник (випадок, обставина), що використо-вується при вчиненні злочину; це може бути образа, сварка, насильство тощо. Більш загальним щодо приводу є поняття "стимул", тобто зовнішня необхідність, що є безпосередньою активізуючою ланкою вчинку (раптово виникла небезпечна ситуація, примус, насильство, прохання тощо) і посилює спонукання до дії чи безпосередньо формує її мотивацію.

Перед вчиненням діяння (побоїв, мучення, інших насильницьких дій) в свідомості злочинця формується мотив (усві-

---

[1] Волков Б.С. Мотивы преступлений (угол.-прав. и соц. психол. исслед.) / Б.С. Волков. – Казань : Изд-во Казанск. ун-та, 1982. – С. 10.

[2] Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину : монографія / А. В. Савченко. - К. : Атіка, 2002. – С. 20.

[3] Коржанський М. Й. Кримінальне право України : частина загальна : курс лекцій / М. Й. Коржанський. – К. : Наук. думка та Укр. видавнича група, 1996. – С. 207.

[4] Филановский И. Г. Социально-психологическое отношение субъекта к преступлению / И. Г. Филановский – М. : Изд-во ЛГУ, 1970. – С. 46.

домлене спонукання (потреба, почуття тощо) до досягнення певної мети). Так, мотивом катування може бути користь, кар'єризм, помста, прагнення продемонструвати свою зверхність, перевагу над іншими людьми, расову, релігійну чи іншу ненависть, тобто здійснення дискримінації.

На нашу думку працівники міліції при вчиненні катувань можуть керуватися корисливими мотивами, що включають всі види мотивів, направлені на придбання матеріальних цінностей, поліпшення свого майнового статусу, підвищення добробуту. Мотив особистої вигоди досить різноманітний в своєму кримінальному прояві, проте у загальних рисах він детермінує дві групи корисливих спонукань: задоволення мінімальних прожиткових потреб; на збагачення. При цьому форма реалізації корисливого мотиву може бути достатньо складною.

До групи корисливих можуть бути віднесені т. з. "кар'єристські" мотиви, коли досягнення певного положення в службовій ієрархії розглядається індивідом як джерело збагачення (частіше всього незаконного). Тому для просування по службових сходах і призначення на бажану посаду співробітник може здійснювати ряд протизаконних дій в тому числі і катування, що дозволяють врешті решт виглядати у вигіднішому світлі з точки зору показників службової діяльності.

Як приклад вчинення катувань з "кар'єристських" мотивів розглянемо справу громадянина Н, (місто Хмельницький). 20.05.2004 р. між 13-ю і 14-ю годиною Н був затриманий працівниками міліції і доставлений до Південно-Західного районного відділу міліції. Біля півночі його привели до кабінету № 4, де працівники міліції запропонували йому зізнатися у вбивстві І. Погрожуючи, його допитували до 4 годин ранку. Потім, за словами Н : "Принесли шестикутний лом і пластиковий пакет, у пакеті була динамо-машина з товстими багатожильними дротами. Руки стисли наручниками, просмикнули лом між ліктями і під колінами, підвісили між столами (на яких є сліди від лому: столи покриті лаком, лак відлущився)...

Потім один з працівників міліції дістав з пакету динамомашину, від якої приєднав дроти до обох ніг. Почав крутити динамо-машину і запитувати: "Де пістолет, хто стріляв?"... Інший працівник міліції у цей час душив Н подушкою, щоб він не кричав... На початку восьмої години ранку працівники міліції припинили "процедури", тому що Н сказав, що напише явку з повинною"[1].

Після розкриття даного злочину працівники міліції могли розраховувати на подяку, або премію за розкриття тяжкого злочину по "гарячим слідам".

На нашу думку у приведеному випадку дії працівників міліції можна кваліфікувати по сукупності злочинів за ч. 2 ст. 127 та ст. 365 КК України. Оскільки, приведений вище злочин посягає на два об'єкти (здоров'я особи та нормальна діяльність органів державної влади).

У судовій практиці зустрічаються приклади змішаної форми "кар'єристських" і суто корисливих мотивів. Так, в 2001 р. оперуповноважені кримінального розшуку С., Н. і М., намагаючись розкрити злочин, викликали громадянина Н. у кабінет, де побили його руками і ногами, зв'язали ременем, підвісили на металевій трубі головою вниз. Тримали в такому положенні 30 хвилин, продовжуючи бити, після чого громадянин Н. був вимушений підписати визнання в нібито скоєній крадіжці. Після цього оперуповноважені почали вимагати від нього 1 тис. грн. за неутримання під вартою, відібрали як заставу паспорт і військовий квиток. Наступного дня громадянин Н. приніс і передав їм у дворі житлового будинку 250 грн[2].

В даному випадку дії працівників міліції на нашу думку необхідно кваліфікувати, окрім ч. 2 ст. 127, ще й за ст.ст. 365 та 368 КК України.

---

[1] Бущенко А.П. Проти катувань. Аналіз відповідності українського законодавства та практики стандартам й рекомендаціям Європейського Комітету запобігання катуванням та жорстокому поводженню. – Харків: Права людини, 2005. – С. 18.

[2] Там само. – С. 14.

На нашу думку на появу у працівника міліції корисливого мотиву до вчинення катувань впливають наступні фактори:

- показники ефективності роботи міліції – існуюча система оцінки діяльності міліції провокує працівників на застосування насильства з метою "прискорення" розкриття і розслідування злочинів.

- психологічне забезпечення ОВС – неефективність психологічного забезпечення службової діяльності ОВС призводить до того, що в міліцію, на етапі професійного відбору, потрапляють "випадкові" люди, які за своїми морально-психологічними якостями непридатні до служби.

- матеріально-технічне забезпечення ОВС – низька заробітна плата, погані побутові умови, відсутність спеціальних технічних засобів для розслідування злочинів, ненормований робочий день - усі ці чинники негативно впливають на психологічний стан працівників.

Отже, вирішення протидії застосування працівниками міліції катувань уявляється неможливим, якщо в системі МВС будуть присутні зазначені фактори.

Використана література:

1. Конвенція проти катувань, жорстоких, нелюдських, або принижуючих гідність людини видів поводження та покарання. – Одеса: Астропрінт, 1998. – 43 с.

2. Кримінальний кодекс України (станом на 15 січня 2009 року). – Харків : Одисей, 2009. – 311 с.

3. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность : В 2 т. - Пер. с нем. / Х. Хекхаузен ; под ред. Б. М. Величковського. – М. : Педагогика, 1986. – Т. 1. – 408 с.

4. Леонтьев А. Н. Мотивы / А. Н. Леонтьев // БСЭ. - 3-е изд. – М. : "Советская энциклопедия", 1988. – Т. 17. - 616 с.

5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. - М. : Изд. Мин. просвещ. РСФСР, 1946. – 704 с.

6. Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы и эмоции / А. Н. Леонтьев. – М. : Изд-во МГУ,1971. – 40 с.

7. Основи психології : підручник для студентів вузів / за заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця ; гол. ред. С. В. Головко, М. С. Тимошик. – Київ : Либідь, 1995. – 632 с.

8. Курс советского уголовного права : часть общая. – В 6-ти т. / ред. кол. : заслуж. деят. науки РСФСР, чл.-кор. АН СССР А. А. Пионтковский и др. – М. : Наука, 1970. – Т. 2. – 516 с.

9. Таганцев Н. С. Русское уголовное право : лекции : часть общая. – В 2 т. / Н. С. Та ганцев. – М. : Наука, 1994. – Т. 1.– 380 с.

10. Харазишвили Б. В. Вопросы мотива поведения преступника в советском уголовном праве / Б. В. Харазишвили. – Тбилиси : Цодна, 1963. – 314 с.

11. Волков Б.С. Мотивы преступлений (угол.-прав. и соц. психол. исслед.) / Б.С. Волков. – Казань : Изд-во Казанск. ун-та, 1982. – 152 с.

12. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину : монографія / А. В. Савченко. – К. : Атіка, 2002. – 144 с.

13. Коржанський М. Й. Кримінальне право України : частина загальна : курс лекцій / М. Й. Коржанський. – К. : Наук. думка та Укр. видавнича група, 1996. – 336 с.

14. Филановский И. Г. Социально-психологическое отношение субъекта к преступлению / И. Г. Филановский – М. : Изд-во ЛГУ, 1970. – 173 с.

15. Бущенко А.П. Проти катувань. Аналіз відповідності українського законодавства та практики стандартам й рекомендаціям Європейського Комітету запобігання катуванням та жорстокому поводженню. / Харківська правозахисна група; Худож.-оформлювач Б.Є. Захаров. – Харків: Права людини, 2005. – 240 с.

В.І. Серьожина
слухач магістратури
(Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ УНАСЛІДОК СТВОРЕННЯ АБО УТРИМАННЯ МІСЦЬ РОЗПУСТИ І ЗВІДНИЦТВА

В умовах становлення національної економіки, її інтеграції з міжнародними фінансовими системами, як ніколи гостро

постає питання про протидію "відмиванню" коштів, отриманих незаконним шляхом. В сучасній літературі легалізації приділено достатньо уваги, надано визначення легалізації та визначені її способи. У той же час питання, пов'язані з легалізацією доходів одержаних унаслідок створення або утримання місць розпусти і звідництва, детально не розглянуті. Утримувачі притонів отримують значні прибутки від свого "бізнесу", які витрачають на підтримання своєї злочинної діяльності або легалізують і користуються як законно отриманим прибутком. Цей процес набуває широких масштабів[1]. Посилення боротьби з сутенерством, торгівлею людьми, створенням та утриманням притонів вимагає розгляду легалізації доходів отриманих унаслідок цих злочинних дій та визначення позиції законодавця щодо цього.

В спеціальній літературі легалізацію визначають як здійснення дій спрямованих на приховування незаконного походження коштів або інших цінностей, з метою надання їм легального статусу і можливості їх використання в підприємницькій діяльності[2].

Стаття 209 Кримінального кодексу України передбачає, що легалізації повинно передувати суспільно небезпечне протиправне діяння, внаслідок якого були незаконно отримані певні доходи. Відповідно до цієї ж статті таким суспільно небезпечним протиправним діянням є діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох і більше років (за винятком діянь, передбачених статтями 207 і 212 Кримінального кодексу України) або яке визнається злочином за кримінальним законом іншої держави і за таке ж саме діяння передбачена відпо-

[1] "Грязные" деньги и закон. Правовые основы борьбы с легализацией преступных доходов: Сборник материалов /Под ред. Е.А. Абрамова. – М., 1994.

[2] Андрущенко І. Боротьба з легалізацією (відмиванням) грошових коштів, здобутих злочинним шляхом // Вісник Прокуратури України. – 2002. – № 3. – С. 61-65.

відальність Кримінальним кодексом України та внаслідок вчинення якого незаконно одержані доходи [1]. Ці діяння отримали назву предикатних злочинів.

Таким чином, до цих злочинів відноситься і злочин, передбачений ч. 2 ст. 302 КК України, – створення або утримання місць розпусти і звідництво, вчинені з метою наживи.

Об'єктивна сторона злочину проявляється у таких діях: 1) створенні місць розпусти; 2) їх утриманні; 3) звідництві для розпусти.

Створення місць розпусти – це дії, завдяки яким певний об'єкт починає використовуватися для розпусти (безладних статевих зв'язків, групових сексуальних дій, проституції). Це зокрема: відкриття закладів, які маскуються іншим призначенням (масажні кабінети, лазні, нічні клуби, стриптиз-бари), але використовуються для розпусти, підбір персоналу, придбання або наймання приміщень для вказаної мети. Збирання грошей для обладнання приміщення та інша допомога особі, що створила притон, яка надається їй після створення останнього, повинна розглядатися як пособництво в утриманні місця розпусти (ч. 5 ст. 27, ст. 302). Створення вказаного вище місця вважається закінченим з моменту безпосереднього вчинення самих дій, незалежно від того, чи почало воно фактично діяти.

Під утриманням місць розпусти розуміється забезпечення функціонування вказаних місць, а саме: підбір бажаючих скористатися цими місцями для розпусти, фактичне надання приміщення чи іншого об'єкта для розпусти, підтримання об'єкта в стані придатності для використання як місця розпусти (оплата комунальних послуг, охорона, прибирання). Утримання місця проявляється у систематичному наданні певного приміщення для вчинення розпусних дій. Це система дій, спрямованих на підтримання його функціонування (матеріаль-

[1] Кримінальний Кодекс України. – Х.: "Одиссей", 2008.

не забезпечення, обслуговування клієнтів, здійснення заходів конспірації тощо). Той, хто утримує притон, може бути володільцем приміщення чи розпоряджатися ним на інших підставах. Послуги можуть надаватися за плату чи безоплатно як знайомим, так і незнайомим йому особам.

Під наданням приміщення, про яке йдеться у ст. 302 КК України, слід розуміти, забезпечення можливості одній або кільком особам використати хоча б один раз приміщення для вчинення розпусних дій.

Таким чином, утримання місць розпусти проявляється в підтриманні протягом тривалого часу спеціально обладнаного для вчинення актів розпусти приміщення[1].

Вчиненими з метою наживи вказані дії вважаються тоді, коли вони вчинені з метою отримання матеріальної винагороди в будь-якій формі, а також ухилення від сплати суми, яку винний повинен був передати.

З об'єктивної сторони злочин передбачений ст. 302 КК України скоюється у наступних місцях: "за викликом", що здійснюється на території замовника; "за викликом", що здійснюється на території посередників чи повій; звідництво в банно-оздоровчих комплексах; звідництво, що відбувається в готелях, на плавзасобах; звідництво, що відбувається в розважальних закладах, ресторанах і нічних клубах; звідництво, яке відбувається на вулиці, транспортних магістралях, в місцях скупчення повій.

Для пошуку клієнтури посередники та утримувачі місць розпусти використовують засоби масової інформації та інші джерела для рекламування своїх послуг, найбільш відомими з яких є: газети, журнали, вуличні наклеювані оголошення, телебачення, радіо, візитні картки, мережа Інтернет.

Злочинна діяльність осіб, які займаються звідництвом, характеризується маскуванням. У газетних оголошеннях друку-

[1] Коржанський М.Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України. – К., Атіка, Академія, Ельга-Н, 2001.

ються номери мобільних телефонів, зареєстрованих на підставних осіб, посередниками використовуються можливості, надані операторами мобільного зв'язку, по переадресуванню дзвінка з номера одного оператора на інший, використовуються квартири, наймані на добу, залучаються по 2-3 диспетчери, які передають замовлення посереднику. Усі ці обставини значно утруднюють стеження та оперативне документування таких дій[1].

Що стосується місць розпусти, то ними є будь-які споруди чи інші об'єкти, в яких вчиняються розпусні дії. Це, зокрема, окремий жилий будинок, квартира чи їх частина, різноманітні нежилі (підвали, горища), виробничі (лазня, лікарський чи масажний кабінет) приміщення, транспортні засоби (каюти суден, вагони, салони автобусів чи літаків), а також намети, курені.

Місце розпусти (кубло, притон) характеризується такими ознаками: це житло (будинок, квартира, кімната, дача), а також інше приміщення, не призначене для проживання (гараж, сарай, склад, горище, підвал, землянка тощо); організатори чи особи, які створили та утримують таке приміщення, призначили його для багаторазового вчинення розпусних дій; воно систематично використовується одними й тими ж або різними особами для вчинення розпусних дій.

Утримувачі місць розпусти отримують великі прибутки з коштів, які їм виплачують посередники чи самі повії, а це досить значні суми. Протягом діяльності "фірм" по наданню сексуальних послуг у місті Києві працівниками відділу по боротьбі з торгівлею людьми встановлено, що 8 подібних закладів за час діяльності мали валовий прибуток до 100000 доларів США, що було виявлено та підраховано за списками клієнтури, які були вилучені працівниками спецпідрозділу у посере-

[1] Камолікова Ольга. Чи не відкрити нам публічний дім? // Газета "Хрещатик". – № 86 (2097). – П'ятниця, 14 червня 2002 року.

дників. Враховуючи розповсюдженість функціонування притонів на території України виявляється, що великі кошти залишаються поза увагою закону. Частина цих коштів витрачається на підтримання злочинної діяльності, а решті надається статус законного прибутку. Цими діяннями заподіюється шкода не тільки суспільству, але й державі.

Підсумовуючи вищевикладене вбачається, що злочинні діяння, які полягають у створенні та утриманні місць розпусти і звідництві та пов'язані з ними сутенерство, ввезення, збут і розповсюдження порнографічних предметів, торгівля людьми є значною базою для отримання незаконного прибутку. У той же час міжнародним та національним законодавством приділено недостатньо уваги до цього факту, а також до легалізації цих доходів[1].

На відміну від цього, згідно з Віденською конвенцією ООН від 19 грудня 1988 року "Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин" та ст. 306 КК України використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів виділяють як окремий склад злочину[2]. Крім цього, Постанова Пленуму Верховного Суду України "Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом" вказує, що використання коштів або іншого майна, одержаних унаслідок вчинення предикатного діяння, при здійсненні незаконної (у тому числі злочинної) діяльності не утворює складу злочину, передбаченого ст. 209 КК України, оскільки в цьому разі їм не надається легального статусу. Виняток становить використання коштів,

[1] Бергер І., Коваленко В.Л. Боротьба з відмиванням грошей в Україні – глобальна перспектива // Новий Кримінальний кодекс України: Питання застосування і вивчення: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. 2001 р. – К. – Х.: Юринком Інтер, 2002. – С. 145-146.

[2] Бондарева М. "Відмивання" грошей: міжнародні кримінально-правові аспекти проблеми // Право України. – 1999. – № 1. – С. 95-99.

здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, відповідальність за яке передбачена ст. 306 КК України[1]. Тобто законодавець передбачив окрему відповідальність за використання цих коштів, в тому числі використання при незаконній діяльності. Що стосується використання коштів отриманих унаслідок функціонування притонів, то незважаючи на широку розповсюдженість, велику суспільну небезпеку та активізацію боротьби з цим явищем, спеціальної відповідальності за це діяння передбачено не було.

Враховуючи вищевикладене, за легалізацію доходів, отриманих унаслідок створення та утримання місць розпусти і звідництва та пов'язаних з ними сутенерства, ввезення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів, торгівлі людьми доцільно передбачити окрему відповідальність в якості або окремого складу злочину, або як кваліфікуючу ознаку до складу злочину, передбаченого ст. 302 КК України. Наприклад, у такому формулюванні: "Розміщення коштів, здобутих від створення або утримання притонів розпусти, у банках, на підприємствах, в установах, організаціях та їх підрозділах або використання таких коштів для придбання об'єктів, майна, що підлягають приватизації, чи обладнання для виробничих чи інших потреб, або використання таких доходів (коштів і майна) з метою продовження створення або утримання притонів розпусти".

Використана література:

1. "Грязные" деньги и закон. Правовые основы борьбы с легализацией преступных доходов: Сборник материалов /Под ред. Е.А. Абрамова. – М., 1994.

[1] Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 15.04.2005 року "Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом".

2. Андрущенко І. Боротьба з легалізацією (відмиванням) грошових коштів, здобутих злочинним шляхом // Вісник Прокуратури України. – 2002. – № 3. – С. 61-65.

3. Кримінальний Кодекс України. – Х.: "Одиссей", 2008.

4. Камолікова Ольга. Чи не відкрити нам публічний дім? // Газета "Хрещатик". – № 86 (2097). – П'ятниця, 14 червня 2002 року.

5. Коржанський М.Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України. – К., Атіка, Академія, Ельга-Н, 2001.

6. Бергер І., Коваленко В.Л. Боротьба з відмиванням грошей в Україні – глобальна перспектива // Новий Кримінальний кодекс України: Питання застосування і вивчення: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. 2001 р. – К. – Х.: Юринком Інтер, 2002. – С. 145-146.

7. Бондарева М. "Відмивання" грошей: міжнародні кримінально-правові аспекти проблеми // Право України. – 1999. – № 1. – С. 95-99.

8. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 15.04.2005 року "Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом".

Е.П. Старовойтова
студент
(Луганский государственный университет внутренних дел имени Э.А. Дидоренко)

КОРРУПЦИОННЫЕ ДЕЙСТВИЯ И ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НИХ

Как известно, история борьбы с коррупцией характеризуется рядом специфических особенностей. Коррупция и как понятие, и как явление в официальных нормативных документах и практической деятельности не признавалась при советской власти. Вместо этого определения использовались термины "взяточничество", "злоупотребление служебным положением" "попустительство" и др.

Коррупция выступает как сложное социальное явление, которое зародилось в глубокой древности и продолжает существовать в настоящее время практически во всех странах мира.

В зависимости от сферы деятельности следует различать следующие виды коррупции:

1. Парламентская
2. Коррупция в сфере государственного управления.
3. Коррупция на предприятиях[1].

Мировой опыт показывает, что борьба с коррупцией все-таки возможна. Но так же, по нашему мнению, необходимо нормативно урегулировать многие формы деятельности государственного аппарата, которые сделали бы невозможным или значительно усложнили бы коррупционные проявления, постепенно сузили сферы чиновничьего произвола, внедрили различные формы эффективного контроля за принятием нормативно-правовых актов, решений и отказов в принятии законных решений, а также стимулировали бы процесс нравственного оздоровления общества. Представляется, что последнее тесно связано с кадровой политикой государства. Подбор и расстановка кадров ноа соответствующие посты должны осуществляться по принципу: порядочность, профессионализм, патриотизм[2]. Несоответствие хотя бы одному из этих принципов должно быть препятствием для назначения лица на государственную службу.

В таких условиях усиление борьбы с коррупцией является объективной необходимостью, поэтому должна вестись на основе и в рамках закона.

Так, Распоряжением Президента Украины от 28.09.1992 "О дополнительных мерах по усилению борьбы с преступностью и укреплением правопорядка в Украине" Кабинету Минист-

[1] Борисов В.І. Корупція в Україні: поняття, відповідальність, стан // Держава та регіони, 2004. – № 2. – С. 68–77.

[2] Щедрин Н В. "Основы общей теории предупреждения преступности": Учеб. пособие. – Харьков, 1999. – С. 127.

ров Украины, министерствам, и иным центральным органам государственной исполнительной власти, Совету Министров Республики Крым, местным государственным администрациям было предписано, в частности, рассмотреть материалы о финансовых нарушениях, злоупотреблениях в экономических структурах, возникших в процессе приватизации, изменения форм собственности, лицензировании и квотировании, отреагировать надлежащим образом на каждый из таких фактов, устранить недостатки в работе по борьбе с коррупцией и т.д.[1].

Первым шагом внедрения антикоррупционных действий для борьбы с данным явлением должно стать признание проблемы высокого уровня коррупции в Украине как общеукраинского феномена, а уже потом разработать комплекс мер для улучшения создавшейся ситуации. Стратегия преодоления коррупционного кризиса в Украине должна охватывать широкие круги представителей внутренней политики и бизнеса.

Следующим шагом является придание огласке спланированных мероприятий, с обязательной подачей информации в украинских и мировых СМИ. Думается, что этот шаг будет положительно воспринят как мировым сообществом, так и собственным населением. Наряду с "прямыми" мероприятиями, руководство Украины должно поддержать и "непрямые", а точнее, свободу печати, слова и информации; и общественные организации.

Не остаётся без внимания такое явление как доходы, полученные преступным путём. Еще в 2003 году мало кто считал серьезной проблемой недостаточную борьбу с отмыванием денег в Украине. Хотя наказание за отмывание предусмотрено особого внимания этому вопросу никто не уделял.

[1] Распоряжение Президента Украины от 28.09.1992 "О дополнительных мерах по усилению борьбы с преступностью и укреплением правопорядка в Украине".

Точной статистики, характеризующей украинские объемы отмывания денег, не существует. Не является секретом высокий уровень теневой экономики в государстве, однако с отмыванием эта проблема ничего общего не имеет: "грязными" деньгами эксперты считают средства, обращающиеся в таких криминальных сферах, как терроризм, торговля наркотиками и оружием, проституция. Украина же с ее мизерной долей участия в мировых финансовых потоках не представляет опасности как потенциальный финансист мирового терроризма.

Аспекты данной проблемы наталкивают на мысль, что санкции еще более снизят и без того невысокие темпы притока в Украину прямых иностранных инвестиций. А Западные рейтинговые агентства и инвестиционные компании будут и далее ухудшать кредитные рейтинги нашего государства. Учитывая факт пребывания Украины в "черном списке", можно сказать, что это приведет к тому, что международные финансовые организации, зарубежные правительства и компании будут избегать кредитования Украины и ее компаний. А это, в свою очередь, приведет как к сокращению объема кредитов, так и к увеличению их стоимости.

Закон предусматривает, что за коррупционные деяния и другие правонарушения, связанные с коррупцией, государственные служащие, народные депутаты и депутаты всех уровней вместе с председателями сельских, поселковых, городских, районных и областных советов подлежат административной ответственности. Уголовная ответственность за коррупционные действия не предусмотрена законом, а только отмечено, что это определяется в соответствии с требованиями действующего законодательства, то есть, прокурором. К таким правонарушениям относятся: злоупотребление служебным положением; превышение власти или служебных полномочий; получение взятки; вынесение судьями заведомо неправосудного приговора, решения, определения или постановления; вмеша-

тельства должностного лица в разрешение судебных дел, совершенное с использованием служебного положения; неисполнение органов внутренних дел, безопасности, совершенное должностным лицом с использованием своего служебного положения.

Совершение коррупционного правонарушения, не имеющего признаков. Преступления, влечет ответственность на основании Закона Украины " О борьбе с коррупцией", которая, как правило, состоит в применении и административного штрафа.

Лица, совершившие коррупционные деяния, не всегда могут привлекаться к уголовной ответственности. Для этого должно быть определенное основание, которое в уголовном праве называется основанием уголовной ответственности, т.е. состав преступления. Кроме того, уголовная ответственность – это самый строгий вид ответственности, поэтому применяться она должна как крайняя мера. Стандарты морального поведения лиц, уполномоченных на выполнение функций государства, должны поддерживаться постоянно с помощью таких мер воздействия, которые могут быть применены за проступки, не содержащие общественной опасности, характерной для преступлений, а именно: мер определенного административного дисциплинарного воздействия.

Такие меры эффективней, чем уголовная ответственность, поскольку их применение сопряжено с более простой процедурой; не требуют значительных материальных затрат со стороны государства и усилий его правоохранительных органов; наиболее полно соответствуют одному из основных принципов карательно-воспитательной политики, которого должно поддерживаться государство: наказание тем эффективней, чем быстрее оно применяется.

Срок, по истечении которого лицо считается не подвергавшимся административному взысканию, в статьях 7 и 8 За-

кона Украины "О борьбе с коррупцией"[1] устанавливается иначе, чем это определено в статье 39 КоАП Украины, где такой срок равен году со дня окончания исполнения взыскания[2]. Анализ норм, изложенных в указанных статьях, показывает, что лицо считается не подвергавшимся административному взысканию лишь после того, как пройдёт три года со дня его увольнения с должности или иного отстранения от выполнения функций государства, связанного с совершением им коррупционного деяния;

Субъекты, указанные в статье 2 Закона, за совершение коррупционных деяний и иных правонарушений, связанных с коррупцией, несут административную дисциплинарную ответственность на основании настоящего Закона. Вопросы об уголовной, гражданско-правовой правонарушения, связанные с коррупцией, решаются в соответствии с и материальной ответственности за коррупционные деяния и требованиями действующего законодательства. Военнослужащие и другие лица, которые согласно действующему законодательству привлекаются к ответственности за административные правонарушения в соответствии с дисциплинарными уставами, в случае совершения коррупционных деяний и иных правонарушений, связанных с коррупцией, несут ответственность, предусмотренную настоящим Законом.

Юридическая ответственность за коррупционные деяния предусматривается различными нормативно-правовыми актами в зависимости от степени тяжести совершения данного деяния.

Думается, что эффективность противодействия коррупции зависит, прежде всего, от отношения к этой проблеме первых лиц государства, их моральной и правовой чистоты. Решающим фактором противодействия коррупции является

[1] Закон Украины "О борьбе с коррупцией" от 05.10.1995 р.

[2] Ст. 39 Кодекса Украины об административных правонарушениях.

политическая воля. Проявление политической воли означает, что при наличии законных оснований закон может применяться к любому лицу, независимо от занимаемой им должности, политических взглядов, степени приближенности к руководству государства и других субъективных моментов. Из-за отсутствия политической воли, даже наиболее совершенное антикоррупционное законодательство обречено на декларативное существование, а деятельность правоохранительных структур — лишь на имитацию борьбы с коррупцией.

Также, уголовные дела в отношении почти половины должностных лиц, привлеченных к уголовной ответственности за взяточничество, не доходят до стадии судебного рассмотрения. Это вызвано тем, что до сих пор так и не выработана государственная стратегия противодействия этому явлению, не принят ряд важнейших антикоррупционных законов и иных общественно значимых документов, а меры, которыми сегодня пытаются оказать на нее воздействие, оцениваются профессионалами в большей степени как имитация государственной активности, поскольку они изначально малоэффективны.

Использованная литература:

1. Уголовный кодекс Украины.
2. Закон Украины "О борьбе с коррупцией" от 05.10.1995г.
3. Кодекс Украины об административных правонарушениях.
4. Суд та інші правоохоронні органи. Правоохоронна діяльність // Закони і коментарі: Навч. посіб. / М.І. Мельник, М.І. Хавронюк. - К.: Атіка, 2001. – С. 11-15.
5. Щедрин Н В. "Основы общей теории предупреждения преступности": Учеб. пособие. – Харьков, 1999. – С. 127.
6. Голос України. - 16 листопада 2005 р. - С. 3.
7. Таций В.Я., Борисов В.И. Научное обеспечение путей противодействия коррупции в Украине // Громадська експертиза. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні. – Вип. № 4. – К., 2004. – С. 44-48.

8. Борисов В.І. Корупція в Україні: поняття, відповідальність, стан // Держава та регіони, 2004. – № 2. – С. 68–77.

9. Мишин Г. Необходим закон о борьбе с коррупцией в высших эшелонах власти // Уголовное право. – № 2. – 2002. – С. 132–134.

Ю.Г. Старовойтова
здобувач кафедри кримінального права
*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)*

ДО ПИТАННЯ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ НОРМ ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УМИСНЕ НАДАННЯ СПЕЦІАЛЬНО УПОВНОВАЖЕНОМУ ОРГАНУ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ З ПИТАНЬ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ФІНАНСОВІ ОПЕРАЦІЇ ІЗ СТ 366 КК УКРАЇНИ

Відповідно до ч. 1 ст. 209-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України) злочином визнається повторне умисне надання спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу (далі – Уповноважений орган) завідомо недостовірної інформації про фінансові операції, які підлягають внутрішньому або обов'язковому фінансовому моніторингу. У той же час згідно з ч. 1 ст. 166-9 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) вчинення подібного діяння вперше утворює склад адміністративного проступку. Виходячи із соціально-правової природи цих діянь, їх вчинення неодмінно супроводжується внесенням у документи, які потім надсилаються Уповноваженому органу, неправдивих відомостей про певні фінансові операції. Зважаючи на це, виникає питання про співвідношення зазначених кримінально-правової і адміністративно-правової норм із нормою, яка передбачає кримінальну відповідальність за службове підроблення.

Із огляду на викладене метою цієї статті є з'ясування співвідношення ч. 1 ст. 209-1 КК України й ч. 1 ст. 166-9 КУпАП у частині відповідальності за умисне надання Уповноваженому органу недостовірної інформації із ст. 366 КК України.

Принагідно зауважимо, що в ч. 1 ст. 366 КК України злочином визнається службове підроблення, тобто внесення службовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, інше підроблення документів, а також складання і видача завідомо неправдивих документів.

Під видачею неправдивих документів розуміється надання або випуск службовою особою документів, зміст яких повністю або частково не відповідає дійсності й які були складені цією ж або іншою службовою особою [4, с. 993].

Із огляду на викладене, надання Уповноваженому органу недостовірної інформації із об'єктивної сторони цілком підпадає під ознаки видачі неправдивих документів.

Співпадають розглядувані склади злочинів і за суб'єктивними ознаками. Їх суб'єктом є службова особа, яка діє умисно.

Предмет злочину, передбаченого ст. 366 КК України визначається як офіційний документ. У контексті цієї статті М.І. Мельник під документом пропонує розуміти "передбачену законом форму одержання, зберігання, використання і розповсюдження інформації, яка має юридичне значення, шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці, дискеті або іншому носії" [4, с. 992]. Отже, предметом цього злочину є певна матеріальна форма інформації. При цьому шкода охоронюваним кримінальним законом відносинам завдається не шляхом впливу на цю форму, а шляхом негативного впливу на її зміст, тобто відомості, які в ній закріплюються.

Те ж саме відбувається й у випадку надання Уповноваженому органу завідомо недостовірної інформації. Негативного впливу зазнає інформація, яка міститься у файлі-повідомленні, а не її матеріальний носій.

Із урахуванням викладеного можна сказати, що в ч. 1 ст. 209-1 КК України законодавець конкретизує предмет злочинного діяння порівняно з ч. 1 ст. 366 КК України.

Наведені міркування дозволяють зробити висновок, що ч. 1 ст. 209-1 КК України закріплює ознаки службового підроблення, конкретизуючи деякі з них. Виходячи з цього ст. 366 КК України співвідноситься з ч. 1 ст. 209-1 КК України в частині, що передбачає відповідальність за повторне умисне надання Уповноваженому органу завідомо недостовірної інформації про певні фінансові операції, як загальна та спеціальна норми відповідно. При цьому при кваліфікації перевага має віддаватися спеціальній, оскільки вона більш повно відбиває ознаки вчиненого [2, с. 166; 3, с. 420].

Однак, згідно з ч. 1 ст. 209-1 КК України злочином визнається лише повторне умисне подання Уповноваженому органу недостовірної інформації про фінансові операції, які підлягають внутрішньому або обов'язковому фінансовому моніторингу, а вчинення такого діяння вперше підпадає під ознаки адміністративного проступку, передбаченого ч. 1 ст. 166-9 КпАП України.

Таким чином, розглядуване діяння, вчинене вперше, одночасно визнається й злочином, і адміністративним проступком. Отже, можна сказати, що з появою в КУпАП України ст. 166-9 службове підроблення у формі надання Уповноваженому органу завідомо недостовірної інформації було фактично декриміналізовано. У даному випадку, як видається, має місце колізія норм.

У юридичній літературі під колізією законів розуміється протиріччя один одному (зіткнення) двох чи більше формально чинних нормативних актів, виданих з приводу одного й того ж питання [1, с. 257]. Це "таке співвідношення між двома чи більше юридичними положеннями, коли вони спрямовані на регламентацію одного і того ж питання, але по-різному його вирішують. Тому застосування одного з них виключає застосу-

вання іншого, з кількох правоположень, які перебувають у колізії, слід визначити лише одне, яке є чинним" [3, с. 385]. О.К. Марін надає визначення колізії із урахуванням причин її виникнення. Так, він вважає, "колізією кримінально-правових норм можна і необхідно визначати як зумовлений недоліками побудови системи кримінального законодавства такий його стан, що характеризується наявністю двох чи більше норм, які суперечать одна одній за змістом, але спрямовані на урегулювання одного фактичного відношення" [2, с. 62].

Для подолання колізії між ч. 1 ст. 166-9 КпАП України та ч. 1 ст. 366 КК України вважаємо за доцільне виключити ознаку повторності з диспозиції ч. 1 ст. 209-1 КК України, а в ч. 1 ст. 166-9 КпАП України передбачити відповідальність за необережне ненадання Уповноваженому органу або надання йому недостовірної інформації про фінансові операції. На нашу думку, таке рішення буде відповідати кримінально-правовій політиці України, спрямованої на посилення боротьби з відмиванням доходів кримінального походження та вимогам міжнародних документів у цій сфері.

Варто зауважити, що питання про виключення з диспозиції ч. 1 ст. 209-1 КК України ознаки повторності вже піднімалося на законодавчому рівні. Так, у законопроекті № 7180 від 14 березня 2005 року пропонувалося внести до зазначеної кримінально-правової норми зміни, відповідно до яких встановити відповідальність за умисне неподання Уповноваженому органу в установлені законодавством строки або подання завідомо недостовірної інформації про фінансові операції, які підлягають фінансовому моніторингу [5]. У той же час, у ч. 2 ст. 209-1 КК України повторність пропонувалося зробити кваліфікуючою ознакою цього злочину.

На нашу думку, позиція щодо запровадження в ст. 209-1 КК України відповідальності за повторний злочин є цілком виправданою. Однак, при цьому слід розглянути питання про встановлення кваліфікуючої ознаки повторності не лише сто-

совно неподання або подання завідомо недостовірної інформації про фінансові операції, але й щодо розголошення інформації, яка надається Уповноваженому органу.

Використана література:

1. Большой юридический словарь / [ред. Сухарева А.Я., Крутских В.Е.]. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 704 с.

2. Марін О.К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм : [монографія] / Марін О.К. – К. : Атіка, 2003. – 224 с.

3. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації : [навч. посібник] / Навроцький В.О. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.

4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка]. – К. : Юридична думка, 2008. – 1216 с.

5. Проект Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму № 7180 від 14 березня 2005 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до документу : http://www.rada.gov.ua:8080/pls/zweb/webproc34?id=&pf3511=23870&pf35401=67536.

Т.С. Стурова
слухач магістратури
(Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)

ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ ФІНАНСУВАННЯ ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ КАНДИДАТА, ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ (БЛОКУ) ЯК СПОСІБ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ГРОШОВИХ КОШТІВ ТА КОРУПЦІЇ

Сьогодні в Україні саме вибори є універсальним демократичним засобом реформування конституційної системи влади в державі, а також соціально-політичного структурування гро-

мадянського суспільства як необхідної умови його самостійності і самоврядування.

В той же час, як свідчить судова практика, поряд з традиційними способами вчинення злочинів в сфері виборчих правовідносин (перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача (ст. 157 КК України), неправомірне використання виборчих бюлетенів, підлог виборчих документів або неправильний підрахунок голосів чи неправильне оголошення результатів виборів (ст. 158 КК УКраїни), порушення таємниці голосування (ст.159 КК України), а також порушення законодавства про референдум (ст.160 КК України) тощо), останнім часом виникають нові прийоми протиправного втручання в виборчий процес шляхом порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку). Ці дії не рідко пов'язані з легалізацією доходів, здобутих злочинним шляхом.

В умовах активного розвитку виборчого законодавства в Україні набуває своєї актуальності удосконалення правового регулювання фінансування виборів.

Метою пропонованої статті є дослідження способів легалізації грошових коштів при вчиненні порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної парії (блоку).

Окремі аспекти тіньового фінансування політичних партій аналізуються у працях таких дослідників як С. Борсуковою, М. Валецки, С. Любіна, Д. Трієсмана і ряду інших вітчизняних, а також зарубіжних вчених.

В Україні існує два види фінансування політичних партій: пряме (державне) та непряме (приватне). До прямого фінансування (державного) належить перерахування, надходження, витрати, облік, звітність та інші дії, що тягнуть за собою рух бюджетних та інших фінансових ресурсів держави, організацій, громадян, які можуть вплинути на волевиявлення виборців. Непря-

ме фінансування (приватне) пов'язане з наданням фінансової та матеріальної підтримки кандидатам, політичним партіям, безкоштовного ефірного часу для цілей виборів, а також поширенням безкоштовної інформації про кандидатів, наданням податкових пільг, утриманням виборчих комісій, інформаційних систем, що забезпечують вибори[1].

Одним з джерел в системі приватного фінансування політичних партій (блоків) та окремих кандидатів на виборні посади в органах державної влади та місцевого самоврядування є їх "тіньове інвестування", у застосуванні якого політики зазвичай зацікавлені оскільки воно є основним джерелом фактично ніким не контрольованих матеріальних коштів та інших цінностей. Джерелами таких "тіньових інвестицій" є кошти отримані певними посадовими особами у вигляді хабарів, "посередницьких" відсотків від суб'єктів підприємницької діяльності за забезпечення вирішення тих чи інших питань в органах державної та місцевої влади, а також в результаті відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом. Наслідком таких протиправних діянь стає порушення порядку фінансування політичних партій, кандидатів (блоків).

Так, посадові особи часто маскують свої незаконні доходи через мережу холдингових компаній і офшорних банків, розміщених за межами країн їх проживання. Вони не рідко залучають довірених осіб або членів сім'ї для переміщення або розпорядження активами від їх імені, в тому числі й для фінансування їх особистої виборчої кампанії або політичної партії (блоку), до виборчих списків якої вони включені.

Зазвичай формування виборчих фондів відбувається по такій схемі: зацікавлені особи, які бажають залишатися "в тіні", вручають готівку партійному керівництву, погоджуючись бу-

[1] Див.: Колющші Є.І. Питання теорії і практики застосування російського законодавства про фінансування виборів // Вибори Президента України – 1999: проблеми теорії і практики (доповіді, виступи, рекомендації): Зб. матеріалів міжнар. наук-практ. конф. – К., 2000. – С. 253.

ти в ролі офіційного спонсора виборчої кампанії, а потім задекларована ним сума перераховується до виборчого фонду. Тобто офіційно надана спонсорська допомога компенсується ще тіньовими коштами, причому в значно більшому розмірі, ніж офіційні надходження.

Необхідно відзначити, що саме за тіньові кошти здійснюються так звані "інші" витрати: робота політичних технологів; гонорари і оплата їх відряджень та працівників штабів; мешкання, транспортні витрати, мобільний зв'язок, блокування інформації в ЗМІ, публікації у пресі, забезпечення безпеки, охорона приміщень і тому подібне. Особливої оплати вимагають матеріали провокаційного, скандального або компрометуючого характеру (так званий "чорний піар"), також політичні акції, які носять протиправний характер. Звичайно, що облік і контроль проводиться, але не за відповідними формами звітності і контролю, а через "чорну бухгалтерію" (чеки, рахунки, розписки). На підставі цих документів складаються тіньові звіти, але перевірити достовірність цих звітів, по суті, неможливо[1].

Вказане дозволяє зробити висновок про те, що необхідно законодавчом врегулюватиі механізми контролю "тіньового інвестування" окремих кандидатів на вибірні посади, політичних партій (блоків) яке створює для них істотні переваги у виборчих кампаніях.

Слід зазначити, що вказані негативні явища стають можливими через певну недосконалість Законів України "Про політичні партії в Україні", а також "Про вибори народних депутатів України" в частині формування виборчого фонду кандидатів, політичних партій (блоків), а також його використання.

Закон України "Про вибори народних депутатів України" не позбавляє можливості укладати так звану угоду з фінансо-

[1] Див.: Валецькі М. Система політичного фінансування в країнах Центральної та Східної Європи // Політичні фінанси: регулювання і практика. Міжнародна конференція. – К.: 2002. – С. 95.

вими донорами і у подальшому відбувається "зрощення" політичної діяльності партії з бізнесом. Це дозволяє створювати різного роду корупційні схеми і операції. Зазначений корупційний сценарій розвитку політичної системи відомий багатьом західноєвропейським державам, який нажаль, має своє втілення і в сучасній українській реальності. Так, у ст. 3 вищезгаданого закону встановлено заборону "робити добровільні внески до виборчого фонду партії (блоку) лише:

1) іноземцям і особам без громадянства;

2) анонімним жертводавцям (без вказівки в платіжному документі відомостей, передбачених частиною четвертої цієї статті)".

Крім того, п. 2 статті 53 цього нормативно-правового акту передбачає, що добровільний внесок фізичної особи до виборчого фонду однієї партії (блоку) не може перевищувати чотириста мінімальних розмірів заробітної плати. Проте названий Закон не передбачає загальної суми накопичувального фонду і ліміту на витрати під час виборчої кампанії, яка дає можливість фізичній особі через підставних осіб вносити таку суму не один, а два, три і більше разів, за умови, що така особа зі своєї заробітної плати сплатила податок.

На наш погляд що істотною прогалиною є те, що в чинному законодавстві не врегульовано питання про здійснення пожертвувань в натуральній формі. Отже, фактично немає заборони надання кандидатам безоплатно будь-яких матеріальних цінностей, які необхідні для проведення передвиборної кампанії. Як відзначає І.В. Дробуш, це може бути друкарська продукція агітаційного характеру, певні товари з агітаційною символікою, сировина для виготовлення передвиборної агітації тощо. Ця законодавча прогалина призводить до безконтрольності і відсутності звітності партій (блоків) з таких пожертвувань, а також дозволяє легалізовувати доходи, здобуті злочинним шляхом. Таке відмивання зазвичай робиться за наступ-

ною схемою (з деякими незначними змінами). Особа N, яка бажає профінансувати політичну партію, кандидата (блок) вносить на трастовий рахунок місцевого фінансової установи певну суму (готівкою), яка була здобута злочинним шляхом. Фінансова установа або перераховує її на рахунок будь-якого підприємства чи фірми безготівкою або сама придбає певні матеріальні цінності, які необхідні для проведення передвиборної компанії, і надалі жертвує партії.

На жаль, в Законі "Про вибори народних депутатів України" можна знайти немало "лазівок" не тільки для поповнення надходжень до виборчого фонду, але і для уникнення контролю за його використанням.

Оскільки приватні кошти, поряд з державними є важливим джерелом фінансування політичних партій, то вважаємо за доцільне доповнити пункт 6 статті 86 Закону України "Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад і сільських, селищних, міських голів" наступними підпунктомами:

"3) заборона пожертвувань від релігійних інституцій;

4) заборона пожертвувань від державних підприємств, фірм, які проводять товари або надають послуги для публічного адміністративного сектора;

5) заборона пожертвувань від офшорних кампаній".

Оскільки проблема порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної парії (блоку) як способів легалізації грошових коштів, отриманих злочинним шляхом, та корупції містить багато інших невисвітлених аспектів, вважаємо ретельне дослідження цього питання перспективним напрямком подальших наукових розвідок.

В.Є. Тарасенко
доцент кафедри економічної безпеки
кандидат юридичних наук, доцент
(Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ ГРОМАДЯН У ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Поняття "економічна злочинність" або "злочинність в сфері економіки" разом з такими поняттями як "організована злочинність", "легалізація коштів, здобутих злочинним шляхом", міцно увійшли до понятійного апарату вчених, юристів та практичних працівників правоохоронних органів всього світу.

У юридичній літературі питання щодо поняття безпосередньо злочинів в сфері економіки залишається відкритим. Так, на думку В.Т. Білоуса, кримінальне право України зараз не знає такого законодавчого поняття як "економічний злочин". Але ж в офіційних колах, законодавчих актах та документах вживаються такі терміни як "злочини в сфері економіки", "злочини економічної спрямованості", "злочинність в сфері економічних відносин", "економічні злочини", "злочини в сфері економічної діяльності" та ін. Це дозволяє говорити не лише про наукове, але й про офіційне визнання доцільності виділення таких злочинів[1].

Вперше наукову розробку поняття злочинів в сфері економіки почали у 1945 році американські дослідники так званої "білокомірцевої" злочинності, до яких були причетні високопоставлені особи у сфері бізнесу. Потім до цих злочинів почали відносити кримінальні ухиляння від сплати податків, комп'ютерні та інші злочини ринкової економіки, що завдавали збит-

[1] Білоус В.Т. Координація боротьби з економічною злочинністю: Монографія. – Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2002. – С. 68.

ків окремим групам, секторам економіки, підприємницькій діяльності й державі[1].

На сучасному етапі науковці вважають, що специфічність ознак зазначеного кола злочинів полягає у тому, що вони значною мірою є корисливо вмотивованими і вчиняються особами, які пов'язані з регулюванням такої діяльності та контролем за нею. Найбільш розповсюдженим є твердження про віднесення до категорії таких, що вчиняються в сфері економіки, злочинів проти власності, сферах господарської та службової діяльності. Деякі науковці пов'язують економічні злочини з господарськими, вважають, що саме господарські злочини є центральної ланкою злочинів в сфері економіки[2].

Як бачимо, питання щодо визначення поняття економічних злочинів до сих пір залишається дискусійним. На нашу думку, найбільш прийнятною є думка В.Д. Пчолкіна, який під злочинами в сфері економіки (економічними злочинами) визначає передбачені кримінальним законом зумисні суспільнонебезпечні діяння, вчинені на підприємствах будь-якої форми власності, що посягають на суспільні економічні відносини, засновані на принципах свободи економічної діяльності, здійснення її на законних підставах, сумлінної конкуренції її суб'єктів, їх добропорядності й заборони завідомо кримінальних форм їхнього поводження[3].

Зазначений автор, аналізуючи погляди науковців на економічні злочини, зазначає, що економічна злочинність включає в себе: умисні корисливі господарсько-економічні злочини;

---

[1] Сатерленд Эдвин Х. Являются ли преступления людей в белых воротничках преступлениями?// Социология преступности. – М., 1996. – С. 45-59.

[2] Саенко В.П. Экономическая обусловленность уголовно-правовых норм об ответственности за хозяйственные преступления: Автореф. дис… канд. юрид. наук. – М., 1994. – С. 8; Білоус В.Т. Координація боротьби з економічною злочинністю: Монографія. – Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2002. – С. 72 та ін.

[3] Пчолкін В.Д. Розкриття злочинів у харчовій промисловості: Монографія. – Одеса: Вид-во ОЮІ НУВС, 2005. – С. 110.

злочини посадових осіб, що завдають істотної шкоди у сфері економічної діяльності; злочини, які завдають шкоди економічним відносинам власності, а також комерційній, фінансовій, банківській та іншій господарсько-економічній діяльності[1].

Дослідження економічних та соціально-політичних відносин сучасної України підтверджують, що їх трансформація проходить з постійним зростанням тіньового сегменту економіки та масштабів корупції, які надають підтримку та є необхідним підґрунтям для якісного переродження організованої злочинності. І навпаки, сучасна організована злочинність не завуальовує свою діяльність, а блокує реакцію держави за допомогою корупції та тіньового бізнесу.

Криміналізація суспільства та економіки потребує від правоохоронних органів перебудови всієї системи діяльності, насамперед оперативно-розшукової, у галузі створення ефективної системи протидії злочинності. Виходячи з цього, держава прикладає усіх зусиль щодо нейтралізації зазначених негативних явищ, перш за все, шляхом застосування заходів державного-правового забезпечення. Завдання щодо протидії економічній злочинності в системі ОВС України покладено на підрозділи ДСБЕЗ. Дані підрозділи здійснюють боротьбу зі злочинністю за допомогою специфічних оперативно-розшукових методів, заходів та засобів, в тому числі, використовуючи за для зазначених цілей конфіденційну допомогу громадян.

Необхідність використання негласних співробітників, проведення негласної роботи обумовлено тим, що лише гласними методами та засобами протидіяти злочинності, особливо економічній, просто неможливо. Навіть спеціальних сил, засобів і методів ОРД не завжди виявляється достатньо ефективним способом вирішення задач правоохоронної діяльності, оскіль-

[1] Пчолкін В.Д. Розкриття злочинів у харчовій промисловості: Монографія. – Одеса: Вид-во ОЮІ НУВС, 2005. – С. 110.

ки вони потребують постійного вдосконалення відповідно перетворенням, що відбуваються в суспільстві.

Тому, визначальне місце у вирішенні завдань підрозділів ДСБЕЗ належить саме оперативно-розшуковій діяльності. Ст. 5 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" надала право суб'єктам ОРД, до яких відноситься й підрозділи ДСБЕЗ, здійснювати оперативно-розшукову діяльність. Ці суб'єкти одержали відповідні права та обов'язки, в тому числі, мати мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників[1].

Конфіденційні відносини можуть встановлюватись з фізичними особами, незалежно від їх громадянства, національності, статі, посадового, соціального і майнового стану, належності до громадських об'єднань, політичних, ідеологічних і релігійних переконань. Залучення до негласного співробітництва з оперативним підрозділом може здійснюватись лише з метою виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, а саме для пошуку і фіксації фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави[2].

Теоретичними розробками, спрямованими на вдосконалення проблем конфіденційного співробітництва в ОРД у різні періоди займалися такі видатні вчені, як В.М. Атмажитов, І.І. Басецький, Б.Є. Богданов, Д.В. Гребельский, Е.О. Дідоренко, О.Ф. Долженков, Л.Н. Калинкович, І.П. Козаченко, Я.Ю. Кондратьєв, А.Г. Лєкарь, В.А. Лукашов, С.С. Овчинський, В.Л. Ортинський, В.Г. Самойлов, В.Г. Сергєєв, О.П. Снігерьов та інші.

---

[1] Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" від 18.02.1992р. Основні чинні кодекси і закони України. Уклад. Ю.П. Єлісовенко. – 2-ге вид. – К.: Махаон, 2003. – 976 с. – Ст.5.

[2] Там само. – Ст.1.

Окремі проблеми конфіденційних відносин розглядалися у наукових роботах А.В. Єфремова, В.П. Захарова, В.А. Некрасова, Д.Й. Никофорчука, Е.В. Рижкова, В.Л. Регульского, Ю.Е. Черкасова, І.Р. Шинкаренка та інших.

Безперечно, думки усіх зазначених вище провідних науковців складають теоретичну базу дослідження проблем конфіденційного співробітництва в цілому та безпосередньо оперативних підрозділів ДСБЕЗ ОВС України у протидії економічній злочинності.

Виходячи зі змісту ст.11 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність"[1], до негласного співробітництва з оперативними підрозділами можуть залучатися громадяни України, особи, які мають подвійне громадянство, особи без громадянства та іноземні громадяни, які досягли 18 років, тобто дієздатні особи. Закон забороняє залучати до конфіденційного співробітництва недієздатних осіб, які мають психічні захворювання або за станом свого здоров'я не спроможні виконувати завдання оперативно-розшукової діяльності.

Здійснення негласної роботи оперативними підрозділами ДСБЕЗ в залежності від об'єкту впливу, характеристики злочинів та особистості злочинців має певні специфічні особливості. Злочини в сфері економіки здебільшого мають замаскований груповий характер, вчиняються професійними особами, які мають вищу освіту, практичний досвід та відповідну підготовку в залежності від характеру діяльності, займають відповідні посади, у т.ч. керівні.

Не можна не враховувати той факт, що злочини, вчинені у сфері економіки, по своєму характеру відносяться до категорії тривалих. Це свідчить про те, що за один день, а у деяких випадках місяць і навіть рік такі злочини не вчиняються і не об-

[1] Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" від 18.02.1992р. Основні чинні кодекси і закони України. Уклад. Ю.П. Єлісовенко. – 2-ге вид. – К.: Махаон, 2003. – 976 с. – Ст.11.

межуються одноразовими діями. Злочинні дії, як правило, повторюються неодноразово і завдання підрозділів ДСБЕЗ полягають у своєчасному реагуванні на факти незаконних дій, у тому числі, за допомогою негласних співробітників.

На даний час в теорії ОРД ще не повністю розроблені деякі принципові положення здійснення оперативно-розшукової діяльності підрозділами ДСБЕЗ, особливо потребують вдосконалення питання використання конфідентів, їх соціального та правового захисту і таке ін. А тому зазначені питання потребують більш детального дослідження.

Використана література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини. Від 4.11.1996 р. // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13.

3. Закон України "Про державну таємницю" // Відомості Верховної Ради. – 1994. – № 16. – Ст. 93.

4. Закон України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" // Відомості Верховної Ради. – 1994. – № 11. – Ст. 51.

5. Закон України "Про інформацію" // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

6. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" від 18.02.1992р. Основні чинні кодекси і закони України. Уклад. Ю.П. Єлісовенко. – 2-ге вид. – К.:Махаон, 2003. – 976 с.

7. Закон України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю" // Відомості Верховної Ради. – 1993. – № 35. – Ст. 358.

8. Білоус В.Т. Координація боротьби з економічною злочинністю: Монографія. – Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2002. – С. 68.

9. Сатерленд Эдвин Х. Являются ли преступления людей в белых воротничках преступлениями?// Социология преступности. – М., 1996. – 258 с.

10. Саенко В.П. Экономическая обусловленность уголовно-правовых норм об ответственности за хозяйственные преступления: Автореф. дис… канд. юрид. наук. – М., 1994. – 21 с.

11. Пчолкін В.Д. Розкриття злочинів у харчовій промисловості: Монографія. – Одеса: Вид-во ОЮІ НУВС, 2005. – 376 с. – С. 110.

Ю.С. Тіщенко
слухач магістратури
(*Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*)

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Кримінальне право в будь-якому історичному періоді виконує важливе завдання – охорони суспільства від найбільш небезпечних посягань на його інтереси. В сучасних умовах воно не втрачає своєї важливості та ключової ролі в протидії злочинності, у тому числі корупційної.

Завдання, які стоять перед кримінальним правом, сьогодні все більш набувають загальносвітове, універсальне значення, що викликає необхідність розвитку міжнародних кримінально-правових інститутів.

Міжнародне співробітництво у боротьбі з корупцією на сьогодні є найбільш актуальним напрямком протидії цьому явищу. Для нових форм корупції – міжнародної й транснаціональної – цей напрямок протидії є провідним та єдино можливим. Це положення зумовлене тією обставиною, що для корупційної злочинності, як і для інших її видів, давно не існує національних меж.

Саме поняття "співробітництво" означає "працю разом, спільно, участь у загальній справі"[1]. Отже, під міжнародним

[1] Ожегов С.М. Словарь русского языка. – М., 1973. – С. 691.

співробітництвом слід розуміти спільну працю, участь в загальних справах, які складаються у стосунках між народами, державами у сфері зовнішньої політики. Відповідно до Статуту ООН (1945 р.), Декларації про принципи міжнародного права (1970 р.), Заключного акту наради з безпеки та співробітництва держав у Європі (1975 р.), всі держави повинні підтримувати та розвивати співробітництво одна з іншою згідно з метою та принципами Статуту ООН, іншими міжнародно-правовими документами та обов'язками[1].

Реформування антикорупційного законодавства, яке відбувається у наш час ускладнюється тим, що воно має здійснюватися на основі імплементації міжнародно-правових стандартів протидії корупції, які були сформовані останніми роками й закріплені в таких документах як: Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 р.), Конвенція ООН "Про корупцію" (2003 р.), Конвенція Ради Європи про корупцію в контексті кримінального права (1999 р.), Конвенція Ради Європи про корупцію в контексті цивільного права (1999 р.), Конвенція Організації економічного співробітництва та розвитку про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб в міжнародних економічних трансакціях (1997 р.) та інші.

Базовим міжнародним договором, який призначений консолідувати зусилля держав у боротьбі з корупцією у світовому масштабі, є Конвенція ООН "Про корупцію" від 31 жовтня 2003 р., яку Україна підписала, але не ратифікувала. Також слід відмітити серед договорів, направлених на поєднання зусиль по боротьбі з корупцією, яка підписала Україна, Конвенцію Ради Європи про корупцію в контексті кримінального права від 1999 р. Однак на теперішній час Україною не виконані умови, визначені у законі про ратифікацію цієї конвенції.

[1] Див.: Цепелев В.Ф. Международное сотрудничество в борьбе с преступностью: уголовно-правовые. криминологические и организационно-правовые аспекты. – М., 2001 – С. 17.

Указом Президента України №39/2006 р. від 20 січня 2006 р. "Про план заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи" відповідно до рекомендацій ПАРЄ з метою здійснення заходів, які спрямовані на подолання корупції, передбачено підготувати і внести на розгляд Верховної Ради законопроекти щодо ратифікації Конвенції Ради Європи про корупції в контексті кримінального права та додаткового протоколу до неї (CETS 191, від 15 травня 2003 р.).

Конвенція ООН "Про корупцію" набула чинності 15 грудня 2005 року. Саме ООН виконує координуючу функцію у формуванні правового фундаменту для протидії корупції за умов світового співтовариства. Припускається, що Конвенція являтиме собою основу для приведення національного законодавства держав-учасниць у відповідність з об'єктивно необхідними заходами подолання корупції. Станом на 20 квітня 2006 року Конвенція підписана 140 країнами, ратифікована 48 (у тому числі пострадянськими країнами – Латвією, Білорусією, Киргизстаном, Туркменістаном, Азербайджаном). Показовим є те, що серед країн, які ратифікували цю конвенцію, є не лише країни "зрілої" демократії (наприклад Франція), але й такі, де відбуваються глибокі суспільні трансформації демократичної спрямованості, які актуалізують завдання подолання корупції як функціонального та системного елемента суспільного життя (країни Латинської Америки, Азії, Африки, постсоціалістичні країни Європи)[1]. Очевидно, ратифікація Україною цієї Конвенції сприйматиметься саме як свідчення її прагнень реально активізувати діяльність із протидії корупції.

У документі виділені три пріоритетних напрямки діяльності держав-учасниць, а саме: сприяння вжиттю й посиленню

[1] Див.: Номоконов В.А. Международно-правовые средства противодействия коррупции // Інформаційний бюлетень Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю. – К.: МНДЦ, 2006. – Вип. 4. – С. 110.

заходів, спрямованих на більш ефективне й дієве запобігання корупції та боротьбу з нею; заохочення, сприяння та підтримка міжнародного співробітництва й технічної допомоги в запобіганні корупції та в боротьбі з нею, зокрема в поверненні активів; заохочення чесності, відповідальності й належного управління громадськими справами й державним майном (ст. 1 Конвенції ООН "Про корупцію").

Згідно зі ст. 6 Конвенції ООН "Про корупцію": 1) кожна держава-учасник забезпечує, відповідно до принципів своєї правової системи, наявність органу чи у відповідних випадках – органів, що здійснюють попередження корупції за допомогою таких заходів як, проведення політики, передбаченої ст. 5, а також контроль та координація такої політики; розширення та поширення знань з питань запобігання корупції. Кожна держава-учасниця повідомляє Генеральному Секретареві назву та адресу органу чи органів, які можуть надавати іншим державам-учасницям сприяння в розробці та реалізації відповідних заходів з попередження корупції. Практичне завдання, що виникає при цьому, стосується вирішення питання про визначення такого органу. Виходячи зі змісту ст. 5 та інших статей Конвенції, а також згідно з Постановою Кабінету Міністрів від 14 листопада 2006 року "Про затвердження Положення Про Міністерство юстиції України", де одними з головних завдань цього органу є забезпечення реалізації державної правової політики та політики у сфері адаптації законодавства України до законодавства ЄС та здійснення міжнародно-правового співробітництва, ним доцільно визначити Міністерство юстиції.

Досить складним є положення стосовно екстрадиції, викладені в ст. 44 Конвенції. Відповідно до ч. 1 ст. 44 екстрадиція застосовується до злочинів, визначених цією Конвенцією, якщо особа, щодо якої робиться запит про видачу, перебуває на території запитуваної Держави-учасниці, за умови, що діяння, у зв'язку з яким зроблено запит про видачу, є кримі-

нально караним відповідно до внутрішнього права як запитуючої Держави-учасниці, так і запитуваної Держави-учасниці.

Переважна більшість країн, які ратифікували Конвенцію, роблять застереження, згідно з яким екстрадиція має здійснюватися на основі двосторонніх договорів. Очевидно, аналогічним має бути і застереження України стосовно цієї статті. Разом із тим, варто звернути увагу на те, що відповідно до ч. 1 ст. 27 Конвенції Ради Європи про корупцію в контексті кримінального права (1999) кримінальні правопорушення, визначені конвенцією, вважаються такими, що включені до будь-якого договору про видачу правопорушників, чинного між сторонами, як правопорушення, що тягнуть видачу.

Конвенція Ради Європи про корупцію в контексті кримінального права (від 27 січня 1999 р.,) набула чинності 1 липня 2002 року. Станом на 2006 рік її підписано всіма членами Ради Європи, за винятком Ліхтенштейну та Монако, а також Білорусією, Мексикою та США, ратифіковано – 32 країнами[1].

В преамбулі Конвенції про кримінальну відповідальність за корупцію визначається важливість активізації співробітництва між іншими державами, що підписали цю Конвенцію, а також мова йде про те, що ефективна боротьба із корупцією вимагає розширення, активізації та поліпшення міжнародного співробітництва у кримінальних справах.

Виходячи з досвіду ратифікації Конвенції іншими країнами (зокрема постсоціалістичними країнами, які мають певні аналогії з правовою системою України), а також ураховуючи специфіку українського законодавства про кримінальну відповідальність слід звернути увагу на таке питання.

---

[1] Див.: Номоконов В.А. Международно-правовые средства противодействия коррупции // Інформаційний бюлетень Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю. – К.: МНДЦ, 2006. – Вип. 4. – С. 115.

У ст. 18 Конвенції Ради Європи про корупцію в контексті кримінального права зазначається, що кожна сторона вживатиме таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення відповідальності юридичних осіб за передбачені цією Конвенцією кримінальні злочини – дачу хабара, зловживання впливом та відмивання доходів, – вчинені на їхню користь будь-якою фізичною особою, яка діяла незалежно або як представник того чи іншого органу юридичної особи та яка обіймає керівну посаду у цій юридичній особі. Слід зауважити, що законодавство багатьох країн, у тому числі і українське не передбачає кримінальної відповідальності юридичних осіб у зв'язку зі скоєнням корупційних злочинів.

Так, Указом Президента України № 39/2006 р. від 20 січня 2006 р. "Про план заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в раді Європи" має бути підготовлено та внесено на розгляд Верховної Ради законопроект про кримінальну відповідальність юридичних осіб. Вважаємо, що таке рішення є поспішним і необгрунтованим з огляду на таку обставину. Інститут кримінальної відповідальності юридичної особи не може в раціональні терміни ввійти до системи кримінального законодавства і правозастосовчої практики. Його ефективність виявиться низькою через чисельні інституційні та соціальні перешкоди.

Проведений аналіз засвідчує реальність проведення ратифікації базових міжнародно-правових конвенцій у сфері протидії корупції в досить короткі терміни. Разом із тим, потребують додаткового дослідження напрямки проведення змін в нормативно-правових засадах національної моделі протидії корупції, які стають необхідними для забезпечення дієвої імплементації міжнародних стандартів у цій сфері.

Л.О. Ужва
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
кандидат юридичних наук
(*Академія митної служби України*)

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТА КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

У 2004 році група експертів проводила дослідження корупції в Україні. Одним з перших питань, що з'ясовувались під час дослідження було визначення проблем сучасної України, що непокоять населення більш за все. На другому місці серед таких питань з результатом 41% стоїть корупція в органах влади. Більше українців турбує лише низька заробітна плата (61%). Переважна більшість респондентів (85%) вважають, що корупція в країні, а також корупція в органах виконавчої влади – це цілком звичайне явище [1] [1, с. 41].

Вряд чи когось здивує таке ставлення населення до зазначеної проблеми. Ми давно вже звикли, що практичне жодне питання не можна вирішити, якщо звернутись до державної установи і не використати при цьому "подзвоночне" право та (або) не сплатити хабара.

Про вплив корупції на життя і розвиток суспільства, про небезпеку цього явища сказано і написано багато. Проблеми боротьби з корупцією досліджувались в роботах М.І. Мельника, М.І. Хавронюка, М.І. Камлика, Є.В. Невмержицького, О.О. Дудорова, А.С. Беніцького, В.В. Коваленка, В.І. Борисова, В.В. Сташиса, Ю.В. Бауліна, Я.М. Кашуби та багатьох інших вчених. Немало уваги приділялося й визначенню суб'єкта корупційних злочинів, проте до цього часу однозначного вирішення цього питання не існує.

[1] Корупція в Україні: 2004 рік (погляд з 2008 року) / За ред. М.В. Буроменського, А.В. Сердюка – Харків: Яшма, 2008. – 224 с.

Вирішення зазначеного питання має велике значення, бо врешті-решт від цього залежать ефективність антикорупційних заходів, які застосовуються державою. З урахуванням ступеня суспільної небезпеки корупційних діянь та гострої необхідності у встановленні такого рівня відповідальності за корупційні вчинки, який забезпечить дієву профілактику та покарання, необхідно забезпечити нормативне виокремлення зловживання службовим становищем особами, які не виконують державних владних функцій від зловживань осіб, на яких покладено виконання функцій державної влади: законодавчої, судової, виконавчої, в тому числі правоохоронних органів та прокуратури.

В науці кримінального права під корупційними злочинами прийнято вважати зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень, одержання і давання хабара та ряд інших злочинів, пов'язаних з незаконним використанням владних повноважень. Закон про кримінальну відповідальність визнає суб'єктами корупційних злочинів службових осіб, а саме осіб, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно або тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням. Службовими особами також визнаються іноземці або особи без громадянства, які виконують обов'язки, зазначені вище (Примітка до ст. 364 КК України).

Звернімося до Закону України "Про боротьбу з корупцією". Відповідно до ст. 2 цього закону суб'єктами корупційних діянь є особи, уповноважені на виконання функцій держави, - державні службовці, народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати сільських, селищних, міських, районних, обласних рад, посадові особи

місцевого самоврядування, військовослужбовці та інші особи, які згідно з чинним законодавством притягуються до відповідальності за адміністративні правопорушення відповідно до дисциплінарних статутів.

Отже, особи, уповноважені на виконання функцій держави – це посадові особи органу державної влади або органу місцевого самоврядування.

Особи, які виконують управлінські функції в комерційних та інших підприємствах, установах чи організаціях недержавної форми власності, і за цією ознакою визнаються службовими особами, не є суб'єктами корупційних правовпорушень. Вони мають статус, суттєво відмінний від статусу осіб, уповноважених на виконання функцій держави. Тому й правопорушення, схожі за об'єктивними ознаками, суттєво відрізняються за суб'єктами, що їх вчиняють. Саме тому й умови відповідальності за різного роду порушення мають бути різними.

Слушними вважаємо думку науковців, які обґрунтовують необхідність звуження кола суб'єктів корупційних злочинів особами, уповноваженими на виконання функцій держави. Це є доцільним і з точки зору можливостей забезпечення дійового контролю за діяльністю зазначених суб'єктів.

На підтримку цієї ідеї варто навести ще й такий аргумент. В Україні нині ніхто не рахує вартість всієї процедури притягнення винної особи до конкретного виду юридичної відповідальності. Але робота цього механізму доволі коштує достатньо дорого, тому використовувати його потрібно максимально ефективно і для боротьби лише з тими явищами, які представляють реальну загрозу українському суспільству. Думається, що вірно визначені пріоритети – залог успішного вирішення будь-якої проблеми, в тому числі й сприймання і подолання корупції.

Аналогічно запропонованому вирішенню кола суб'єктів корупційних злочинів, вирішується це питання і в міжнарод-

ному праві. Кримінальна Конвенція про боротьбу з корупцією, підписана Україною 27 січня 1999 р., суб'єктами визнає посадових та юридичних осіб. "Термін "посадова особа" відповідно до Конвенції має тлумачитися з посиланням на визначення "посадовець", "службова особа", "мер", "міністр", "суддя" відповідно до національного законодавства держави, в якій ця особа здійснює свої функції, або відповідно до кримінального закону".

Конвенція розрізняє суб'єктів корупції відповідно до органу, в якому вони обіймають посаду залежно від того, чи це законодавчий, виконавчий чи судовий орган влади, також виділяє окремо корупцію в приватному секторі.

Міжамериканська Конвенція проти корупції визначає суб'єктами корупції (а саме: "публічну посадову особу", "урядового чиновника", "державного службовця") як будь-яких офіційних осіб або службовців держави чи її органів, з урахуванням тих, хто був відібраний, призначений або обраний для проведення різної діяльності або здійснення функцій від імені держави, або на службі держави на будь-якому рівні її ієрархії". Таким чином, чітко вказується, що основною ознакою суб'єкта є уповноваження його на виконання функцій держави незалежно від того, яку гілку влади він представляє.

На підставі вищевикладеного вважаємо за можливе висловити думку про необхідність виключення з переліку суб'єктів корупційних злочинів осіб, які займають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків у підприємствах, установах чи організаціях недержавної форми власності, тобто непов'язаних з виконанням функцій держави.

Використана література:

1. Корупція в Україні: 2004 рік (погляд з 2008 року) / За ред. М.В. Буроменського, А.В. Сердюка – Харків: Яшма, 2008. – 224 с.

Г.О. Усатий
завідувач сектору безпекового, оборонного
і правоохоронного законодавства та судової реформи
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник, доцент
(*Центр нормопроектного забезпечення
діяльності Президента України*)

КОМПРОМІСНІ НОРМИ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ТА ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

Організована злочинність нині стала проблемою номер один для всієї світової спільноти. І якщо у минулому її рідко вважали проблемою, яка виходить за рамки держави, то за останні декілька десятиріч організована злочинність увійшла у конфронтацію з світовою спільнотою і, природньо, опинилась у центрі її уваги. Незаконні транснаціональні перевезення наркотиків та зброї, міжнародна торгівля дітьми, проституція, нелегальна міграція, незаконний автобізнес – ось далеко не повний перелік областей "прикладання сил" об'єднаних і добре організованих злочинців. В останні роки даною проблемою досить серйозно стурбовані всі гілки державної влади України. За цей час створена певна правова база, підписані і ратифіковані ряд міжнародних конвенцій про співробітництво, створені відповідні спеціальні підрозділи.

У звітах силових структур наводяться цифри, які свідчать про кількість перемог над криміналітетом, проте великі, добре організовані кримінальні структури, які мають міжнародні зв'язки і надійний захист з боку корумпованих представників влади, залишаються недосягненими для правоохоронців.

Тому, очевидним є те, що вже зараз необхідно змінювати методику, стратегію і тактику роботи правоохоронних струк-

тур, яка б найбільш повно відповідала конкретним вимогам сьогодення. Пошук найефективніших шляхів треба розпочинати з законодавчого забезпечення діяльності суб'єктів правозастосування, бо нинішня нормативна база безнадійно застаріла[1].

Так, уважно проаналізувавши Закон України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю", який є одним з найважливіших законів по визначенню головних напрямків загальнодержавної кримінально-правової політики, можна виявити цілий ряд суттєвих вад та помилок. Серед них – відсутність законодавчого закріплення поняття "організованої групи" (законодавець лише робить відповідне посилання на КК України), в той час як визначене поняття "організованої злочинності" Зауважимо, що правоохоронці ведуть боротьбу з конкретними злочинцями та злочинами, а їм пропонують абстрактну дефініцію, яка запозичена у кримінологічної науки. Навряд чи такий підхід сприяє дійсній, а не удаваній боротьбі із злочинністю.

Але "білі плями" (прогалини у законодавстві) - це ще не найгірше, бо аналізуємий закон, нажаль, не позбавлений концептуальних недоліків. Наприклад, ст.2 Закону передбачає, що метою боротьби з організованою злочинністю наряду з встановленням контролю над нею, її локалізацією і нейтралізацією є її ліквідація. Дане положення дублюється ст.3 Закону, де визначені основні його завдання.

Така постановка питання видається дуже сумнівною і нагадує відлуння комуністичних поглядів соціалістичної держави, яка намагалася об'явити війну злочинності в той час, коли миру з нею ніколи не існувало.

Поглянувши по-новому на чинне вітчизняне законодавство, можна зрозуміти чому законодавець так обережно і підозріло ставився до компромісних вирішень проблеми.

---

[1] Усатий Г.О. Кримінально-правовий компроміс: Монографія. – К.: Атіка, 2001. – 128 с.

Кримінально-правовий компроміс вважався недоцільним та непотрібним, адже держава згідно з пануючою офіційною ідеологією була впевнена (або просто переконувала громадськість) в тому, що злочинність можна викорінити та знищити. Можливо, хтось заперечить і не погодиться зі мною, вказуючи на те, що в тому немає нічого поганого, бо свідомо ставиться більш складна нехай і недосяжна мета, щоб стимулювати виконавців закону до більш сумлінного виконання своїх обов'язків. На це зауважимо, що навряд чи можливо виконувати нереальні цілі та завдання, які є завідомо утопічними.

Тому, безперечно "метою кримінальної політики має бути поняття не викорінення злочинності взагалі, а можливо більш ефективна охорона від неї особистості і суспільства шляхом мінімізації її розмірів, своєчасного і достатнього реагування на злочинні прояви, пом'якшення їх наслідків. Для досягнення цієї мети потрібно відмовитися від абсолютизованої ідеологічної установки на безкомпромісну боротьбу зі злочинністю. Бо вимога "безкомпромісності" інтерпретується сьогодні як орієнтир на жорстокість покарань, а не на досягнення справедливості".

Мабуть розуміючи це, законодавець приймаючи Закон України "Про основи національної безпеки України", наголосив на тому, що одним з основних принципів забезпечення національної безпеки є приорітет договірних (мирних) засобів у вирішенні конфліктів. І не випадково, державна політика національної безпеки визначається виходячи з приорітетності національних інтересів та загроз національній безпеці України і здійснюється шляхом реалізації відповідних доктрин, стратегій, концепцій і програм у різних її сферах відповідно до чинного законодавства. Тому, основними напрямками державної політики національної безпеки України повинні бути: створення дійових механізмів захисту прав громадян України в країні та в світі; побудова надійної системи захисту конституційних засад, запобігання та боротьба з порушеннями за-

конності і правопорядку, створення необхідних умов для ефективної боротьби з корупцією та злочинністю, особливо її організованими формами тощо.

У всьому світі належним чином оцінивши загрозу від діяльності організованої злочинності, зарубіжні країни виробили проти неї певний імунітет. Правоохоронні органи України, маючи власний цінний досвід у боротьбі з цим негативним суспільно небезпечним явищем, з великою увагою відносяться також до високоефективних прийомів та засобів зарубіжних колег, які останні використовують у своїй роботі.

Наприклад, цікавим та корисним вбачається досвід американських правоохоронних органів, який відображає основні принципи та методи їх роботи по протидії організованій злочинності і багато у чому пояснює високі результати у боротьбі з цим злом. Так, законодавство США забезпечує ефективну діяльність правоохоронців нормативно врегульовуючи порядок досягнення компромісів між правоохоронними органами в особі прокурора зі злочинцем, проти якого висувається обвинувачення. Головними умовами такого компромісу чи угоди є: повне зізнання підозрюваного у вчинених злочинах і його згода співробітничати із звинуваченням і давати свідчення проти лідерів злочинного угрупування; відмова від будь-якої протиправної діяльності у майбутньому. Зрозуміло, що на такі умови злочинець йде свідомо, адже такий варіант поведінки корисний не тільки для держави в цілому, а й для нього особисто. Бо відносно особи, яка дала письмову згоду на виконання зазначених умов, прокурор може на свій розсуд звузити обсяг обвинувачення аж до повного звільнення її від відповідальності, якщо скоєні нею злочини є не надто тяжкими. Це забезпечує можливість отримання важливих свідчень, так би мовити, "зсередини" злочинних середовищ і, крім того, відіграє важливу профілактичну роль, руйнуючи порядки, встановлені у протиправних структурах. Нарешті, в США належним чином забезпечується захист осіб, які дали згоду на спів-

робітництво з правоохоронними органами (програма "Захист свідків"), і захист цей нормативно врегульований на федеральному рівні. Другим важливим кроком на шляху протидії організованій злочинності стало поєднання зусиль багаточисленних правоохоронних установ, що існують у США, та координація їх діяльності. Ця концепція реалізовується через низку заходів, головним з яких є створення так званих "цільових сил" та "ударних сил по боротьбі з організованою злочинністю".

Але не слід черезмірно захоплюватись зарубіжним законодавством та високоефективними новітніми досягненнями наших колег, адже вітчизняна законодавча база теж має певні аналоги норм припускаючих компроміс у своєму активі. Підтвердженням цієї думки є ст. 14 "Використання учасників організованих злочинних угрупувань у боротьбі з організованою злочинністю" раніше вже згадуваного нами Закону України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю". Відзначимо, що цим законом вперше на державному рівні визнається (передбачається) можливість співробітництва правоохоронних органів із злочинцями. Важливим моментом є також те, що державні органи контактують не лише з так званими "випадковими" злочинцями та особами, які мають невелику суспільну небезпечність, а також з найбільш небезпечною категорією представників злочинного світу – учасниками організованих злочинних угруповань.

Цей крок законодавця може свідчити про те, що в справжній час активно відбувається перегляд "старих добрих" методів та засобів по боротьбі зі злочинністю. І мабуть через те, що злочинність значно видозмінюється та трансформується в останні роки, він відшукує нові нетрадиційні рішення по протидії "п'ятій владі" і втілює їх у реальне життя.

Він розуміє також і те, що "гальмом радикальних перетворень, що відбувається в нашому суспільстві, стала організована злочинність і зокрема економічна. Вона спричиняє криміналізацію економіки, влади і суспільства в цілому. Прагнення

кримінальних структур вирватися вперед у гонці накопичення первинного капіталу спостерігається у всіх сферах соціально-економічної діяльності. У цих умовах питання боротьби з економічною злочинністю набуває першочергового значення".

Розуміючи, що звичайними силовими методами не завжди можливо покращити ситуацію, що склалась за часи незалежності України. Бо хабарництво, зловживання посадовим станом та службовим становищем та інші порушення закону, які можна визначити єдиним поняттям - корупція, знищує державний апарат (не стали виключенням й правоохоронні органи) зсередини. Тим самим роблячи його практично недієздатним і ще сильніше послаблює його і так не досить стабільні позиції по боротьбі з "п'ятою владою".

Фахівці намагаються відшукувати нові компромісні форми та прийоми роботи у протистоянні криміналітету, часто використовуючи при цьому протиріччя, які виникають на грунті його ж протиправної діяльності.

Мова йдеться, насамперед, про так звані "гарячі телефони" або ж "телефони довіри", які створенні майже у всіх силових структурах (МВС, СБУ, податковій міліції при ДПА).

Стосовно останньої, підкреслимо, що у податкових служб такий телефон з'явився дещо пізніше ніж в інших правоохоронних органах, але вже навіть зараз можна стверджувати, що ця нетрадиційна ідея відрізняється високою ефективністю і має великі перспективи. Оскільки, близько 20% отриманих по "гарячому телефону" сигналів підтверджуються. Подібний вид зв'язку з населенням допомагає правоохоронним органам виконувати одразу два важливих завдання: по-перше – виявляти недобросовісних платників податку; по-друге – боротися з корупцією у податкових органах.

Особливо підкреслимо, що на компроміс з правоохоронними структурами йдуть не лише співробітники банків та комерсанти, а й представники кримінального світу. Причому

допомога представникам закону у розкритті тяжких злочинів - це передусім цінна інформація.

Тобто, державні органи ведуть активний пошук нових шляхів по вдосконаленню боротьби із злочинністю. Адже вони розуміють, що традиційні способи не завжди "спрацьовують", тим паче, коли мова йде про "інтелектуальну" економічну злочинність.

На перший погляд здається, що таке отримання інформації ніщо інше як оперативно-розшукові заходи, все це так, але ж вони мають кримінально-правові наслідки. Ситуація, за якої злочинець звільняється від кримінальної відповідальності та ще й отримує грошову винагороду за важливі повідомлення, які представляють інтерес для правоохоронців, стала вже звичайно для іноземних колег. Так, наприклад, Федеральне Бюро Розслідувань стимулює співпрацю інформаторів (багато з яких являється представниками злочинного світу) грошовим еквівалентом[1]. Завдяки цьому компромісному рішенню ФБР завжди контролює криміногенну ситуацію ("тримає руку на пульсі") та чітко реагує на будь-які закиди лідерів організованої злочинності. Такий стан речей легко пояснюється, адже мається зворотній зв'язок з "п'ятою владою" і вона нібито сама знищує себе зсередини; а правоохоронні органи ще більше сприяють цьому процесу, спрямовуючи в залежності від обстановки, що склалась, силу удару.

Останнім часом пропонується багато варіантів вирішення кримінально-правового конфлікту компромісним шляхом. До одного з них відноситься питання про податкову амністію. Вона потенційно передбачає звільнення від кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні деяких податкових злочинів (зокрема, ухилення від сплати податків, зборів та інших

[1] "The informant: DEPARTMENT OF JUSTICE POLICE" / матеріали ФБР США /; P. 50.

обов'язкових платежів), якщо такі порушення закону мали місце до чітко визначеного державою часу.

Такий крок потрібен для того, щоб максимально впорядкувати економіку в цілому, та конкретно сферу господарських відносин. Адже, хаос, який нині панує у податковій сфері, навряд чи сприяє процвітанню держави та добробуту законослухняних громадян. Встановивши чітку точку відліку, податкова міліція можливо ефективніше зможе працювати, знаючи з якого часу діяння особи можуть бути злочинними. Не претендуючи на об'єктивну істину, зазначимо, що до подібного роду вирішення проблеми, слід відноситися з максимальною обережністю, бо дуже часто навіть гарні наміри обертаються непоправним злом.

Приймаючи остаточне рішення законодавець повинен неупереджено зважити всі позитивні та негативні моменти з тією метою, щоб не допустити подальшого погіршення і так скрутної ситуації. При цьому слід пам'ятати, що протидіяти економічній злочинності не можна використовуючи лише кримінально-правові засоби. Реальне зменшення економічних злочинів стане можливим лише тоді, коли вони стануть невигідними та будуть попереджуватись загальносоціальними мірами.

Підкреслимо, що загальна тенденція кримінально-правової політики, спрямована на вирішення кримінально-правового конфлікту компромісним шляхом знаходить себе і посідає належне місце також у роботі СБУ.

Як зазначається у повідомленнях прес-служби СБУ, Службою безпеки виявлено ряд осіб, які, з різних обставин, дали згоду на співробітництво з іноземними розвідками, а також припинено кілька протиправних намагань українських громадян встановити контакти з іноземцями з метою передачі їм відомостей, що становлять державну таємницю. Як свідчить практика, такі вчинки деяких громадян були спрямовані передусім на отримання грошового чи іншого матеріального

заохочення, але не мали прямого умислу нанести шкоду безпеці держави та її обороноздатності.

Погоджуючись на подібні дії не всі правопорушники знають, що при певних обставинах намагання збагатитися таким негідним чином може бути кваліфіковано як державна зрада, тобто особливо небезпечний злочин проти держави. Часто люди самі починають усвідомлювати, що стали на шлях порушення закону, переживають за свій вчинок і розкаюються, але страх перед викриттям і можливим покаранням примушує їх утримувати в собі моральний тягар за скоєне і самостійно вирішувати свої проблеми. Для того і існують відповідні правові норми, які стосуються підстав звільнення від кримінальної відповідальності осіб, діяння яких підпадають під ознаки злочинів передбачених статтями 111 і 114 Кримінального кодексу України. Так, згідно ч. 2 ст. 111 (державна зрада) КК України "звільняється від кримінальної відповідальності громадянин України, якщо він на виконання злочинного завдання іноземної держави, іноземної організації або їх представників не вчинив ніяких дій і добровільно заявив органам влади України про свій зв'язок з ними" У відповідності з ч. 2 ст. 114 (шпигунство) КК України "звільняється від кримінальної відповідальності особа, яка припинила діяльність, передбачену частиною першою цієї статті, та добровільно повідомила органи державної влади про вчинене, якщо внаслідок цього і вжитих заходів було відвернено заподіяння шкоди інтересам України". Такий підхід обумовлений тим, що припинення злочину саме на цих етапах дозволяє уникнути нанесення шкоди державі, навіть компенсувати у деяких випадках нанесенні збитки, надає можливість особі завчасно спинитися і не допустити вчинення більш тяжкого злочину.

Використання державними органами, які покликані вести боротьбу зі злочинністю у своїй діяльності кримінально-правового компромісу – це не тільки оригінальний спосіб боротьби з криміналітетом. Такий нетрадиційний підхід до ви-

рішення однієї з найгостріших та злободенних проблем сучасності (а саме такою є злочинність) має декілька позитивних моментів.

Серед них, по-перше – це те, що компроміс виступає своєрідною гарантією найважливіших конституційних прав громадян[1]. Так, ст. 29 Конституції України проголошує, що "кожна людина має право на свободу", можна припустити, що у тому числі на свободу вибору поведінки. Кримінальне законодавство, яке передбачає звільнення від відповідальності особи, яка погодилась на взаємовигідні поступки з державою, надає людині своєрідний шанс на вибір альтернативної (законослухняної) поведінки. По-друге, такі міри дадуть змогу заощадження державних коштів, адже профілактика злочинів значно дешевша та доцільніша, ніж витрати часу та грошей на пошуки та викриття злочинців.

Саме тому, на нашу думку, головною проблемою у боротьбі з корупцією та організованою злочинністю у даний час є не недостатність покарань, передбачених для тих чи інших злочинців, а недостатня ефективність дій щодо виявлення і притягнення їх до встановленної законом кримінальної відповідальності. Подальше посилення покарань за вчинення відповідних злочинів не призведе до вирішення цієї проблеми, а тому не варто сподіватись на позитивний ефект від такого кроку.

Зрозуміло, що введення нової, нехай навіть дуже ефективної міри не повинно обмежувати застосування правоохоронцями їхніх традиційних способів протистояння "п'ятій владі". Адже плідно та ефективно боротися з цим соціальним злом можливо лише використовуючи весь арсенал законних засобів та прийомів, які мають на озброєнні правоохоронні органи[2].

---

[1] Говард Зер. Зміна об'єктива: новий погляд на злочин та правосуддя. – К.: Унів. вид-во "Пульсари". – 2004. – 224 с.

[2] Усатый Г.А. Компромисс как способ разрешения уголовно-правового конфликта//Правовые механизмы предотвращения и преодоления социальных конфликтов.-СПб университет МВД России. – 2006. – С. 255-259.

Д.М. Фістік
студентка
(Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТУ ТА ПРЕДМЕТУ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ СТРАХОВИХ ВНЕСКІВ НА ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ПРЕДИКАТНОГО ЗЛОЧИНУ

Відповідно до п. 4 ст. 18 Закону України від 9 липня 2003 року № 1058-IV "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" (далі – Закон України) страхові внески не включаються до складу податків, інших обов'язкових платежів, які становлять систему оподаткування, і на ці внески податкове законодавство не поширюється. Оскільки у диспозиції ст. 212 КК України фігурують лише ті обов'язкові платежі, що належать до системи оподаткування, ця кримінально - правова норма, починаючи з 1 січня 2004 року (моменту набрання чинності більшістю положень названого Закону), вже не забезпечувала правомірне функціонування системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (за винятком справляння збору на обов'язкове державне пенсійне страхування). Звернення до ст. 212 КК України у такому випадку було безпідставним з огляду на ч. 4 ст. 3 КК України, яка забороняє застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією[1].

У зв'язку з цим виникла нагальна потреба доповнити КК України нормою, яка б передбачала кримінальну відповідальність за посягання на відносини, пов'язані з дотриманням за-

[1] Див.: Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А. М., Брич Л. П., Грищук В. К. та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [5-е вид.]. – К. : Юридична думка, 2008. – С. 618 - 619.

конодавства про страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Тому КК України у 2005 році було доповнено ст. 212-1, яка передбачає кримінальну відповідальність за ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

Ознаки складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, досліджувались у роботах П.П. Андрушка, Є.Л. Стрельцова, В.Я. Тація, Я.М. Кураша, О.О. Дудорова, М.І. Хавронюка та інших.

У той же час аналіз наукової літератури дозволяє зробити висновок, що не зважаючи на те, що зазначена стаття на законодавчому рівні існує понад три роки, глибоких розробок її змісту майже не ведеться. Лише наукові коментарі до КК України й Закону України дає певне уявлення про безпосередній об'єкт і предмет злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України.

Виходячи з зазначеного вважаємо за доцільне розглянути безпосередній об'єкт та предмет складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України.

Виходячи зі змісту диспозиції ст. 212-1 КК України, аналізована норма передбачає відповідальність за умисне ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

О.О. Дудоров та М.І. Хавронюк вважають, що безпосереднім об'єктом аналізованого злочину є встановлений законодавством порядок сплати страхових внесків, що забезпечує формування коштів пенсійного фонду, як одного із суб'єктів солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування[1]. За рахунок коштів, що надійшли до пенсійного фонду в солідарній системі призначаються пенсії, які

[1] Див.: Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А. М., Брич Л. П., Грищук В. К. та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [5-е вид.]. – К. : Юридична думка, 2008. – С. 619-620.

розділяють на три види: 1) за віком; 2) по інвалідності внаслідок загального захворювання; 3) у зв'язку з втратою годувальника.

Для того, щоб встановити безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, необхідно звернутися до положень законодавства про пенсійне забезпечення в Україні.

Відповідно до ст. 58 Закону України Пенсійний фонд України – це державний цільовий фонд, що створений відповідно до закону і формується за рахунок визначених обов'язкових платежів юридичних осіб незалежно від форми власності та фізичних осіб. Пенсійний фонд України не включається до Державного бюджету України.

Згідно зі ст. 1 вказаного Закону "страхові внески – це кошти відрахувань на соціальне страхування та збір на обов'язкове державне пенсійне страхування, сплачені згідно із законодавством, що діяло раніше; кошти, сплачені на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування відповідно до цього Закону".

На відміну від податків, страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, мають не стільки фіскальну, скільки компенсаційну природу й розглядаються як відкладена частина оплати праці для матеріального забезпечення у разі настання страхового випадку – нещасного випадку на виробництві, професійного захворювання, безробіття, досягнення пенсійного віку, тимчасової непрацездатності, смерті годувальника тощо.

Розмір страхових внесків відповідно для страхувальників і застрахованих осіб встановлює Верховна Рада України, виходячи з того, що внески повинні забезпечувати надання особам пенсійних виплат і передбачених законом соціальних послуг, а також покриття адміністративних витрат для забезпечення функціонування системи загальнообов'язкового державного

пенсійного страхування[1].

На підставі викладеного ми не можемо погодитися із запропонованим у науковій літературі визначенням безпосереднього об'єкту аналізованого злочину як суспільних відносин у сфері податкового регулювання в частині формування доходних статей накопичувального фонду державного Пенсійного фонду України[2]. Як було зазначено вище страхові внески не включаються до складу податків, інших обов'язкових платежів, які становлять систему оподаткування, і на ці внески податкове законодавство не поширюється, а, отже, цей безпосередній об'єкт не може входити у сферу податкового регулювання.

З огляду на викладене ми підтримуємо визначення основного безпосереднього об'єкту злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, запропоноване О.О. Дудоровим, М.І. Хавронюком, оскільки, умисно ухиляючись від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, винна особа грубо порушує зазначений порядок та перешкоджає формуванню коштів пенсійного фонду.

Крім того, поза увагою залишається питання про наявність додаткового безпосереднього об'єкту цього злочину. Справа у тому, що одним із суб'єктів складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, виступає службова особа підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, яка при вчиненні цього злочину завдає шкоду не тільки основному безпосередньому об'єкту, але й правильній діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, окремих організацій, установ, підприємств (незалежно від форм власності), зміст якої визначається законо-

[1] Див.: Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А. М., Брич Л. П., Грищук В. К. та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [5-е вид.]. – К. : Юридична думка, 2008. – С. 619 – 620.

[2] Див.: Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / [Баулін Ю. В., Борисов В. І., Гавриш С. В. та ін.] ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [5-е вид.]. – Х. : Одіссей, 2008. – С. 579 – 580.

давством України, і яка виступає факультативним додатковим безпосереднім об'єктом аналізованого злочину.

Предметом злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, є страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

В.Я. Тацій виділяє наступні ознаки предмету даного злочину: матеріальну, нормативну, функціональну, вартісну. Фізична (матеріальна) ознака полягає в тому, що тільки такі матеріальні утворення (які мають грошовий або натуральний вираз), як страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування можуть бути предметом даного злочину. Нормативна ознака предмета злочину обумовлена бланкетним характером ст. 212-1 КК України. Згідно зі ст. 1 Закону України – "страхові внески – це кошти відрахувань на соціальне страхування та збір на обов'язкове державне пенсійне страхування, сплачені згідно із законодавством, що діяло раніше; кошти, сплачені на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування відповідно до цього Закону". Це означає, що страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування можуть встановлюватися лише законами України. Функціональна ознака предмета злочину визначає його призначення виключно для поповнення дохідної частини державного Пенсійного фонду України і Накопичувального фонду. Тому платежі, які повинні надходити до недержавних пенсійних фондів або інших організацій у випадку ухилення від їхньої сплати, не є предметом злочину, який розглядається. Вартісна ознака визначає межу між злочинним і незлочинним ухиленням і означає, що предметом злочину можуть бути страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, що складають кошти, які фактично не надійшли до бюджетів чи державних цільових фондів у

значних, великих чи особливо великих розмірах[1]. Згідно з приміткою до ст. 212-1 КК України під значним розміром коштів слід розуміти суми страхових внесків, які в тисячу і більше разів перевищують установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян, під великим розміром – у три тисячі й більше разів перевищує вказану межу, під особливо великим розміром – в п'ять тисяч і більше разів перевищують установлений законом неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Систему пенсійного страхування становлять: 1) солідарна система, яка базується на засадах солідарності і субсидування, здійснення плати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду;

2) накопичувальна система – базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді та фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат[2].

Дія ст. 212-1 КК України не поширюється на систему недержавного пенсійного страхування, яке базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання пенсійних виплат.

За ст. 212-1 КК України до страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування не належить збір на обов'язкове державне пенсійне страхування, який продовжує залишатись включеним до системи оподаткування і умисне ухилення від сплати якого може тягнути відповідальність за ст. 212 КК України. Передусім мається на увазі збір на обов'яз-

[1] Див.: Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / [Баулін Ю. В., Борисов В. І., Гавриш С. В. та ін.] ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [5-е вид.]. – Х. : Одіссей, 2008. – С. 579 – 580.

[2] Див.: Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А. М., Брич Л. П., Грищук В.К. та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [5-е вид.]. – К. : Юридична думка, 2008. – С. 619 – 620.

кове державне пенсійне страхування, який сплачується з окремих видів господарських операцій: купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти у гривню; продажу ювелірних виробів із золота (крім обручок), платини і дорогоцінного каміння; відчуження легкових автомобілів; купівлі-продажу нерухомого майна; надання послуг стільникового рухомого зв'язку. Суми зазначеного збору надходять не до Пенсійного фонду, який лише отримує звіти про його нарахування і сплату, а до спеціального фонду державного бюджету і використовуються із законом про Державний бюджет України на відповідний рік[1].

Враховуючи викладене, ми не можемо погодитися з запропонованим в науковій літературі визначенням предмету аналізованого злочину як страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування у вигляді обов'язкових платежів в державний Пенсійний фонд України, котрі повинні здійснюватись згідно з положенням законів України про оподаткування[2], оскільки ці внески не є сферою податкового законодавства.

Також відповідальність не за ст. 212-1, а за 212 КК України має тягнути умисне ухилення від сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, справляння якого здійснюється в порядку покриття витрат Пенсійного фонду на виплату і доставку пенсій, призначених на пільгових умовах (зокрема, роботи із шкідливими і важкими умовами праці за списком виробництв, робіт, професій, посад і показників, затверджених Кабінетом Міністрів України). Пенсійне забезпечення осіб, які мають право на отримання зазначених пенсій, здійс-

[1] Див.: Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А. М., Брич Л. П., Грищук В. К. та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [5-е вид.]. – К. : Юридична думка, 2008. – С. 618 – 620.

[2] Уголовный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Отв. ред. Е.Л. Стрельцов. – Х. : Одиссей, 2005. – С. 373.

нюється згідно з окремим законодавчим актом через професійні і корпоративні фонди. До запровадження такого пенсійного забезпечення зберігається порядок покриття витрат на виплату і доставку цих пенсій, встановлений Законом "Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування"[1].

На підставі викладеного можна зробити висновок про те, що предметом злочину, передбаченого у ст. 212-1 КК України, є страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, які регулюються пенсійним законодавством.

М.І. Хавронюк
заступник керівника апарату – начальник правового управління Верховного Суду України,
вчений секретар Науково-консультативної ради при Верховному Суді України
доктор юридичних наук, доцент
(*Верховний Суд України*)

ДЕЩО ПРО ЗНАЧЕННЯ КОМИ ДЛЯ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА

Проблема, яку нещодавно поставили переді мною, як експертом, полягає у тому, щоб допомогти судам з'ясувати дійсний зміст санкції частини 1 статті 366 Кримінального кодексу України і дати відповідь на питання: стосуються слова "з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю" тільки обмеження волі, чи і обмеження волі, і штрафу.

До цих пір в літературі спроб вирішити цю проблему не зустрічав.

[1] Див.: Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А. М., Брич Л. П., Грищук В. К. та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [5-е вид.]. – К. : Юридична думка, 2008. – С. 618 – 620.

Роздумуючи – із застосуванням методів системного аналізу, догматичного і логічного,– та призвавши на допомогу правила граматики, дійшов до такого.

1. Додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю передбачене у 155 санкціях статей Особливої частини КК України. При цьому в 110 випадках застосоване формулювання: "з (із) позбавленням права обіймати певні посади *чи* займатися певною діяльністю", а у 45 випадках – "з (із) позбавленням права обіймати певні посади *або* займатися певною діяльністю".

У 14 випадках перед словами "з (із) позбавленням права обіймати певні посади *або* займатися певною діяльністю" і у 46 випадках перед словами "з (із) позбавленням права обіймати певні посади *чи* займатися певною діяльністю" кому не вжито (усього 60 випадків).

При цьому санкція у виді двох основних альтернативних видів покарань та зазначеного додаткового покарання "з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю" (без уживання коми) передбачена лише у шести випадках:

- у частині 1 статті 131 ("Неналежне виконання медичним, фармацевтичним або іншим працівником своїх професійних обов'язків внаслідок недбалого чи несумлінного ставлення до них, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, – карається обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років");

- у частині 2 статті 143 ("Вилучення у людини шляхом примушування або обману її органів або тканин з метою їх трансплантації – карається обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк з позбавлен-

ням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років");

- у статті 221 ("Умисне приховування майна, відомостей про майно, передача майна в інше володіння або його відчуження чи знищення, а також фальсифікація, приховування або знищення документів, які відображають господарську чи фінансову діяльність, якщо ці дії вчинені громадянином – засновником (учасником) або службовою особою суб'єкта господарської діяльності в період провадження у справі про банкрутство і завдали великої матеріальної шкоди, – караються штрафом від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до трьох місяців з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років");

- у частині 2 статті 258-2 ("Ті самі дії, вчинені з використанням засобів масової інформації, – караються обмеженням волі на строк до чотирьох років або позбавленням волі на строк до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років");

- у статті 363 КК України ("Порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється, якщо це заподіяло значну шкоду, вчинені особою, яка відповідає за їх експлуатацію, – караються штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на той самий строк");

- у частині 1 статті 366 ("Службове підроблення, тобто внесення службовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, інше підроблення документів, а також складання і видача завідомо неправдивих документів –

карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років").[1]

У решті 54 випадках слова "з (із) позбавленням права обіймати певні посади або (чи) займатися певною діяльністю" застосовані після визначення одного основного виду покарання (частина 2 статті 158-1, частина 1 статті 209, частина 2 статті 306 та ін.).

Наприклад: "караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю". Звичайно, що у цих випадках за правилами української пунктуації кому перед словами "з позбавленням" не ставимо.

У 31 випадку перед словами "з (із) позбавленням права обіймати певні посади *або* займатися певною діяльністю" і в 64 випадках перед словами "з (із) позбавленням права обіймати певні посади *чи* займатися певною діяльністю" вжито кому (усього 95 випадків).

---

[1] Відповідно до граматичних норм **відсутність коми** в аналізованих випадках не є підставою **однозначно** стверджувати про те, що додаткове покарання застосовується спільно лише з одним чи з обома основними альтернативними видами покарання. Більше того, навіть **наявність коми** перед додатковим видом покарання не є підставою переконливо стверджувати, що воно співвідноситься з кожним альтернативним видом покарання (виходячи з мовних норм).

У даному випадку йдеться про неоднозначність тлумачення твердження з граматичної точки зору. При цьому в тексті Кодексу не простежується логічна послідовність уживання чи невживання коми в усіх аналізованих випадках (чіткий приклад – частина друга статті 143). Можна лише припустити, що законодавець в усіх випадках поєднав розділовими сполучниками (*або*) як однорідні члени речення такі поняття: "позбавлення волі", "обмеження волі", "штраф" тощо. Поняття ж "*з позбавленням права...*", ймовірніше, не входить до структури жодного з однорідних членів речення, а тому воно співвідноситься з кожним із них рівною мірою.

Санкція у виді двох основних альтернативних видів покарань та зазначеного додаткового покарання ", з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю" (із уживанням коми) передбачена у 49 випадках (тобто **як правило**):

у частині 2 статті 134; у частині 2 статті 137; у частині 2 статті 139; у частині 2 статті 140; у частині 2 статті 142; у частині 3 статті 143; у частині 2 статті 144; у частині 1 статті 150; у частинах 2, 3 і 4 статті 157; у частинах 3, 4, 5, 8 і 12 статті 158; у статті 170; у частині 3 статті 176; у частині 3 статті 177; у частинах 2 і 3 статті 191; у частині 2 статті 202; у частині 2 статті 210; у статті 219; у частині 1 статті 222; у частині 2 статті 225; у статті 227; у частині 3 статті 229; у частинах 1 і 2 статті 232-1; у частинах 1 і 2 статті 232-2; у статті 237; у частині 2 статті 238; у частині 2 статті 239; у частині 1 статті 241; у статті 254; у частині 2 статті 272; у частині 2 статті 273; у частині 1 статті 274; у частині 2 статті 320; у частині 2 статті 326; у частині 2 статті 330; у частині 2 статті 333; у частині 2 статті 363-1; у частині 1 статті 368; у частинах 1 і 2 статті 382; у частині 2 статті 397[1].

У решті 46 випадках додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю передбачене (із застосуванням коми) після трьох чи більше основних альтернативних покарань.

[1] У деяких із вказаних випадків, коли кому вжито, покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи (або) займатися певною діяльністю не є обов'язковим. Це підкреслено за допомогою слів "або без такого" (як-от у частині 2 статті 134, частині 2 статті 137, частині 2 статті 139, частині 2 статті 142, частині 3 статті 143, частині 2 статті 144 тощо), перед якими кому не вжито (наприклад, у частині 2 статті 238: "караються обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого"). Але вживання чи не вживання коми перед словами "з позбавленням права..." наявністю слів "або без такого" пояснити жодним чином не можна, оскільки ці слова є не в усіх випадках, коли кому вжито перед словами "з позбавленням права...".

Як-от у статті 132: "карається штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

2. У тексті КК України є випадки, коли навіть в одній статті слова "з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю" вжито як з комою перед ними, так і без коми.

Так, у частині 2 статті 143 зазначено: "Вилучення у людини шляхом примушування або обману її органів або тканин з метою їх трансплантації – карається обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років" (коми немає), а в частині 3 цієї ж статті: "Дії, передбачені частиною другою цієї статті, вчинені щодо особи, яка перебувала в безпорадному стані або в матеріальній чи іншій залежності від винного, – караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого" (кому вжито).

Якщо виходити з того, що частина 2 статті 143 КК України свідомо сформульована таким чином, що додаткове покарання може бути застосоване лише у разі призначення другого із основних видів покарань, тобто позбавлення волі, то стають абсолютно нелогічними дії законодавця, який у частині 3 цієї ж статті ніби дозволив застосовувати це покарання незалежно від того, яке саме до винної особи застосоване основне покарання.

3. Так само нелогічно (і не може бути пояснено ні з точки зору завдань КК України, ні з точки зору мети покарання) за-

стосовувати або менш суворе основне покарання без додаткового, або більш суворе основне покарання з додатковим:

- до особи, яка вчинила злочин, передбачений частиною 1 статті 366 чи статтею 363: або тільки штраф, або ж обмеження волі, поєднане з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю;

- до особи, яка вчинила злочин, передбачений частиною 1 статті 131 чи частиною 2 статті 258-2: або тільки обмеження волі, або ж позбавлення волі, поєднане з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю;

- до особи, яка вчинила злочин, передбачений статтею 221: або тільки штраф, або арешт, поєднаний з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Усі названі злочини є злочинами різного характеру, їх важко об'єднати в одну групу за допомогою будь-яких спільних ознак; так само як важко відрізнити за характером, наприклад, злочини, передбачені частиною 1 статті 131 і частинами 2 і 3 статті 143, від злочинів, передбачених частиною 2 статті 134, частиною 2 статті 137, частиною 2 статті 139, частиною 2 статті 140, частиною 2 статті 142 КК України.

Тому пошук відповіді у цьому напрямі також не дасть результату.

Таким чином, у частинах 2 або 3 статті 143 КК України, як і в інших перелічених статтях (частинах статей) наявна пунктуаційна помилка, а не прагнення законодавця порізному застосувати додаткове покарання.

4. На користь такого висновку можна навести також текст статті 139 КК України:

"Стаття 139. Ненадання допомоги хворому медичним працівником

1. Ненадання без поважних причин допомоги хворому медичним працівником, який зобов'язаний, згідно з установленими правилами, надати таку допомогу, якщо йому завідомо відомо, що це може мати тяжкі наслідки для хворого,

карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або громадськими роботами на строк до двохсот годин, або виправними роботами на строк до двох років.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило смерть хворого або інші тяжкі наслідки, –

карається обмеженням волі на строк до чотирьох років або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого".

Як видно з цього тексту, законодавець, намагаючись у частині 1 статті 139 підкреслити, що додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років може бути застосоване тільки поряд зі штрафом, розмістив два інших види основних покарань після вказівки на додаткове покарання.

Ще одним аргументом на користь зазначеної позиції є те, що у статті 253 КК України законодавець сформулював санкцію таким чином: "карається позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років або обмеженням волі на той самий строк". Тим самим підкреслено намагання застосувати позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю саме як основне, а не додаткове до обмеження волі покарання.

5. Загалом не можна намагатися пояснити вживання чи невживання коми перед словами "з позбавленням права" у КК України правилами української мови.

Наприклад, у реченні "Службове підроблення, тобто внесення службовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, інше підроблення документів, а також складання і видача завідомо неправдивих документів –

карається...", – або явно пропущена кома перед словом "карається", або ж замість цього слова має бути вжите слово "караються".

У частині 4 статті 321 КК України пропущено кому після слова "розмірах": "Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою, або якщо предметом таких дій були отруйні чи сильнодіючі речовини, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, або отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби в особливо великих розмірах – караються..." (відсутня кома між частинами складнопідрядного речення).

Отже, пунктуаційні та інші мовні помилки в тексті КК України трапляються. Тому тлумачити цей закон, спираючись на правила пунктуації тощо, буде неправильно.

6. Нарешті, відповідно до частини 2 статті 55 КК України, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання може бути (на відміну від штрафу – див. частину 3 статті 53 КК України[1]) призначене й у випадках, коли воно не передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за умови, що з урахуванням характеру злочину, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю, особи засудженого та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Тому взагалі не має значення, яким чином тлумачити санкцію частини 1 статті 366 КК України. Якщо так, що "по-

[1] До речі, штраф як додаткове покарання застосоване лише у частині 1 статті 144 КК України: "карається позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до двох років, з штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян чи без такого".

збавлення права обіймати..." стосується тільки обмеження волі, то суд має право застосувати це покарання як додаткове до штрафу на підставі частини 2 статті 55 КК України (з урахуванням визначених в ній умов). Якщо ж так, що "позбавлення права обіймати..." стосується і обмеження волі, і штрафу, – то безпосередньо на підставі частини 1 статті 366 КК України.

В.В. Хилюта
доцент кафедры уголовного процесса и криминалистики
кандидат юридических наук
(Гродненский государственный университет, Республика Беларусь)

"ЗАВЕДОМО ПРЕСТУПНЫЙ ПУТЬ" ПРИ ЛЕГАЛИЗАЦИИ ПРЕСТУПНЫХ ДОХОДОВ В УК РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Проблема ответственности за легализацию (отмывание) преступных доходов в последние годы привлекает к себе все большее внимание как ученых-юристов, экономистов, так и практических работников правоохранительных органов. Прежде всего, это объясняется высокой степенью общественной опасности указанных деяний, а также рядом проблем, связанных с применением действующего уголовного законодательства на практике.

Рассмотрим наиболее очевидную из них, в плане не только борьбы с "грязными деньгами", но и привлечения виновных лиц к ответственности. Так, ст. 235 УК РБ под легализацией ("отмыванием") материальных ценностей, приобретенных преступным путем понимает "совершение финансовых операций и других сделок с денежными средствами, ценными бумагами или иным имуществом, приобретенными заведомо преступным путем, использование указанных материальных ценностей для осуществления предпринимательской и иной хозяйственной деятельности с целью утаивания или искаже-

ния природы, происхождения, местонахождения, размещения, движения или действительной принадлежности указанных материальных ценностей или соотносимых с ними прав".

Теперь же обратим внимание, что указанные в тексте вышеупомянутой статьи УК РБ денежные средства, ценные бумаги и иное имущество становятся предметом легализации при условии, если они приобретены **заведомо преступным путем**. Что же означает данная формулировка?

Практически все отечественные ученые-юристы, комментируя ст. 235 УК РБ указывают, что привлечение лица к уголовной ответственности за легализацию материальных ценностей, приобретенных преступным путем, может иметь место только при условии, что приговором суда по другому уголовному делу признано, что указанное имущество (денежные средства, ценные бумаги и иное имущество) приобретено преступным путем. Только после судебного признания приобретения такого имущества преступным путем появляется предмет преступления, предусмотренный ст. 235 УК РБ.[1]

При таком толковании применение рассматриваемой статьи становится возможным только с уголовной преюдицией, т.е. предварительным признанием вступившим в законную силу приговором суда факта совершения преступления, посредством которого приобретены материальные ценности, ставшие предметом легализации. Следуя такому толкованию, получается, что законодатель сконструировал практически "мертвую" норму права – когда "отмываются грязные деньги" осужденного лица, причем такое имущество полученное в результате совершения преступления, за которое оно уже было

[1] См.: Лукашов А.И. Преступления против порядка осуществления экономической деятельности: уголовно-правовая характеристика и вопросы квалификации / А.И. Лукашов. – Минск, 2002. – С. 191; Маркова О. Характеристика объекта и предмета легализации ("отмывания") преступных доходов / О. Маркова // Судовы веснік. – 2003. – № 2. – С. 60–61.

осуждено. Однако тем же приговором суда должен быть разрешен вопрос и о судьбе имущества, полученного в результате совершения предшествующего преступления. Таким образом, мы искусственно создаем ситуацию, которая с юридической точки зрения объективно препятствует применению ст. 235 УК РБ. Достаточно только взглянуть на статистику применения статьи о легализации и количестве привлеченных лиц к уголовной ответственности (единицы) – и все станет ясно.

Так с чем же мы имеем дело? С очередной мертворожденной нормой права или неправильной практикой толкования статьи о легализации преступных доходов. Скорее со вторым явлением, нежели с первым.

Действительно, легализация преступных доходов является "вторичным" преступлением: прежде надо доказать факт первичного преступления, в результате которого приобретены "отмываемые" материальные ценности. Денежные средства, ценные бумаги и иное имущество выступают предметом легализации при условии, что их получение состоялось заранее, и было соединено с нарушением норм *только уголовного законодательства*. Такое имущество может быть легализовано в результате совершения хищений, взяточничества, преступлений в сфере экономической деятельности, незаконной охоты, незаконного оборота наркотических веществ и т.д.

Однако указание уголовного закона на исключительно преступный характер происхождения материальных ценностей, указанных в диспозиции ст. 235 УК РБ еще не означает, что применение статьи о легализации требует предварительное вынесение обвинительного приговора за предикатное преступление (преступление, в результате которого приобретено имущество). Полагаем, что виновным лицом достаточно осознания того, что он совершает действия с такими материальными ценностями, которые добыты преступным путем.

Если для вменения состава о легализации ("отмывании") материальных ценностей, приобретенных преступным путем потребовалось бы обязательное вынесение обвинительного приговора в отношении лица, совершившего предикатное (первичное) преступление, то привлечение виновного лица к ответственности по ст. 235 УК РБ исключалось бы в случаях, когда "предикатор" (лицо, совершившее первичные преступления) не установлен, скрылся, умер и судебное решение (приговор) по делу о предикатном преступлении, устанавливающее данный факт, не было по указанным или иным причинам вынесено к моменту рассмотрения дела в суде по ст. 235 УК РБ[1].

Факт получения лицом денежных средств, ценных бумаг или иного имущества, заведомо добытых преступным путем не обязательно должен быть установлен приговором суда в отношении лица, совершившим первичное (предикатное) преступление. В данном случае имеется в виду приговор, предшествующий рассмотрению дела по обвинению лица в совершении первичных преступлений, в результате которых приобретено имущество (хищения, взяточничество, незаконная предпринимательская деятельность и т.д.). В такой ситуации важно чтобы суд в приговоре по делу о легализации сделал вывод о преступном приобретении легализуемых материальных ценностей.

По такому же пути недавно пошла судебная практика России и Украины, а также ряда европейских стран[2]. Так, в

[1] См.: Яни П.С. Незаконное предпринимательство и легализация преступно приобретенного имущества / П.С. Яни // Законность. – 2005. – № 4. – С. 14.

[2] См.: Научно-практический комментарий уголовного кодекса Украины от 5 апреля 2001 года / Под ред. Н.И.Мельника, Н.И.Хавронюка. – Киев, 2002. – С. 593; Камынин, И. Противодействие легализации преступных доходов с учетом рекомендаций ФАТФ / И.Камынин // Законность. – 2005. – № 4. – С. 18–22; Егоров, В.С. Квалификация преступлений, связанных с незаконным оборотом имущества / В.С.Егоров, В.Н.Кужиков. – Москва-Воронеж, 2002. – С. 6–12; Журавлев, М.П. Ответственность за легализацию (отмывание) преступных доходов: закон и судебная практика / М.П. Журавлев, Е.М. Журавлева // Журнал российского права. – С. 32-42.

подпункте "а" п. 2 ст. 6 Страсбургской Конвенции Совета Европы 1990 г. "Об отмывании, выявлении, изъятии и конфискации доходов от преступной деятельности", говорится, что не имеет значения, подпадало ли основное правонарушение в сферу уголовной юрисдикции или нет.

В этой связи будет уместно провести аналогию ст. 235 УК РБ со ст. 236 УК РБ (Приобретение либо сбыт материальных ценностей, заведомо добытых преступным путем). Статьей 236 УК РБ установлена уголовная ответственность за заранее не обещанные приобретение, хранение или сбыт материальных ценностей, *заведомо добытых преступным путем.* Однако суды при рассмотрении дела, для постановления обвинительного приговора, не требуют, чтобы лицо совершившее первичное преступление было осуждено за такое деяние. Достаточно того, чтобы сознанием виновного охватывался факт, что он совершает действия с имуществом, добытым преступным путем.

Таким образом, сделаем первый, весьма важный вывод: уголовная ответственность по ст. 235 УК РБ должна наступать не за наличие у лица имущества, добытого преступным путем, а за легализацию такого имущества, т.е. за нарушение предусмотренного статьей уголовно-правового запрета на введение такого имущества в легальный оборот.

Теперь необходимо выяснить вопрос о степени осведомленности лица и совершаемых им финансовых операций и других сделок с имуществом, которое добыто преступным путем. Другими слова, должна ли такая осведомленность быть предположительной или абсолютно достоверной.

Ни для никого не является секретом, что большинство денежных средств "отмываются" через банковские учреждения. По словам банкиров, пожелавших остаться неизвестными, маленькие банки, не имеющие достаточной клиентуры, вынуждены зарабатывать на легализации денежных средств. Как правило, ведет такие операции кто-либо из руководителей

банка. Разумеется, он не знает, в результате какого конкретного преступления (а преступления ли вообще) получены "отмываемые" деньги[1]. Ведь такие "грязные деньги" могут быть получены и посредством совершения правонарушений, что не может являться предметом ст. 235 УК РБ.

Считаем, что если в тексте ст. 235 УК РБ указана: 1) "заведомость" приобретаемых ценностей преступным путем, а также 2) цель утаивания или искажения природы, происхождения, местонахождения, размещения, движения или действительной принадлежности материальных ценностей, то в этой ситуации можно вести речь только о достоверно известных фактах и обстоятельствах, свидетельствующих о том, что легализуемое имущество приобретено преступным путем. Однако, знание о преступном происхождении "грязных денег" еще не означает и не требует того, чтобы легализующее это имущество лицо достоверно знало все обстоятельства его преступного происхождения (например, каким способом добыто имущество: в результате совершения кражи, мошенничества, убийства и т.п.). Важно только чтобы лицо понимало, что это имущество добыто преступным путем.

Следовательно, в процессе судебного следствия необходимо доказать, что лицо, виновное в совершении "отмывания денег", **заведомо знало** (а не предполагало), что легализуемые им материальные ценности добыты исключительно преступным путем.

К сожалению, на этом проблемы применения статьи о легализации ("отмывании") материальных ценностей, добытых преступным путем, не исчерпываются, однако будем надеяться, что оставшиеся также найдут свое разрешение.

[1] Колб, Б. "Отмывание" денег / Б.Колб // Законность. – 2004. – № 1. – С. 43.

С.В. Кушнарьов
заступник начальника лабораторії
кандидат педагогічних наук
(Лабораторія психологічного забезпечення діяльності органів внутрішніх справ ДНДІ МВС України)

О.В. Шаповалов
начальник лабораторії
кандидат медичних наук, старший науковий співробітник
(Лабораторія психологічного забезпечення діяльності органів внутрішніх справ ДНДІ МВС України)

І.М. Слюсар
головний науковий співробітник
кандидат психологічних наук
(Лабораторія психологічного забезпечення діяльності органів внутрішніх справ ДНДІ МВС України)

І.І. Пампура
старший науковий співробітник
(Лабораторія психологічного забезпечення діяльності органів внутрішніх справ ДНДІ МВС України)

ПРОВОКАЦІЯ ХАБАРА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД ВИЯВЛЕННЯ КОРУПЦІЇ

Детальний аналіз відомчої нормативної бази МВС України (наказів, вказівок, розпоряджень, рішень колегій), матеріалів службових розслідувань, довідок (поквартальних, за півріччя, рік) про стан дисципліни та законності в органах внутрішніх справ, а також результатів опитування свідчить про *зародження нового виду корупції – елітарної*. Остання характеризується високим соціальним положенням суб'єктів її здійснення, витончено-інтелектуальними способами дій, значною матеріальною, фізичною і моральною шкодою, виключною латентністю посягань, поблажливим ставленням влади до цієї групи злочинців. Такі посадові злочинці розумні, заможні, нерідко володіють високими владними повноваженнями, в тому числі і безпосередньо в лавах правоохоронних органів і, –

практично недоторкані для закону. Їхні злочинні дії в абсолютній більшості залишаються безкарними.

В цьому зв'язку, особливої уваги заслуговує *чинне законодавство України, яке містить оціночні ознаки, неадекватну кваліфікацію злочинів*[1], *антиномію*[2] і, тим самим, надає посадовим особам можливість застосовувати його довільно на власний розсуд. Крім того, низька якість підготовки та процесуального оформлення документів призводить до того, що при розгляді адміністративних матеріалів про корупцію в кожному п'ятому випадку справу закривають і особу звільняють від відповідальності. Усунути таке становище здатний законодавець за допомогою чітко визначеного й однозначного формулювання правових норм.

Зміст та спрямованість профілактичних заходів правового, організаційного, управлінського і психологічного характеру повинні сприяти вирішенню одного з основних завдань, які постають у цьому зв'язку – *зробити корупцію справою невигідною і ризикованою*. Зокрема, правовий і соціальний статус правоохоронця, в діяльності якого завжди присутня спокуса використати надані йому владу або посадові повноваження в особистих інтересах чи інтересах третіх осіб, повинен стимулювати його до законослухняної поведінки. В основу правомірної поведінки правоохоронця повинно лягти не страх бути викритим ("попастися на гарячому"), а свідоме розуміння наслідків вчиненого корупційного діяння.

Поширення корупції, а також складність виявлення корупціонерів змусила деяких фахівців, як наукових працівників, так і практиків, згадати про старий метод боротьби з корупцією – провокацію[3]. Суть провокації злочину полягає у тому,

[1] Кваліфікація злочину – кримінально-правова оцінка злочинного діяння, яка полягає у встановленні відповідності його ознак ознакам складу злочину, передбаченого кримінальним законом.

[2] Антиномія – дійсна, гадана або уявна суперечність в законі.

[3] Провокація – зрадницька поведінка, підбурювання людини до таких дій, які можуть тягнути за собою тяжкі для неї наслідки.

що провокатор[1] сам збуджує у інших осіб намір вчинити злочин з метою їхнього подальшого викриття, шантажу, створення залежного становища тощо.

В юридичних виданнях[2] з'являються публікації, що не заперечують, чи навіть схвалюють провокацію як засіб боротьби з хабарництвом, називаючи її "*методом контролюючої пропозиції хабара посадовій особі працівниками правоохоронних органів*". Разом з тим, хоча застосування методу провокації здається можливим, дієвим і ефективним, чинне вітчизняне законодавство, зокрема ст. 370 Кримінального кодексу (КК) України, все ж забороняє застосовувати його на практиці.

В той же час, висловлюється думка про те, що заборона провокації відповідною нормою Кримінального кодексу (в Україні – стаття 370, в Російській Федерації – стаття 304) паралізує діяльність працівників правоохоронних органів у боротьбі з посадовими злочинами, оскільки через погоджувальний характер хабарництва провокація часто є єдиним засобом викриття продажної посадової особи. Загроза суспільній безпеці, створювана хабарництвом, а також неможливість його виявлення й припинення іншими способами, розглядається як виправдання оперативного експерименту, в ході якого особа, яка здійснює оперативно-розшукову діяльність, виконує функцію

[1] Провокатор – таємний агент, який діє шляхом провокації. Той, хто провокує.

[2] Аникин А. Ответственность за взяточничество по новому УК // Законность. – 1997. – № 6. – С. 34-35; Волженкин Б.В. Допустима ли провокация как метод борьбы с коррупцией // Российская юстиция. – 2001. – № 5. – С. 43-45; Мишин Г. Борьба со взяточничеством: некоторые направления совершенствования уголовной политики // Коррупция как глобальная проблема современности. – Владивосток: Владивостокский центр исследования организованной преступности при Юридическом институте ДВГУ, 2001. – С. 28-30; Навроцький В.О. Провокація хабара як можливий спосіб боротьби з корупцією // Організаційні та правові проблеми боротьби з корупцією: Матеріали "круглого столу" 5 червня 1998 р., м. Харків / Відп. ред. О.Г. Кальман, Л.В. Дорош. – Харків: Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності АПН України, 1998. – С. 61-64.

підбурювача[1].

При цьому, оперативний експеримент визначається як комплекс дій оперативного підрозділу щодо створювання таких умов для особи, обґрунтовано запідозреній у підготовці чи вчиненні тяжкого злочину, за яких вона має вибір злочинної або незлочинної поведінки[2].

Ще в "неповській" Росії, в період проведення різноманітних "ударних компаній" по боротьбі з хабарництвом була передбачена кримінальна відповідальність за провокацію хабара (ст. 115 КК РРФСР 1922 р., ст. 119 КК РРФСР 1926 р.). При цьому, якщо в КК 1922 р. мова йшла про відповідальність лише за провокацію дачі хабара, то у КК 1926 р. посадові особи відповідали також і за провокацію отримання хабара – створення обстановки і умов, що викликають пропозицію або отримання хабара, з метою подальшого викриття того, хто дав хабара або того, хто отримав хабара.

В КК РРФСР 1960 р. не було спеціальної статті про провокацію хабара, але це не означало, що подібна діяльність була декриміналізована. Як відмічалося дослідниками, провокаційні дії посадової особи слід вважати підбурюванням відповідно до давання або отримання хабара і кваліфікувати за сукупністю зі статтею про зловживання владою або службовим положенням. Характерно, що у КК України продовжувала діяти (і діє дотепер ст. 370) норма про відповідальність за провокацію хабара, що абсолютно текстуально співпадає зі ст. 119 КК РРФСР 1926 р.

Невдале формулювання ст. 370 КК України, також як і ст. 304 КК Російської Федерації породило різні, іноді прямо протилежні їх тлумачення.

---

[1] Ревякин М.Н. Борьба с коррупцией: иллюзии или реальность // "Юристъ-Правоведъ". – Ростов-на-Дону, 2004. – № 1. – С. 70-73.

[2] Волженкин Б.В. Допустима ли провокация как метод борьбы с коррупцией // Российская юстиция. – 2001. – № 5. – С. 43-45.

Російський вчений Г. Мішин[1] вважає, що провокацією можна визнати: "*лишь такие действия, как подбрасывание предмета как бы взятки в кабинет (рабочий стол) должностного лица либо иные манипуляции, направленные на то, чтобы "всучить" (путем обмана, насилия или введения в заблуждение) ему предмет как бы взятки с целью осуществления непосредственно за этим "задержания с поличным" и "разоблачения" потерпевшего*". Контрольована ж пропозиція хабара посадовій особі працівниками правоохоронних органів має бути вирішена не тільки у зв'язку з перевіркою заяви про вимагання хабара, як сказано в постанові Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 5 "Про судову практику у справах про хабарництво", але й в інших випадках. Співробітники підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю і корупцією у своїй роботі не повинні боятися проявити ініціативу у виявленні хабарників.

Згідно ст. 370 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року № 2341-III кримінальній відповідальності підлягає насамперед особа, яка спровокувала одержання хабара. При такому підході метод контрольованої пропозиції хабара виявляється поза законом, оскільки працівники правоохоронних органів, які його застосовують, самі визнаються злочинцями.

В той же час, вважати дії працівників правоохоронних органів, які пропонують хабар з метою викриття посадових осіб, схильних до корупції, підбурюванням до злочину можна лише за умови наявності всіх об'єктивних і суб'єктивних ознак співучасті. В аналізованій же ситуації вони відсутні. Такі дії не посягають на жодний правоохоронний об'єкт – вони порушують не законні права особи, суспільства, держави, а лише інтереси корупціонера по ухиленню від кримінальної відповідальності. Пропозиція "хабара" з метою викриття хабарника не є схиленням до злочину, оскільки хабарник насправді злочину вчини-

[1] Мишин Г. Борьба со взяточничеством: некоторые направления совершенствования уголовной политики // Коррупция как глобальная проблема современности. – Владивосток: Владивостокский центр исследования организованной преступности при Юридическом институте ДВГУ, 2001. – С. 28-30.

ти не зможе, бо його дії є контрольованими. Поведінка і того, хто пропонує "хабар", і того, хто схильний його прийняти, аж ніяк не порушує нормальної діяльності органів держави чи апарату підприємств, установ, організацій. Відсутня і сумісність посягання. Адже принаймні одна особа вчинює не злочин, а суспільно корисну дію. Не можна говорити і про наявність суб'єктивних ознак співучасті. Немає психологічного зв'язку між тим, хто пропонує "хабар", і тим, хто схильний його прийняти. Адже вчиняючи подібні дії, ці особи переслідують різні цілі – викрити винного і протиправно збагатитися. Тим самим у діях особи, яка пропонує "хабар" для викриття хабарника, відсутнє усвідомлення суспільно небезпечного характеру свого діяння. Така особа, навпаки, усвідомлює суспільно корисний характер виконуваного завдання. А відсутність цієї ознаки свідчить і про відсутність умислу в цілому й співучасті як посягання, для якого характерна умисна вина. Суб'єктивна сторона дій особи, яка пропонує "хабар" для виявлення потенційного хабарника, нічим принципово не відрізняється від суб'єктивної сторони поведінки того, хто здійснює контрольовану правоохоронними органами дачу хабара після вимагання з боку посадової особи.

Посадова особа, якій пропонується "хабар", аж ніяк не позбавлена можливості вибору суспільно корисного варіанту поведінки: відмовляючись від хабара, вона тим самим успішно пройде, так би мовити, запропонований тест. Навряд чи виникне сумнів, що, будучи поза контролем, відгукнуться на пропозицію саме ті, хто схильні до корупції, хабарництва. Разом з тим, доцільно обмежити застосування цього прийому лише простою пропозицією хабара, заборонивши вчинення більш інтенсивного психологічного тиску на посадову особу (неодноразові та надоїдливі приставання, вмовляння прийняти хабар, передача предмета хабара без попередньої на те згоди провокованої посадової особи тощо).

Одним з доводів на користь легалізації пропонованого заходу може бути й те, що вчинення подібних дій пересічним

громадянином при попередньому повідомленні про це працівників правоохоронних органів є цілком правомірним діянням. То чому ж забороняти це самим працівникам правоохоронних органів? До того ж відомо, що подібні операції далеко не завжди закінчуються за запланованим сценарієм – досить лише посадовій особі відмовитися від одержання хабара.

Слід відзначити, що Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII "Про оперативно-розшукову діяльність" передбачає аналогічні заходи – надає право проводити контрольні закупки товарів з метою виявлення фактів протиправної діяльності (див. п. 2 частини першої ст. 8 Закону). Причому, як і в розглядуваному випадку, з моменту відповідного заходу поведінка контрольованої особи ще не визнається протиправною.

Легалізувати використання методу контрольованої пропозиції хабара можна шляхом декількох законодавчих та інших заходів. Найважливішим з них вважаємо декриміналізувати[1] діяння, що передбачене ст. 370 КК України. Одночасно нормативні акти, що регламентують оперативно-розшукову діяльність, слід доповнити положеннями, які передбачають саму можливість, а також умови та порядок проведення операції з контрольованої пропозиції хабара. Для зменшення можливих негативних побічних наслідків запровадження цього методу можна передбачити його обмеження в часі (періодом проведення в Україні першочергових заходів по боротьбі з корупцією), в просторі (кількома областями чи районами з метою експериментальної перевірки його ефективності), сферами управлінської діяльності, які найбільше вражені корупцією. Водночас потрібно внести відповідні зміни до постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 5 "Про судову прак-

[1] Декриміналізація [від лат. de... – префікс, що означає скасування, припинення і criminalis – злочинний] – визнання законодавцем раніше злочинного діяння незлочинним. Цей процес тісно пов'язаний з кримінально-правовою політикою держави, яка має враховувати різноманітні інтереси різних соціальних груп і забезпечувати найважливіші з них.

тику у справах про хабарництво".

Правові наслідки контрольованої пропозиції хабара також можуть бути обмеженими. Можливо і не в усіх випадках потрібно ставити питання про притягнення до кримінальної відповідальності кожного, хто не витримав спокуси в ході перевірки (існує також дисциплінарна і адміністративна відповідальність). Але той чи інший результат слід враховувати при вирішенні питання про перебування на займаній посаді, підвищення чи переміщення по службі тощо.

Використана література:

1. Аникин А. Ответственность за взяточничество по новому УК // Законность. – 1997. – № 6. – С. 34-35.

2. Волженкин Б.В. Допустима ли провокация как метод борьбы с коррупцией // Российская юстиция. – 2001. – № 5. – С. 43-45.

3. Кушнарьов С.В., Шаповалов О.В. Корупція: соціально-психологічний феномен загрози особистості та професійній діяльності посадової особи в органах внутрішніх справ: Монографія. 2-е вид. – К.: НАВСУ, 2005. – 181 с.

4. Мишин Г. Борьба со взяточничеством: некоторые направления совершенствования уголовной политики // Коррупция как глобальная проблема современности. – Владивосток: Владивостокский центр исследования организованной преступности при Юридическом институте ДВГУ, 2001. – С. 28-30.

5. Навроцький В.О. Провокація хабара як можливий спосіб боротьби з корупцією // Організаційні та правові проблеми боротьби з корупцією: Матеріали "круглого столу" 5 червня 1998 р., м. Харків / Відп. ред. О.Г. Кальман, Л.В. Дорош. – Харків: Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності АПН України, 1998. – С. 61-64.

6. Ревякин М.Н. Борьба с коррупцией: иллюзии или реальность // "Юристъ-Правоведъ". – Ростов-на-Дону, 2004. – № 1. – С. 70-73.

Г.Л. Шведова
старший викладач кафедри історії та теорії держави і права
(Чорноморський державний університет імені Петра Могили)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИ КОРУПЦІОНЕРА

Корупційні відносини існували як у суспільствах часів побудови єгипетських пірамід, так ці відносини продовжують існувати і в сучасних постіндустріальних суспільствах початку XXI століття. Структура суспільства здебільшого впливає на утворення тих чи інших форм корупційних відносин, хоч цей вплив може бути й досить значний.

На нашу думку механізм формування корупційних відносин у суспільствах є за своєю суттю простим, але й у той же час універсальним і вічним. Він полягає у наступному. Кожна людина прагне досягти якомога вищого рівня життя у широкому розумінні. Це стосується рівня харчування, якості життя, умов соціального забезпечення, охорони здоров'я, рівня освіти тощо. Можна стверджувати, що таке прагнення належить до первинних фундаментальних прав людини на пристойне життя, і у цьому прагненні немає нічого протиправного чи кримінального.

Криміногенність потенційно може виникати, якщо далі перейти до шляхів і засобів у досягненні даних прагнень. Справа у тому, що з іншого боку кожна людина має свій певний рівень доходів, у рамках яких власне й можна реалізовувати якомога кращий рівень життя у співвідношенні чи, іншими словами, дилемі "бажання і можливості" є два варіанти:

а) бажання не перевищують сукупний рівень можливостей;

б) бажання перевищують реальні можливості.

У першому варіанті наявний рівень доходів дає можливість досягати бажаного рівня життя (у широкому розумінні) і елементу конфліктності тут не виникає. З цієї причини є мало підстав для утворення корупційних відносин, як таких, що порушують закони чи суспільні норми для даної особистості. Хоч, зрозуміло, це і не є стовідсотковим підтвердженням. При

цьому окремою позицією потрібно виділити бажання особистості мати владу, як саму по собі, так і за досягнення певної мети, і ми також повинні мати це на увазі.

Головну зацікавленість представляє другий варіант, коли рівень доходів недостатній для досягнення бажаного рівня життя. У цьому випадку виникає повсякденна проблема – яку грубо можна сформулювати так – як заробити гроші, щоб покращити життя. Є декілька шляхів у розв'язанні даної проблеми, розглянемо їх.

1. Особистість сприймає існуючий дисбаланс бажань і доходів як дане, і не намагається його подолати. У цьому випадку, як варіант, може з часом виникнути та накопичитися психологічний стрес через власну неспроможність.

2. Особистість намагається подолати дисбаланс, підвищити рівень прибутків та відповідно, покращити свій рівень життя, або, загалом, рівень життя своєї родини, близьких людей. Тоді на перший план виходять засоби підвищення рівня доходів. Такі засоби можуть бути різними, зокрема, виділимо три можливості:

а.) докладання легальних зусиль з кар'єрного росту за основним місцем роботи, що повинно відображатися і на рівні відповідних доходів;

б) зусилля спрямовуються на пошук додаткових легальних джерел прибутків у вигляді роботи за сумісництвом, започаткування приватної комерційної справи, створення виборів художніх промислів, мистецтва тощо з метою їх подальшого продажу для отримання прибутків;

в) особистість стає на шлях незаконних злочинних зусиль з метою покращення рівня своїх доходів.

В останньому варіанті можемо навести у якості прикладів низку кримінальних діянь, від примітивного пограбування людей чи установ до організованої злочинної діяльності, та, що найголовніше в контексті даної доповіді, за рахунок залучення корупційних схем у межах конкретних можливостей[1].

[1] Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії). – Монографія. – К., 2004. – 400 с.

З викладеного виникає питання, а що може бути регулятором у виборі того чи іншого напрямку з перелічених і, на думку автора, таким регулятором виступає свідомість людини, її загальний менталітет – моральність, рівень виховання і т. ін. Таким чином, у першу чергу, слід проаналізувати внутрішній світогляд людини. Далі слід звернути увагу на систему взаємовідносин людини з іншими людьми у межах певних структур суспільства, оскільки корупційні дії неможливі без таких відносин. Нарешті, заслуговує уваги вплив структури та організації суспільства на корупційні відносини.

Ставлення кожної особистості до корупції, як було наголошено вище, в першу чергу формується в межах її внутрішнього світогляду, який, у свою чергу, утворюється із відношення до матеріальних речей та відношення чи ставлення до духовних та моральних цінностей[1]. Відношення до матеріалізованих речей визначається у таких речах як:

а) житло;

б) послуги;

в) товари першої необхідності;

г) відпочинок, дозвілля;

д) медичне забезпечення;

є) отримання освіти.

До духовно-моральних цінностей слід віднести:

а) духовне виховання як таке;

б) релігійна культура;

в) моральне виховання;

г) патріотичне виховання.

Спрямованість відношення та пріоритетність у визначених аспектах, на нашу думку, суттєво залежать від другої частини – морального та духовного виховання. Таке виховання визначає в інтегрованому сенсі ту "моральну планку", яку кожна особистість визначає для себе по відношенню до негатив-

[1] Корупція та урядування. Причини, Наслідки та зміни / Пер. З англ. С. Кокізюк, Р. Ткачук. – К.: "К.І.С.", 2004. – Х, 296 с. // Роуз-Екерман Сьюзен.

них явищ, дій, подій і, зокрема, у даному випадку по відношенню до корупції, як засобу у досягненні бажаних результатів, головним чином, у частині матеріалізованих сторін життя людини. Таке виховання, проте, досить тривалий, кропіткий та трудомісткий процес, який нашаровується як на генетичний код суспільства в цілому, так і особистості зокрема, закладений минулими поколіннями та умовами життя, і на повсякденне соціальне положення і життя конкретної особистості. При поганому генетичному коді, несприятливих і низьких соціальних умовах життя важко розраховувати на виховання свідомих, високоморальних членів суспільства, для яких основним засобом у досягненні високих рівнів матеріального життя може бути тільки і виключно чесна праця, власні здібності, а також розуміння балансу між бажаним і можливим. На нашу думку, головні проблеми, пов'язані з корупцією якраз і кореняться десь у цій площині формування внутрішнього світогляду людини.

За моральними критеріями внутрішнього світогляду по відношенню до корупції усіх людей можна розділити загалом на три групи. Першу групу утворюють люди, які вважають неприйнятним для себе вступати у корупційні відносини при будь-яких обставинах чи з будь-яких причин. Таке відношення може бути обумовлене високим рівнем свідомості та моральності, високим рівнем відповідальності перед суспільством взагалі, чи на щаблях ієрархічної структури відповідної інституції, де виконуються обов'язки зі служби. Зокрема, в останньому випадку потенційна міра морального, адміністративного чи кримінального покарання у разі виявлення участі у корупційних діяннях вважається неприпустимо великою у порівнянні до зисків, отриманих від таких дій.

Другу групу утворюють люди, які схиляються епізодично до корупційних дій через несприятливі обставини, труднощі матеріального становища, зобов'язання перед своїми близькими, як вони їх розуміють тощо. Такі люди загалом розуміють аморальність та злочинність корупційних дій, але вони здатні обґрунтувати свою особисту участь у таких діях важкими об-

ставинами того чи іншого характеру, які вони не можуть подолати іншим шляхом чи, наприклад, тим, що "усі так роблять", вкоріненими традиціями хабарництва тощо.

Нарешті, третю групу утворюють люди, які сприймають корупційні відносини як спосіб життя, спосіб досягнення своїх цілей, задоволення своїх бажань. Тобто, моральні засади таких людей сформувалися таким чином, що від життя потрібно отримувати все і як найбільше і сьогодні, а оскільки корупційні відносини є ефективним засобом у досягненні такої мети[1], то ці відносини без вагань використовуються, де тільки це можливо. Більше того, люди з такою ментальністю інколи вважають усіх інших просто нерозумними "дурнями", які не можуть зрозуміти як правильно треба жити.

На думку автора, визначені групи є достатньо консервативними з досить обмеженим переходом осіб з однієї групи в іншу. Це випливає з того, що моральні імперативи є досить стабільними чинниками і здатні змінюватися тільки при певних досить значних потрясіннях, які може зазнати особистість. А оскільки такі потрясіння відбуваються не повсякденно, то і приналежність людей по визначених групах є стабільною і змінюється відносно мало. Проте зрозуміло, що завжди відбуваються еволюційні зміни свідомості людини, і вони можуть призводити в решті-решт до зміни приналежності до даних груп.

У зв'язку з викладеним виникають два питання. По-перше, яке значення можуть мати визначення вказаних груп, та, по-друге, яке значення має їх стабільність і консервативність. Спробуємо відповісти на дані питання. Абсолютно зрозуміло, що рівень корумпованості певного суспільства визначається долею у ньому трьох визначених вище груп людей по відношенню до корупційних дій. Суспільство, в якому, скажімо, значним чином переважає перша група, може вважатися слабко корумпованим. До даних суспільств, у якості прикла-

[1] Аркуша Л.І. Основи методики виявлення і розслідування організованої злочинної діяльності при наявності корумпованих зв'язків. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / (ОНЮА МОН України). – Х., 2002. – 177 с.

дів, можна віднести північні країни Скандинавського півострова, Великобританію, деякі країни Західної Європи. З іншого боку, якщо ж у суспільстві переважає третя група людей, то таке суспільство слід вважати сильно корумпованим. "Яскравими" прикладами таких країн слід вважати деякі країни Африканського континенту, Латинської Америки. Якщо ж превалює у суспільстві друга група, то це також відносно сильно корумповані суспільства і до таких суспільств слід, на нашу думку, віднести новоутворені країни СНД, до яких належить і Україна.

Таким чином, якщо можна ідентифікувати, наприклад, за допомогою соціологічних опитувань, членів суспільства у їх приналежності до визначених трьох груп, то доля кожної з груп може слугувати принаймні якісним показником корумпованості даного суспільства. З іншого боку, така інформація створює підґрунтя для визначення щодо розробки плану дій у боротьбі з корупцією.

Стосовно другого питання щодо відносної консервативності визначених груп, то відповідь, на нашу думку, є такою: це і добре і погано. Справа у тому, що для зменшення рівня корумпованості суспільства дуже бажано, щоб перша група була якомога більшою, а третя – якомога меншою, зокрема, за рахунок переходу представників другої проміжної групи у першу, а представників третьої групи принаймні у другу. Але високий рівень консервативності перешкоджає швидкому еміґруванню із групи у групу і це є загалом погано. Але, з іншого боку, це є і добре, оскільки таким же чином гальмуються і можливість переходу із першої групи у другу, а із другої до третьої, що буде обумовлювати підвищенню рівня корумпованості суспільства.

Тому, власне тільки через визначене у часі вікове поповнення чи зменшення визначених груп в основному впливає на динаміку їх зміни, а, відповідно, і ступеню корумпованості в цілому. Якщо ж, з іншого боку, намагатися інтенсифікувати "обмінні процеси" у базисному напрямку – третя-друга-перша групи, то, в першу чергу, потрібно приділяти увагу моральн-

ному вихованню членів суспільства, підвищення їх відповідальності перед суспільством, а не тільки за власні потреби, впливати на духовність та почуття патріотизму за країну тощо. Такі зусилля можуть призводити до збільшення відсотка людей у першій групі, які сприймають корупцію як зло і не схильні вдаватися до таких дій. Проте, зменшення долі людей у другій проміжній групі може бути досягнуто також і за рахунок підвищення загального соціального рівня життя, підвищення прозорості у функціонуванні владних структур, що буде зменшувати необхідність вдавання до корупційних відносин через важке матеріальне становище, неможливість легального отримання послуг, відповідного медичного обслуговування, якісної освіти, тощо.

Викладене вище підштовхує до думки, що боротьба з корупцією є боротьба з глибинними шарами свідомості людини, віковічними традиціями, нашарованими у свідомості, тому вона буде важкою, довгою, наполегливою без очікування швидких значимих результатів[1]. Проте сказане зовсім не означає відмови від руху на цьому шляху, оскільки, по-перше, іншого шляху немає (альтернатива як на міжнародному рівні, так і всередині країни просто відсутня, якщо ми не хочемо, щоб країна деградувала і втратила свої позиції), та, по-друге, у дійсності при високій наполегливості отримані результати можуть підсилювати ефекти спрямованих зусиль і просування у боротьбі із корупцією може давати помітні результати принаймні протягом життя одного-двох поколінь.

І саме виходячи із сформованого внутрішнього світогляду та характеру встановлених зовнішніх стосунків особи може сформуватися мотивація до вчинення корупційних діянь. При цьому є вагомі підстави вважати, що поширення корупції в суспільстві завдячує, перш за все, негативно сформованому

[1] Кабанов П.А. Виктимогенность политических режимов как одно из перспективных направлений криминальной политической виктимологии // Сибирский Юридический Вестник. – 2004. – № 1.

внутрішньому світогляду особи та невірно встановленим зовнішнім стосункам.

Подолати це можна передусім шляхом підвищення загальної правової культури громадян, правового виховання, впровадження антикорупційної освіти в систему базової освіти, всезагального релігійного просвітництва[1].

Іншу не менш важливу частину особистості як члена суспільства складають її відносини з іншими членами, групами, структурами даного суспільства. Власне такі стосунки, або, іншими словами, взаємовідносини і перетворюють множину особистостей у тим чи іншим чином структуроване суспільство. З погляду імперативів моралі, норм поведінки, норм права та діючих законів такі стосунки можуть бути правильними, чи неправильними, відхиленими від правильного їх тлумачення. З цього погляду корупцію можна розглядати як певні відхилення від "правильних" стосунків особистості у суспільстві. Така думка, як вже відмічалось вище, прослідковується у періодичній літературі. Спробуємо розглянути дане питання більш ретельно.

В сучасному суспільстві кожний його член, який веде більш-менш активне життя, зв'язаний великою низкою взаємовідносин з іншими членами суспільства, окремими групами, структурними об'єднаннями певної природи, державними органами і т. ін. Така невидима оком тканина взаємовідносин як раз і утворює спільноту людей – суспільство. Серед основних стосунків у суспільстві можна виділити наступні:

а) сімейно-родинні;
б) службово-виробничі;
в) суспільно-політичні;
г) релігійні;
д) особисто-приватні та товариські;
є) відносини з місця проживання;

[1] Реабилитация жертв политических репрессий // Актуальные вопросы гуманитарного и профессионального знания: Сб. науч. Тр. Вып. 4. В. 2 ч. Ч.1.: Вопросы правоведения. – Нижнекамск, 2000. – С. 102 – 105.

ж) відносини з комунальними службами;

з) відносини з органами влади і т. ін.

Розглядаючи корупцію в першу чергу як злочинні дії, що наносять шкоду суспільству в цілому, суспільні відносини між членами суспільства можна поділити на три групи. До першої групи віднесемо такі стосунки, які не можуть бути корумпованими і не сприяють розвитку корупції з тих чи інших причин. Другу групу утворюють стосунки, які, власне, не несучи в собі потенціалу корупційних дій, при певних обставинах можуть сприяти розвитку корупції. Нарешті, до третьої групи віднесемо стосунки, які самі по собі можуть бути "носієм" корупційних дій.

З вказаних вище стосунків тільки дійсно глибокі, а не поверхневі релігійні відносини (у вигляді приналежності до певної релігійної громади), та, можливо відносини по місцю проживання (землячество) можна з мінімальними застереженнями віднести до першої групи стосунків. До третьої групи стосунків без значних заперечень потрібно віднести у першу чергу стосунки з державними органами, комунальними службами. Решту ж стосунків – родинних можна тлумачити як такі, що можуть сприяти проявам корупційних дій. Такі сприяння можуть виникати при накладанні цих стосунків на стосунки третьої групи, які містять в собі сильний потенційний елемент корумпованості. Тобто, іншими словами, ефекти прояву корупції можуть посилюватися, якщо присутні фактори, наприклад, родинних чи дружніх стосунків при взаємовідносинах між громадянином та чиновником, який уособлює певні повноваження органу влади, до якого вимушений звертатися громадянин. На практиці наявність таких стосунків, по-перше, сприяє зниженню первинного бар'єру, який потрібно подолати, щоб ініціювати корупційні дії, по-друге, це сприяє формуванню певного легалізуючого прикриття (пояснення) для корупційних дій у вигляді послуги близьким людям, друзям, яка буде сприяти успішному вирішенню їх справи, та, по-третє, створюється підґрунтя для формування групових інтересів у

середовищах професійно поєднаних між собою співробітників.

Дамо деякі пояснення до визначених позицій. Оскільки в суспільстві засуджуються корупційні дії і розглядаються як злочини проти суспільства, то для ініціації корупційних стосунків чи дій потрібно, принаймні на перших кроках, подолати певний бар'єр, принаймні, психологічного чи етичного характеру чи бар'єр страху за юридичну відповідальність у випадку викриття злочину. Зрозуміло, що високі бар'єри зменшують ризики вчинення корупційних злочинів, тоді як присутність дружніх, родинних и тому подібних стосунків сприяє зниженню таких бар'єрів і тим самим сприяє зростанню ризиків для корупційних дій. Таким же чином при наявності вказаних стосунків на перший план виходить розуміння надання послуги "своїм" людям, що при легальних діях не має заперечень, але при порушенні законодавства вже отримує ознаки корупційних дій того чи іншого характеру. Нарешті, наявність в професійних колективах товариських чи навіть чисто професійних відносин ховає у собі небезпеку формування групових (кастових) інтересів, які розглядаються вищими за коректне виконання своїх професійних обов'язків і примушують вдаватися і до корупційних дій, якщо виникає потреба захищати групові інтереси, як, наприклад, "честь мундира". Такими вадами страждають особливо правоохоронні органи, судова система, які не схильні виправляти неправомірні дії своїх службовців на нижчих рівнях при їх розгляді вищими інстанціями[1].

Прикладів практичної реалізації стосунків за вказаною схемою безліч, вони створюють у певній частині "тканину" життєвих ситуацій і тому не можна розраховувати на те, що від них можна досить легко позбутися. Якщо першим важливим поштовхом до корупційних дій може бути внутрішнє ста-

[1] Реабилитация жертв политических репрессий // Актуальные вопросы гуманитарного и профессионального знания: Сб. науч. Тр. Вып. 4. В. 2 ч. Ч.1.: Вопросы правоведения. – Нижнекамск, 2000. – С. 102 – 105.

влення людини, то другим суттєвим поштовхом у цьому напрямку як раз і є присутність стосунків, які за своїм змістом можуть підштовхувати до вчинення корупційних дій.

Таким чином, можна стверджувати, що у структурі суспільства відносно мало стосунків між його членами першої групи, які відносно вільні від потенційних корупційних дій, що можуть принести шкоду суспільству в цілому, і у більшості стосунків елемент можливої корупції є невід'ємною частиною таких стосунків. Тому ми вимушені говорити про масовість, багатогранність, багаторівневість та тривалість у часі корупційних дій у суспільстві. Рівень корумпованості підвищується ще більше, коли на потенційно корумповані відносини третьої групи накладаються стосунки другої групи, що сприяють таким відносинам. Це означає, що одним з напрямків боротьби з корупцією повинно бути подолання впливу товариських, професійних, родинних і т. ін. стосунків на суспільні відносини між членами суспільства чи службові відносини з органами влади у суспільстві. Мінімізація такого впливу буде зменшувати рівень корупції у суспільстві.

Н.И. Шило
соискатель кафедры уголовного права
(Луганский государственный университет внутренних дел имени Э.А. Дидоренко)

ОТГРАНИЧЕНИЕ УКРЫВАТЕЛЬСТВА ПРЕСТУПЛЕНИЯ ОТ ЛЕГАЛИЗАЦИИ (ОТМЫВАНИЯ) ДОХОДОВ, ПОЛУЧЕННЫХ ПРЕСТУПНЫМ ПУТЕМ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ

Согласно Конституции Украины права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства. Более того, нормативное закрепление и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства. Понятно, что для успешного вы-

полнения этих задач необходимо существование определенных факторов, которые позволили бы на качественном уровне обеспечить эффективность деятельности правоохранительных органов и органов правосудия.

Одним из преступлений, которые существенно нарушают нормальную деятельность органов дознания, следствия и суда, является заранее не обещанное укрывательство тяжкого или особо тяжкого преступления (далее – укрывательство преступления), уголовная ответственность за совершение которого предусмотрена ст. 396 Уголовного кодекса Украины. В социально-психологическом плане это деяние выражает уклонение граждан от оказания помощи в выявлении и раскрытии преступлений, и воспрепятствование борьбе с преступностью[1].

Говоря об общественной опасности укрывательства преступления необходимо сказать, что действия укрывателей, способствуя безнаказанности виновных, укрепляют намерение последних продолжать свою незаконную деятельность. Уголовный кодекс Украины, устанавливая уголовную ответственность за данные действия, одновременно преследует цель предупреждать те преступления, совершение которых стимулирует укрывательство преступления.

Однако, как свидетельствует практика, значительные трудности у правоприменителей возникают при разграничении укрывательства преступления со смежными составами, к числу которых относится легализация (отмывание) доходов, полученных преступным путем (ст. 209 Уголовного кодекса Украины), а также приобретение, получение, хранение или сбыт имущества, добытого преступным путем (ст. 198 Уголовного кодекса Украины).

Данные преступления, по мнению некоторых ученых, являются специальными видами укрывательства преступления[2].

---

[1] Гришанин П. Ответственность за укрывательство преступлений недонесение о них / П. Гришанин // Советская юстиция. – 1975. – № 15. – С. 22.

[2] См.: Смирнов В. Г. Понятие прикосновенности по советскому уголовному праву / В. Г. Смирнов – Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1957. – С. 59; Бушуев И. А. Ответственность за укрывательство преступлений и недоносительство / И. А. Бушуев – М. : Юридическая литература, 1965. – С. 82-83.

Как известно, о конкуренции уголовно-правовых норм можно говорить, если:

1) существует как минимум две уголовно-правовые нормы, которые направлены на урегулирование одного и того же вопроса;

2) совершено одно преступление, которое подпадает под признаки двух (или более) уголовно-правовых норм;

3) конкурирующие нормы одновременно претендуют на применение при решении данного конкретного случая;

4) существует функциональная связь между конкурирующими нормами.

Как отмечает В.Н. Кудрявцев, при конкуренции общей и специальной норм последняя находится относительно первой в логическом отношении подчинения[1]. В основе выделения конкуренции общих и специальных норм лежит характер взаимосвязи этих норм, который обусловлен разным уровнем обобщения правовых признаков, допускаемых законодателем при формулировании норм, которые призваны регулировать одни и те же общественные отношения. Учитывая особенности соотношения общей и специальной нормы, характер взаимосвязи этих норм – подчинение – осуществляется по объему.

Соотношение общей и специальной норм, как правило, можно проиллюстрировать с помощью, так называемых, кругов Эйлера. Так, В.Н. Кудрявцев отмечает, что общая черта норм, которые находятся в конкуренции, заключается в том, что они с различной степенью обобщения и различной полнотой предусматривают признаки одного и того же преступления. Соответственно, как по объему, так и по содержанию эти нормы частично совпадают.

---

[1] Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений / В. Н. Кудрявцев. – [2-е изд., перераб. и дополн.]. – М. : Юристъ,1999. – С. 213.

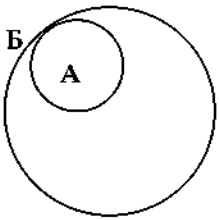

Где "А" – общая норма, а
"Б" – норма специальная.

Рис. 1. Соотношение общей и специальной норм

Таким образом, говоря о соотношении общей и специальной норм необходимо отметить, что с одной стороны, специальная норма должна обладать всеми признаками общей нормы, а с другой – специальная норма обладает определенными признаками, с которыми законодатель связывает наступление ответственность по определенной уголовно-правовой норме.

Возвращаясь к соотношению укрывательства преступления и легализации доходов, полученных преступным путем, нужно отметить, что статья 209 Уголовного кодекса Украины указывает на такие формы объективной стороны:

- совершение финансовой операции или заключение соглашения с денежными средствами либо иным имуществом, полученными вследствие совершения общественно опасного деяния, которое предшествовало легализации доходов;

- совершение действий, направленных на сокрытие или маскировку незаконного происхождения таких средств либо иного имущества или владения ими, прав на такие средства либо имущество, источника их происхождения, местонахождения, перемещения;

- приобретение, владение или использование денежных средств либо иного имущества, полученных вследствие совершения общественно опасного противоправного деяния, которое предшествовало легализации (отмыванию) доходов.

Исходя из этого, под легализацией (отмыванием) доходов,

полученных преступным путем, согласно положений ст. 1 и ст. 2 Закона Украины № 249-IV от 28 ноября 2002 года "О предупреждении и противодействии легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем"[1] и диспозиции ч. 1 ст. 209 Уголовного кодекса Украины необходимо понимать совершение действий, направленных на сокрытие или маскировку незаконного происхождения средств или другого имущества или владения ими, прав на такие средства или имущество, источника их происхождения, местонахождения, перемещения, а так же само приобретение, владение или использование денежных средств либо иного имущества с целью придания правомерного вида владению, их использованию или распоряжению ими или действий, направленных на сокрытие источника их происхождения, а также совершение с такими средствами или другим имуществом финансовой операции или заключение относительно их соглашений при улови осознания лицом того, что они были получены преступным путем.

В то же время в соответствии с пунктом 8 Постановления Пленума Верховного Суда Украины № 5 от 15 апреля 2005 года "О практике применения судами законодательства об уголовной ответственности за легализацию (отмывание) доходов, полученных преступным путем" под действиями, направленными на сокрытие или маскировку незаконного происхождения денежных средств или другого имущества, полученных в результате совершения предикатного деяния, или владения ими, а равно и прав на них, источника их происхождения, местонахождения, перемещения, необходимо понимать какие-либо действия лица, с помощью которых маскируется или скрывается факт получения таких средств или другого имущества, что предшествовало легализации (отмыванию) этих до-

[1] Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом" № 249-IV від 28 листопада 2002 року / Верховна Рада України. <Інфодиск. Законодавство: Версія 8.0.0. станом на 01.09.07 р.>.

ходов, совершенные как лицом, которое получило эти денежные средства или имущество данным путем, так и любым другим лицом[1].

В отличие от этого, укрывательство преступления предусматривает:

- укрывательство преступника;
- укрывательство следов преступления;
- укрывательство средств и орудий его совершения;
- укрывательство факта приобретения или сбыта имущества, добытого в результате его совершения;
- легализацию (отмывание) денежных средств или другого имущества, полученного преступным путем[2].

Таким образом, легализация преступных доходов по мнению Н.И. Мельника и Н.И. Хавронюка может выступать одной из форм объективной стороны укрывательства преступления. Но так ли это?

Необходимо отметить, что легализация доходов, полученных преступным путем, содержит некоторые признаки укрывательства, так как направлена на сокрытие фактов приобретения имущества преступным путем. Однако необходимо согласиться с мнением А.С. Горелика и Л.В. Лобановой, которые рассматривали вопросы соотношения укрывательства преступления и легализации преступных доходов.

В ст. 209 Уголовного кодекса Украины перечислены такие способы легализации (совершение финансовых операций и других сделок с денежными средствами или иным имуществом), которые возможны только в отношении имущественных

[1] Постанова Пленуму Верховного Суду України "Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом" від 15 квітня 2005 року / Верховний Суд України // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 5 (57). – С. 10.

[2] Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [5-те вид., переробл. та доповн.]. – К. : Юридична думка, 2008. – С. 1042.

преступлений, а укрывательство, предусмотренное ст. 396 Уголовного кодекса Украины, касается сокрытия любых преступлений и может совершаться и путем других действий. Например, путем предоставления преступнику убежища, транспортного средства, уничтожения следов преступления, перемещения орудий совершения преступления в другое место, изменения внешности преступника, обеспечения преступника поддельными документами.

Кроме этого, укрывательство преступления совершается с целью помочь преступнику избежать ответственности[1]. То есть, для него не является характерной цель придания легального статуса денежным средствам и другому имуществу, полученному вследствие совершения преступления, путем использования его под видом законного в финансовых операциях и других сделках.

Проблемным является вопрос об отнесении пользования плодами преступления к укрывательству, который был подробно исследован М.Х. Хабибуллиным. В своих рассуждениях он ссылается на указание Уголовно-кассационной коллегии Верховного Суда РСФСР от 1926 г.: "Пользование плодами преступления не составляет преступного деяния, за исключением тех случаев, когда само пользование выражается в совершении действий, составляющих самостоятельное преступление". Схожее мнение было высказано Г.И. Баймурзиным, в качестве примеров он приводил также ношение похищенного оружия. Определяющим моментом здесь выступает направленность умысла "пользователя" имущества: если отсутствует стремление скрыть преступление, то нет и укрывательства[2]. Применительно к современному украинскому законодательству в качестве действий, направленных на использование пре-

[1] Горелик А. С. Преступления против правосудия / А. С. Горелик, Л. В. Лобанова. – СПб : "Юридический центр Пресс", 2005. – С. 214.

[2] Баймурзин Г. И. Ответственность за прикосновенность к преступлению / Г. И. Баймурзин – Казань : Издательство "Наука", 1968. – С. 17.

ступных доходов, и которые являются самостоятельными преступлениями могут выступать иные вторичные деликты – ст.ст. 198 и 209 Уголовного кодекса Украины. Если же при отмывании преступных доходов преследуется дополнительная цель помочь преступнику избежать уголовной ответственности, то в данном отношении легализацию можно рассматривать как специальный вид укрывательства.

Кроме этого, законодатель предусмотрел уголовную ответственность за укрывательство только тяжких и особо тяжких преступлений. Следовательно, укрывательство всех других преступлений не наказуемо. Избирательное отношение к наказуемости заранее не обещанного укрывательства является в принципе правильным. Укрывательство само по себе является преступлением небольшой тяжести, поэтому было бы неверно наказывать за укрывательство любых преступлений, независимо от их тяжести.

Согласно ч. 4 и ч. 5 ст. 12 Уголовного кодекса Украины тяжким преступлением является преступление, за которое предусмотрено наказание в виде лишения свободы на срок не более десяти лет; особо тяжким – преступление, за которое предусмотрено наказание в виде лишения свободы на срок свыше десяти лет или пожизненное лишение свободы. Если же мы обратимся к норме, изложенной в ст. 209 Уголовного кодекса Украины, то она связывает наступление уголовной ответственности с совершением предикатного преступления, за которое предусмотрено наказание в виде лишения свободы на срок от трех и более лет (за исключением деяний, предусмотренных статьями 207 и 212 УК Украины). Иными словами, лицо может быть привлечено к уголовной ответственности по статье 209 Уголовного кодекса Украины, если предикатным является преступление средней тяжести, за которое предусмотрено наказание свыше трех лет лишения свободы.

Таким образом, подводя итог вышесказанному, сравнение общих и специальных норм показывает, что общая норма шире по объему, то есть охватывает больший круг деяний, чем

специальная, но последняя содержит больше признаков, за счет которых она и получает свое собственное содержание. Исходя из этого, определяя соотношение укрывательства преступления и легализации (отмывания) доходов, полученных преступным путем, отметим, что последняя не может рассматриваться как специальная норма укрывательства преступления, поскольку объем ст. 209 УК Украины выходит за объем ст. 396. Что же касается сознательного пользования предметами, добытыми преступным путем, то в этой части легализация преступных доходов может выступать специальным видом укрывательства при следующих условиях:

- при отмывании "грязных" денег существует дополнительная цель – помочь преступнику избежать уголовной ответственности;

- предикатным преступлением при легализации доходов, полученных преступным путем, (если мы говорим о специальном характере ст. 209 по отношению к ст. 396 УК Украины) должно быть преступление, как минимум, тяжкое, за которое предусмотрено наказание в виде лишения свободы свыше пяти лет.

Использованная литература:

1. Баймурзин Г. И. Ответственность за прикосновенность к преступлению / Г. И. Баймурзин - Казань : Издательство "Наука", 1968. - 188 с.

2. Горелик А. С. Преступления против правосудия / А. С. Горелик, Л. В. Лобанова. - СПб : "Юридический центр Пресс", 2005. - 491 с.

3. Гришанин П. Ответственность за укрывательство преступлений недонесение о них / П. Гришанин // Советская юстиция. - 1975. - № 15. - С. 22-25.

4. Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом" № 249-IV від 28 листопада 2002 року / Верховна Рада України. <Інфодиск. Законодавство: Версія 8.0.0. станом на 01.09.07 р.>.

5. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений / В. Н. Кудрявцев. – [2-е изд., перераб. и дополн.]. – М. : Юристь,1999. - 304 с.

6. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. М. І Мельника, М. І. Хавронюка. – [5-те вид., пере-

робл. та доповн.]. – К. : Юридична думка, 2008. – 1216 с.

7. Постанова Пленуму Верховного Суду України "Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом" від 15 квітня 2005 року / Верховний Суд України // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 5 (57). – С. 9-12.

8. Смирнов В. Г. Понятие прикосновенности по советскому уголовному праву / В. Г. Смирнов – Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1957. – С. 59; Бушуев И. А. Ответственность за укрывательство преступлений и недоносительство / И. А. Бушуев – М. : Юридическая литература, 1965.– С. 82-83.

О.О. Щурик
студент
*(Національний університет
державної податкової служби України)*

ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВІДМИВАННЯ ГРОШЕЙ: З ДОСВІДУ США

Термін "відмивання грошей" використовується для позначення численних способів, за допомогою яких злочинці приховують джерело, походження та особи власників незаконно отриманих коштів, здійснюючи з такими коштами операції, внаслідок яких виникає враження законності цих грошей. "Відмивання" грошей означає, що в результаті низки операцій "брудні" гроші злочинців набувають "чистого" вигляду.

Відмивання грошей є значним складником майже кожної злочинної діяльності - адже в більшості випадків метою злочинців є отримання прибутку. Відмивання незаконно отриманих грошей часто проводиться окремо від незаконної діяльності, внаслідок якої ці гроші заробляються (наприклад, реалізація контрабандних товарів, розповсюдження наркотиків, тощо); таким чином, різні угруповання в складі злочинної організації діють окремо, що ускладнює проведення заходів, які передба-

чають інфільтрацію агентів правоохоронних органів до злочинних мереж[1].

З іншого боку, відмиванням грошей найчастіше займаються на найвищих щаблях злочинної ієрархії: ватажки злочинних організацій, які не бруднять руки, наприклад, незаконним ввезенням товарів на територію країни, не дуже охоче йдуть на те, щоби якомога відокремити себе від великих грошей. Ті, хто відмиває брудні гроші, а також лідери злочинного світу, чиї замовлення вони виконують, найбільш уразливі там, де їхня діяльність перетинається із законними бізнесовими операціями, тобто на тій ланці, де виникають документальні підтвердження наявності грошових сум. Потужне застосування законів, які спрямовані проти відмивання грошей, потребує визнання того факту, що саме руйнування системи перетворення незаконних коштів на законні завдає найбільш нищівного удару по всіх рівнях діяльності злочинної організації.

Цілісний характер діяльності по відмиванню грошей найкраще вбачається на прикладі функціонування великої за розмірами організації, яка займається незаконним обігом наркотиків. Ця організація заробляє величезні гроші; ці гроші треба якось захистити, аби відвернути ризик їхнього розпорошення або крадіжки; більш того, невеликі готівкові суми, які приходять "з вулиць", стають великими обсягами готівки, яка не лише має набути менш підозрілої форми, але й створити можливості досконалішого управління фінансовими ресурсами. Так, частка незаконної виручка має піти постачальникам наркотиків (як в межах країни, так і за кордоном) як плата за товар; ще одна частка зароблено піде на покриття видатків по транспортуванню наркотиків та сплату рахунків за телефонні розмови, і т.д.

Гроші, які залишаться у злочинців як прибуток, злочинці мають кудись вкласти, або ж принаймні трансформувати їх

[1] Пан Дж. Брандоліно та пані М. Бечнер – заступники федерального прокурора м. Лос Анджелес, штат Каліфорнія.

таким чином, що приховати факт володіння ними від слідчих органів, одночасно відвести від себе підозри щодо незаконної діяльності та ще й уникнути сплати податків. Кожний із цих складників операції по відмиванню коштів або всі такі складники разом можуть опинитись в центрі уваги слідчих органів, які розслідуватимуть конкретну справу.

Американські закони, які вможливлюють притягнення до кримінальної відповідальності і висування офіційного звинувачення за відмивання грошей, спрямовані проти такої незаконної діяльності як на теренах Сполучених Штатів, так і за межами країни. Відмивання грошей має чимало різновидів, від зовсім простих оборудок до напрочуд складних операцій, а з плином років злочинці опановують все досконаліші схеми і плани. Найчастіше гроші відмиваються наступними способами:

1. Депонування незаконно отриманих грошей на банківські рахунки, включаючи рахунки законних бізнесових структур (найочевидніша і найбільш поширена форма відмивання брудних грошей);

2. Обмін купюр невеликої деномінації (наприклад, 20-доларових, якими здебільшого розплачуються за наркотики з вуличними ділками) на "великі" купюри: якщо хтось прийде до банку покласти на свій рахунок велику суму в невеликих банкнотах, це викличе підозри, особливо в тих випадках, коли до банку звертається не представник компанії, яка регулярно продає свій товар за готівку;

3. Використання міжнародних фінансових інструментів (наприклад, чеків, підписаних касиром банку);

4. Придбання активів (нерухомості, кораблів, коштовностей, автомашин) на ім'я особи, яка не має відношення до злочинної діяльності (що затруднює відстеження джерела, з якого походять витрачені гроші);

5. Доставка готівкових сум підприємствам, які працюють з великими обсягами готівки (саме така модель відмивання грошей була викрита в ході розслідування американськими правоохоронними органами діяльності колумбійського кокаї-

нового картелю – сотні мільйонів доларів готівкою переливались до мережі ювелірних крамниць, в яких більшість покупок здійснюється саме за готівку);

6. Переміщення грошей за кордон (незаконний вивіз грошових сум за межі країни літаком, поїздом або автотранспортним засобом) або переведення їх на рахунки в іноземних банківських установах;

7. Депонування грошей на рахунки в банках своєї країни в сумах, які не потребують офіційного сповіщення про джерело надходження коштів[1];

8. Легалізація грошей на закордонних валютних біржах, де легітимні іноземні бізнесові структури придбають американські долари незаконного походження.

Започаткування слідства по справах, пов'язаних з відмиванням грошей, можливе численними шляхами. Вилучення грошей під час поточного митного догляду може спонукати до подальших слідчих заходів або до отримання важливої інформації від затриманого кур'єра. Спеціальний аналіз податкової та фінансової документації, включаючи даних у сповіщеннях на кшталт СТК, теж може вивести на слід підозрілих дій. Зовнішнє спостереження за об'єктом слідства може виявити комерційні або фінансові структури, чия документація потенційно багата важливими доказами операцій по відмиванню грошей.

Засоби боротьби з відмиванням грошей мають характеризуватись чималим розмаїттям і гнучкістю, які дозволять звести нанівець численні схеми злочинних дій.

[1] Про вимоги співвідношення щодо джерел походження всіх сум понад 10 тисяч доларів США

ЗМІСТ

Козак О.В. Поняття і підстави одержання зразків для експертного дослідження ... 3

Корнієнко В.В. Легалізація (відмивання) грошових коштів, здобутих злочинним шляхом, як певна технологія злочинного збагачення з використанням банківської системи ... 9

Коротун І.В. Фіктивне підприємництво як засіб ухилення від сплати податків ... 17

Крапивина О.Н. Приобретение или сбыт имущества, заведомо добытого преступным путем (ст. 175 УК РФ), и легализация (отмывание) денежных средств или иного имущества, приобретенных преступным путем (ст.ст. 174 и 174-1 УК РФ): к вопросу о достаточности криминализации ... 22

Крапотко Р.В. Предмет взятки. Некоторые аспекты украинского и российского законодательства ... 27

Кулик М.Й. Учасники проведення ексгумації трупа за кримінально-процесуальним кодексом України ... 34

Лазарук Н.В. Напрями вдосконалення виявлення злочинів, що пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом ... 41

Малініна К.В. Недосконаліть законодавства України як фактор, що сприяє відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом ... 46

Марчук Р.П. Взаємодія при розкритті та розслідуванні легалізації злочинно здобутих доходів ... 50

Машковська І.А. Досвід кримінальної відповідальності юридичних осіб за вчинення корупційних діянь в США ... 55

Медицький І.Б. Міжнародна кримінально-правова політика у сфері протидії легалізації злочинних доходів ... 58

Мицак Б.Ф. Оперативно-розшукове попередження незаконного заволодіння транспортними засобами ... 64

Мовчан Р.О. Особливості кваліфікації самовільного зайняття земельної ділянки, вчиненого службовою особою ... 72

Навроцький В.О. Чому законодавець та правозастосовна практика байдужі до рекомендацій кримінально-правової науки? ... 79

Никитенко К.С. Субъект легализации по ст. 209 УК Украины ... 93

Никольская Л.И. Некоторые аспекты противодействия легализации (отмыванию) наркодоходов ... 98

Омельяненко М.І. Конфіскація майна: поняття і перспективи законодавчої регламентації ... 105

Піжевська К.В. Розмежування злочинних та корупційних діянь членів виборчої комісії ... 117

Полторацький О.Б. Зарубіжний досвід криміналізації відмивання злочинних доходів ... 122

Полулях П.В. Щодо необхідності законодавчого формулювання ознак спеціального суб'єкту злочину, передбаченого статтею 203[1] КК України ... 126

Приходько Д.С. Гральний бізнес – відкритий простір для відмивання прибутків, отриманих злочинним шляхом ... 129

Пучнин А.В. К основам создания методики расследования преступлений в сфере экономики, совершаемых по должности и службе ... 140

Рагулин А.В. Законодательная регламентация конфискации имущества как меры уголовно-правового характера нуждается в совершенствовании ... 151

Рибянцев А.А. Про необхідність удосконалення статей Кримінального кодексу України, що передбачають відповідальність за ухилення від відбування покарань ... 162

Саргсян А.С. Основные критерии возникновения коррупции и способы борьбы с ней ... 171

Середа В.М. До питання відповідальності за катування, скоєного працівниками міліції з корисливих спонукань ... 175

Серьожина В.І. Легалізація доходів, одержаних унаслідок створення або утримання місць розпусти і звідництва ... 182

Старовойтова Е.П. Коррупционные действия и ответственность за них ... 189

Старовойтова Ю.Г. До питання про співвідношення норм про відповідальність за умисне надання спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу недостовірної інформації про фінансові операції із ст. 366 КК України 196

Стурова Т.С. Порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) як спосіб легалізації грошових коштів та корупції 200

Тарасенко В.Є. Особливості використання конфіденційної допомоги громадян у протидії економічній злочинності 206

Тіщенко Ю.С. Протидія корупції: деякі питання міжнародного співробітництва 212

Ужва Л.О. Проблеми визначення суб'єкта корупційних злочинів 218

Усатий Г.О. Компромісні норми як засіб протидії корупції та організованій злочинності: сучасні підходи кримінально-правової політики 222

Фістік Д.М. Щодо визначення об'єкту та предмету ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування як предикатного злочину 232

Хавронюк М.І. Дещо про значення коми для народного господарства 239

Хилюта В.В. "Заведомо преступный путь" при легализации преступных доходов в УК Республики Беларусь 248

Кушнарьов С.В., Шаповалов О.В., Слюсар І.М., Пампура І.І. Провокація хабара як ефективний метод виявлення корупції 254

Шведова Г.Л. Окремі питання кримінологічної характеристики особи корупціонера 262

Шило Н.И. Отграничение укрывательства преступления от легализации (отмывания) доходов, полученных преступным путем, по законодательству Украины 272

Щурик О.О. Притягнення до кримінальної відповідальності за відмивання грошей: з досвіду США 281

Науково-теоретичне видання

ВІСНИК
Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРОТИДІЮ ВІДМИВАННЮ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ І КОРУПЦІЇ

(Донбаські правові читання)

Спеціальний випуск № 8

У трьох частинах

Частина 2

Друкується мовами оригіналу

Відповідальний за випуск *канд. юрид. наук Є.О. Письменський*
Технічні редактори *М.О. Михайлюк, О.В. Бущко*
Комп'ютерна верстка *О.В. Васильєва*

Підписано до друку 29.11.2010.
Папір офсетний. Формат 60х84 1/16. Друк RISO.
Гарнітура Book Antiqua. Ум. друк. арк. 18,0.
Ум. фарбо-відб. 18,0. Обл.-вид. арк. 16,74.
Тираж 300 прим. Зам. № 59

Редакційно-видавничий відділ Луганського державного
університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка
Друкарня РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка
91493, Лутанськ, сел. Ювілейне, вул. Генерала Дідоренка, 4